

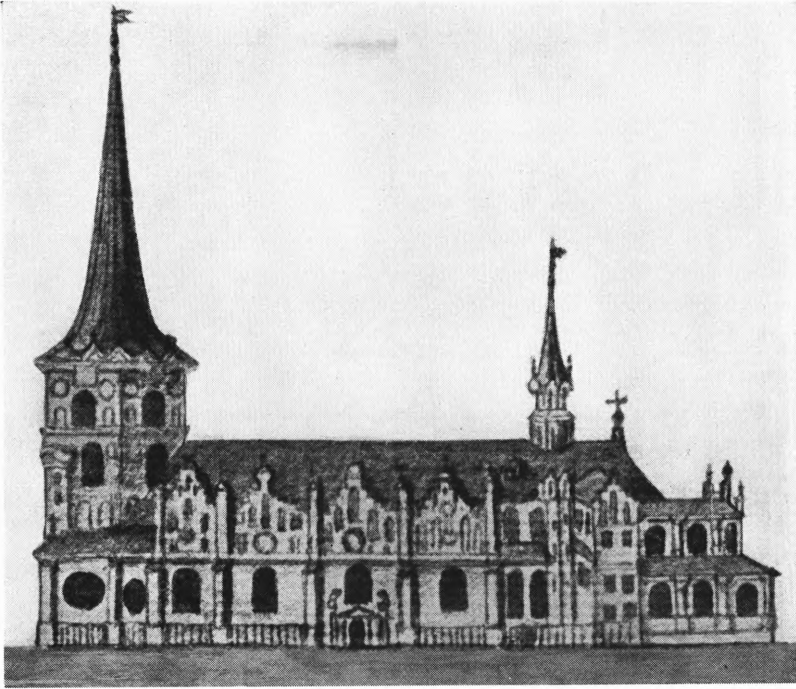

Fig. 1. Vor Frue Kirke set fra Syd. Farvelagt Randtegnning paa Kort over København af G. Hoffman o. 1680. (Bymuseet).

VOR FRUE KIRKE

KØBENHAVNS DOMKIRKE

Den ældste Efterretning om Vor Frue Kirke er et Brev, som Ærkebiskop Absalon udstedte i Havn 1185 og beseglede sammesteds 1187. Dette Brev er kun bevaret i en Afskrift fra 1473, hvori de oprindelige Aarstal er urigtigt gengivne. Det stadfæstede, at Sognemændene i Havn skænkede en Trediedel af deres Korntiende til den hellige Marias Kirke til Bygning og Udsmykning af Guds Hus¹. Sandsynligvis betegner denne Gave Tidspunktet for Kirkens Grundlæggelse. Endnu 1193 synes Staden ikke at have haft mere end een Kirke², vistnok S. Clemens, der 1473 var ene om at protestere mod Ordningen med Korntienden³.

Vor Frue Kirke har sikkert fra første Færd været bestemt til andet og mere end en almindelig Sognekirke, den blev ialfald hurtigt Kollegiatkirke (Filialdomkirke) og fik et Kollegiatkapitel. Peder Sunesøn, Absalons Efterfølger paa Roskilde Bispestol, nævnes i Frue Kirkes Gavebog som Kirkens Grundlægger (fundator) og Kapitlets Indstifter (institutor)⁴. Ifølge et Udsagn fra den sidste Roskildebisop, Joachim Rønnov, skal Peder Sunesøn have henlagt 6 Kirker i Byen og dens Omegn under Vor Frue Kirke⁵. Om denne Tradition er fuldt korrekt, lader sig ikke afgøre, men Kirketallet stemmer med Forholdene et Aarhundrede senere; ifølge et Dokument fra 1313 var de udenbys Kirker Amager, Brønshøj og Rødovre⁶.

1208 testamenterede Bispens Broder, Laurens Sunesøn, Gods i Nordsjælland til Vor Frue Kirke⁷, og 1209 nævnes Kapitlets Dekan, som hed Absalon, og Kannikerne⁸.

Samtidig med at Præbendernes og Kannikebordets Gods øgedes, voksede Kapitelsbrødrenes Antal fra oprindeligt 6, til de, fra 1422, var 13 i Tal⁹. Kapitlets Medlemmer fulgte ikke Klosterregler, men levede i Residenser, hvorefter Kannikestræderne endnu bar Navn. Kapitelshuset laa ved Kirkens Sydside. Foruden Kannikerne, deres Korvikarer og Kirkens lavere Embedsmænd opstod et særligt Præsteskab til Forrettelse af Altertjenesten, de evige Vikarer, hvoraf den første nævnes 1357¹⁰. De blev samlet i et særligt Kapitel, det »lille Kapitel« (capitulum minus), hvis Kapitelshus nævnes 1499¹¹ som liggende Nord-Vest for S. Peders Kirkegaard.

Kapitlets Sigil med en Fremstilling af Bebudelsen er fra 1300-Aarenes Begyndelse og brugtes endnu paa Frederik II's Tid (Fig. 4). Det mindre Dekan-Sigil, hvor en knælende Dekan er fremstillet under Bebudelsesscenen, er ligesaa gammelt, men kendes ogsaa i en lidt yngre Efterligning¹².

Kirkens Kapeller omtales i det følgende under Bygningshistorien (Side 24), Altrene under Inventarbeskrivelsen (Side 34).

Hele Middelalderen igennem var Vor Frue Kirke underlagt Biskoppen og Domkapitlet i Roskilde og havde endog ikke til alle Tider Ret til paa egen Haand at styre sine Ejendomme¹³. I Tiden op mod Reformationen knyttedes den intimt til Københavns Universitet uden dog at slippe sin Forbindelse med Domskolens, der nævnes første Gang 1247¹⁴. Med Christian III's Erobring af København var Kapitlets Dage talte, og ved et Brev af 10. December 1538 overlod Kongen Præbendegodset til Helligaandshuset, dog først efterhaanden som Prælater og Kanniker døde¹⁵.

Universitetet benyttede efter Reformationen Kapitelshuset som Forsamlingssal og Auditorium¹⁶, og ved den nye Universitetsfundats 1539 blev Vor Frue Kirke Universitetskirke og underlagt Konsistorium¹⁷. Den var dog stadig Sognekirke, endog med udvidede Sognegrænser, idet en Del af de samtidig nedlagte S. Peders og S. Clemens' Sogne blev lagt ind under den, og derfor kom Kirkens Bestyrelse til at bestaa af een Repræsentant for Universitetet og een Borger. Ordningen gav langt ned i Tiden Anledning til Strid, særlig angaaende Præstevalgene. 1804 voksede Sognets Omraade yderligere, idet en Del af den nedbrændte S. Nicolai Kirkes Sogn blev lagt ind under Vor Frue Kirke. Konsistorium bevarede Patronatet indtil 1. April 1917, hvorefter Overtilsynet varetages af Biskoppen og Københavns Overpræsident. Samtidig overgik Kirken til Selveje. Vor Frue Kirke blev ved Sjællands Stifts Deling 1922 Hovedkirke i det nyoprettede Københavns Stift og 1924 Domkirke.

Kirkens Indvielsesdag var i den ældre Middelalder den 14. September, men den blev fra 1375 fejret 1. Søndag efter Kristi Legems Fest¹⁸. Indvielsesaaet nævnes ikke, og om Byggearbejder i Kirkens første Aartier haves ingen Oplysninger. Om dens Skæbne i den følgende Tid meddeler Indskriften paa et forlængst forsvundet Tympanon (Fig. 5), at den 1316 blev genopbygget efter fire Gange at have været hærget af Ild (anno dñi mcccxvi reedificabatur ista ecclesia prius quater per incendium devastata). To af disse Brande staar sikkert i Forbindelse med Krigsbegivenhederne 1249 og 1259. En tredje er optegnet i Kirkens Mindebog: I Herrens Aar 1314, S. Kristine Nat (24. Juli), blev S. Marias Kirke i Havn ødelagt af Ildebrand¹⁹. Endelig har der formodentlig engang været en Vaadeild, som ikke kan tidsfæstes. Senere i Middelalderen synes Kirken at have undgaaet større Ødelæggelser. 1362 og 1368 blev Dele af Staden hærget og brændt af Lybækkerne, men der tales ved disse Lejligheder ikke om Kirken. En Bybrand 10. Juli 1386 ødelagde 4 af Kirkens bedste Klokker²⁰, men synes ikke at have berørt selve Kirkebygningen, der fraregnet Om- og Tilbygninger stod nogenlunde urørt til den store Ildebrand 1728. 1419 trængte Kirken haardt til en ydre Istandsættelse og opnaaede i den Anledning et paveligt Afladsbrev; det samme gentog sig 1433²¹. I 1555 maatte Universitetet som Kirkeejer bekoste en stor Reparation.

Under Københavns Brand 20.—23. Oktober 1728 havde man allerede den første Dag for at standse Ilden sprængt Ejendommen »Blasen« paa Hjørnet af Gl. Torv og Nørre-

Overbygningsdirektør C. F. Hansens Forslag besluttede man sig til helt at ombygge Kirken i Tidens Stil. Grundstenen til det nye Alter blev nedlagt den 1. November 1817 af Frederik VI, og Indvielsen fandt Sted den 7. Juli 1829. Nybygningen havde ved den endelige Aflevering i 1832 kostet 200.887 Rdlr.²⁵ 1819 blev de første Aftaler truffet med Thorvaldsen om Kirkens skulpturelle Udsmykning, men først 1840 blev den sidste Figur opstillet. En større Reparation i 1903 beløb sig til o. 120.000 Kr., og endelig kostede en Istandsættelse 1921—28 o. 450.000 Kr.

I Aarene 1910—13 var der stort Røre om Vor Frue Kirkes Taarn, idet Brygger Carl Jacobsen tilbød at skænke Kirken et Spir (Fig. 3), der var tænkt som en Rekonstruktion af det høje Barokspir. Efter voldsomme Diskussioner blev Sagen henlagt ved Carl Jacobsens Død, men den vakte Interessen for C. F. Hansens Arbejder og gav Stødet til en Nyvurdering af hans Kunst²⁶. Fra Tiden forud herfor foreligger et Forslag fra Professor Amberg, der er interessant ved at vise, at man fandt det ønskeligt at udsmykke Kirkens store Flader og rene Linier med Ornamenter i en Slags græsk Stil (Fig. 3).

Som Københavns Hovedkirke var Vor Frue ofte Skueplads for vigtige Begivenheder. Saaledes blev Margrete af Danmark 1363 her viet til Kong Haakon af Norge, hvilket indledede de to Rigers næsten firehundredeaarige Forening. Da København først i 1400-Aarene blev kongelig Residens, fik Vor Frue en uofficiel Rang som Landets Hovedkirke, hvor Kroningshøjtidelighederne fandt Sted. Efter Universitetets Oprettelse blev dets Rektorvalg og Doktorpromotioner og andre akademiske Højtideligheder afholdt her.

I den bevægede Reformationstid var Vor Frue Kirke naturligt nok Katolicismens Højborg i København. Kirkens Præsteskab forsvarede ivrigt den gamle Lære, og Vor Frue Kirke var den sidste, hvor der læstes katolsk Messe. Ophidselsen i den efterhaanden helt lutheranske By gav sig 3. Juledag 1530 Udslag i Billedstormen i Vor Frue Kirke, som først om Aftenen blev standset ved Hans Tavsens personlige Indgriben. Derefter var Kirken lukket næsten et Aar, indtil Rigsraadet befalede dens Genaabning som katolsk Kirke. Den var dog nu dybt forarmet, særlig ved de underlagte Sognekirkers Løsrivelse og ved Frederik I's Paabud om Aflevering af Kirkeskatte. 1533 foregik i Kapitelshuset den berømte Disput mellem Biskop Joakim Rønnev og Hans Tavsens. Under Grevefejden Uroligheder satte Lutheranerne sig 2. Juli 1534 i Besiddelse af Kirken, og de beholdt den, til Stænderrigsdagen 1536 indførte den evangeliske Lære i hele Landet. 1568 blev Gudstjenesten i Vor Frue Kirke gjort til Mønster for hele den danske Kirke²⁷, og Vor Frue var dermed anerkendt som den nye Læres Hovedkirke.

12. August 1537 blev Christian III og Dronning Dorothea kronet i Vor Frue Kirke af Bugenhagen, der ogsaa her samme Aar indviede de 7 første lutherske Superintendenter. Gennem Renaissancetiden var Kirken stadig Ramme om Kongehusets Højtideligheder og blev samtidig mere og mere brugt som Gravkirke for Landets bedste Mænd. Før de store Festligheder blev Kirken rengjort og malet, og bagefter var der store Regninger paa Reparationer af Vinduer, som vel er blevet slaaet ind af den skuelystne Mængde paa Kirkegaarden (Rgsk.).

I det daglige blev Kirken foruden til Gudstjeneste anvendt paa forskellig Vis. Københavns Præster fik et Kapel overladt til Konventus²⁸, og adelige Brevkister blev deponeret i Kirken²⁹. Dele af Universitetsbiblioteket var i S. Rochi Kapel, hvor ogsaa de officielle Boghandlere til forskellige Tider havde deres Bod, indtil det i 1658 vakte Forargelse og blev afskaffet³⁰. I det Hele har der nok rørt sig et livligt verdsligt Liv i Kirken, saa Præsten i sin Opvækkelsesprædiken, »Ødelæggelsens Vederstyggelighed«, efter Branden 1728 kunde tale om »hvad Kiv og Klammer, hvad Sladren og Dasken, hvad Spadsering og Latter er der vel passeret i Vor Frue Kirkes værende Gudstjeneste«³¹. Endelig kan det nævnes, at fra Taarnet vogtede Stadens Kurér fra gammel Tid over Byen, og i et Taarnkammer holdt Taarnblæseren til. Byens berømte Stormklokke var oprindeligt skænket Borgerne af Frederik II; den blev flere Gange omstøbt, indtil den 1705 var kommen op paa en Vægt af 4.408 kg og havde faaet Indskriften: »Kongens Klokke er

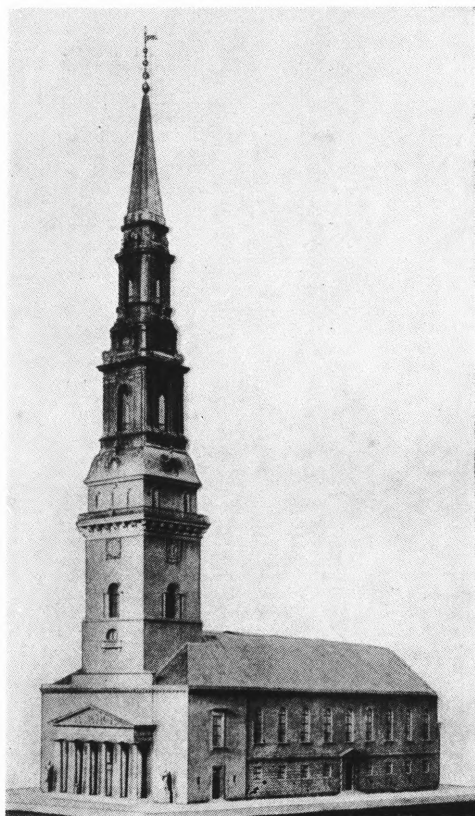
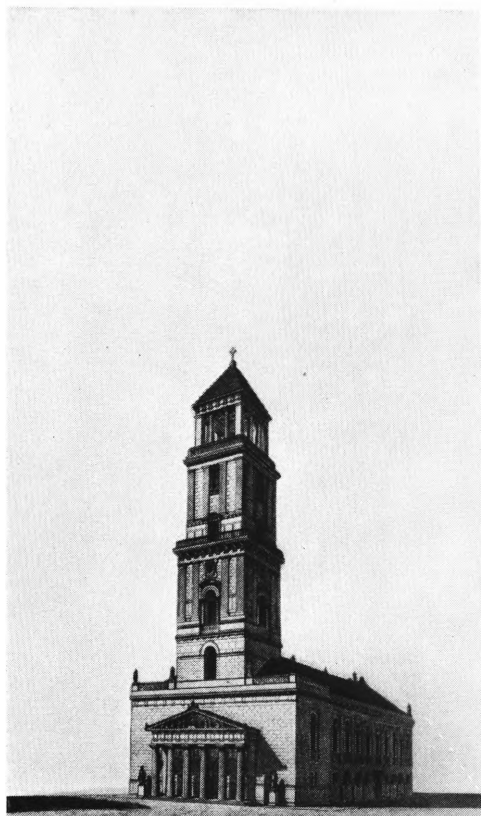

Fig. 3. Projekter til Forskønnelse af Vor Frue Kirke. Til venstre af H. C. Amberg 1879 (Kirkens Arkiv), til højre Model af Vor Frue Kirke med det projekterede Carl Jacobsenske Spir.

mit Navn, Kongen til Ære og Byen til Gavn«. Da den sammen med de andre Klokker var ødelagt 1728, blev den 1747 erstattet med en ny »Kongens Klokke«, der vejede 5.600 kg. Den gik til Grunde 1807.

Til Opførelsen af det middelalderlige Spir er knyttet det bekendte *Sagn*, at Mesteren, der var halt, kom i Trætte med sin Mestersvend, som ansaa sig for at være lige saa god som Mesteren. Da Spiret var rejst, lod Mesteren lægge en Bjælke ud fra Toppen og gik selv ud til Enden af Bjælken og huggede en Økse fast. Da Svenden derefter skulde hente den ind igen, blev han svimmel og styrtede ned. Sagnet, der er et Vandre-Sagn, gengives i Forbindelse med Vor Frue Kirke første Gang hos Hvitfeldt³².

Efter Branden i 1807 opgives det at have været en temmelig almindelig Tro blandt Københavnerne, at der ikke ved Genopbygningen maatte sættes Spir paa Kirken, idet vi Danske ikke her maatte bygge noget nyt, før vi havde nedskudt et af Fjendens³³.

I 1944 blev der ved Udgravning til Bunkers fundet forskellige Bygningsrester paa Frue Plads, den gamle Kirkegaard Nord for Kirken. De bestod af to Kampestens-Fundamenter i nord-sydlig Retning, vinkelret paa Kirkens Længde-Akse. Det vestligste blev truffet udfør Skibets nordvestre Hjørne i en Afstand af o. 10 m Nord for dette. Det blev afdækket i en Længde af 3,5 m og var 1 m bredt; det laa 1,4 m under nuværende Terræn. Det østligste Fundament laa i en Afstand af 3 m fra Kor-Muren. Det var o. 4 m langt, 1,5 m bredt og laa i en Dybde af 2,1 m under den nuværende Brolægning. Ved Vestsiden af dette meget spredt liggende Fundament var der et ind-

vendigt Hjørne, udført som en Skalmuring af Kridtsten. De to Fundamenter, der havde en indbyrdes Afstand af o. 48 m, stammede sikkert ikke fra samme Bygning og lader sig næppe sætte i Forbindelse med noget ellers kendt Byggeforetagende.

Paa Kirkegaarden omkring Kirken blev ikke begravet efter 1807. Allerede 1546 var udenfor Nørreport anlagt en fælles københavnsk Kirkegaard, der senere fik et Begravelseskapel af Bindingsværk. Her blev 1628 indviet en lille, grundmuret Kirke med Taarn og Spir, som var opført for Vor Frue Kirkes Midler. Den blev nedrevet 30 Aar efter i Anledning af Københavns Belejring. Kirkegaarden laa omtrent hvor Linnésgade nu er. I Lighed med de andre Bykirker fik Vor Frue en Annekskirkegaard under Pesten i 1711, og i 1760 indviedes for Bykirkerne i Fællesskab Assistenskirkegaarden paa Nørrebro, som flere Gange er udvidet. Indtil 1879 blev Sogneinddelingen paa denne Kirkegaard opretholdt. Dens Monumenter vil ikke blive beskrevet her.

Fig. 4. Kollegiatkapitlets Segl fra 1300-Aarenes Begyndelse.
(Bj. Kornerup: Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie).

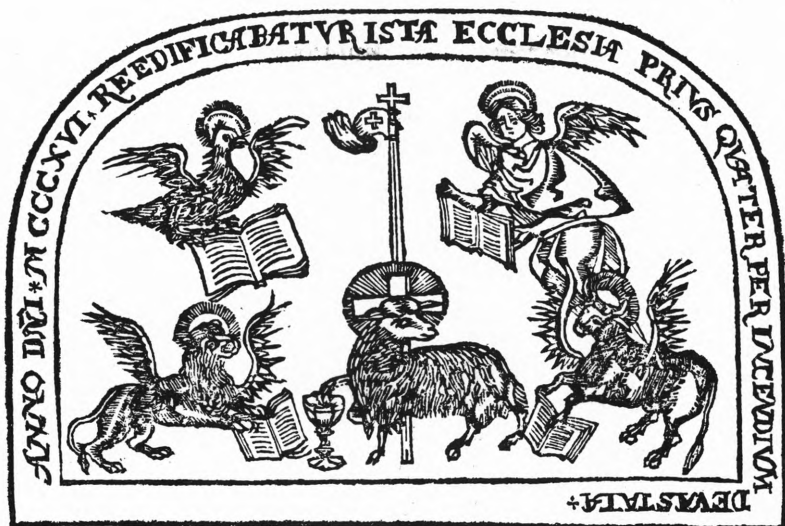

Fig. 5. Tympanon med Indskrift fra 1316 (Træsnit i Resen: Inscriptiones Haffnienses 1668).

BYGNINGSHISTORIE INDTIL 1728

ved

AAGE ROUSSELL

Kirken ligger ved Nørregade, der gaar fra Stadens gamle Torv til Nørre-port og alle Dage har været en af Byens Hovedfærdselslinier. Stedet er det højestbeliggende i den gamle By, og Vor Frue er allerede derved markeret som Byens Hovedkirke. Orienteringen er betinget af den ældgamle Nørregades Retning og afviger derfor kraftigt til Nord.

Kirkegaarden har i Middelalderen været lidt større end det Areal, der nu dækkes af Frue Plads og Dyrbøb. Paa de tre Sider har Kirkegaarden været begrænset af Bebyggelse, kun mod Nørregade har der været en *Kirkegaardsmur*. Ved Jordarbejder (1906 og 1938) har man iagttaget Dele af den som en o. 1,5 m tyk Munkestensmur under Rester af yngre Murværk (se Bygningshistorie 1728—1807)³⁴. Den har Retning fra Hjørnet af Konsistoriumsbygningen mod Nørregade-Dyrbøb-Hjørnet umiddelbart foran den nuværende Kirkes Trappe og noget skraat i Forhold til Kirken. Muren staar paa et Fundament af Kridtsten, der har Overkanten o. 1 m under nuværende Kørebane³⁵. Resens Byprospekt 1674 (Fig. 8) viser Muren med en Port i den nordre Ende, hvor den stødte til Universitetets Bygninger, en Portal lige ud for Kirkens Vestindgang og en større Aabning ved Vinhuset Dyrbøb. I Sydsidens Husrække var der lige overfor Skovbogade en Indkørsel til Kirkegaarden, mens de østre Hjørner ved Skindergade og St. Kannikestræde var lukket med

Porte. Fiolstræde var i Middelalderen ikke ført igennem til Kirkegaarden, men paa Resens Tid var der ogsaa her en Port. *Kirkeriste* foran alle Porte har forhindret Dyr i at trænge ind paa Kirkegaarden³⁶. Vanskeligst har det været at holde Gæssene ude (Rgsk. 1576).

Vor Frue Kirkegaard var sikkert fra gammel Tid Samlingsplads for Københavnerne. 1642 klagede Christian IV over, at Kirketjenesten blev forstyrret af »legen, stimen och andre uskickellighed«³⁷.

Paa Kirkegaarden har der staaet et *Hellig Løsens Kapel*, hvorfra der 1540 blev taget »gamle och brødne glarvindue«³⁸. Det er muligvis det samme Kapel, som 1521 omtales under Navnet »Capella Salvatoris«³⁹. Ved Nørregade laa et Bindingsværkshus, »*Kalkhuset*«, antagelig et Materialskur, der blev nedrevet 1580 (Rgsk. 1562, 1567, 1580). Paa Renaissancetiden var der brolagte Fortove rundt om Kirken og over Kirkegaarden (Rgsk.). Kirkegaarden blev holdt ren af Rakkeren (Rgsk. 1554), og der blev saavel kørt Skarn bort (Rgsk. 1556) som kørt frisk Jord paa (Rgsk. 1556, 1581).

Kirkegaarden udvidedes 1699 ved at nogle Huse i Dyrkøb blev nedrevet og Grundene lagt til Vor Frue Kirkegaard til Kirkens Sikkerhed og Kirkegaardens »zirlige Indrettelse«⁴⁰; men allerede kort efter Reformationen havde Byens Kirker i Fællesskab paa Kongens Befaling oprettet en ny Kirkegaard uden for Byen⁴¹. Under den store Pest i 1711 var dette dog ikke nok, og der blev rundt om i Byen anlagt interimistiske Begravelsespladser, hvoraf Vor Frues — kaldet »Linden« — laa i Karréen mellem Fiolstræde og Peder Hvidfeldtsstræde. Den blev sidste Gang brugt til Begravelse 1760.

MIDDELALDEREN

Den romanske Kirke, bygget o. 1200, synes at have haft *Kridt* til Byggemateriale. Ved Udgravningen af det gotiske Kapitelshus er fundet en Del økse-hugne Kridtstenskvadre, deriblandt nogle med krum Façade-Side svarende til en Radius paa o. 1,75 m. Der er saaledes overvejende Sandsynlighed for, at den romanske Kirke har haft Apsis, der i Størrelse svarer temmelig nøje til Apsiderne paa Sjællands romanske Landsbykirker af Kridt. Dersom Kvadrene stammer fra en Hoved-Apsis, har Kirken saaledes ikke været større end en almindelig Landsbykirke, men udelukket er det ikke, at Vor Frue i Lighed med andre Hovedkirker fra Valdemartiden har haft en rigere Plan med Side-Apsider. Til Sammenligning tjener, at Lund Domkirkes Hoved-Apsis i Krypten har en Radius paa o. 5,5 m, mens f. Eks. Side-Apsiderne paa S. Bendts Kirke i Ringsted maaler o. 2,35 m. Endvidere foreligger fra Udgravningen en Kridtstenskvader, hvis Kileform anviser den Plads i et Buestik; Spænd-

vidden kan med tilnærmelsesvis Nøjagtighed ansættes til o. 1 m. Kvadren har Rundhjørne og hører med sin lille Radius næppe hjemme i en Døraabning, men snarere i en Arkadebue, som netop med Rundhjørne kendes f. Eks. fra Store Hedinge Kirke. Den middelalderlige Vejbane mellem Torvet og Kirken har flere Gange været repareret med Kridtstensskærver, øjensynligt Affald fra Kvadertilvirkning⁴².

En Kridtsten, tildannet med affasede Hjørner, der er fundet i flere Eksemplarer (Fig. 6, 1), synes mærkeligt nok at angive, at der fra første Færd har

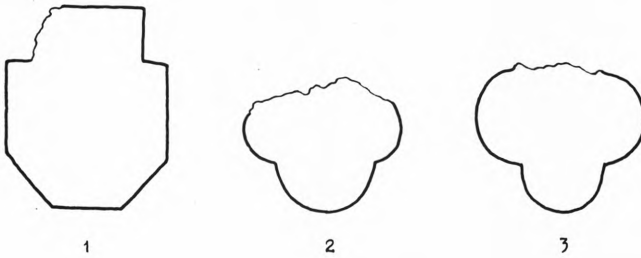

Fig. 6. Romanske Profilsten 1:10.

1. Ribbesten af Kridt fundet indsat i yngre Murværk i Kapitelshuset. 2. Ribbesten af Tegl fundet samme Sted. 3. Ribbesten fundet i Grunden Raadhusstræde 13, antagelig stammende fra Vor Frue Kirke.

været Hvælv i Kirken. Trods den store Bredde, 21 cm, er det antagelig Ribbesten. Det samme Ribbeprofil (i Tegl) findes i Roskilde Domkirkes Koromgangs øverste Stokværk. En Ribbesten af Tegl, der er fundet ved Kapitelshuset, har Treklover-Profil af senromansk Form (Fig. 6, 2) og maa tilhøre et Hvælv, der er ældre end Ombygningen 1316.

Af denne ældste Stenkirke er saa vidt vides intet bevaret, med mindre det har været dens Fundamenter, der i Baroktiden flere Steder i Skibet har ligget i Vejen for Indretning af dybe Grave⁴³.

Selv om det saaledes kun er spinkle Oplysninger, vi har om dens Plan og Opbygning, er vi ikke helt uden Kendskab til dens Udsmykning. Et Træsnit fra 1668 viser nemlig et Tympanon-Felt, der sad over Kirkens Norddør til 1728 (Fig. 5). Det er Inskriptionen (S. 4) med dens Omtale af fire Brande og Genopførelsen i 1316, der har foranlediget Træsnittets Udførelse og ikke den ornamentale Udsmykning, som dog er af stor Interesse, naar Talen er om den ældste Bygning. Det er utænkeligt, at det halvrunde Tympanon-Felt af Natursten (desværre kendes Materialet ikke) skulde være udført til den gotiske Murstenskirke fra 1316, og det maa derfor være en Rest fra den første Kirke, der atter er anvendt ved Genopførelsen og forsynet med den fortællende Indskrift udenom den romanske Udsmykning: De fire Evangelisttegn omkring Korslammet. Træsnittet giver intet Holdepunkt for en stilistisk Vurdering af Relieffet udover netop dets Indhold, der viser Slægtskab med Dom-

kirkebygningen i Lund, som over søndre Sideskibsportal har en Tympanon-Udsmykning udført af lombardiske Stenhuggere efter ganske samme Skema⁴⁴. Ellers kendes dette ikke fra dansk Grund, og det er fristende at sætte Sammenstillingen København—Lund i Forbindelse med Ærkebisp Absalon, der var Herre i begge Byer indtil 1191, eller hans Ven og Efterfølger paa det sjællandske Bispesæde, Lundekanniken Peder Sunesøn. Der har været rig Lejlighed til at lade sjællandske Mestre efterligne de skønne Forbilleder i Lund.

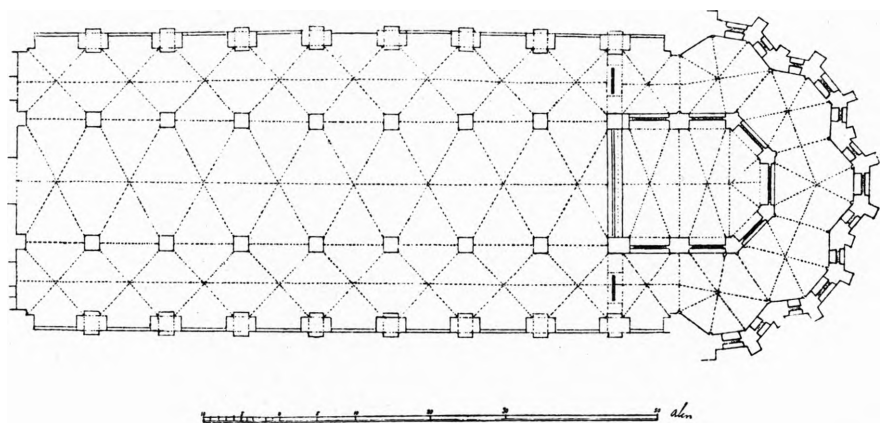

Fig. 7. Den gotiske Vor Frue Kirke. Efter J. F. Ramus' Projekt til Kirkens Genopførelse 1731 (sml. Bygningshistorie 1728—1807), idet Taarn og andre Tilbygninger er udeladt.

Den gotiske Kirke var bevaret indtil Branden 1728, hvorefter den blev nedbrudt med Undtagelse af Korpartiet og Daabskapellet, der først forsvandt ved C. F. Hansens Fornyelse af Kirken. Den kendes fra en Række Københavns-Prospekter fra Slutningen af 1500'erne til Begyndelsen af 1700'erne, Opmaalings- og Genrejsningsprojekter fra 1731 og enkelte fundne Arkitekturfragmenter. Endelig er der ved Gravning af Varmekanaler i den nuværende Kirkes Koromgang fundet Murværk fra de middelalderlige Østkapeller, og en arkæologisk Gravning har blottet Dele af Kapitelshuset paa Sydsiden.

Efter Genopførelsen i 1316 bestod Kirken af Skib med Sideskibe, Tværskib med Tagrytter og Kor med tre-sidet Østgavl og omsluttet af en Krans af 5 polygonale Østkapeller (Fig. 7). Kirken var o. 69,5 m lang og o. 23,2 m bred. Tagryggen laa i samme Højde over Skib, Kor og Korsarme. Under en af de genfundne Østkapellers ydre Stræbepiller ligger en Granitsokkel med groft tilhugget, hulkantet Profil, og efter det overliggende Murværk at dømme har Kirken været bygget af røde Munkesten, af Format 27,5—28 × 12—12,5 × 8—8,5 cm, i Munkeskifte. Til Detailler har der været anvendt Kridtsten. Kirken har haft Murstensgulv, efter Reformationen flere Gange repareret, tildels med halve Sten (Rgsk. 1563, 1578). Ved Sydsiden blev der tilbygget et Kapitelshus i 2 Stokværk og en Række Kapeller, og endelig blev i Middel-

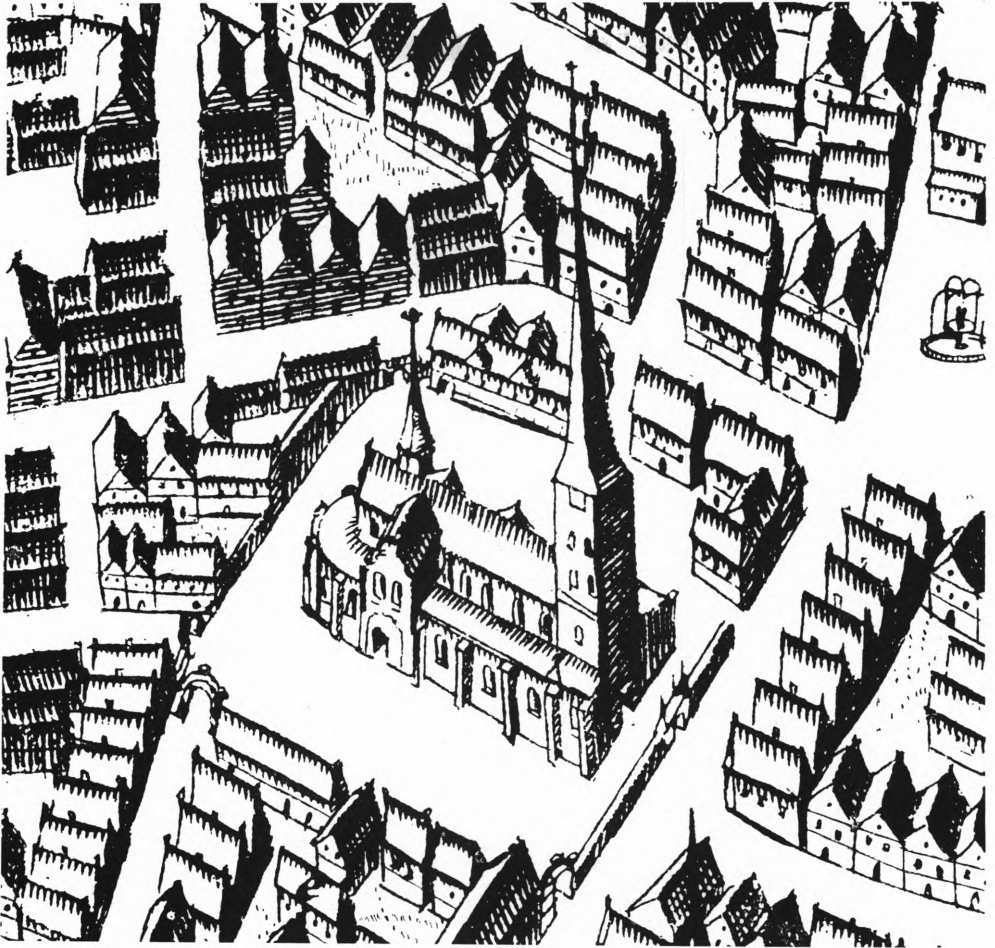

Fig. 8. Vor Frue Kirke og dens Omgivelser 1674. (Forstørret Udsnit af P. Resens Byprospekt).

alderens Slutning rejst et svært Vesttaarn med Sidekapeller. Resens Kort (Fig. 8) synes at vise, at Kirkens Nordside har staaet nogenlunde uændret igennem hele Middelalderen og Renaissance.

Den smukke Plan har megen Lighed med S. Peders Kirkes i Malmø. Ogsaa Hovedmaalene er ensartede. Vor Frue er lidt længere, men Bredden er nøjagtig den samme. Planformen i Korpartiet med den omløbende Krans af polygonale Kapeller har sit Udspring i fransk Gotik. Den er dog ikke direkte overført, men synes at være vandret via Nederlandene til Mariakirken i Lybæk, hvis gotiske Korombygning var færdig 1291, og derfra videre til en Kreds af Kirker omkring Østersøen. Sammen med Cistercienserkirken i Doberan ved Rostock danner de to danske Kirker dog en særlig Gruppe, bl. a. ved at Arkaderækkerne er ført igennem over Tværskibet. Hverken i Doberan eller København er der paavist Sprængbuer.

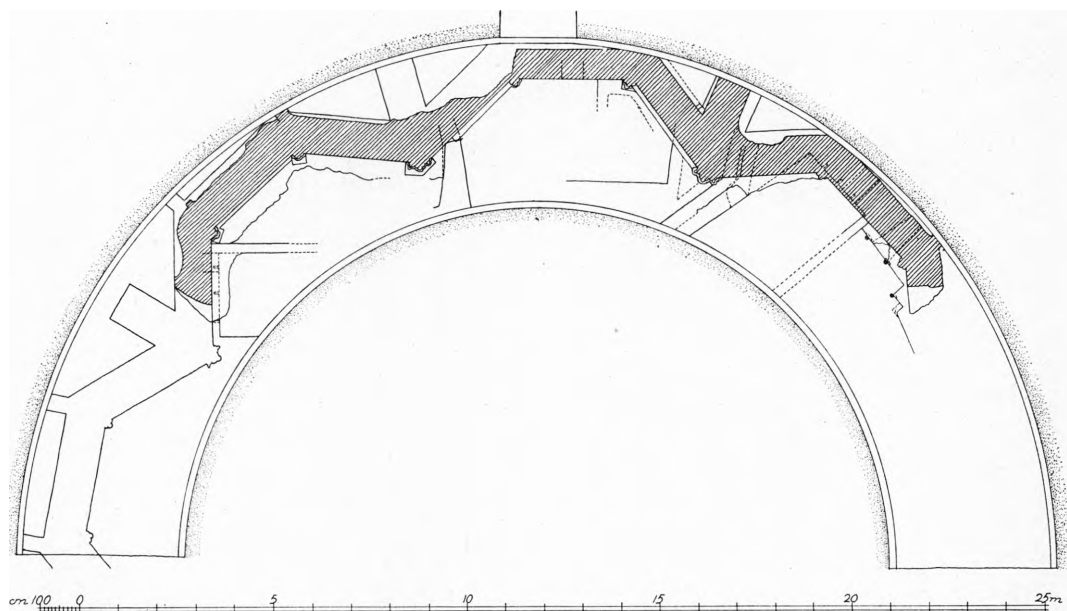

Fig. 9. Gotiske Kor-Kapeller, 1:200. Fundne (sammen med Rester af Gravkældre fra Baroktiden) under nuværende Kor-Omgang. Opmaalt af Chr. Borch 1925.

Kor-Kapellernes Ydermure har hver for sig dannet de tre Sider af en regelmæssig 8-Kant med o. 3,1 m Sidelængde. Kirken har haft sin største Bredde maalt over de to vestligste Kor-Kapeller, der sprang kraftigt frem for Side-skibene. De fundne Rester bestaar af en væsentlig Del af de tre midterste Kapeller (Fig. 9—12); det nordre og søndre Kapel blev helt ødelagt ved Anlægget af Kirkens første Varmeværk. Murene staar nu i en Højde af 1,5 m over Kirkens oprindelige Gulv paa et næsten lige saa højt Fundament bestaaende af skiftende Lag af Kampesten og Murbrokker i Kalkmørtel over en Pakning af raa Grundsten. Kapellerne har, som det ogsaa ses paa gamle Afbildninger, haft Stræbepiller paa Ydersiden i baade indad- og udadgaaende Hjørner. Paa et Kobberstik af Frederik II's Kroning 1559 ses en Del af et Kor-Kapels Yderside (Fig. 23). Efter dette var Stræbepillerne i halv Højde trukket lidt ind og afsluttet, før de naaede Gesimsen. Lidt under de stavværksdelte Vinduer laa et Profilbaand. Pillerne i de indadgaaende Hjørner har muligvis fra Begyndelsen baaret Sprængbuer op mod Højcorets Overmure, saaledes som det kendes fra den nærbeslægtede S. Peders Kirke i Malmø, men de findes ikke paa de gamle Billeder, og deres Eksistens vil næppe nogensinde kunne bevises.

Granitsokkelen paa Ydersiden er fjernet — med Undtagelse af den (S. 12) omtalte Kvader under en af Stræbepillerne — og spores kun som Aftryk i det bagved liggende Murværk. Kapellerne har været overdækket af 6-ribbede Hvælv, hvis Vægpillere er bevaret (Fig. 10, 11 og 12). Pillerne paa Hjørnerne

Fig. 10. Pille i indre Hjørne i Kor-Kapel.

Fig. 11. Hjørnepille mod Kor-Omgangen.

S. B. 1925

mellem Kapellerne staar paa en 7 Skifter høj Sokkel, nederst en Murblok paa 3 Skifter, derover 3 Skifter, som følger Pillens Profil, men er muret med almindelige Munkesten med affasede Hjørner, og øverst som Overgang til Vægpillens Formsten et nu meget forvitret Skifte med Profil af attisk Karakter. Pillen derover bestaar af en trekoblet Rundstav flankeret af tre-delte Profiler med tilspidset Midtled. I Kapellernes indvendige Hjørner staar trekoblede Rundstave paa tilsvarende Sokler. Løst i Fylden er fundet et Kridtstenskapitæl svarende til de trekoblede Stave og dekoreret med Blade i kraftigt Relief af gotisk Karakter (Fig. 13). Det har sikkert dannet Bue-Vederlag over

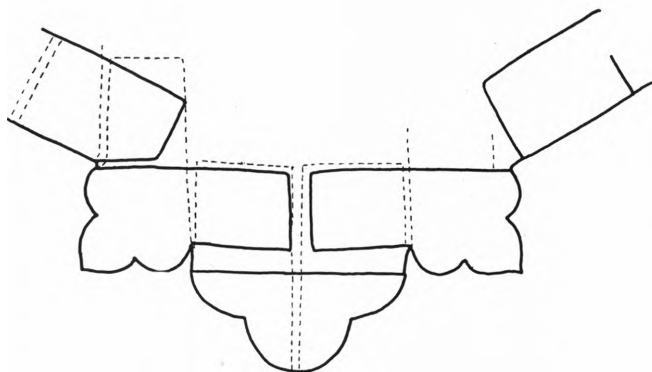

Fig. 12. Profil af Hjørnepille mod Kor-Omgangen, 1:10.

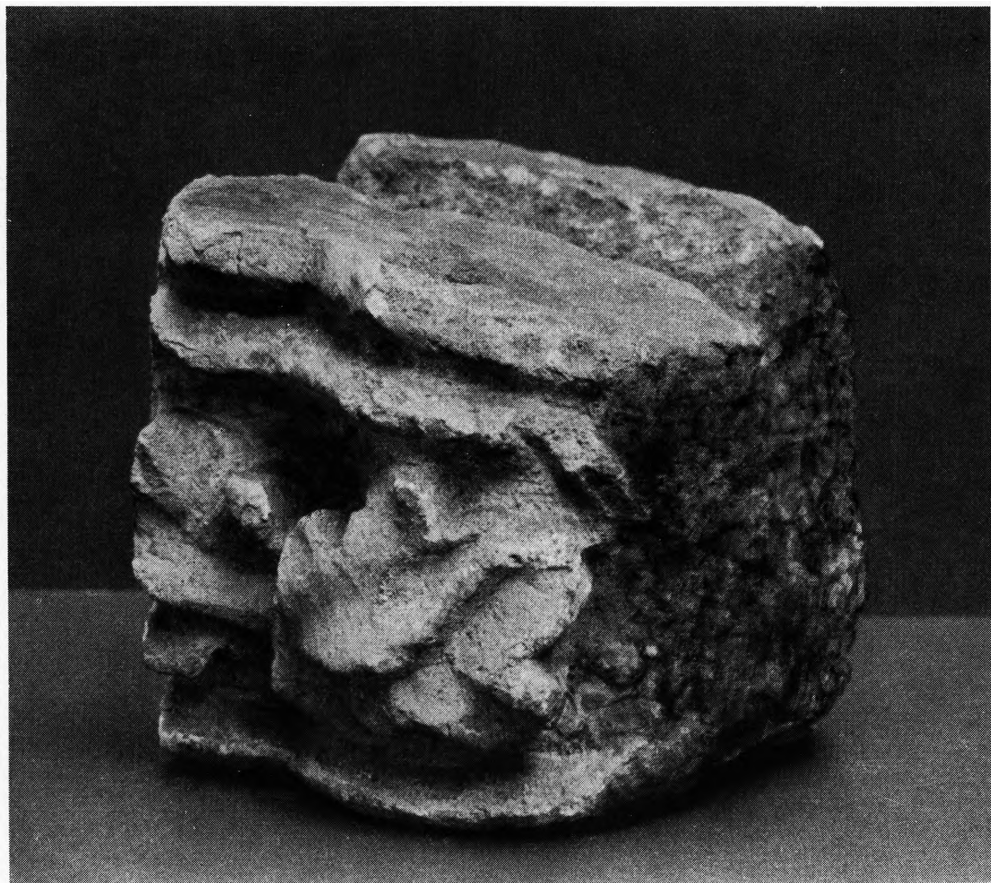

Fig. 13. Kridtstenskapitæl fra Hjørnepille mod Kor-Omgangen.

S. B. 1943

en trekoblet Væg-pille, men behøver ikke at have siddet i Kapellerne. I Stil og Teknik har det mange Lighedspunkter med en Serie Kridtstenskapitæler, der er skaaret til Odense Graabrødrekirke o. 1300.

De ved Gravningen fundne Ribbesten svarer ikke ganske til Vægpillernes Profil. En enkelt Ribbesten har Spor af Kalkdekoration (Fig. 15, 3). Kapellerne har haft store Vinduer med profilerede False og muret Stavværk (Fig. 15, 8-11). Disse Vinduesdetaller kendes dog kun fra løst fundne Formsten, og det er ikke udelukket, at de — ligesom andre fundne, rigere profilerede, højgotiske Formsten — kan have haft deres Plads andetsteds i Kirken. Af den ydre Udsmykning er fundet Brudstykker af en Firkloverfrise (Fig. 14), som i lidt finere Udførelse kendes fra andre Bygninger, f. Eks. S. Peder i Malmø og Vordingborg Slot. De bevarede Kor-Kapellers Pilleprofiler er af afgjort unggotisk Karakter. De er meget enklere end de tilsvarende Led i S. Peders Kirke i Malmø, hvis Datering til 1319 maa anses for ret sikker⁴⁵, og

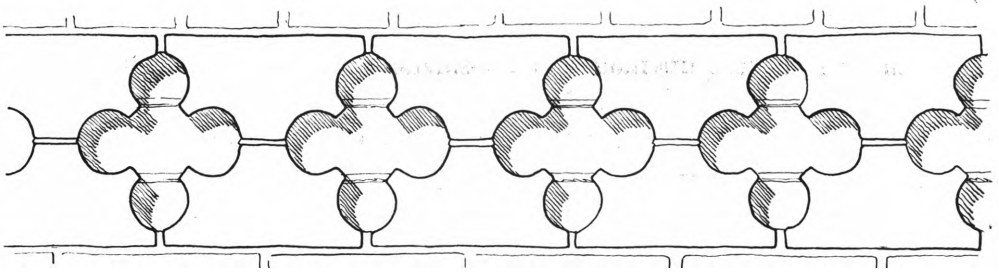

Fig. 14. Firkløverfrise 1:10. Rekonstrueret efter Formsten (Fig. 15,5).

de virker ældre end Profilerne i Vestenden af S. Knuds Kirke i Odense, der er udformet før 1301. Man tør da ikke udelukke den Mulighed, at Vor Frue Kirkes Kor-Kapeller staar som en Rest af en Kirke fra sidste Halvdel af 1200-Aarene. Dette Parti skulde i saa Fald have undgaaet Branden i 1314, ganske som vi véd, det skete i 1728.

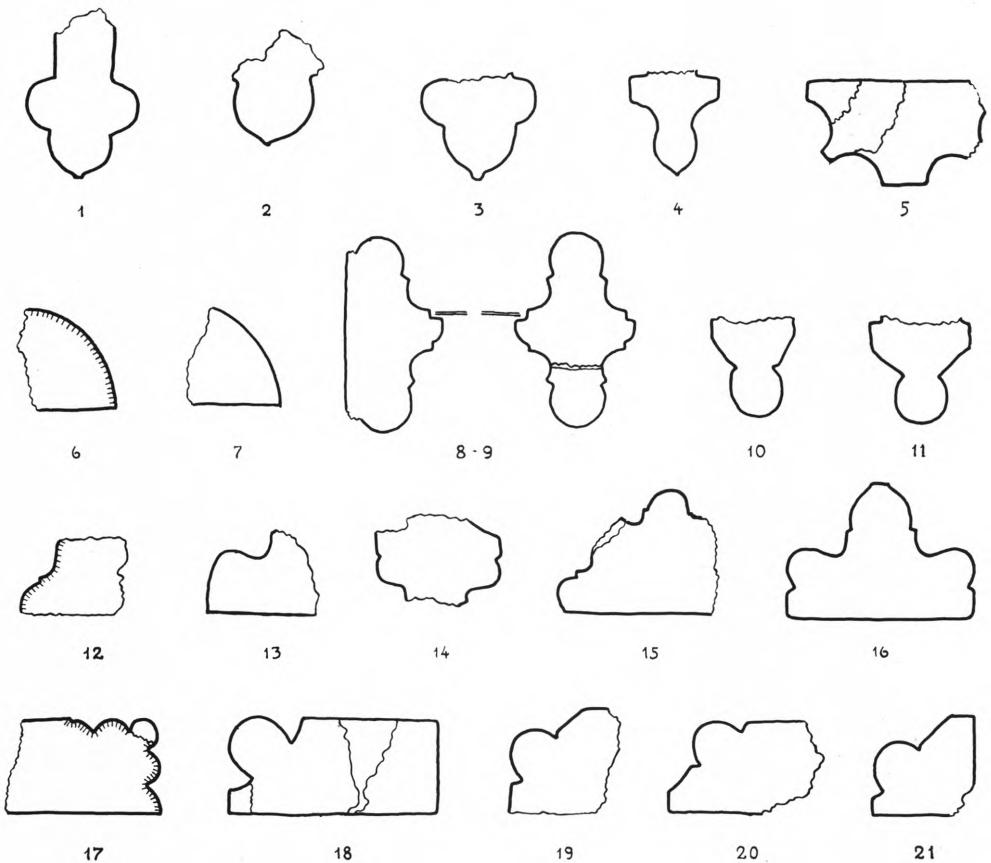

Fig. 15. Formsten, fundne ved Udgravning af Kor-Kapeller og Kapitelshus, 1:10.

Øverste Række: Ribbesten (1—4) og Sten fra Firkløverfrise (5); anden Række: halv(?)—runde Piller (6—7) og Sten fra Stavværksvinduer (8—41); tredje og fjerde Række: forskellige Profilsten (12—21). Profilerne yderst til venstre i de tre nederste Rækker er glaserede.

Højkoret har været forholdsvis lille, kun paa 2 smalle Fag med højsiddende Hvælvinger sluttende op mod den tre-sidede Østgavl. Det vestlige Fag laa udenfor Kapel-Kransen og var kun dækket af et lille Sideskibsfag, muligvis med en Dør til det fri⁴⁶. Koret har været hævet et Par Trin over Tværskibet og har haft aabne Arkadebuer ud mod Kapel-Kransen.

Tværskibet sprang ikke frem for Sideskibenes Murflugter og har ikke gjort sig meget gældende i Planen. Som omtalt er det en karakteristisk Ejendommelighed for den Gruppe Kirker, hvortil Vor Frue hører, at Skibets Arkadepillerækker fortsætter over Tværskibet. Derved kan Korsskæringen deles i to Fag Hvælv ganske Mage til Midtskibets, men Arkadebuerne har her været løftet til Vejrs som Gjordbuer ind mod Korsarmenes Dobbelt-Hvælv, hvis Højde er markeret af Tværskibsgavlens mægtige Tvilling-Vinduer (se Fig. 8). Anbringelsen af de høje, fritstaaende, profilerede Piller i Tværskibet er et udpræget gotisk Træk, der har været af prægtig Virkning. Tværskibsgavlen har under Vinduerne haft en Portal. Paa v. Wijcks Stik (Fig. 16) vises Gavlkammen med stigende Fialer, og samme Sted er Tagrytteren over Korsskæringen afbildet. Denne er dog helt fornyet i Renaissancetiden, men vist i den middelalderlige Form, som vi iøvrigt ikke kender. 1555 blev der brugt 1 Td. Beg til det lille Spir paa Kirken (Rgsk.).

Skibet var tre-delt, men med Midtskibets af store, spidsbuede Vinduer gennembrudte Mure højt hævet over Sideskibenes Pulttage. Denne Del af Kirken virker meget tilforladelig paa v. Wijcks Afbildning, selvom Sideskibstagene ikke ses, og de stavsværksdelte Højkirkevinduer derfor er blevet for høje. Fagdelingen er markeret af svære Støttepiller, og under Gesimsen er antydnet en Buefrise. Baade i Nord og Syd har der været Indgange; over den nordre sad det (S. 11) omtalte Tympanon; ved den vestligste Syddør har der været en Afbildning af Kapitlets Segl i en Stilform svarende til Begyndelsen af 1300'erne, altsaa samtidig med Genopførelsen. Oplysningen, der skyldes Resen⁴⁷, er ret ubestemt, og der vides intet om Materiale eller Anbringelsesmaade. Det samme gælder Universitetets Segl, der, ligeledes efter Resen, fandtes ved den østre Syddør. Det maa være opsat efter 1539, da Kirken blev Universitetets.

Skibet var delt i 6 Fag, hvis Hvælv var kvadratiske i Sideskibene og rektangulære i Midtskibet, og Midtskibet var næsten dobbelt saa bredt som Sideskibene, idet disses indvendige Maal var nøjagtigt Halvdelen af Afstanden mellem Arkadepillernes Ydersider. Mellem Sideskibenes store Vinduer har staaet svære, udvendige Stræbepiller, der paa en Opmaaling af J. F. Ramus angives at være o. 125 × 130 cm i Plan (NMA). At Vinduerne har været stavværksdelte, fremgaar af Reparationsregninger fra 1569 (Rgsk.).

Den oprindelige taarnløse Vestgavl og dens Udstyr kender vi intet til, men den har næppe savnet en Portal.

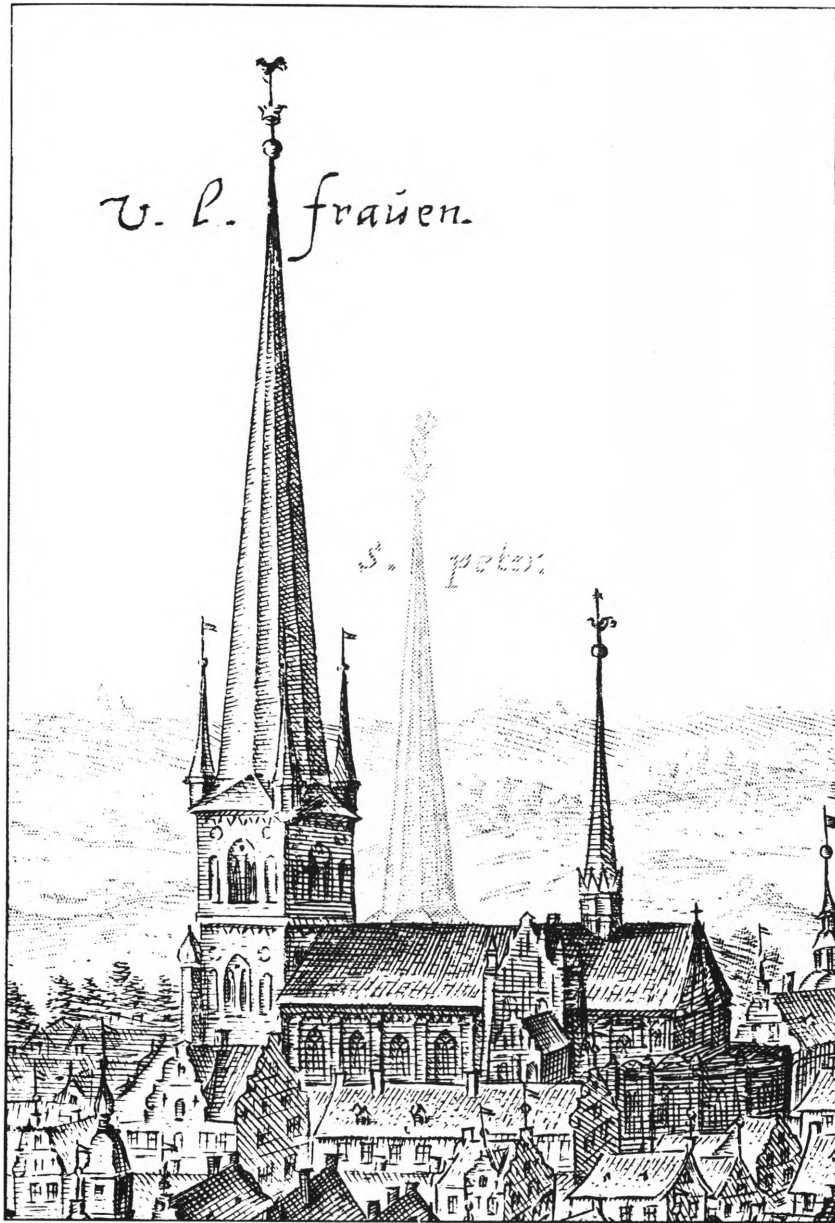

Fig. 16. Vor Frue Kirke set fra Syd-Øst 1611. (Udsnit af J. v. Wijks Byprospekt).

Udvidelser og Byggearbejder.

For Kollegiatkirken har et *Kapitelshus* været nødvendigt til Afholdelse af fortrolige Møder⁴⁸. Det blev bygget som en Udløberfløj paa Søndre Korsarms Østhjørne og ses paa v. Wijcks Prospekt (Fig. 16) som en 2 Stokværk høj Bygning med gotisk Blændingsgavl. Kapitelssalen har antagelig været i øver-

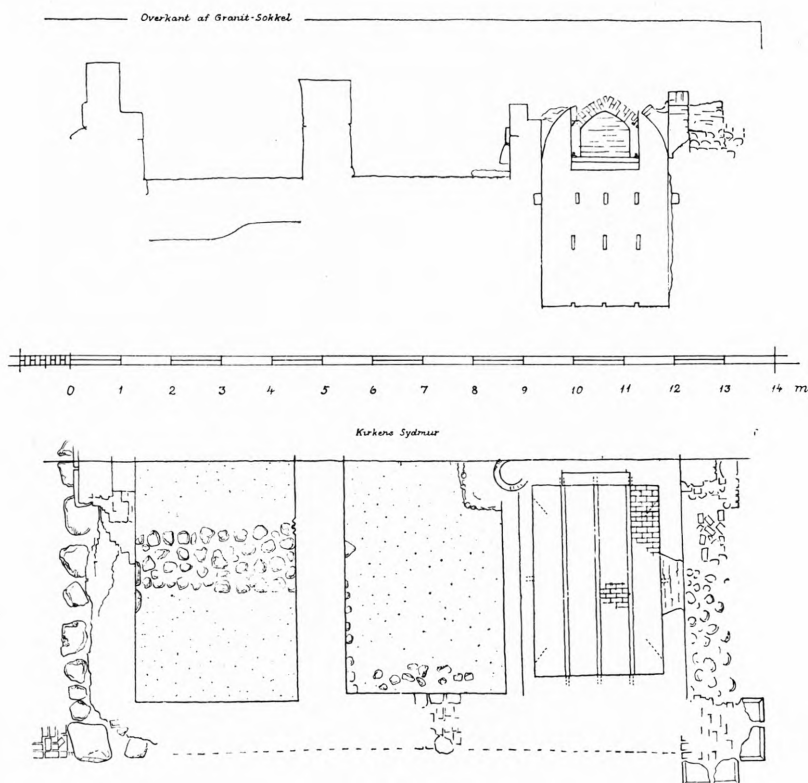

Fig. 17. Kapitelshusets udgravede Fundamenter 1:150. Øverst Snit, nederst Plan.

ste Etage, hvor der senere blev Universitets-Lektorium⁴⁹. Kapitelshuset nævnes første Gang 1472⁵⁰, men maa være meget ældre.

Ogsaa et *Sakristi* har været nødvendigt til Opbevaring af Kirkens Kostbarheder. Sakristiet nævnes første Gang 1441⁵¹. Det fremgaar ikke af Diplomerne, om det har været en selvstændig Bygning, men da det i Følge sin Natur maa være et aflukket Rum, vil det vanskeligt have kunnet finde Plads indenfor den gotiske Kirkes snævre Rammer. 1596 foreslog Bispem, at Prædikantene kunde holde deres Konvent i Sakristiet⁵², og hvis det er den Ordning, der fastlægges 1605 ved Præsternes Lejemaal af »et Kapel liggende inde i Kirken neden ved Trappen som Opgangen er til det lille Lektorium medicorum«⁵³, kan det næppe være andet end et Rum i Kapitelshusets nederste Stok-

værk. Dette synes ogsaa at fremgaa af, at hvor Sakristiet nævnes i Regnskaberne, er det de fleste Steder ved Overstregning rettet til Kapitelshuset. Ogsaa i Roskilde Domkirke var Sakristiet indrettet i Kapitelshuset.

Den Del af Kapitelshusets Fundamenter, der ligger udenfor den nuværende Kirke, blev afdækket ved en Udgravning i 1942. Det omfatter kun de yderste 8,75 m af den o. 13 m brede Fløj (Fig. 17).

Vestmuren er bedst bevaret. Den har haft en Tykkelse af 1,12 m bygget af Munkesten i Munkeskifte paa en udvendig Skraakantsokkel af Granit over en Syld af svære Kampesten (Fig. 18). Paa Inder-

H. Langberg 1942

Fig. 18. Kapitelshusets Granitsokkel paa Vestsiden.

siden har den haft $1\frac{1}{2}$ -Stens Spareblændinger. Skraakantsoklen er kun bevaret ved Sammenskæringen mellem Vestmuren og den nuværende Kirkes Mur, hvis Granitsokkels Overkant — der er Nullinie for de nedenfor meddelte Dybdemaal — ligger 2,08 m over gammel Terrænhøjde. Murene har iøvrigt været opført dels af Munkesten, dels af Kridtstenskvadre fra den romanske Kirke. De gaar ned til en Dybde af 2,35 m, men er blevet undermuret yderligere i o. 1 m Dybde, da Kapitelshuset i Baroktiden blev indrettet til Gravkældre. Østmuren er næsten helt forsvundet; Sokkelsten med Hulkant fra en dobbelt Hjørnepilaster ligger paa Syd-Øst-Hjørnet. Den synes at tilhøre det barokke Ligkapel og ses paa Billeder af Kirken efter Branden 1807.

Indenfor Kapitelshusets Mure er fundet flere Skeletter i sædvanlig middelalderlig Stilling. Østrummet er i Baroktiden delt op i Gravkamre, hvoraf det østligste og yngste er ført ned til en Dybde af 5,5 m.

I den vestre Del af Kapitelshuset ligger i ca. 3 m Dybde et bredt Fundament af smaa Kampesten i Øst-Vest.

Kapitelshuset har været delt i et bredere Østrum og et smallere Vestrum ved en 97 cm tyk Mur. Vestrummet har været overhvalvet med 3 Fag, paa Skillevæggen sidder Rester af en 5,5 cm bred Gjordbue, pæreformet med snævrere Hals med en $\frac{1}{2}$ -Stens Ribbe paa hver Side. Muligvis er det kun det allernederste af Gjordbuen, der har været saa smal, højere oppe kan den have udviklet sig til Trekløverform. Østrummet har antagelig haft 4 Hvælv baaret af en Central søjle (Fig. 19), idet der umiddelbart op mod den nu-

Aa. R. 1942

Fig. 19. Kapitelshusets Centralsøjle af Granit.

værende Kirkes Sydmur er bevaret en Rest af en Granitsøjle bestaaende af en noget uregelmæssig, klokkeformet Base og en Søjletromle, 46 cm i Diameter. Basen har ikke været synlig over Gulvet.

Baade ved sin Beliggenhed ved Søndre Korsarm og ved den Ruminddeling, de udgravede Fundamenter antyder, minder Vor Frues Kapitelshus meget om den tilsvarende Bygning paa dets nære paarørende, Roskilde Domkirke⁵⁴. Ogsaa i Roskilde ligger vestligst et smalt, 3-Fags Rum; det har 2 Stokværk under et Pulttag. En lignende Ordning var meget vel tænkelig ved Vor Frue, saa meget mere som Hoffmans Tegning (Fig. 1) synes at vise en Tagflade paa Siden af Kapitelshuset. I Roskilde Kapitelshus' meget indviklede Bygningshistorie, der synes at tage sin Begyndelse i sidste Halvdel af 1200-Aarene, indgaar ligeledes en Midtsøjle af Granit.

Det gennem hele Middelalderen stadig forøgede Antal af Altre medførte

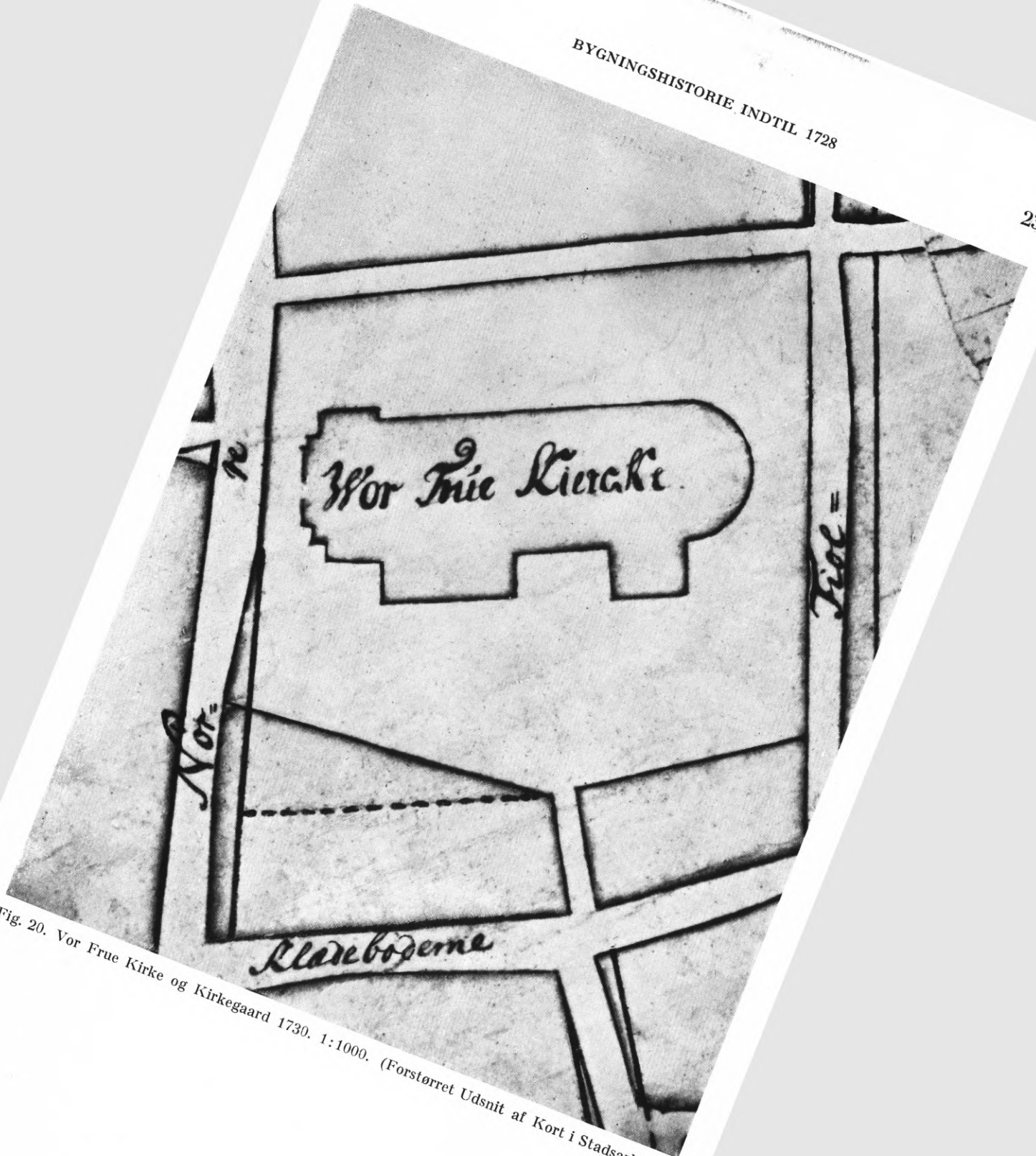

Fig. 20. Vor Frue Kirke og Kirkegaard 1730. 1:1000. (Forstørret Udsnit af Kort i Stadsarkivet).

Indretningen af en lang Række *Kapeller*, hvoraf de fleste har fundet Plads i Sideskibenes enkelte Fag. Før 1354 grundlagdes et S. Laurentii Kapel østligt i Søndre Korsarm⁵⁵. Enkelte Kapelstiftelser har dog været saa rundelige, at man har kunnet opføre særlige Bygninger. Paa Kirkens Sydside har der saaledes ligget 4 sammenbyggede Kapeller, der ses paa Kortet fra 1730 (Fig. 20), og hvis Façader er temmelig godt kendt fra den farvelagte Randtegning paa Byplanen fra o. 1680 (Fig. 1). Tegneren har ikke været bygningskyndig, og han har gjort Kapellerne saa høje, at de dækker Højkirkevinduerne, hvilket virker urimeligt og, hvad vi fra v. Wijcks Stik véd, er forkert. Hans Redegørelse for de 4 kamtakkeede Gavle og deres forskelligartede Blændingsdekoration gør derimod et meget troværdigt Indtryk. Gavlene har haft den sent-middelalderlige, fra Roskilde Stift velkendte, rige Variation af Rund- og Højblændinger. Kapelrækken var taktfast inddelt af svære Støttepiller og med et stort Vindue til hvert Rum. De 4 Kapeller er sandsynligvis stiftet for S. Catharine (før 1377)⁵⁶, Hellig Trekonger (1438)⁵⁷, Trinitatis (1463)⁵⁸ og Vor Frue (eksisterede 1340)⁵⁹. Dette sidste er muligvis det østligste, idet Kirkens Gravbog [1698] omtaler, at S. Rochi Kapel — som vi fra anden Side véd laa i Søndre Sideskibs østligste Fag og som blev stiftet i Aaret 1500 af Kantoren Anders Friis⁶⁰ — fandtes mellem Vor Frue Kapel og S. Laurentii Kapel i Søndre Korsarm⁶¹.

Taarn og Taarnkap eller.

Om den romanske Vor Frue Kirke har haft Taarn eller Taarne, véd vi ikke, men den 1316 opbyggede gotiske Kirke har staaet taarnløs indtil Middelalderens sidste Tid, dog med et lille Rytterspir over Korsskæringen. Naar Vor Frue Kirkes Mindebog 1386 nævner, at Kirken mistede sine 4 bedste Klokker under en Bybrand⁶², betyder det sikkert, at Klokkerne har hængt i en tømret Klokkestabel paa Kirkegaarden, idet der ikke omtales nogen Brandskade paa Kirkebygningen.

Først o. 1483 tog man fat paa Opførelsen af det vældige Vesttaarn, der i over 200 Aar skulde blive Byens Pryd og Stolthed, men den økonomiske Forvaltnings Smertensbarn⁶³. Taarnets Grundflade maalte 14,4 m i Nord-Syd og 13,7 m fra Øst til Vest, dets Højde fra Jorden til første Stjernes Loft, d. v. s. Spirkonstruktionens Begyndelse, iflg. Ole Rømers Maalinger⁶⁴, 37,66 m. Taarnet var i Nord og Syd flankeret af halvtagsdækkede Taarnkapeller, der gav Vestfronten den fornødne Bredde; i det nordre Kapel var et Alter viet til »de fireogtyve Oldere« og Kristi Forklarelses Hæder⁶⁵, i det søndre Vor Herres fem Vunders Alter⁶⁶. Taarnets og Spirets Opførelse har belastet Kirkens Byggefond over Evne, og for at komme ud af Gælden maatte Kirken sælge af sine Grundejendomme⁶⁷; men man har intet sparet, saaledes ses 200 Mark at være

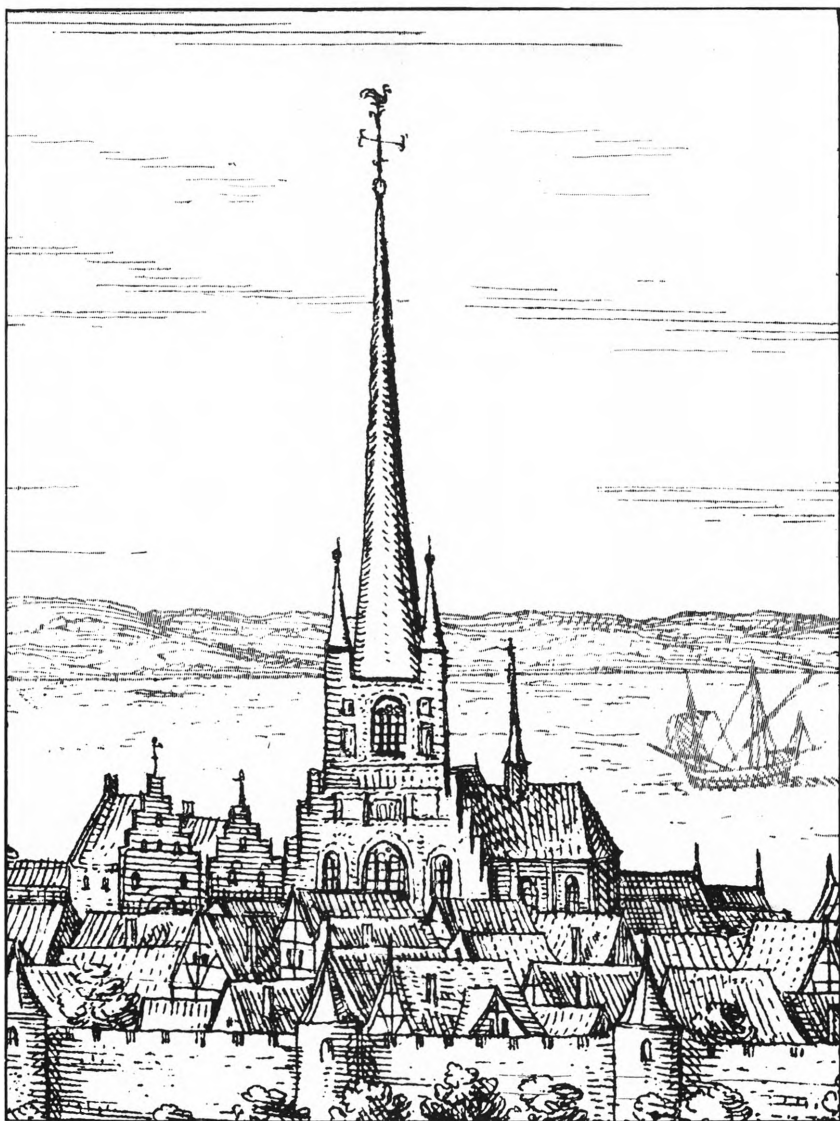

Fig. 21. Vor Frue Kirke fra Vest 1587. Udbygningen paa Sydsiden er næppe Kapitelhuset, men snarere en fortegnat Fremstilling af Skibet med Tagrytteren. (Udsnit af Braunius' Byprospekt).

gaaet til Betaling for Kobber til Spirtækningen⁶⁸. Om Spirets Afbinding beretter Hvitfeldt⁶⁹, at den paabegyndtes 1514 paa S. Mathæi Aften, og at »perpendicularum eller æquilibrium«, som Spiret blev samlet efter, var saa lang, at den naaede fra Degnegarden (paa Hjørnet af Fiolstræde og Kannikestræde) til Kirkeristen ved Skolen (Hjørnet mellem Dyrkøb og Skindergade). Det maa være en betydelig Overdrivelse, idet denne Afstand er nær 90 m, men det er interessant at lære Afbindingspladsen at kende. Spiret var hurtigt rejst, og

1515, Mandagen næst før Kyndelmisse, blev øverst i Spidsen af Spiret under en Bjælke henlagt en Relikvieskat bestaaende af: betydelige Dele af Armen af det hellige Kors, af Skulderbladet af en af de 11.000 Jomfruer, af Knogler af de 11.000 Jomfruer, en anselig Del af S. Dorothea, af S. Johannes Døberens Hoved, af S. Leodegarius, af den Fane, som Engelen overleverede S. Oluf, Norges Konge, da han laa og sov paa det Sted, hvor han indgik i Herligheden efter at have lidt Martyrdøden; nogle unavngivne Stykker, et viet Agnus Dei, af Renselsens Lys, en Palmegren, hellig Røgelse m. m.⁷⁰.

Det middelalderlige Taarn kendes ganske godt fra Braunius' Byprospekt 1587 (Fig. 21) og v. Wijcks fra 1611 (Fig. 16). Vestfronten havde over en Portal et mægtigt, spidsbuget, stavværksdelt Vindue flankeret af Taarnkapellernes mindre Vinduer under Halvgavlens fialeprydede Kamtakker. Overstokværket havde i Syd (og Nord) et tvedelt, spidsbuget Vindue med en Højblænding under en Cirkelblænding paa hver Side; mod Vest ses kun en lav Glug — eller maaske et Ur — mellem Blændingsfriser. Skilt fra Overstokværket ved en konsol(?)baaret Bæltegesims fulgte Klokkestokværket, der til alle Sider havde den samme Inddeling som den underliggende Sydside. Taarngesimsen synes at have haft en Buefrise. Det høje, 8-kantede Spir havde ved Foden fire smaa Hjørnetaarne, der ogsaa var spirprydede og i højeste Grad bidrog til Taarnets festlige Virkning. Hovedspiret afsluttedes af en Knap, der blæste ned allerede 11. Marts 1515⁷¹. I Syd (og Nord?) har ved Vesthjørnet staaet et Trappehus. Hvornaar Taarnet fik Ur, vides ikke, men 1555 var Sejermageren i Arbejde, og 1561—62 blev Uret fornyet (Rgsk.), hvorpaa alle Byens Klokere 1562 fik Ordre til at stille deres Sejerværker efter Vor Frues⁷².

FRAREFORMATIONEN TIL 1728

Da Universitetet efter Reformationen overtog Vor Frue, var den anselig nok til i Realiteten at være Landets Hovedkirke, og man kunde i de følgende to Hundrede Aar indskrænke sig til Reparationer af det bestaaende. Hertil kom de faa Ændringer, den nye Kirkeordning medførte, særlig Inddragningen af Kapellerne, der dels blev lagt til Kirkens ikke for rigelige, nyttige Gulvareal, dels blev brugt paa anden Maade. Saaledes fik 1543 Christoffer Snedker 11 ½ Mk. i Arbejdsløn for 23 Dage »han gjorde det leberi (Bibliotek) udi S. Rochi Kapel og et Skillerum mellem Kirken og samme Kapel«, hvorefter der blev gjort en Laas med 2 Nøgler til Kapellet⁷³. Det var Universitetets Bogsamling, der fik Plads her, indtil den 1554 blev flyttet til Universitetsbygningen. Det er foran nævnt, at Kapitelssalen blev indrettet til Lektorium. 1553 blev opstillet 2 nye Træskillerum paa begge Sider ved Koret; den

ret betydelige Omkostning, 48 Mk., gør det sandsynligt, at det er Kor-Omgangen, der er blevet adskilt fra Koret, hvor før Korstolene har staaet (Rgsk.). Samme Aar blev Vor Frue Kirkes Tag repareret med nogle Tagsten, der blev taget af S. Clemens Kirke (Rgsk.), og i de følgende Aar omtales flere Gange Anskaffelse af Tagsten; men Kirken har dog delvis været blytækket.

1555 blev Kirken underkastet en Hovedreparation, der varede fra o. 25. April til 8. Sept. og kostede 2604 Mk. (Rgsk.). Der arbejdede en Murerformand og 4 Murersvende foruden Tømmermænd, Kalkslaaere og Understrygere, og Kirken gav 9 Td. Øl til 18 Mk. »paa det at de skulde være stedse paa Arbejdet og villige og ikke vige fra Kirkens Arbejde«. Murerformanden fik 3 Mk. og Svendene $\frac{1}{2}$ Dlr. Der blev købt Jernankre og Kiler af Jern samt Flintesten til at drive Hvælvingen sammen med, og der blev kørt Kalk og 2 Læs Sten fra S. Clemens. Tagrytteren over Korsskæringen blev fornyet med Kirkens eget Tømmer, og Hvælv og Piller blev malet og dekoreret⁷⁴.

En løst fundet Ribbesten (sml. S. 16) har svage Spor af *Kalkmaleri*, og i 1668 var der ved Orgelet malet gamle danske Adelsvaaben; men det kan ikke afgøres, om de var gotiske eller senere. Regnskabet for 1555 oplyser, at Jørgen Maler fik 15 Mark »for det han arbejdede paa Kirken og malede Hvælvingen«; Rasmus Maler og Laurens Maler fik 103 Mrk.; Rasmus Maler desuden 6 Mk. for den Malning, han malede paa Pillerne i Kirken. — 1654 siges, at »den store Hvelffnings Malning, som den ene Buge den anden udi Arbeyde oc Munster icke liig er, hvorføre de som sig paa Konsten forstaar, og med Fliid det acter, meget forundrer. Samme Malning er gjort Aar 1555«⁷⁵.

1559 skænkede Universitetet 100 Mk. til Kirkens Bygning og laante den desuden 290 Mk. til Reparationsarbejder paa Taarn og Spir, hvor Tømrere og Murere var beskæftiget for 1 Mk. om Dagen pr. Mand. Denne høje Arbejdsløn faar af Kirkeværgen i Regnskaberne en udførlig Motivering, der giver et interessant Indblik i Datidens Arbejdsforhold. Aarsagen dertil var, at »de beklagede dem for den svære Opgang og Nedgang og sammeledes for Livsfare i Taarnet at arbejde; og for saadan Frygts og Fares Skyld lovede jeg fornævnte Tømmermænd og Muremestre at ville skaffe dem Brædder, Deller og andet Tømmer til Lad at gaa og staa op paa, at hver skulde tage sig vare for Skade. Og ydermere sagde jeg til dem med saadanne skarpe Forord: at dersom nogle af dem (det Gud forbyde) faldt ned og dermed kom om Halsen, da skulde han derfor ingen anden Opretning faa for sin Død og Skade, uden hans Dagløn skulde lægges paa hans Bryst og dermed gaa fra hannem; og ingen skulde være forpligtet den Dødes Venner noget ydermere at svare til hans Død og Skade i nogen Maade, end som nu sagt er. Men dersom nogen ellers af ond Forsyn faldt ned og slog sig og skadte dog intet til Livet, da skulde han hjælpes til Bartskæringen« (Rgsk.). Hele Arbejdet kostede 1678 Mk., deraf 358 Mk.

til Kobber og 426 Mk. til andre Materialer. Det kasserede Kobber blev solgt for 110 Mk. (Rgsk.). 10 Aar senere blev Kirkens nordre Side blytækket mellem Korskirken og Taarnet, og der blev lagt 3 nye Vandrender paa Vor Frue Kapel (Rgsk.). De forskelligartede Tagdækningsmaterialer har irriteret Christoffer Valkendorf, der 1584 beordrede Kirkeværgerne til at tække med Kobber, hvor der laa Tagsten tilforn, hvilket ogsaa blev paabegyndt⁷⁶. I den Anledning blev 970 Tagsten solgt, hvilket svarer til ca. 55 m² Tagflade, hvad der, Spild taget i Betragtning, passer med, at der blev lagt 2105,5 kg Kobber paa Taget dækkende 85 m². Kirken viste stor Omhu ved Indkøb af Tækkekobberet og kasserede den første Leverance (Rgsk. 1583).

Det er øjensynligt, at man med det himmelstræbende Spir har overskredet det forsvarliges Grænse (Fig. 22). Den slanke Spids virkede som en Lynfanger, og 1573 og 1585 hører vi om Lynnedslag, den sidste Gang blev en Bjælke splintret, Sejerværket ødelagt og Taarnkammeret antændt⁷⁷. Værre var dog, at ingen Tagdækning kunde holde tæt under de voldsomme Svingninger, Spiret var udsat for i Stormvejr. I Foraaret 1595 meddelte Bispens forhaabningsfuldt i Konsistorium, at »en kunstig Bygmester er kommet, som byder til at rette og hjælpe Vor Frue Spir«⁷⁸, og Christian IV gik ind for Arbejdet med 500 Dlr.⁷⁹. 1605 bevilgede Konsistorium, at »Støllen« (Klokkegalgen) blev belagt med Jern og Jernbolte, saa ingen Skade maatte ske paa Klokkerne eller Muren⁸⁰, efter at Kongen først skal have været oppe for at se, hvad der kunde gøres⁸¹. En stor Reparation, som muligvis ligefrem var en Ombygning, blev under Didrik Frii Bygmesters Ledelse⁸² paabegyndt 1610 og afsluttet 1613, da man satte Aarstallet paa Fløjstangen⁸³. Efter en Beskrivelse fra 1654⁸⁴ skulde Spiret være 100 sjællandske Alen højt foruden Fløjstangens 14 Alen, eller ialt o. 71,5 m, hvilket staar i meget godt Forhold til den for de 4 Smaaspir opgivne Højde paa 28 Alen, o. 17,5 m, men alle Tallene maa dog være noget overdrevne.

I 1600-Aarenes første Halvdel var Stormen haard ved Kirkens Spir. 1616 vedtog Konsistorium, at »den liden Spir«, der var nedblæst, skulde rejses igen⁸⁵. Det er sikkert Tagrytteren, det drejer sig om. Denne fik 1640 en ny Fløjstang, som Smeden Berthel Fröling satte sit Navn og Aarstal paa, men den blæste ned allerede 1644 »tillige med Hanen og Knappen tæt ovenved Kronen«. Først 1694 lod Kirkeværgen Kronen med Stumpen og Stangen nedtage og omgøre hos Smeden Valentin Wulff. I Stedet for Knappen blev gjort et 2 Alen højt Zirats af Jernværk og i Stedet for Hanen en Fløj med C 5 og Aarstallet 1694. Maleren Povel de Vendt fik for Guld og Arbejdsløn 100 Rdl.

I Tagrytteren har hængt en Klokke, og omkring Spiret har der været 8 smaa, blytækte »Spitzer«, der blev malet med Kobberfarve⁸⁶. 1577 var Hovedspirets Fodtaarne blevet »fæstede« (Rgsk.), men i Januarstormen 1628 blæste

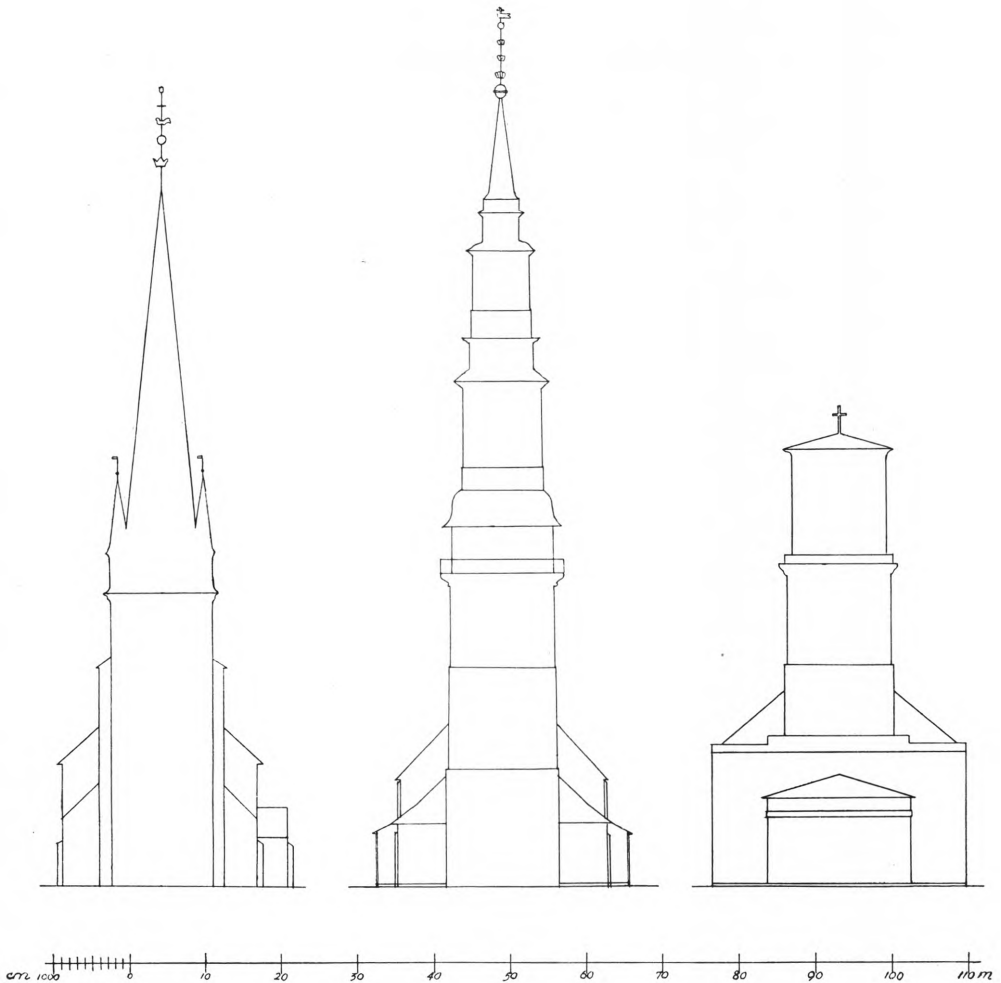

Fig. 22. Vor Frue Kirkes Taarne 1:1000.

1. Det middelalderlige Taarn efter Opmaalinger fra 1600-Aarenes Slutning. 2. Baroktaarnet efter Major Wahls Opmaaling. 3. C. F. Hansens Taarn.

et af dem ned, og derefter blev de 3 andre fjernede⁸⁷, men ellers synes det store Spir at have klaret sig Aarhundredet igennem, dog fik det nogle — senere forgyldte — Kanonkugler af Carl Gustavs som Minde om Belejringen⁸⁸.

Fra 1695 har vi en vidtløftig Beskrivelse af en Reparation af Fløjstangen⁸⁹. Hanen, som var brøstfældig paa Gængerne og Skinnerne, blev nedtaget og forsynet med nye Gænger og Skinner af Kobber. Liljen, Hanen, Knappen og Kronen blev forgyldt med slagen Guld å 2 Mk. Bogen, og Stangen og Kronen indvendig blev strøget med Kobberfarve. Povel de Vendt fik for Guld og Arbejdsløn 300 Rdl., og Sejldugen, som han sad i, kostede desuden 30 Rdl. Det samme kostede Stilladset, og hertil kom desuden Blytækkerens Arbejdsløn. Efter en samtidigt foretaget Opmaaling skulde Fløjstangen være 9,54 m,

Spiret 54,92 m og det murede Taarn 38,02 m, ialt 102,48 m. Kort efter blev Stangen brudt af ved Roden, og Ole Rømer giver en Række Højdemaal⁹⁰, der som nedenstaaende Opstilling viser, stemmer nogenlunde overens med Maalingerne fra 1695. Maalene er omsat i Meter.

Ole Rømer			1695	
fra Jorden til første Stjernes Loft.....	37,66		Muren.....	38,02
til 7. Stjerne 6 Gange 12 Alen 10 Tommer ..	46,77			
fra 7. Stjerne til Bruddet er ungefær, som det ej kan nu maales	11,92	58,69	fra Krone til Mur	54,92
fra Bruddet til Kronen.....	2,20			
Kronens Højde.....	1,05			0,75
fra Kronen til Knoppen.....	1,44			1.41
Knoppens Højde.....	0,81			1,26
fra Knoppen til Hanen.....	1,73			1,67
Hanen i Knoppen.....	0,55			0.58
fra Hanen til Korsene.....	1,41			1,41
Korset.....	0,63			0,63
fra Korset til Liljen.....	0,84			<u>0.84</u>
Liljen og øverste Blad.....	<u>0.50</u>	<u>11,16</u>		<u>8.55</u>
	ialt...	107,51		101,49

Ole Rømers Maal paa selve Spiret virker mindre tilforladelige end 1695-Maalingen, men til Gengæld synes den at mangle et Par Maal paa Fløjstangen. Taarnets Silhuet tegnet op efter Maalelisterne ses paa Fig. 22 sammenlignet med Baroktaarnet og det nuværende Taarn.

I Renaissancetiden synes Kirkens Portaler at være ombygget; Hans Steenvinkel gav 1633 Tegning til en Portal, der skulde opsættes det følgende Aar, men om den kom længere end paa Papiret, vides ikke⁹¹. Over Norddøren blev sammen med Aarstallet 1683 anbragt Inskriptionen: Jeg glæder mig ved det, som er mig sagt, at vi skulde gaa ind i Herrens Hus⁹². Iøvrigt indskrænkede Arbejderne sig til almindelig Vedligeholdelse, der dog i 1631 har været saa omfattende, at man kunde holde Festtale i Anledning af Kirkens Istandsættelse⁹³; 1639 befalede Christian IV de Højtlærde at holde Syn paa de forgangne Aars Byggearbejder og hvorledes Kirken var holden ved Magt⁹⁴. Endelig lod Frederik IV 1709 udlevere »nogle Jernankre til en brusten Pilles Bestyrkelse ved Vor Frue Kirke, da intet Jern nu om Stunder hos Købmændene her i Staden skal være at bekomme«⁹³.

Fig. 23. Frederik II.s Kroning 1559 i Vor Frue Kirkes Kor.
(Udsnit af Kobberstik i Gaspar Ens: Rerum Danicarum Frid. II Historia. 1593).

INVENTAR INDTIL 1728

ved

VICTOR HERMANSEN

Kirkens rige Inventar fra Middelalder og Nyere Tid indtil Branden i 1728 er fuldstændigt forsvundet — med Undtagelse af eet eneste Stykke, en Pengetavle (S. 46) fra 1716, som opbevares i Kirken, men som forøvrigt ikke engang med Sikkerhed kan henføres hertil, da den ikke bærer noget Kirkenavn. Naar man ikke desto mindre véd ret god Besked med det ældre Kirkeudstyr, skyldes det et Par Billeder fra 1500'ernes Slutning, men navnlig de udførlige Oplysninger i Litteraturen og i Kirkens Regnskaber.

†*Alterbord.* 1559 blev Alteret, sikkert i Anledning af Frederik II.s Kroning, forhøjet af Jørgen Murmester (Rgsk.). 1625 blev der anskaffet polerede Fliser og en stor Sten til Alteret¹.

†*Alter klæder.* 1567—68 blev det røde Fløjls Alterklæde til Højalteret forlænget med de fire Alen rødt Fløjl, som Kirken fik ved Frederik II.s Kroning,

og 1572—73 blev der købt et Stykke Fløjl til at bøde Alterklædet med (Rgsk.). 1572—73 syede Oluf Skrædder to Alterklæder af Fløjl (Rgsk.). 1579—80 leverede Jens Væver 3½ Alen Klæde til Alteret. 1628 laante Kirken det gamle Alterklæde til Den nye Kirke udenfor Nørreport².

†*Alterdug*. 1563—64 købtes 6 Alen Lærred, som blev syet til en Alterdug, og 1572—73 købtes et Stykke Lærred til at gøre en Alterdug af (Rgsk.).

†*Altertavler*. Den middelalderlige Højaltertavle har formodentlig haft en Fremstilling af Kirkens Værnehelgen Jomfru Maria, og det kan derfor antages, at det var til dette »Jomfru Marias Billede i Vor Frue Kirke«, Møntmester i Malmø Henrik Dringelbergs Datter Dorothea 8. Nov. 1511 skænkede et »Seppel«, som hun havde købt af Bertelt Halle, samt sit Guld kors, to Guld-kæder og 50 Guldringe. S. Marthe Dag (17. Okt.) 1530 »efter Natsang« indfandt Raadmændene Jens Pedersen, kaldet Kammersvend, og Mester Hans Vinke sig i Kirkens Sakristhus og begærede paa Husfru Kirstine Henrik Dringelbergs, Borgerske i Malmøs Vegne, at den forgyldte Sølvkrone eller »Seppel«, som afdøde Dorothea Dringelbergs havde givet, blev udleveret til dem »for denne Tids Lejlighed«. Sølvkronen holdt 75 Lod 1 Kvintin »vel vejet«. De forpligtede sig til, naar »Kirken kom til sig igen og maatte nyde sit eget«, at tilbage-levere den, men hvis dette ikke skete, skulde den forblive hos Giverindens rette Arvinger, og paa disse Vilkaar udleverede Kapitlet Sølvkronen³.

3. Juledag 1530 skete Billedstormen i Vor Frue Kirke, men det siges udtrykkeligt, at Højalteret forblev uskadt, idet Byfogeden, ikke uden Livsfare, beskyttede det, men alle de øvrige Altre blev vanhelligede. En Tradition, optegnet af Etatsraad H. D. Monrad i 1700'erne, fortæller, at »Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn er uden Tvivl indviet til Ære for Maria spasmodica eller den daanende Maria. Før Ildebranden [1728] stod paa Altertavlen et Mesterstykke, som forestillede hende i den Positur. Sal. Reenberg [Sognepræst Morten Reenberg 1660—1736] har sagt min Fader [Sognepræst i Aagerup, Frederik Monrad], at det Stykke blev bevaret af Byfogden ved Vagt, da Borgerne i C. 3tii Tid stormede paa Kirken«⁴.

Denne Altertavle har vistnok gjort Tjeneste til 1554, da Hans Snedker fik Betaling for at skille den Tavle ad, som stod i Kapellet, og sætte »hende« paa Alteret i Koret (Rgsk.). Paa Kobberstik af Frederik II.s Kroning 20. Aug. 1559 (Fig. 23) fremtræder Højaltertavlen som et rektangulært Storstykke, med malet Fremstilling af Kristus paa Korset, kronet af en Baldakin, hvorover et tredelt Topstykke med Figurer i tre spidsbuede Felter⁵. Det er vistnok disse, som omtales 1562—63, da Verner, Kgl. Maj. Maler, fik 30 Mark paa Regnskab for »de Tavler over Alteret, han skulde male« (Rgsk.).

Denne Tavle blev i 1569 afløst af en ny Højaltertavle, som paa Stikket af Christian IV.s Kroning 1596 (Fig. 24) bestaar af rektangulært Storstykke og

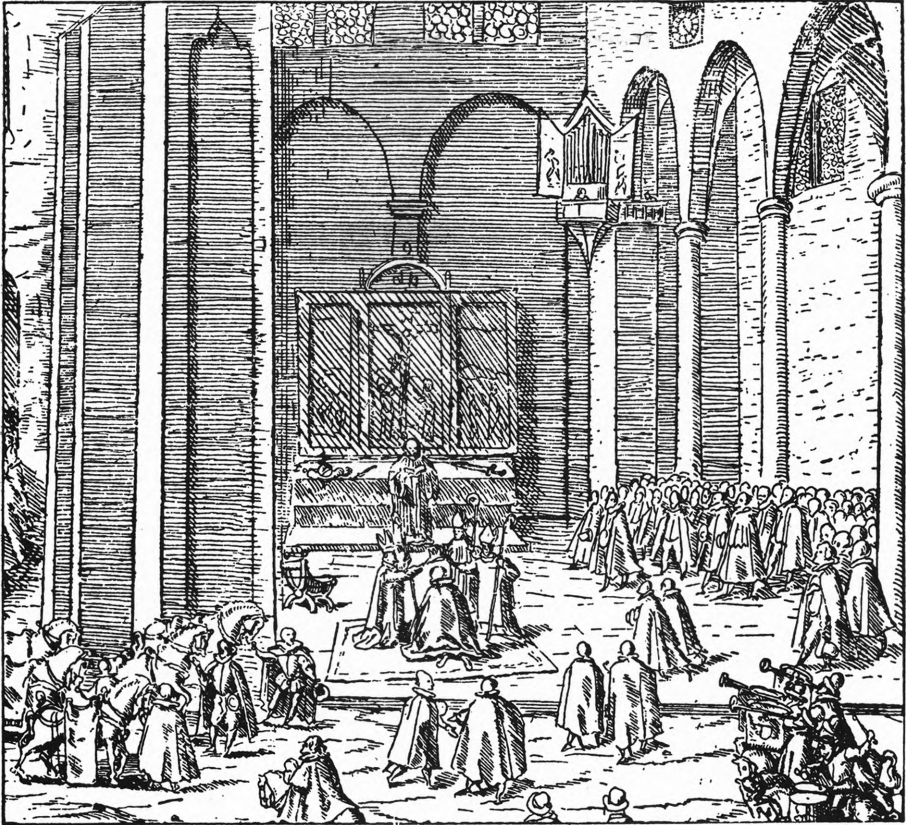

Fig. 24. Christian IV.s Kroning 1596 i Vor Frue Kirkes Kor.
(Udsnit af samtidigt Kobberstik).

tilsvarende Sidefløje, og over Midtfeltet et halvrundt Topstykke med Fod- og Topspir; i Midtfeltet ses en Krucifiksgruppe; Sidefelterne har Figurfremstillinger⁶. Arbejdet med denne Tavle varede fra 28. Marts til 14. Juli 1569 og kostede 487½ Mark 2½ Skilling 1 Album, 110 gamle og 100 nye Daler. Den

13. Juli afregnede Kirkeværgen med Mikkell Snedker og hans Staldbrødre, Mestersvenden Hans og Ambrosius, om, hvormange Søgndage hver af dem havde arbejdet »paa den nye Højaltertavle, Kgl. Maj. Stole og andet Arbejde, som Mikkell Snedker gjorde i Kirken paa de lange Stole, Kirkedøre, som var brudne og sønderslagne, og andetsteds i Kirken, hvor Behov gjordes«. En Blokkedrejer svarvede en Pille til Tavlen; et Fyrretræ blev købt til Piller under Tavlen; Mikkell Snedker leverede to Linde-Brædder, som kom i Tavlen; et Vognskud blev savskaaret og af en Snedker udskaaret og siden sat paa begge Sider paa Tavlen; samme Snedker malede dem ogsaa. To ØIkars-Baand kom til Himlen paa Tavlen. Højaltertavlen og Kgl. Maj. Stole blev lavet i Kapitelshuset; to Karle hjalp Snedkrene »een Dag med at udsætte og med at

vinde den nye Tavle og Kongens Stole ud af Kapitelshuset og ned paa Jorden« og senere murede tre Karle »de Jern igen i det Vindue, som den nye Tavle og Stolene blev udtagne« igennem. Mikkell Snedker, Hans Mestersvend, Ludvig og Henrik Snedkersvende brugte syv Dage til at »samle og tilhobesætte« den nye Tavle med det Tømmer, som dertil hørte. Mester Hans Maler i Kødmangergaden malede Højaltertavlen og udstafferede »hende« med Guld og Sølv, og fik derfor i 1569 200 Daler og Aaret efter yderligere 25 gamle Daler, som Dr. Knoppert og Mester Lauritz havde lovet ham. 1569 skar og syede Jens Skrædder et Forhæng til at hænge for den nye Højaltertavle (Rgsk.). 6. Okt.

1624 vedtog Konsistorium, at denne Tavle skulde overføres til Den nye Kirke, som blev bygget udenfor Nørreport⁷.

Samme Aar, 11. Dec. 1624, sluttede Konsistorium nemlig Kontrakt med Hans Billedsnider om en ny Altertavle, som han skulde gøre, for 1000 Daler og 100 Slettedaler til Foræring, efter den Afridsning, som samtidig blev paa-skrevet. Den 13. Sept. 1625 blev det overladt den af Professorerne, som var blevet i Byen, medens de andre paa Grund af Pesten opholdt sig i Roskilde, at forhandle med Maleren om Tavlens Staffering, og den 14. Okt. anmodede han om, at fire af Professorerne vilde bese Altertavlen, for at han kunde fare fort med Malningen, men fik det Svar, at han kunde tage nogle af Byens bedste Borgere dertil⁸.

1634 siges Tavlen at være smukt udskåret og forgyldt, 1654 omtales den som den »meget forgyldte, kostelige oc høyberømmelig udskaarne og med halffslaget fiint Guld forgyldte Altertavle«, og 1724 kalder Erik Pontoppidan den »sehr altfränkisch und starck vergüldet«. Den gik tilgrunde i 1728 ved Kirkens Brand⁹. Afbildninger af denne Tavle kendes ikke.

Hans Billedsnider er identisk med Billedskæreren Hans Holst, som først boede i Køge og 1624 flyttede til København. 1619—1623 skar han Prædike-stolen i Køge Kirke, 1624 gjorde han Prædikestolene i Universitetets Landsbykirker: Ganløse (Smørum Herred) og Sæby (Løve Herred)¹⁰.

†*Sognealteret*¹¹, som stod i Nedre Kor og hørte under Kollegiatkapitlet, var antagelig identisk med *Hellig Kors Alter*, som nævnes 1462.

†*Sidealtre*¹². Kirken har haft mindst 43 Sidealtre, som findes omtalt i middelalderlige og senere Kilder. Ordnet efter Tidsfølgen, i hvilken de enten var stiftet eller første Gang nævnt, var det:

1. S. Cecilies Alter, stiftet 1283 af Jon Jonsen Litle og hans Datter Cecilie.
2. S. Katrines Alter, i S. Katrines Kapel, stiftet i Tiden 1328—1341 af Hr. Johannes Svenson.
3. De hellige tolv Apostles Alter, stiftet 1346 af Borgeren Godekinus de Unna og Hustru Katrine. 1501 nævnes, at det stod ved »Løvekarret« (antagelig et Vievandskar).

4. S. Laurentii Alter, i S. Laurentii Kapel ved Søndre Kirkedør, stiftet af Dekanen Boecius, død 1354.
5. S. Peders Alter, ved den nørre Indgangsdør til Koret, nævnt 1374, men 1377 kaldet Hellig Legems Alter.
6. S. Jacobi (S. Jeps) Alter, midt i Kirken tæt ved Koret (juxta chorum), nævnt 1377.
7. S. Andreas Alter, stiftet af Væbner Anders Syundessen, død 1390. Sml. S. 37.
8. Johannes Døberens og S. Birgittes Alter, stiftet af Ridderen Johannes Møltike, død 1399.
9. S. Theobalds Alter, sikkert stiftet ved Aar 1409 af Dekanen Jacob Clemensen, som døde foran Alteret 1414.
10. S. Margretes Alter, nævnt 1416, og 1497 overladt til Universitetet.
11. S. Barbare Alter, stiftet o. 1420 af Ridderen Mogens Gøje.
12. S. Olufs og S. Gertruds Alter, paa Sydsiden i Vor Frue Kapel, stiftet 1423 af Raadmand Lavrids Nielsen Vinnere.
13. S. Trinitatis Alter, stiftet som Kapitels-Alter 1424 af Ridderen Anders Jensen Lunge.
14. S. Mikkels Alter, stiftet af Borgeren Jens Ebbesen, stadfæstet 1442.
15. S. Antonii og Apostelen Paulus' Alter, nævnt 1433.
16. S. Markus' og S. Lukas' Evangelisters Alter eller Skomager-Alter, stiftet 1434 af Kanniken Hans Kortsen.
17. Helligtrekongers Alter, i Helligtrekongers Kapel, nævnt 1438, norden for Højalteret 1442.
18. S. Jørgens (Georgii) Alter, nævnt 1442. Sml. S. 37.
19. S. Anne Alter, nævnt 1462.
20. S. Josts eller de fire Læreres Alter, i Krogen mellem S. Anne og S. Jacobi Altre, stiftet 1462 af Dekanen M. Jesper Henriksen.
21. S. Trinitatis Alter, i S. Trinitatis Kapel sønden for S. Knud Konges Alter, stiftet som Vikarie-Alter 1463 af Væbneren Jep Klavsén (Godov).
22. S. Knud Konges Alter, ved Kirkens søndre Side, nævnt 1464.
23. S. Marie Magdalene Alter, paa Kirkens Nordside ved Taarnet, stiftet kort før 1464, genindviet 1509. Ved Kirkens Relikviefest blev Relikvierne (sml. S. 37) fremstillet paa dette Alter.
24. S. Jæle-Alter, nævnt 1469.
25. S. Dionysii Alter, nævnt 1472, vistnok stiftet af Dekanen Dr. Erik Nielsen Rosenkrands (sml. S. 37). Hertil laa Vedligeholdelsen af Ild-Panden (S. 51).
26. S. Christoffers Alter, ved den søndre Side af Kirken, nævnt 1472, genindviet 1509.
27. Vor Frues Medlidenheds Alter, Jomfru Mariés Alter midt paa Gulvet standendes, nævnt 1482.

28. S. Johannes Evangelistes Alter, Kalente-Alter, nævnt 1482.
29. De hellige 24 Oldefædres Alter, paa nørre Side i Taarnet, stiftet 1483 af Kanniken Hans Clausen Haniin.
30. De hellige fem Vunders Alter, i Taarnet paa den søndre Side, nævnt 1491.
31. S. Peders Alter i Højkoret, paa den nørre Siden nede ved Højalteret, stiftet 1491 af Rigshofmester Povl Laxmand; det kaldtes ogsaa Universitetets Alter. Sml. S. 37.
32. S. Lucii Alter, i Vor Frue Kapel, nævnt 1495. Sml. S. 37.
33. S. Eligii Alter, nævnt 1496, Laugsalter for Guldsmede og Smede.
34. Herrens Opstandelses Alter, stiftet af Biskop Niels Skave, død 1500.
35. S. Rochi Alter, i S. Rochi Kapel, stiftet 1500 af Kantor M. Anders Friis.
36. S. Sebastiani Alter, nævnt 1504.
37. Allehelgens Alter, »hos Fonten«, stiftet 1512 af Præsten Peder Pedersen Toller.
38. S. Kong Eriks Alter, nævnt 1514.
39. S. Gregors Alter, indenfor den nørre Kirkedør, stiftet i Tiden 1519—1530.
40. S. Sørens Alter, nævnt 1528.
41. S. Niniani Alter, nævnt 1529, stiftet af skotske Borgere i København.
42. S. Knud Hertugs Alter, ved Siden af Koret (circa chorum), nævnt o. 1530.
43. S. Seibaldi Alter, nævnt 1533.

Ved Billedstormen 3. Juledag 1530 blev alle Kirkens Helgenbilleder »væltet ned, sønderhugget med Økser, bespyttet, tildelt Næsestyvere og bespottet«. Det har sikkert været Sidealtrenes Udsmykning, som paa denne Maade er blevet ødelagt, men enkelte Dele undgik dog denne Skæbne¹³.

†*Sidealtertavle*. 1583 blev et »Stykke af en gammel Tavle, som havde staaet paa et Alter« solgt for 3 Mark til Lennert Snedker (Rgsk.). 1597 fik Professor Anders Krag af Konsistorium Tilladelse til at sælge »den Tavle i Kirken« (sikkert ogsaa en gammel Altertavle), dog først efter at Snedkere og Malere havde vurderet den¹⁴. Sml. Epitafium †3.

†*Bære-Alter*. 1449 tillod Biskop Oluf Daa, at Kapitlet havde et Altare portatile paa Markederne i Dragør¹⁵.

†*Altersølv*. *Kalk*. 1571—72 blev Mester Poul Kapellans Kalk bødet. 1581 lod Mester Oluf en Kalk bøde hos Guldsmeden. 1582 fik Guldsmeden 8 Mark og 2 Lod Sølv for at omgøre en Kalk (Rgsk.).

†*Vinkander*. 1575—76 gjorde Gertrud Kandestøbers en Vinkande af Tin paa 6½ Pot for 4½ Mark 6 Skilling. 1576—77 blev en lille Vinkande bødet (Rgsk.). Ved Testamente af 1675 skænkede Licentiat Johannes Höpner en Sølv-Vinkande til Alteret; den vejede 150 Lod 3 Kvintin og kostede med Arbejds løn 87 Rdl. 5 Mark 2 Skilling¹⁶.

1531 udstedte Borgmester og Raad en Kvittering for »de Clenodia udi Solf, som Kalente Laget her tilhører«, som de havde modtaget til »nu straks udi vor store Nød og Trang at bruge til Kjøbenhavns Stads mærkelige store Nytte og Behov«. Det bestod af: en Bulle med Laag, vejende 33 Lod, en lille Sølvstob med en »Trumper« paa Laaget, vejende 12½ Lod ½ Kvintin, en stor Sølvstob med S. Hans' Billede paa Laaget, vejende 3½ Lødemark 1 Lod, den store sorte »Skal«, vejende med »Skalen« 20 Lod, den lille sorte »Skal«, vejende med »Skalen« 14 Lod ½ Kvintin, de fire Sølvstobe uden Laag og Fod, vejende 85 Lod ½ Kvintin, den Sølvstob med Fod og et Mærke paa Foden, vejende 21 Lod ½ Kvintin, den Stob med Fod »og staar K 1 paa«, vejende 25 Lod, den lille Sølvstob vejende 7 Lod ½ Kvintin. Tilsammen vejede det, foruden de to Stobe med »Skalerne«, 241 Lod ½ Kvintin Sølv.¹⁷

Af de Kalke, som »udgaves i Grevens Tid«, blev fire Kalke reserveret til alle Altrene, nemlig Dionysii Kalk, sølvforgylt, paa 36 Lod 1 Kvintin, Lucii Kalk, sølvforgylt, paa 35 Lod, Georgii Kalk, paa 33 ½ Lod, og Andree Kalk, »som ikke kom tilstede«¹⁸.

Til S. Peders Alter (S. 36) skænkede dets Stifter, Rigshofmester Povl Laxmand 1491: Kalk og Disk, Messerede og andre Ornamente¹⁹.

†*Berettelsestøj. Sølvflaske* »at gaa til sygt Folk med« blev anskaffet 1553; den vejede 10½ Lod Sølv og kostede med Sølv og Arbejds løn 19 Mark. 1578—79 leverede Claus Guldsmid (for 5 Mark) en lille Sølvflaske til Mester Rasmus Katholms Behov, naar han beretter Folket. 1565—66 købtes to Flasker (for 1 Mark), som Kapellanen fik at gaa til sygt Folk med (Rgsk.).

†*Relikvieskrin*. I den sentmiddelalderlige Fortegnelse over Kirkens Relikvier, som angiver den Orden, i hvilken de paa Relikviefesten var opstillet fra Højre til Venstre paa S. Marie Magdalene Alter (sml. S. 35), opføres ogsaa de Relikviegemmer, de blev opbevaret i. Det var: et gammelt stort Kors, et Kar (amphora) af Glas, et Kar (vasa) med Jomfru Marias Bebudelse, et aflangt Glas forgylt med et Kors foroven, et Billede af Den hellige Jomfru med en rund Krystal, et nyt hvidt Sølv-Æg, et hvidt forgylt Æg, en ny Sølv-Æske med forgylt Kors foroven, S. Antonii Taarn med en Krystal og en Klokke, en Fæstning af Elfenben forgylt med to Krystaller i Midten, en Sølv-Haand, en sort Nød med Dødens Billede foroven, et nyt Sølv-Hus med et Bispebillede foroven, en sort Nød helt forgylt, et lille Sølv-Hus med S. Blasii Billede foroven, en sort Nød forsølvet med en Frugt foroven, et lille Skib (liburnus) helt forsølvet og nyt, et stort Græskar forgylt og brudt paa Midten, et lille Græskar helt forgylt, et lille Græskar kaldet Nap forgylt rundtom, et lille Hus af Elfenben med et forgylt Kors foroven, et nyt forgylt Kors, et nyt Billede af Jomfru Maria, et nyt Billede af S. Lucius, et nyt Billede af Maria Magdalena, en Monstrans med Krystal og med en Torn, et hvidt

Æg med en Pelikan, en forgyldt Monstrans med to Billeder foroven, en Glas-Æske forgyldt med to Klokker og Kors foroven, et nyt Treenigheds-Billede, et nyt Billede af Den hellige Jomfru forgyldt undtagen Fodstykket, en Sølv-stjerne, en Stad kaldet København (ciuitas dicta Köpnehaffn), et forgyldt Taarn med et langt Glas og med en hængende Tand, et gammelt Billede af Maria Magdalena, en sort Nød forgyldt med Krystaller rundtom, et Skib med A, et Skib med B, et Kobber-Skrin, en Sølv-Flaske foroven forgyldt, en sort Nød forsølvet med U i Foden, et Sølv-Kors med Krystal i Midten, et lille Kors med fem Krystaller, et stort Skrin, som kaldes Sanctuarium²⁰.

Af Relikvie-Skatten »laante« Biskop Joakim Rønnow 1529 to Sølv-Hoveder til at betale Kongen med for de Palliepenge, han var denne skyldig; og 1530 laante Borgerskabet af Klenodierne 600 Lod Sølv til Byens Befæstning²¹.

†*Messerede*. 1248 bortførte Lybækkerne fra Stadens Kirker: Relikvier, Bøger, Privilegier og Altrenes Prydelser²², men hvad de enkelte Kirker mistede, siges ikke.

1552 udgik til Domkapitlet i Roskilde et Kongebrev om at udlevere til Vor Frue Kirkes Værger de Messeklæder og Ornamente, som Hr. Jep Heye skulde have udtaget af Vor Frue Kirkes Sakristi²³, og samme Aar var Kirkeværgerne Laurids Madsen og Mads Skriver to Gange i Roskilde om de »Ornamente og Breve« (Rgsk.). 1554 fik Kirkeværgen Laurids Madsen Bøssestøber udbetalt 30 Mark, som han selv tredje tærede med Heste og Vogn, da han var i Odense og forhvervede det Brev til de Kanniker i Roskilde, førend »vi« fik den Kiste med de Breve og Ornamente (Rgsk.).

1568—69 solgte Kirkeværgen for 24 Mark et gammelt Messerede, som tilhørte Kirken, til Fru Sofie af Sandby i Skaane (Rgsk.).

†*Messehagel*. 1556 fik Kirken for Peder Godskes Begravelse 10 Daler og 5 Alen Fløjl, som kom til en Hagel (Rgsk.); sml. Gravsten †7. 1576—77 bødede Hans Skrædder to Hageler (Rgsk.).

†*Messesærke*. 1563—64 købtes to Stykker hollandsk Lærred, 1564—65 blev de syet til to Messesærke, men først 1567—68 fik den Sømmerske, som syede de Røklin eller Messesærke, sin Betaling (Rgsk.). 1570—71 købtes et Stykke hollandsk Lærred, som Mester Hans Thommesen udtog til to Røklin, men der blev efter hans Befaling syet tre deraf (Rgsk.). 1572—73 blev der syet to Messesærke, to Haandklæder, tre Poser og to Korporal'er.

†*Kalk-Poser*. 1564—65 blev der købt 1 Alen Lærred, som Sogneherren fik til en Pose til Kalken, og 1 Alen, som Hr. Morten fik til lignende Brug (Rgsk.).

†*Alterbøger*. 1554 fik Sogneherren en Bog med Epistler og Kollekt i, som gjaldt 1½ Mark. 1572—73 købtes en Gradual med Dupper at bruge i Koret.

1582 blev en Salmebog og Gradual gjort paany af Caspar Bogbinder for Hører i Kirken (Rgsk.).

†*Alterstager*. 1572—73 betalte Kirkeværgen »de Dreng af Skolen«, som satte Kobberstagerne sammen i Koret og hjalp at fly dem op mod Højtiden (Rgsk.). 1628 laante Kirken de smaa Lysestager paa Alteret til Den nye Kirke udenfor Nørreport²⁴.

†*Femarmet Stage i Koret*. 1654 omtales, at der paa Gulvet i Koret stod en meget stor Messing-Stage, hvorpaa der kunde sættes fem store Vokslys, og antagelig har det været en sentmiddelalderlig Stage svarende til den bevarede i Ribe Domkirke. 1565—66 blev den store Lysestage, som var sønderslagen, sammenloddet; 1571—72 blev den store Krone, som stod midt i Koret, skuret; 1576—77 blev den store Lysestage i Kirken skuret (Rgsk.). 1698 siges den store Messingstage i Nedre Kor at staa paa en gammel Gravsten. Professor Dr. Peder Capeteyn, Christian III.s Læge, død 1557, gav 100 Speciedaler, hvoraf Renten skulde anvendes til Lys paa den store Stage i Koret²⁵.

†*Font*. Den middelalderlige Font, nævnt 1512 (S. 36), har antagelig gjort Tjeneste til 1622, men iøvrigt vides intet om den. Det er vistnok denne Font, som blev brugt ved Christian IV.s Daab 2. Juni 1577. Kirkeregnskabet for dette Aar oplyser, at der i den Anledning (»mod Kongens Barsel«) baade blev kalket og malet omkring Fonten og i Kirken, og det følgende Aars Regnskab, at der betales 37 Mark for at istandsætte de Vinduer i Kirken, som blev udslaget, »da den unge Herre blev kristnet«.

1616 forhandlede der i Konsistorium om at bestille en ny Font med sit Tilbehør, 1619 meddeltes Kanslerens Samtykke til, at Kirkeværgerne lod gøre en smuk Font, men først 13. Jan. 1621 sluttede Universitetets Rektor Cort Aslaksen, Sjællands Biskop Hans Resen og Kirkeværgen Mester Hans Jensen Kontrakt med Kgl. Maj. Bøsserstøber Roluff Borkersen i København. Han paatog sig at gøre Fonten af godt, fint, purt Messing »med udlagte Historier kunsteligt og artige omkring, den øverste Part uden om Fonten med fire Evangelister, fire Løver under, og alt andet som dertil hørte« efter det Projekt, som han havde vist. For hvert Pund Messing med Materie og Arbejdsløn skulde han have 1 Daler samt 30 Daler Kurant til at bekoste Historierne udskåret hos Snedkerne eller Billedskæerne. Til at købe Materie fik han 330 Daler Kurant og han lovede at gøre sin Flid, at Fonten kunde blive færdig til Paaske næstkommende »eller ved det Pas«. I Nov. 1621 blev der forespurgt i Konsistorium, om ikke de Billeder, som var støbt paa den nye Font, skulde omstøbes, men nærmere er ikke oplyst herom. I Febr.—Maj 1622 fik Roluff Borkersen sin Betaling 588 Daler 4 Mark, og i Konsistorium blev det vedtaget, at otte Borgere skulde udtale sig om, hvor Fonten bekvemmeligst kunde sættes, og at Svendene, som havde arbejdet paa Fonten, fik 12 halve Kroner til Drikkepenge. I Maj 1622 blev det bestemt, at Fonten skulde sættes paa det Sted, hvor Salomon Sartor stod med sin Boglade, og at Vinduet dér skulde

forlænges saa langt ned, at det blev lige med de andre²⁶. Fonten stod i S. Laurentii Kapel ved den søndre Kirkedør og blev efter Branden 1728, hvor den blev reddet lige før »Døbe-Korets« Hvælving styrtede ned, midlertidigt overført til Nikolaj Kirke. Efter Kirkens Genopbygning blev den atter taget i Brug i Vor Frue Kirke, men den gik tilgrunde 1807²⁷. Jonge siger i 1783 at: »Den bæres af fire Engle[!] som staae paa en Fod, der hviler paa fire Løver, alt af støbt Metal. Paa denne Døbe-Funt læses: »Deo & Pietati, S. Rectore Acad. Magnif. Claudio Plumio, J. U. D. Johan Resenio, S. Theol. Doct. & Episcopo, Templi Procuratore M. Joh. Alano. Anno MDCXXII. erectum. Dernest disse to bibelske Sprog paa Latin, nemlig: Luc. II. Gloria. In. Excelsis. Deo. Et. In. Terra. Pax. Hominibus. Bona. Voluntas. og Marc. XVI. Qui Crediderit & Baptizatus fuerit, Salvus erit, Qui non Crediderit, Condemnabitur. Disse tre Inscriptioner staae i tre smaa Runddele, og alt er med store Bogstaver.«

†*Fontelukkelse*. Allerede den gamle Font synes at have staaet i en Fontelukkelse, da der 1564—65 blev anskaffet »en Nøgle til Fonten« (Rgsk.). I Oktober 1622 begærede Snedkerne for det Panel, som skulde sættes under Vinduet »i Fonten« (Fontens Kapel), 30 Daler Kurant, og en Foræring over de 300 Daler Kurant. Billedsniderne Lauritz Krøger og Engelbrecht (Chastensen)²⁸ blev udnævnt til at vurdere Snedker- og Billedsniderarbejdet, om det var mere værd end de 300 Daler efter Kontrakten. Samme Maaned blev det bevilget Kirkeværgerne, at de maatte betale den Billedsnider, som havde gjort det Træværk omkring den nye Font, de 252 Daler Kurant, som fire andre Billedsnidere havde vurderet det til²⁹. Ved Testamente af 1675 bestemte Johannes Höpner, at der i Daabs-Koret skulde opsættes Messing-Piller med Snedkerværk; Pillerne alene kostede 114 Rdl.³⁰.

†*Daabsfæde*. Juni 1623 vedtog Konsistorium, at der skulde gøres et *Bækken* af godt engelsk *Tin* til den nye Font³¹. *Daabsfad* af støbt *Sølv* blev skænket 1691, »af prægtig hævet Arbeide«, vejende 200 Lod. Indvendig paa Randen stod i en »Rundeel«: »Vas Hoc Argenteum, Quod in Usum Sacri Baptismatis Morti Jam Vicinus Voverat Anno MDCXCI. D. viii Maji, Rectore Magnifico Dno. Oligero Jacobæo, Dedicabat Anni ejusdem D. xxv. Novembris, Rectore Dno. Hectore Gothofredo Masio. Episcopo Dno. Johanne Baggero, Procuratore Templi Paulo Vindingio. Pastore Ecclesiæ M. Johanne Adolpho Bornemannno. Laurentius Tott, Uxore Conscia Barbara Muus, Petri Filia. Amoris Futurum Pignus, Quo Hane Divæ Virginis Ædem Prosequitur.« I en anden »Rundeel« lige over for stod med latinske Bogstaver: »I dette Bad er Livsens Flood. Ved Aandens Kraft og Jesu Blod. Som Begge Vandet rører. Den Gamle Adam Druknes Her. Den Nye Opkommer Reen og Skier. Som Herren Selv Tilhører. O! Jesu Mild, Vor Siæles Haab. Som Vilde ved Din egen Daab Vor

Daab sin Hæder Gifve. Lad Hver en Siæl der skiden var Og renses skal i dette Kar, Et Ærens Kar forblifve. J. E. Schmidt.« Midt imellem disse Indskrifter var i »en lille Runddeel« en Gengivelse af Kapitlets Segl, og lige over for i et tilsvarende Felt Universitetets Segl. I Bunden af Fadet stod: »Denne Er Min Elskelige Søn«. Alle Indskrifter var »indgravne med lutter initiale Bogstaver«. Klokkeren reddede Sølvdabsfadet 1728, men det gik tilgrunde 1807³².

†»*Løvekarreh*, nævnt 1501, har sikkert været et Vievands-Kar (S. 34).

†*Korgitter*. 1565—66 købtes to Jern, som kom i det »Spinder« (Splinter d. v. s. Gitterværk), som stod ved Koret, og 1567—68 blev »Splinteret« paa den søndre Side ved Koret flyttet (Rgsk.).

†*Korpanel*. 1584 gjorde Jørgen Snedker to Tavler i et Panel i Koret (Rgsk.).

†*Prædikestol*. Ved Christian III.s Kroning i Vor Frue Kirke 1537 blev der holdt en dansk Prædiken fra Prædikestolen, som sikkert var førreformatorisk³³. Den evangeliske Prædikant, som i 1530 fik Lov til at prædike i Vor Frue Kirke, kan ogsaa have talt fra denne, ligesom den Kannik, der besad det af Biskop Lage Urne i 1522 oprettede Præbende med Forpligtelse til undertiden at prædike for Folket, kan have bejnt sig af den³⁴. Det er sikkert denne Prædikestol, som Kirkeværgen i 1567 lod indsætte i Den nye Kirke udenfor Nørreport. Ved Snedkrene Niels, Kasper og Mads fik han den vurderet, og de ansatte den til en Værdi af 12 Daler³⁵, »saaledes som den nu var«.

1575—77 fik Kirken en ny Prædikestol. Lennert Snedker fik 1575—76 betalt Fortæring og Vognleje for at »fare til Helsingør at se den Prædikestol«, hvilket næppe kan betyde andet end, at han har skullet tage Prædikestolen i S. Ojai Kirke til Forbillede. Den var den første Høj-Renaissance Prædikestol herhjemme, et Arbejde fra 1567 af Jesper Snedker (Jasper Mathiessen)³⁶, der var den førende Snedker i Helsingør og den ledende Kraft i det saakaldte »Kronborg-Værksted«. 1575—76 fik Lennert ogsaa 6 gode Daler til at købe Guld for til Prædikestolen, og det følgende Aar fik han til Prædikestolen først 20 gode Daler, senere 30 gamle Dalere og endelig 20 gode Daler, medens Snedkersvendene fik 4 Mark i Drikkepenge for at gøre Prædikestolen. Til Maleren fik Lennert desuden 14 Daler. 1578—79 skænkede Christoffer Valkendorf 12 Daler til Hjælp til den nye Prædikestol »i denne Vor Frue Kirke« (Rgsk.).

1625 overlod Konsistorium til Professor Plum, der var blevet i Byen under Pesten, at føre Forhandlinger om en ny Prædikestol, men nærmere synes ikke at foreligge herom. 1654 siges Prædikestolen at være »kostelig forgyldt oc udskaaret«³⁷.

†*Stoleværk*. 1484 holdt Kong Hans Retterting i Vor Frue Kirke i »Rathstolene« (Raadsstolene)³⁸.

1555 købtes Materiale til Siddebænke og Bunde i Stolene, endvidere til Knapper ovenpaa Stolene, samt Hængsler (til Døre). Niels Snedker og Mikkell

Snedker arbejdede selvsyvende i 6 Dage, selvsjette i 15 Dage paa *Borgmester og Raads Stole*, Hans Mortensen udskar Kongens, Dronningens og Stadens Vaaben paa Stolene, Mikkell Snedker udskar tre Piller, som kom »for paa Stolene«.

1557 gjorde Niels Snedker selvanden i 6 Uger: *de nye Stole* ved Søndre Kirkedør, som Orgelmesteren gaar op til Orgelværket; endvidere fornyede og forbedrede han de *gamle Raadsstole* og de andre *gamle Skriftestole* bag ved Koret. Claus Klejnsmed leverede 4 Par Hængsler til de nye Stole ved den øverste søndre Kirkedør.

1564—65 fik Mikkell Snedker 62 Mark Klippinge for de *Højlerdes Stole* i Kirken at lade gøre efter Kontrakt; Jørgen Bilefelt leverede Hængslerne dertil. Samme Aar istandsatte Niels Snedker de *lange Stole* i Kirken og 1567—68 de *Stole ved Fonten*, de *Stole midt paa Gulvet*, medens Frederik Klejnsmed leverede Hængsler til de *Stole i Koret*.

1567—68 istandsatte Mikkell Snedker »*Doktor Niels' Stok* [Niels Hemmingsens] i Koret og Frederik Klejnsmed gjorde i samme Stol Fødder, som stod under Sæderne, naar man slog dem ned, og to Kroge til at stille dem op med igen, samt to Par Hængsler.

1568—69 blev der lagt fire store nye Halmmaatter i *Borgmesters og Raads Stole*, og Niels Snedker bødede en af de lange Stole, som blev søndertraadt, da Hans Johansen blev begravet. Sml. S. 56.

1570—71 gjorde Mikkell Snedker en *ny Stol i Koret*, som Herrerne skulde sidde i [ved Dronning Sophies Kroning 21. Juli 1572], endvidere forbedrede han en Stol og gjorde en Fodskammel dertil til Dronningens Behov, samt omgjorde den *Stol*, Kapellanen stod i, efter Johan Friis' Begravelse. Sml. S. 56.

1577—78 istandsatte Oluf Snedker efter Kanslerens Befaling *Doktorstolene* og Poul Snedker istandsatte *den anden Doktorstol*.

1577—78 fik Kirken *nyt Stoleværk*. Mandag 1. Dec. 1577 blev der givet Niels Snedker en enken Daler paa Haanden, da de begyndte at arbejde i Kirken med de Stole, og i samme Maaned ryddede to Karle Stedet for Snedkrene [dvs. dér hvor de skulde staa og arbejde]. Fra 8. Dec. 1577 til 2. Marts 1578 blev de nye Stolestader opbygget i Vor Frue Kirke baade paa *søndre og nørre Side midt paa Gulvet og paa den nørre Side næst Muren* [d. v. s. i Midtskib og nordre Sideskib]. Arbejdet udførtes af Hans Snedker, Lennert, Poul, Willads, Knud, Oluf, Jørgen, Lauritz og Troels Snedker, alle selvanden, og den samlede Bekostning var 843½ Daler. Stolestaderne var lukkede, idet der blandt Udgifterne opføres 103 Par nye Hængsler til Stolene samt 8 Par gamle, som blev istandsat. De gamle Stole blev vurderet af Snedkrene, og Sognemændene fik Erstatning udbetalt for dem. Blandt disse tidligere Stole nævnes: Niels Skrivers Stol, som tilforn kaldtes Arnt Hackis Stol [Arild Hacke nævnes 1514 som Raadmand]³⁹, Niels Skrivers, Maren Philips og Peder Hansens Stole

mellem Pillen og Prædikestolen; paa den nørre Side først Doktor Hans Frandsens to Stole; fire Stole, som stod paa een Fod; Doktor Niels Hemmingsens Stol.

1578 blev nye *Stolestader* opbygget paa den søndre Side næst Muren [d. v. s. i *Søndre Sideskib*] samt nogle i *Kapellet*. Arbejdet udførtes af Snedkrene Hans, Poul og Anders og kostede 141 Daler. De gamle Stole, som Snedkrene vurderede og Sognemændene fik Betaling for, var: fra søndre og østre Kirkedør, de tre første undtaget, 11 Stole, inden Kapeldøren 13 Stole samt 2 Stole, som var Peder Hansens og Peder Skrivers. Den samlede Udgift paa alle de nye *Stolestader* var 1017 Daler (Rgsk.).

Af Registeret over *Stolestadepenge*, indført i Kirkeregnskabet 1577—78, fremgaar det yderligere, at Stolene paa den søndre Side midt paa Gulvet var »forordineret« Mændene og bestod af følgende, regnet fra den østre Ende: Den første halve Stol op til Doktorstolene, den 2.—4. hele Stol, 2 halve Stole for den anden Pille næst Koret, den 1. hele Stol op til den anden Pille, den 2.—4. hele Stol (af hvilke Bagerne fik Nr. 2 i Stedet for de *Stolestader*, de tilforn havde haft i Kirken), 2 halve Stole for den Pille tvært over for Prædikestolen, den 1. hele Stol næst op til samme Pille, den 2.—4. Stol, 2 halve Stole for den Pille for Rentemesterens Stol, den nederste hele Stol næst for Rentemesterens Stol, den 1. hele Stol næst neden Borgmesters og Raads Stol, den 2.—5., det 1. Stade ved den Pille som Rentemesterens staar, det 2., den 1. halve Stol næst den Pille bag Rentemesterens op til Raadmandsstolene ud til den søndre Side, den 2.—4., det 5. Stade bag samme Stol. Paa den søndre Side næst Muren [d. v. s. i *Sideskibet*] fandtes, ligeledes regnet fra Øst: Nr. 1—26, hvoraf Nr. 12—13 tilkom Skomagerne, Nr. 24—25 Christopher Valkendorf, »Skrædderstolene« (Nr. 1—5) tilkom Skræddernes Laug. I *Kapellet* var, regnet fra den østre Ende: Nr. 1—13, samt 2 lange Stole. Kvindernes Stader paa den nørre Side midt paa Gulvet var: »Brudestolen«, den 1. hele Stol op til Doktorstolen, den 2. hele Stol, den næste Stol næst for den anden Pille, den 1. halve Stol for den anden Pille fra Koret, den 2. halve Stol, den 1. hele Stol næst den anden Pille, den 2.—4. Stol næst op op til Prædikestolen, den 1.—2. halve Stol under Prædikestolen, den 1.—2. Stol op til Trappen, den 3.—4., hvoraf Christopher Valkendorf havde den halve Stol ud til den nørre Side Side og den anden halve Stol var ud til Gulvet, den halve Stol for den Pille næst for Blokken, den nederste hele Stol for Blokken, den 1. Stol neden Blokken, den halve Stol neden Blokken fra Pillen, den 3.—6. neden Blokken.

Paa den nørre Side næst Muren [d. v. s. i *Sideskibet*], var, regnet fra den østre Ende: Nr. 1—22 og neden for den anden nørre Dør Nr. 1—17.

Hele Indtægten af *Stolestaderne* var 900 Daler, idet Mester Gert Bøsestøber og Mester Rudolf Arkelimester for deres Umage med de nye Klokke (sml. S. 49) fik hver et Stade uden Vederlag (Rgsk.).

1583 flyttede to Karle den Stol, som stod paa Peder Oxes Grav, ned i Kirken bag Koret og satte en anden op igen bag Alteret. Samtidig fik Jørgen Snedker Materiale til og Løn for et Sæde, som blev gjort i Rentemesters Stol, hvor hans Piger staar (Rgsk.).

1698 nævnes: Brudgomsstolen og Brudestolen i den store eller midterste Gang, Kongens Stol i den store Gang, de Fattiges Forstanderes og Præsternes

Stole, som er de første Rækker Mandsstole i den smalle Mandsgang op imod Koret ved den søndre Side, Skrædderstolen i Korsgangen⁴⁰. I Nedre Kor stod ved den nordre Side: Skolebørnernes Stole, ved den søndre Side: Disciplenes Stol⁴¹. I Korets Omgang ved den nordre Side stod *Daabsstolen*⁴².

†*Korstole*. De middelalderlige Korstole med alle deres Udskæringer (uniuersa subselliorum tabulata) blev ødelagt ved Billedstormen 3. Juledag 1530⁴³.

†*Skriftestol*. 1575—76 blev en Skriftestol solgt for 15 Mark til Glostrup Kirke (Rgsk.). 1698 stod i Højkoret Sognepræstens Skriftestol over Johan Friis' Ligsten, Øverste Kapellans Skriftestol delvis paa Peder Oxes Ligsten, Nederste Kapellans delvis paa Otto Ruds Ligsten⁴⁴.

†*Klokkerens Stol* stod 1698 i Højkoret delvis paa Peder Winstrups Ligsten⁴⁵.

†*Bogstole*. 1559—60 gjorde Niels Snedker en Bogstol i Kirken, 1584 gjorde Jørgen Snedker en anden (Rgsk.).

†*Panelværk i S. Rochi Kapel*. Snedker Niels Hansen, død 1677, fik frit Lejersted (Gravsten †117 a), fordi han gjorde Panelværket uden Betaling⁴⁶.

†*Skabe*. 1597 købte Borgmester Oluf Madsen et Skab i Sakristiet, som Kirken ikke havde Behov⁴⁷. 1583 gjorde Jørgen Snedker et Laag til et Skab, som stod bag Koret (Rgsk.).

†*Døre*. 1559 gjorde Laurids Maler Kirkedørene brune i Anledning af Frederik II.s Kroning. 1569—70 overstrøg Søren Maler atter Kirkedørene med brun Farve (Rgsk.).

†*Opslagstavler*. 1569 købtes tre Tavler til at hænge paa Kirkedørene til at sætte Kgl. Maj. Breve paa, samt tre smaa Laase til at hænge for samme Tavler (Rgsk.). Det drejer sig antagelig om Sideskibenes to vestlige Døre og Taarnportalen; Dørene ved Koret har næppe været tilgængelige for Menigheden.

†*Pulpiturer*. 1560—61 drog Kirkeværgen Laurids Madsen Bøsestøber og Oluf Hammer med førstnævntes egne Heste og Vogn til Esrom for at bese, hvad der kunde tjene til Vor Frue Kirkes Behov af det Panel, som Kongen havde skænket. 47 af Klosterets Bønder agede hver et Læs Tømmer hid til Frue Kirke og desuden lejede Kirkeværgen 5 Bøndervogne. Niels Snedker og Mikkell Snedker nedtog Koret i Esrom, Oluf Andersen Tømmermand nedtog Tømmerværket i 14 Dage og sendte det til København; til at beslaa det smaa Paneltømmer med, da det blev ført til København, købtes 4 Bundter Hyssing. Efter Kontrakt samlede og opsatte Niels Snedker og Mikkell Snedker Pulpituret i Vor Frue Kirke, medens Mads Barcki murede (i 12½ Dag) paa begge Sider op til Koret og i Pillerne, hvor Bjælkerne til Pulpituret blev indlagt (Rgsk.). 1576—77 gjorde Lennert Snedker en Dør af sit eget Tømmer paa Pulpituret (Rgsk.).

1595 blev det befaleet, at *Sangerpulpituret* (»det Pulpitum, hvor Cantores

stod«) skulde nedtages, da det deformede Kirken, og i dets Sted skulde der sættes et Epitafium. Senere i samme Aar klagede Skolens Rektor over, at Studenterne ikke vilde unde ham Rum paa Pulpituret (»in pulpito cum Musica«), men fik Paalæg om at staa nede i Koret⁴⁸.

1616 lod Fru Mette Hardenberg, Enke efter Kansler Chr. Friis til Borreby, paa sin egen Bekostning (141 Rdl.) opsætte et Pulpitur paa Nordsiden mellem de to øverste Piller fra Koret paa Kvindesiden, og fik derfor Lov til at nyde det frit i sin Levetid. 1618 solgte Mette Rosenkrantz Pulpituret til Kirken⁴⁹, og 1623 blev det meddelt Konsistorium, at Christian IV. vilde lade sine to Børn, som var hos Mester Jens Dinesen Jersin, staa i det Pulpitur⁵⁰.

1625 blev de øverste Pulpiturer i Koret for den nye Altertavles Skyld (S. 34.) belagt med et ringe Panel af Fyr. 1654 omtales stafferede Pulpiturer i Koret⁵¹.

1626 vedtog Konsistorium at lade gøre et nyt Pulpitur, hvortil Borgerskabet lovede henved 1000 Daler. »Afridsning« blev forevist Professorerne, der dog ønskede, at Kongens Vaaben kom til at staa over Universitetets og at der blev gjort et stærkt Jern-Tralværk udenfor, hvor Professorerne skulde staa⁵².

Pulpiturer »neden i Kirken«, hvor Musikanterne stod ved Frederik III.s Kroning 1648, nævnes 1654⁵³. 1698 omtales det lille Pulpitur paa den søndre Kirkemur i Tværgangen ved Korets vestre Ende⁵⁴.

†*Orgel*. At Kirken har haft et middelalderligt Orgel, turde fremgaa af, at der 1488 nævnes en evig Vikar Anders Orghemester, og at der ved Christian III.s Kroning 1537 blev spillet paa Orgel, men nærmere kendes ikke hertil⁵⁵. 1560—61 istandsatte Søren Orgelmager i 12 Uger Orgelværket, 1567—68 renoverede og forbedrede Hr. Jørgen Orgelmester selvanden i 3 Uger og 3 Dage Orgelværket; Piberne blev loddet med Tin, og Messing anvendtes til Tungerne i Piberne.

1568—69 istandsatte Mester Willem Orgelværket og 1576—77 bødede Christen Bogbinder Orgelbælgene. 1583 bødede Jørgen Orgelmester Piberne paa Orgelværket og »kom nogle Stemmer paa Gang, som ikke lød tilforn« (Rgsk.). Paa Stikket af Christian IV.s Kroning 1596 ses et Orgelværk anbragt i Korets sydøstre Hjørne (Fig. 24). Atter i 1618 blev Orgelværket istandsat (for 465 Rdl.) og 1623 blev det fæstet med Jernankre, da det havde »udgivet sig saare og stod paa Fald«⁵⁶.

1625 fik Kirkeværgen, Professor Claus Plum, Brev paa frit Lejersted (sml. Gravsten †68), da han »til Guds Ære og Musikkens Hjælp« skænkede et godt og fuldfærdigt *Positiv* til 120 Speciedaler, som Organisten lovede at forfærdige saaledes, at det kunde stemme ind med Orgelværket, ligesom han lovede i sin Livstid at »forskaffe en, som skulde slaa derpaa«⁵⁷.

19. Dec. 1690 blev et nyt Orgelværk færdigt, bygget med overmaade Bekostning og »med Hensyn til Størrelse var faa i hele Verden dets Lige«. Nogle af Orgelpiberne var saa store, »at en fuldkommen stor Mand kunde staa inden

i een af dem«, og »dets Lyd og Klang var saa overmaade sterk, at Kirke-Muren rystede derved, hvorudover Organisten sielden torde bruge det med alle sine Orgelpiber«. Det blev ødelagt ved Branden 1728⁵⁸.

†*Kirkeblok*. 1558 siges Tavlepenge at blive udtaget af Kirkens Blok (Rgsk.), og af Stolestaderegisteret 1577—78 (S. 43) ses det, at Blokken stod vestligt i Midtskibet blandt Kvindestolene. 1583 blev der opsat en ny Blok i Kirken, tilhugget af eet Træ, beslaaet med Jernbaand og forsynet med to Hængelaase. Rasmus Maler bestrøg den og to Karle gravede og satte den i Jorden (Rgsk.). En jernbunden Blok blev 1623 lavet til Tugthustavlens Penge. 1698 nævnes Blokken i Korets Omgang ved den nordre Side⁵⁹.

†*Pengetavler*. Af Kirkens Regnskab 1520—1521 fremgaar, at der i dette Aar indkom i de to Tavler, Tabula b. Marie virginis og Tabula Sancti Salvatoris, 107 og 22 Mark⁶⁰. 1623 blev, efter Christian IV.s Brev af 30. Maj, foruden de tre Tavler, som fandtes i Kirken, en fjerde indrettet til Kollekt til Tugthuset i København.

Pengetavle med profileret Bagbrædt, rødmalet, med forgyldte Versaler: »Søe Quest Huus Tavle — A° 1716«. Den er det eneste Stykke Inventar, som er bevaret fra Tiden før 1728. Sml. S. 31.

†*Billeder*. 1604 tilbød Manderup Parsberg at bekoste Anbringelsen af to Billeder, af Luther og Melanchton, paa hver Side i Koret.

Før Branden 1728 var der under Taarnet ophængt et Maleri (Fig. 25), forestillende en bemandet Tremaster ved en Strandbred med Bolværk; i Baggrunden ses en Bygning og Bjerger. Indskriftfeltet forneden er tomt. Rammen afsluttes foroven med en Trekant-Gavl⁶¹.

†*Lysekroner*. 1. 1601. »Anno Domini 1601 disse Crone hebbe ick Marie Matzdochter Weddel S. Frandtzois Jostens Wip Nagelatener Widwe in unser leven Frowen Kercken in die ehre Gottes gegeben och Thor gedencknis meiner Seeligen Mandtz. Gott vorlehne em ein fröliche Upstandinge sampt alle Vromme Christen Amen«⁶². Sml. Epitafium †13, S. 56.

2. 1618. »Anno 1618 den 15. Febr. haffver Erlig Gudfryctige Qvinde Dorothe Doctors skiencket oc giffvet denne Crone til Vor Frue Kircke Gud til Ære oc Kircken til Gaffn oc beste at henge offver hendis Salige Hosbonde Doctor Anders Lemwigh oc hendis kiere Brødre ligge begraffne«⁶³. Sml. S. 58.

3. 1635. »Anno 1635 haffver Erlig oc Welagt Mand Christen Pederssøn med sin Hustru Maren Svendsdatter foræret denne Crone til denne Kircke«⁶⁴.

1654 nævnes, at der hang to skønne Messing-Kroner i den store brede Gang, men hvilke af de tre nys omtalte kan ikke afgøres⁶⁵.

4. Skænket af Niels Nielsen og Hustru Elline, Enke efter Chr. Jensen (sml. Gravsten †92). De satte desuden 50 Rdl. paa Rente til Lys og Rengøring⁶⁶.

5. Skænket, sikkert i 1690'erne, af Islands Købmand Ludvig Bertelsen og

Hustru, Datter af Murmester Jens Andersen. Ophængt over deres Grav mellem Daabs-Koret og S. Rochi Kapel⁶⁷.

6. Skænket, af Brygger og Kirkeværge Søren Sørensen Lewischou. Ophængt over hans Grav (sml. Gravsten †175) i Korets Omgang ved nordre Side⁶⁸.

7. Skænket af Joachim Philip Barstorph til »Lystrupgaard« [O: Lystager]. Ophængt over Graven i S. Rochi Kapel⁶⁹.

†*Lyse-Arme*. Iver Povlsen, Borgmester, ansøgte 10. Febr. 1610 om og fik Lov til at lade opsætte en Tavle i Kirken over sine Børns Begravelse og lovede til Gengæld at skænke Kirken en [Lyse-] Arm eller anden hæderlig Amindelse⁷⁰. 1622 gav Christen Andersen og Maren Lauritzdatter en Messing-Arm, anbragt under deres Epitafium († 34). 1623 blev det vedtaget, at Kirken

skulde bekoste en Messing-Arm ud mod Kvindernes Stader⁷¹. 1654 omtales, at der paa alle Pillerne i den store brede Gang saavelsom paa Væggene i de andre Gange (d. v. s. i Midt- og Sideskibe) var store Messing-Arme. De fleste var skænket af Jacob Bastian Otken, død 1654 (sml. Gravsten †75)⁷². 3. Maj 1618 testamenterede Universitetets-Foged Niels Pedersen til Vor Frue Kirke 100 Daler for sit Lejersted og 200 til Lys »at holde vedlige med at brænde fra Martini og til Dagen længes igen, saa at det kan være noget hæderligt i Kirken«⁷³. 1626 gav Daniel Buntmager 100 Dlr. til Lys i Kirken⁷⁴.

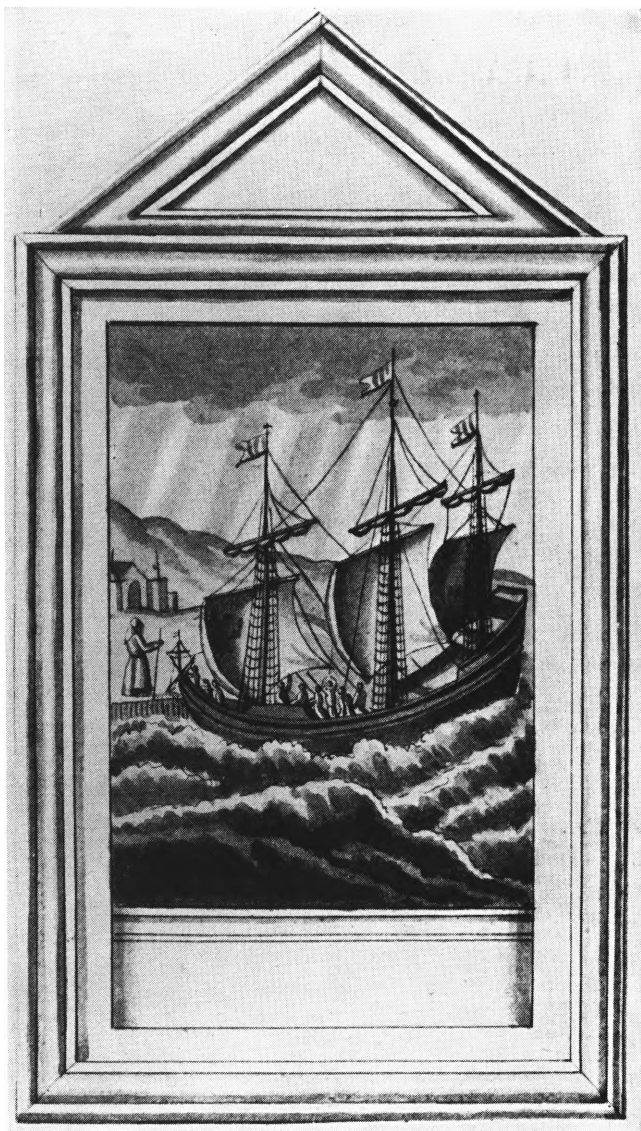

Fig. 25. †Maleri (pictura), ophængt »under Taarnet«.
Tegning i Resens Atlas.

†*Faner*. Christian I. lod fem erobrede svenske Faner ophænge i Vor Frue Kirke⁷⁵, og senere lod Frederik II. ophænge »alle de mange Faner«, som han »med Stormer Haand erøbrid udi sin siu Aars Feyde imellem Danmarck oc Sverrig« (1563—1570)⁷⁶. 1579—80 fik »den store Karl« selvanden 12 Skilling for at fæste (gøre fast) »Fennikerne« i Kirken og atter 1581 blev Fenniker fæstet (Rgsk.). Ved Christian IV.s Kroning (1596) blev Fanerne nedtaget, men siden blev »alle de Faner, Cornette og Fennicker«, som Christian IV. »rædeligen oc med bevæbnet Haand, til Land oc Vand, mandeligen fra de Svendske erobrede« i Kalmarkrigen (1611—13) ophængt i Kirken. Senere lod Christian IV. alle disse »Faner, Standarter med flere gamle Trophæer« overføre til Tøjhuset⁷⁷. I

S. Rochi Kapel hang fire Rytterfaner, som var erobret i Ditmarsken (1559)⁷⁸.

Ved Axel Urups Monument i Koromgangen (sml. Epitafium 73) var adskillige Faner, som han havde taget fra Svenskerne.

†*Sejerværk*. 1555 istandsatte Sejermageren Registret til Klokken. 1559—60 færdiggjorde Mester Hans Klejnsmed Registret til den nye Klokke (S. 49) fra Sejerværket og op i Taarnet med Hammer og anden Jernfang. 1561—62 fik Jacob Sejermester, Klokker i Lund, efter Kontrakt 40 Daler for Værket af ny at berede; Niels Snedker flyttede Sejerværksskiven; Murmesteren murede Hullet igen ved Sejerværket; en Sejerværks-Klokke paa 4½ Pund blev leveret for 4½ Mark 5 Skilling, og Jacob Sejermester fik 5 Mark til Vognleje og Færgeløn, da han førte Værket hid, og 1 Mark for Akseler, som de Hamre, der slog paa begge Klokkerne, sad paa. 1579—80 istandsatte Poul Sejermager Sejerværket saaledes, at Hammeren faldt ret ned paa den store nye Klokke.

1583 nedtog Claus Sejermagersvend den store Kvarterklokke i Kirken og hængte en anden op igen, som Kirkeværgen fik af Mester Gert (Rgsk.). Paa Stikket fra 1596 (Fig. 24) ses en Sejersværks-Skive paa Væggen.

†*Sangværk*. 1621 forhandlede der i Konsistorium om Indrettelsen af et »Sjungværk« paa Vor Frue Kirke, og man vedtog at skrive til Amsterdam eller Hamborg herom, men nærmere kendes ikke til Resultatet. Fra Klokkerstøber Rolluf Borkersen foreligger et Overslag over de Klokker, som manglede paa Vor Frue Taarn til »Syngværket«⁷⁸.

†*Klokker*. 1362 bortførte Lybækkerne Kirkeklokkerne⁷⁹. Ved Branden 1386 mistede Kirken fire af sine bedste Klokker (S. 4), men de er sikkert snart blevet erstattet af andre. Ved Branden 1728⁸⁰ smeltede de store Klokker i Vor Frue-Taarn i den »skrækelige Hede, saa at Malmen flød ned ad Murene«, ligesom de smaa Klokker i Tagrytteren gik tilgrunde. Om disse Klokker har vi derfor kun Efterretninger fra Resens Beskrivelse (1668) og fra Regnskabsnotitser o. l., men det fremgaar heraf, at de fleste af dem ofte var blevet omstøbt eller fornyet i Tidens Løb.

1553 nævnes Knuds-Klokken, som antagelig er den samme som den lille

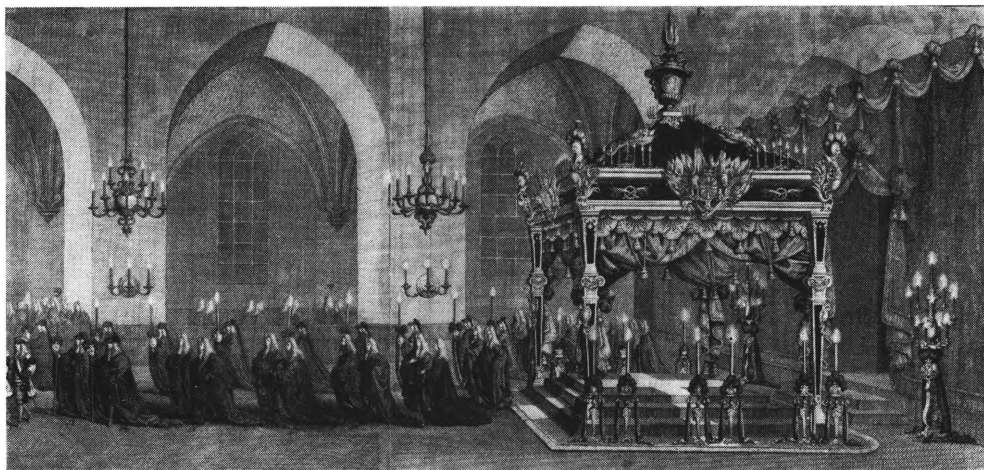

Fig. 26. Hovedskibet med Lysekroner og Lysearme.
(Udsnit af Fuchs Stik i Masius' Ligprædiken over Chr. Gyldenløve 1709).

Klokke, der hang i Taarnet og som 1559—60 blev solgt til Lolland; den vejede $2\frac{1}{2}$ Skippund 3 Lispund [424 kg] (Rgsk.).

1559—60 leverede Kirkeværgen, Mester Laurids Madsen Bøssesløber en ny Klokke for 1010 Mark; den vejede 5 Skippund 1 Lispund [808 kg] og blev ophængt i Taarnet (Rgsk.).

1564—65 nævnes: Vægterklokken, Den gamle Sogneklokke, Den nye Klokke og Den Klokke, de ringer 10 med; 1574—75 blev Knebelen i Bys Klokke istandsat (Rgsk.).

1579—80 fik Kirken tre af Klokkerne omstøbt hos Mester Gert, Kgl. Maj. Bøssesløber, og maatte betale for de 4 Lpd. 12 Pd. [38 kg] Kobber, hvor- med Klokkerne blev forøget. Den første nye Klokke kaldtes Anna og vejede 4 Skippd. 9 Lpd. [712 kg]; den gamle Klokkes Vægt var 4 Skippd. 16 Lpd.

12 Pd. [774 kg]. Den anden Klokke, som brugtes til Kvarter-Klokke, vejede 3 Skippd. 12 Lpd. 8 Pd. [580 kg]; den gamle Klokkes Vægt var 2 Skippd.

19 Lispd. [472 kg]. Den tredje nye Klokke kaldtes Marie og vejede 8 Skippd. 16 Lpd. 8 Pd. [1412 kg]; den gamle Klokkes Vægt var 8 Skippd. 17 Lpd. 8 Pd. [1420 kg]. Desuden skænkede Kongen den store Klokke til Kirken og 1581—82 betalte Kirkeværgen 10 Daler i Drikkepenge i Kongens Kancelli for et Brev vedrørende denne Klokke. Mester Gert fik et Stolestade i Kirken, fordi han laante Kirken sit Redskab til at vinde Klokkerne ned og op med, ligesom Mester Rudolf Arkelimester fik et Stolestade (sml. S. 43) for sin Umage med Klokkerne (Rgsk.).

Ved Gavebrev af 26. Okt. 1581 til Borgmester og Raad i København skæn- kede Frederik II. dem den i Vor Frue Kirke hængende saakaldte Kongens Klokke, som han for nogen Tid siden havde bevilget dem at maatte faa til

Brug, og forbød samtidig, at den blev benyttet til at ringe for Lig med, medmindre der blev betalt 10 gamle Daler til Kirkens Bedste⁸¹.

I Kirkens Taarn hang følgende fem Klokker, hvis Indskrifter her gengives efter Resens Læsning 1668.

1. Kongens Klokke. »Anno 1646 was Claus vom Dam dem i Salvatoris Miden namen gegeben als men M.V. vant beskreven in XXVII Jahr na ons Herren dødt. Koning Frederich den Anden gaf Borgemester oc Raad her i Kiøbenhafn denne Klocke. Kongens Klocke er mit Naven Kongen til Ære oc Byen til Gaven Anno 1581. Campanam hanc sub Frid. I. Anno M D xxvii primum fusam & Anno M D LXXXI. In pios usus a Friderico Secundo donatam post fatalem pulsum Anno MDCXLVI fundi denuo & turri suæ templi Academici qvarta parte auctiorem restitui curavit Rex Daniae Augustissimus Christianus IV«⁸².

8. Okt. 1703 blev Kongens Klokke opført i Vor Frue Taarn; den vejede 20 Skippd. 4 Lpd. [3232 kg]. Paa den ene Side stod støbt dette Rim: Kongens Klokke er mit Navn, Kongen til Ære og Byen til Gavn. Paa den anden Side: »Ao 1527 Blev denne Klokke under Kong Friderik den Første støbt. Ao 1581 af Kong Friderik den Anden foræret til Byen. Ao 1646 under Kong Christian den Fierde forbedret og omstøbt. Ao 1703 under Kong Friderik den Fierde igien omstøbt«⁸³.

1. Okt. 1705 blev den store Stormklokke, som nylig (26. Aug.) var blevet omstøbt paa Gjethuset og forøget, saa at den nu vejede 27 Skippd. 11 Lpd. [4408 kg], med stor Møje opvundet og paa sit Sted indhængt i Vor Frue Kirke-Taarn⁸⁴. Slutningen af Indskriften lød nu: »Anno 1705 under Kong Friderich den Fierde omstøbt paa Giet-Huuset«. Overskriften oven omkring Klokken var denne: »Me fecit Friederic Holstman« og Gloria in excelsis Deo«⁸⁵.

Paa Kirkens Vegne ansøgte Professor P. Vinding, om Kongen vilde skænke en ny Klokke-Aksel, da en saadan »ikke er at bekomme i den ganske Stad for Penge og Betaling«; paa Bremerholm fandtes derimod et Stykke Egetømmer, 13 Fod langt, 28 Tommer tykt og bredt, som var »bekvem og dygtigt« til Klokken, som nu »formedelst uformodentlig Tilfælde skulde omstøbes« og antoges »at blive Eders Kongelige Majestæt til Fornøjelse, Kirken til en stor Zirat og Byen til Berømmelse«. Kongen bevilgede Ansøgningen⁸⁶.

2. Frimands Klokke. »Annus signatur M. D. dum Iota loqvatur/ Baptizata pie Matris campana Mariæ / Nomine Fiti fusa fidei virtutibus usa / Ejus nunc Janus fieri dedit Christianus— — — —vere sumtibus cernit«⁸⁷.

3. Vagtklokken. »Anno 1651 heft mich gegaten Claus van Dam in Kopenhagen / und sein domals Kierckvatter gewesen H. Magister Jacob Finke / und H. Hans Terckelsen«⁸⁸.

4. Tolvklokken. Indskriftens første Del gengives paa to Maader af Resen; i

Inscriptiones Haffnienses: »Anna ben ig Ghenaempt hut Jonsten aus heblaempt VVJJ«, i Resens Atlas: »Anna ben ich benaemt hut Jousten ausbeblamt Wi«. Det øvrige af Indskriften er derimod enslydende i Resens Gengivelser: »twee geloopen van eender Moedere M.VCXLV.«⁸⁹

5. Pinken. »Cantor Hafniensis Junii Sub Tempore Mensis / Maria Qvi Me Conflavit M.D.CV Qviq; Locavit,« og »Veni cum pace«⁹⁰.

I Tagrytteren hang følgende tre Klokker, hvis Indskrifter ligeledes gengives efter Resens Læsning 1668.

6. Fem-Klokken. »Si Deus pro nobis qvis contra nos. Her. Lauritz til Lockerpups Kircke Anno Domini 1574. D. N. G.«⁹¹.

7. Seks-Klokken. »Verbum Domini manet in æternum. Borchard Giesse m[e] f[ecit] Anno 1611«⁹².

8. Pinken. »Veni cum pace. Michael Laurentius fecit«⁹³.

1555 anskaffedes den Klokke, som de ringer 10 og 5 med, for 160 Mark; den vejede 16 Lispund [124 kg] og blev ophængt i et nyt »Skæreværk« i det lille Spir (Rgsk.).

†*Klokkestol*. 1559—60 blev Klokkerne (S. 49) flyttet fra det gamle »Skæreværk« over i et nyt (Rgsk.).

†*Grav-Spade*, med Sølvknap, formet som en lille Ligkiste; paa den ene Side: »Thi Døden er Syndsens Sold« Rom. 6, 23; paa den anden Side: »Er Foræret til Vor Frue Kirke af Christen Nielsen Stiern. Anno 1711«⁹⁴.

†*Ildkar*. 1584 istandsatte Anders Kedelsmed en lille Kedel af Kobber, som brugtes i Kirken med Kul og Ild bag Alteret (Rgsk.).

†*Ild-Pande*. Til S. Dionysii Alter hørte Forpligtelsen at vedligeholde en Pande med Ild »til fattige Folk og Peblinge at varme dem ved«. Den var indstiftet af Dekanen Dr. Erik Nielsen Rosenkrands (nævnt 1481—1504), der maaske ogsaa var Alterets Stifter. 1595 meddelte Skolens Rektor, at Borger-skabet ønskede Ildpanden flyttet ind i Skolen, men Konsistorium vilde betænke sig derpaa. I 1607 blev Ildpanden afskaffet paa Grund af den Forstyrrelse og Støj, som opstod, naar Almuen under Gudstjenesten trængte sig om den⁹⁵.

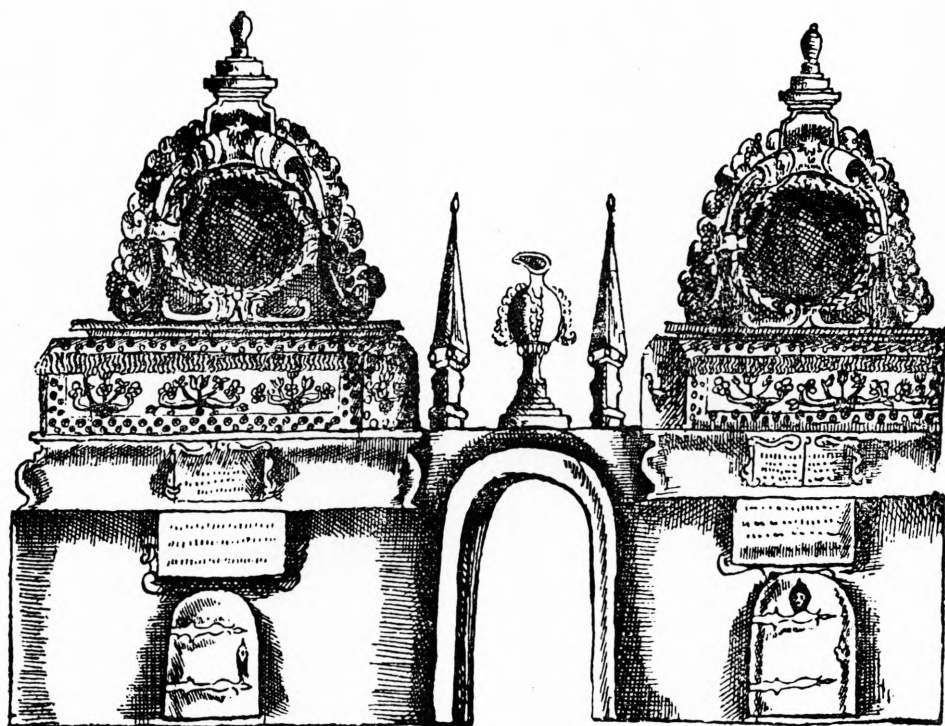

Fig. 27. Rasmus Vindings og Thomas Bartholins Epitafier (†58, †59) i S. Rochi Kapel.
Tegning 1673 i Holger Jacobæus' Rejsebog.

GRAVMINDER INDTIL 1728

ved

VICTOR HERMANSEN

Gravminderne har delt Skæbne med Inventaret, saaledes at der af Kirkens rige Udsmykning med Epitafier, Gravmæler og Ligsten ikke er bevaret eet eneste gammelt Stykke paa sin oprindelige Plads. Ved Jordarbejder i og omkring Kirken samt ude i Byen er der Tid efter anden dukket kummerlige Rester frem af den fordums Herlighed, og disse Fragmenter er da enten blevet anbragt i Sideskibene eller paa Rotunde-Loftet.

Langt de fleste Begravelser i Kirken fik Plads i lukkede Gravkamre under Gulvet. Det var enten ganske smaa Rum, overdækkede af Ligstenene, eller hvælvede Krypter med Døre og »Luftør« (d. v. s. Ventil), og før Branden 1728 var Kirkens Gulv saa gennemhullet, at det ved Genopførelsen viste sig vanskeligt at stole paa Stabiliteten af Fundamenterne for Piller og Mure. Antagelig vil man endnu kunne støde paa gamle Gravkamre i hele Kirkens Grund.

Hvor dristigt man undergravede Kirkens Fundamenter, saas ved Undersøgelsen af Korkapellerne i 1925 (Fig. 9). Spinkle Halvstens Hvælvingskapper skærer ligefrem ind under de middelalderlige Mure. Og ved Udgravningen af Kapitelshusets Fundamenter (Fig. 17) viste det sig, at de middelalderlige Gulve var bortgravet og Niveauet sænket o. 1 m samtidig med, at Murene var undermuret. Derefter var henlagt et Lergulv. Det østre af de tre Rum var udgravet til en Dybde af over 3 m og udført med Helstens Mur, der har baaret et ribbeløst Krydshvælv, hvoraf kun det nederste af Fligene var bevaret. I Øst har der været et smiget Vindue op til Kirkegaarden, i Nord en Luge, hvis Stabelhængsler endnu sad paa Plads, men som var gjort lavere med et plumpt spidsbuget Stik, inden den endelig var blevet muret til. Nord- og Sydmuren havde, i to Højder, smalle Slidser, hvori der maa have ligget Jernstænger, som har baaret Kisterne. Midt paa Øst- og Vestvæggen var der Huller for en Drager. Gulvet var lagt af Mursten med tre opstaaende Ribber svarende til Jernstængerne. Paa Sydvæggen var der Bærejern fra en Tavle. Gravrummet var helt fyldt. Næsten op til de øverste Fyldlag blev der mellem Murbrokkerne fundet løstliggende Menneskeknogler og Stumper af Marmor fra Epitafier. Henved 1 m over Bunden blev Lagene mere muldagtige, men indeholdt stadig foruden løse Knogler en Del Kistesøm, deriblandt et med det Borch'ske Vaaben og et med en staaende Due. Ved Gulvet laa Ligene nogenlunde urørt, men stærkt sammenpresset af Fyldmasserne. De har ligget i Kister i begge Retninger. I Nordøst-Hjørnet laa en Kisteplade over Bolle Lemwig, og ved Sydøst-Hjørnet et Kaarde-Fæste og Rester af en Klinge.

Hovedkilderne til vor Viden om de talrige Gravminder, som fandtes i Vor Frue Kirke før 1728, er følgende. Peder Hansen Resen: *Inscriptiones Haffnienses* (1668). Holger Jacobæus' Rejsebog 1671—1692, udg. af Vilhelm Maar (1910). Resens Atlas (1688), Haandskrift (Uldall. Fol. 186. I.) i Kgl. Bibliotek. Vor Frue Kirkes Gravbog, anlagt af Klokker Rosenkilde [1698], offentliggjort af Holger Malling i *Personalhistorisk Tidsskrift* 8. R. V. S. 267—289, VI. S. 127—160 (1926—27). Erik Pontoppidan: *Marmora Danica*. I. (1739). Lauritz de Thurah: *Den danske Vitruvius*. III. [1750'erne]. Haandskrift (Gl. kgl. Saml. Fol. 728) i Kgl. Bibliotek. N. Jonge: *Kiøbenhavns Beskrivelse*. I. (1783).

Af Pladshensyn gengives de personalhistoriske Oplysninger her kun i Regest-Form, saaledes at man ved Hjælp af dem kan identificere de paagældende Personer. Om de yderligere Personalia henvises til de Værker, hvori Gravskrifterne er trykt. Efter hvert Gravminde er angivet, hvor man kan finde det omtalt.

Af Pladshensyn er ogsaa Beskrivelsen af de i Teksten gengivne Afbildninger indskrænket til det nødvendigt.

Gravminderne vil blive behandlet i Rækkefølgen: Epitafier, Gravsten, Kister

og Kisteplader, Sarkofager, Kirkegaardsmonumenter og Grave. Indenfor hver Gruppe nævnes de bevarede Stykker sammen med forsvundne (markeret ved †) i kronologisk Orden. Om Gravstenene gælder det sikkert, at adskillige af dem har været ældre og har tilhørt andre end dem, de i Gravbogen angives at ligge over, men da det til Raadighed staaende Materiale ikke tillader en nærmere Fastsættelse heraf, er Stenene nævnt under de Navne, Gravbogen opgiver.

EPITAFIER

†1) Johan Oxe [død 1534] og Hustru Mette Oxe, død 1536 (Fig. 28). Dansk Indskrift over Mette Oxe, Hr. Johan Oxes Hustru til Nielstrup, Datter af Mogens Oxe [Fejl for: Gøje] til Krencherop, Moder til 5 Sønner og 7 Døtre, død i København 1536. Trætavle med 8 + 8 Anevaaben og Fremstilling af Ægteparret, hun i Enkedragt, og deres Børn, knælende foran Kristi Opstandelse. Gravbogen [1698] siger, at det var et gammelt Træ-Epitafium, som stod paa Pillen ved Brudgomsstolen i Midtskibet. Sml. Gravsten †4.

Resen: Inscript. Haffn. S. 82. Resens Atlas. I. S. 14. Pers. Ts. 8. R. VI, 134. Vitruv.

III. 2. Pl. LI, 4. Jonge S. 192. Bj. Korerup S. 240, Fig. 55.

†2) Peter Capeteyn (Capitaneus), Dr. med., Christian III.s Livlæge, død 1557. Latinsk Indskrift med Ære-Vers af Antonius Baldersleben. Af Træ, med Vaaben. I Nedre Kor. Sml. Gravsten †6.

Resen: Inscript. Haffn. S. 47. Holger Jacobæus Rejsebog S. 39. Jonge S. 214 f.

†3) 1559 (1551). Jørgen Podebusk til Kragerup, og Efterleverske Ermegaard Bille (Fig. 29). Trefløjet Trætavle (omdannet sengotisk Sidealtertavle?) med Treenigheden og paa Fløjene Ægteparrets fædrene og mødrene Anevaaben. I Midtskibet paa en af de nordre Piller. Gravbogen [1698] siger, at det var en lille gammel Trætavle. Sml. Gravsten †15.

Resen: Inscript. Haffn. S. 77. Resens Atlas. I. S. 181. Pers. Ts. 8. R. VI, 135. Vitruv.

III. 2. Pl. LI, 2—3. Jonge S. 199.

†4) Christian Torkildsen Morsing, Dr. med., Universitetets Rektor, død 27. Juli 1560 (Fig. 30). Latinsk versificeret Indskrift. Trætavle med Fremstilling af Kristus mellem to Personer, den ene spedalsk. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 76. Resens Atlas. I. S. 150. Pontoppidan: Marmora Danica.

I. S. 78. Vitruv. III. 2. S. 439. Jonge S. 224.

†5) Jacob Bording, Christian III.s og Frederik II.s Livlæge, født i Antwerpen, død i København 5. Sept. 1560, 50 Aar gl. Latinsk Indskrift.

Resen: Inscript. Haffn. S. 110, der meddeler, at Epitafiet ikke fandtes mere. Nath.

Chytreus: Variorum in Europa itinerum Deliciæ. 1594. S. 580 f.

†6) Otte Rud, Admiral, saaret 7. Juli 1565 i et Slag med Svenskerne, død af Pest i svensk Fangenskab paa Borgen Svarensøe 11. Okt. 1565, efter Fredsslutningen begravet i Vor Frue Kirke. Juli 1560 [!], og Hustru Pernille Oxe,

Fig. 28. Epitafium (†1) over Johan Oxe og Mette Oxe.
Tegning i Resens Atlas.

død □ 15□ (Fig. 31). Latinsk Indskrift. Trætavle med 8 + 8 Anevaaben og Fremstilling af Kristi Opstandelse, foran hvilken Ægteparret med deres Børn knæler. I Koret, paa Nordsiden. Sml. Gravsten †20 og Sarkofag †1.

Resen: Inscript. Haffn. S. 8 f. Resens Atlas. I. S. 165. Pers. Ts. 8. R. V, 268. Vitruv.

III. 2. Pl. LI, 1. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 48 f. Jonge S. 193. Vilh. Lorenzen S. 53, Fig. 12. — Otte Rud blev begravet i Vor Frue Kirke 18. Juli 1571.

†7) Christine Hansdatter, død 3. Nov. 1565, og Søn Arild, død 6. Nov. 1561. Rejst af hendes Ægtefælle Borgmester Arild Hake. Dansk Indskrift med Trøstervers. Af Træ. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 56.

†8) Evert Bille til Ravnholt, død »i Kastrop paa Amage« 1. Aug. 1567, og Efterleverske Vibeke Podebusk, død □. Dansk Indskrift. Af Træ med Vaaben og Billede. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 53.

†9) Johan Friis til Hesselager, Kansler, død i Køge 5. Dec. 1570, begravet

14 Dage efter i Vor Frue Kirke. Latinsk Indskrift. Af Alabast med Vaaben og Billede. Sat af Arvingerne over deres Farbroder. I Koret, paa Sydsiden. Sml. Gravsten †19.

Resen: Inscript. Haffn. S. 14 f. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 14. Jonge S. 194.

Kirkehist. Saml. 2. R. V, 359. — Sml. foran S. 42.

†10) 1571. Hans Johansen [Lindenov] til Fobeslet [Fovslet], død i København 27. Sept., begravet 10. Okt. 1568, og Efterleverske Rigborg [Tinhuus], død paa Fobeslet 2. Juni, begravet 7. Sept. 1572 (Fig. 32). I Underskriften under Tegningen er hendes Navn af Resen blevet fejllæst som »Ingebor til Egehus«. Dansk Indskrift. Trætavle med 8 + 8 Anevaaben, et rundt Felt med Aarstallet 1571, og Ægteparret, hun i Enkedragt. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 81 (hvor kun Begyndelsen af Indskriften er gengivet).

Resens Atlas. I. S. 182. Vitruv. III. 2. Pl. XLVII, 2. — Sml. foran S. 42.

†11) Hans Thomesen, Sognepræst, [Salmedigter], død 22. Sept. 1573. Latinsk Indskrift. Af Træ. I S. Rochi Kapel.

Resen: Inscript. Haffn. S. 104. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 78. Jonge S. 230.

†12) Peder Oxe til Gisselfeld, Rigshofmester, død paa »Friderichsborg, then Mandag nest for Simonis og Judæ Dag, som var den 23. Octobris Formiddag, der Klocken var imellem 11 och 12« 1575. Dansk Indskrift. Trætavle, foroven med 4 Vaaben (Fig. 33). I Koret, paa Nordsiden. Sml. Gravsten †23.

Resen: Inscript. Haffn. S. 5ff. Resens Atlas. I. S. 163. Vitruv. III. 2. S. 457. Jonge

S. 192. Hist. Ts. 5. R. V, 417. Danmarks Kirker. Sorø Amt. S. 596.

†13) Didrich von Nyes, død 1575, og Maren Madsdatter (Fig. 34). Maleriet viste øverst Kristus opvækker Lazarus, nederst Ægteparret og deres Børn. Indskriften nævnte ogsaa Hendrik Christoffersen, død 1583, Frantz Jostsen Wippe, død 1599, Arild Didrichsen, død 1578, og Maren Didrichsdatter, død 1576. I S. Rochi Kapel. Sml. Lysekrone †1, S. 46.

Resens Atlas. I. S. 190. O. Nielsen: Kbh. Hist. og Beskriv. IV, 121 f.

†14) Frands Villumsen [Tolder], Kannik i Lund, død 22. Marts 1575. Versificeret, latinsk Indskrift af Chr. Machabæus Alpinas. Af Træ. Over Indgangen til det af ham til Universitetet skænkede Bibliotek i S. Rochi Kapel.

Resen: Inscript. Haffn. S. 52. H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie

1537—1621. II. S. 71 ff., 591. J. L. Wolf: Encomion. 1654. S. 337.

†15) Hans Filipsen de Prato (Johannes Pratensis), Dr. med., Professor, død 1. Juni 1576. Latinsk Indskrift af Dr. med. Peder Sørensen. Af Træ. I S. Rochi Kapel. Sml. Gravsten †24.

Resen: Inscript. Haffn. S. 103. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 77 f. Jonge S. 228.

†16) Laurits Villadsen, Rektor ved Vor Frue Skole, Mag., død 23. Sept. 1576, 42 Aar gl. Latinsk Vers af Chr. Machabæus Alpinas. I S. Rochi Kapel.

Resen: Inscript. Haffn. S. 106.

Fig. 29. Epitafium (†3) over Jørgen Podebusk og Ermegaard Bille, og (†17) over Albert Oxe og Sidsel Urne. Tegning i Besens Atlas.

†17) Albert Oxe til Nielstrup, død 7. Sept. 1577 i Hillerød ved Frederiksborg (Fig. 29). Opsat af Enken Sidsel Urne til Boserup. Latinsk Indskrift. Trætavle med 8 + 8 Anevaaben og Fremstilling af Ægteparret, hun i Enke-dragt, knælende i et Kirkerum, hvis Altertavle forestiller Kristi Opstandelse. I Midtskibet, paa en af de nordre Piller. Gravbogen [1698] omtaler det som et gammelt Træ-Epitafium. Sml. Gravsten †26.

Resen: Inscript. Haffn. S. 77. Resens Atlas. I. S. 181. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 54. Vitruv. III. 2. Pl. LI, 2—3. Pers. Ts. 8. R. VI, 135. Jonge S. 192.

†18) Frederik Barnekow, død 6. Sept. 1570, 19 Aar gl., og hans Broder Morten, død 23. Nov. 1577, 23 Aar gl., begravet sammen med Eskil Oxe til Løgismose (Fig. 35). Latinsk Indskrift. Trætavle med 32 Anevaaben og Frem-

stilling af Brødrene knælende foran en Korsfæstelsesgruppe. I Midtskibet, paa en af de søndre Piller. Sml. Gravsten †25.

Resen: Inscript. Haffn. S. 81 f. Resens Atlas I. S. 183. Pers. Ts. 8. R. VI, 135. Vitruv. III. 2. Pl. XLVII, 3. Jonge S. 199. — Eskil Oxe blev begravet 19. Dec. 1563 (Danske Samlinger 2. R. II, 188).

†19) Cathrine Hasebard, Datter af Lægen Jacob Hasebard og Abigael Loir, gift med Biskop, Dr. theol. Povl Madsen, død 18. Sept. 1578, begravet i Faderens Grav. Latinsk Indskrift. Tavle, af Træ, opsat af hendes Broder Dr. med. Jacob Hasebard. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 51. Jonge S. 180.

†20) Hans Frandsen, Dr. med., Professor, død 4. Juli 1584, 52 Aar gl. Latinsk Indskrift. Af Træ med Billede og Vaaben, opsat af Hustruen Marine Lauritsdatter. I Midtskibet. Sml. Epitafium †41.

Resen: Inscript. Haffn. S. 76. Jonge S. 217.

†21) Johannes Machabæus Alpinas, født i Skotland, flygtet til Tyskland for Religionens Skyld, indkaldt til Danmark af Christian III., Professor i Teologi, død 5. Dec. 1557, og Hustru Agnete Machison [Matthewson], død 26. Febr. [Fejl for: 27. Jan.] 1589, 86 Aar gl. Latinsk Indskrift. Af Træ med Billeder, opsat af Sønnen Christian Mac Alpin. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 49. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 74. Jonge S. 203.

H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie 1537—1621. I. S. 587—97, IV. S. 359.

†22) Jørgen Brahe til Tostrup, død i København 21. Juni 1565, og Hustru Inger Oxe, død 1592 (Fig. 36). Dansk Indskrift. Trætavle med 32 Anevaaben og Fremstilling af Ægteparret, hun i Enkedragt. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 83. Resens Atlas. I. S. 183. Vitruv. III. 2. Pl. XLVII, 4. Jonge S. 192.

†23) Christoffer Valkendorf til Glorup, Rigshofmester, død i København 17. Jan. 1601. Latinsk Indskrift. Af Alabast, opsat af ham selv i levende Live. I Koret, paa Nordsiden. Sml. Gravsten †40, Kisteplade 4.

Resen: Inscript. Haffn. S. 8. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 48. Jonge S. 192.

†24) Andreas Lemvig, Dr. med., Professor, død 3. Maj 1603, 67 Aar gl. Latinsk Indskrift. Ære-Vers forfattet af hans Ven og Kollega Nicolaus Theophilus. Af Træ. I Koromgangen. Sml. S. 46.

Resen: Inscript. Haffn. S. 45. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 73. Jonge S. 223.

†25) Jacob Madsen (Aarhus), Prof. theol. [død 1586] og Andreas Lemvig, Prof. med. [død 1603]. Latinsk Indskrift. Af Træ med Billeder, opsat af Dorothea Lemvig, Jac. Madsens Halvsøster. I Koromgangen. Sml. Gravsten †42.

Resen: Inscript. Haffn. S. 47. Jonge S. 224.

†26) Peder Sørensen, Dr. phil. & med., Frederik II.s og Christian IV.s Livlæge, Kannik i Roskilde, Prof. med., død 29. Juli 1602, 62 Aar gl., med Hustru

Fig. 30. Epitafium (†4) over Christian Torkildsen Morsing. Tegning i Resens Atlas.

Drude Thorsmede, død 21. Sept. 1610, 43 Aar gl. og Børnene: Sofie, død 3. Sept. 1594, Bodil, død 22. Sept. 1596, Reinhold, død 21. Okt. 1597, Søren, død 11. Sept. 1602, Jens, død 3. Jan. 1603, alle døde i spæd Alder. En gift Datter Giesa, død ved en Fødsel 2. Juli 1603, 18 Aar 8 Mdr. 2 Dage gl., var begravet i Helligaandskirken. Latinsk Indskrift. Af Sten, med Vaaben. I S. Rochi Kapel. Sml. Epitafium †30.

Resen: Inscript. Haffn. S. 104 f. Jonge S. 226.

†26a) 1609. Karen Peder Knudsens, født 1574, død 1607.

O. Nielsen: Kbh. Hist. og Beskriv. IV, 122.

†27) Knud Bjeske, Professor [død 29. Juli 1612]. Latinsk Indskrift. Opsat af Holger Rosenkrantz. Af Sten. I Koromgangen. Sml. Gravsten †43.

Resen: Inscript. Haffn. S. 54 f. Jonge S. 213. H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie 1537—1621. III. S. 631—34.

†28) Peder Jensen Winstrup, Dr. theol., Sjællands Biskop, født 18. Marts 1549, død 24. Juni 1614. Opsat af hans Hustru Anna Eisenberg. Latinsk Indskrift. Af Alabast, med Statue. I Koret, paa Sydsiden. Sml. Gravsten †44.

Resen: Inscript. Haffn. S. 13. Pers. Ts. 8. R. V, 268. Pontoppidan: Marmora Danica.

I. S. 61. Jonge S. 180.

†29) Søster Ivers, gift med Prof. Thomas Fincke, Moder til 3 Sønner og 6 Døtre, død 25. Juni 1614. Opsat af Ægtemanden. Latinsk Indskrift. Af Sten, med Vaaben. I S. Rochi Kapel.

Resen: Inscript. Haffn. S. 100. Jonge S. 216.

†30) 1615. Peder Sørensen, Livlæge, Kannik. Latinsk Indskrift, med Ære-Vers. Tavle, opsat i Nov. 1615. Udenfor Koret. Sml. Epitafium †26.

Resen: Inscript. Haffn. S. 92. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 76. Jonge S. 227.

†31) 1618. Christen Hammer, Renteskriver, død 1. Jan. 1609. Opsat af Enken Anna Mortensdatter og hendes anden Mand Jacob Mikkelsen. Latinsk Indskrift. Af Sten. I Midtskibet, paa en af de søndre Piller.

Resen: Inscript. Haffn. S. 80. Pers. Ts. 8. R. VI, 137. Jonge S. 229.

†32) Søren Sørensen, Skriver paa Helsingborg Slot, født 1575, død 23. Dec. 1618, og Hustru Inger, Datter af Jens Schytte, Raadmand i København, og Gertrud Jørgensdatter, født i København 9. Marts 1588, død 16 □. Latinsk Indskrift. I Midtskibet, paa en af de nordre Piller. Sml. Gravsten †46.

Resen: Inscript. Haffn. S. 78. Pers. Ts. 8. R. VI, 136.

†33) 1621. Claus Olsen, kgl. Proviantforvalter, født i Haderslev 1556, død i København 26. Juni 1619. Opsat af Enken Ingeborg Pedersdatter. Latinsk Indskrift med Vers. Af Sten. Udenfor Koret.

Resen: Inscript. Haffn. S. 91. Jonge S. 229 f.

†34) 1622. Christen Andersen og Hustru Marine Lauritzdatter (Fig. 38). Tavle bekostet af dem selv over deres Begravelsessted. Sml. †Lysearm S. 47.

O. Nielsen: Kbh. Hist. og Beskriv. IV, 122. Kbh. Diplomatarium V, 63; VI, 55, 168.

†35) Iver Povelsen, Borgmester, død 18. Febr. 1622, og Hustru Karen Peder Muncksdatter, »som fødte hannem 13 Børn paa 20 Aarstid«; 8 var døde før Faderen. Opsat af Enken »med sine kiere Børen«. Dansk Indskrift og latinsk Vers. Af Sten, med Vaaben og Billede. I Midtskibet. Sml. Gravsten †48.

Resen: Inscript. Haffn. S. 79.

36) Cort Aslaksen, Prof. theol., født i Bergen 1569, død i København 1624. Latinsk Indskrift. Opsat af Hustruen Barbara Olufsdatter. Af Sten, med Statue. I Koromgangen. Indskriftpladen, af sort Kalksten 85 × 75 cm, med Versaler findes i Nationalmuseet. Sml. Gravsten †50.

Resen: Inscript. Haffn. S. 50. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 74. Jonge S. 203.

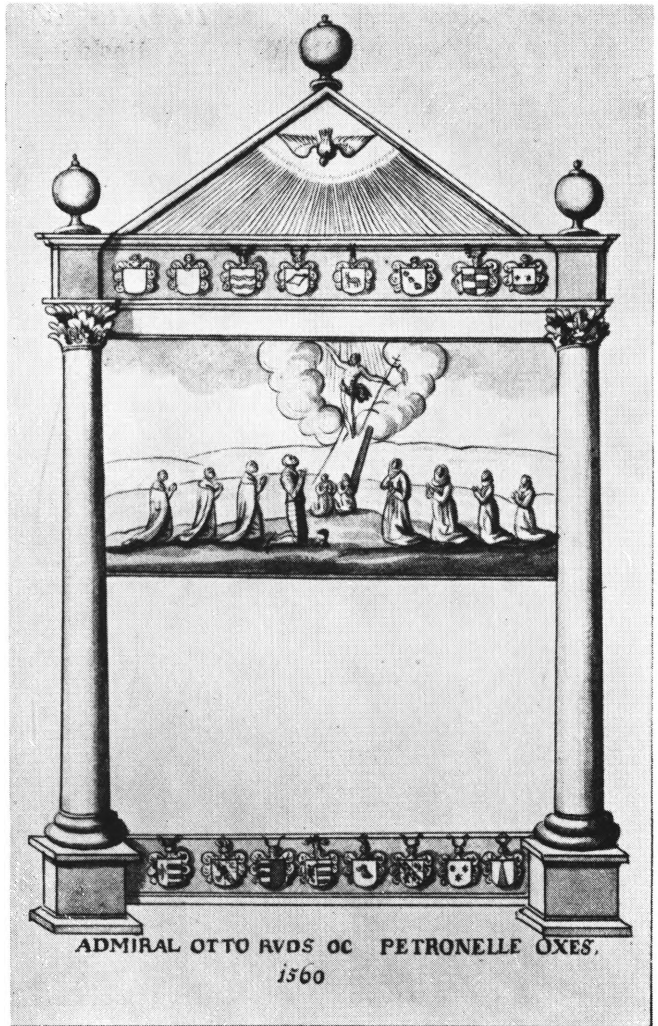

Fig. 31. Epitafium (†6) over Otte Rud og Pernille Oxe. Tegning i Resens Atlas.

†37) 1625. Christian Friis til Borreby, Kongens Kansler, død i Oslo 29. Juli 1616, og Hustru Mette Hardenberg, død 15. Juni 1617. Latinsk Indskrift af Palle Rosenkrantz, der opsatte Epitafiet. Af Sten, med Vaaben. I Koret, paa Sydsiden. Et andet fandtes i Koromgangen. Sml. Kisteplade 6 og 7.

Resen: Inscript. Haffn. S. 15 ff.; S. 51. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 50. Jonge S. 194 f. En latinsk Indskrift over Chr. Friis, forfattet af Willichius Westhovius, er trykt Resen: Inscript. Haffn. S. 17 f. Jonge S. 195 f.,

†38) Marie Jensdatter Schytte, født 1589, død 1626. Opsat af hendes Mand Lauritz Hansen, Byfoged og Raadmand, født 1574, død 1628. Latinsk Indskrift. Af Sten, med Billede. I Midtskibet, paa en af de søndre Piller.

Resen: Inscript. Haffn. S. 81. Pers. Ts. 8. R. VI, 136.

†39) Dorothea Fincke, død 1628, og tre Døtre: Søster, Anna, Dorothea, Opsat af Ægtemanden Ole Worm. Latinsk Indskrift. Af Sten, med Vaaben og Billede. I S. Rochi Kapel. Sml. Gravsten †54.

Resen: Inscript. Haffn. S. 98.

†40) Caspar Bartholin, Dr. med. & theol., Professor, død i Sorø 13. Juli 1629.

Latinsk Indskrift. Opsat af Enken Anna Fincke med 6 Sønner og 1 Datter. Af

Sten, med Vaaben og Billede. I Koret, paa Nordsiden. Sml. Gravsten †55.

Resen: Inscript. Haffn. S. 12. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 71. Jonge S. 205.

†41) 1632. Hans Frandsen, død 1584. Dr. Claus Plum fornyede 1632 Mindesmærket over sin Farbroder. Latinsk Indskrift med Vers. Af Træ. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 83. Jonge S. 218. — Sml. Epitafium †20.

†42) Niels Pedersen, Dr. theol. & phil., Professor, død 4. Okt. 1634, 34 Aar gl. Opsat af Enken Medea Winstrup. Latinsk Indskrift. Af Sten, med Billede og Vaaben. I Midtskibet. Sml. Gravsten †58.

Resen: Inscript. Haffn. S. 76 f. Jonge S. 230.

†43) 1638. Christian Longomontanus, Professor. Opsat af ham selv for sig, sine Børn og især sin Hustru Dorthe Bartholin [død 1637]. Latinsk Indskrift. Af Sten, med Vaaben og Billeder. I Koromgangen. Sml. Gravsten †60.

Resen: Inscript. Haffn. S. 48. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 78. Jonge S. 221. Thurah: Hafnia Hodierna. S. 245.

†44) Hans Rasmussen Brochmand, Professor, død 10. Okt. 1638, 44 Aar gl.

Opsat af Hustruen Drude Fincke med 2 Sønner og 4 Døtre. Latinsk Indskrift.

Af Sten, med Vaaben og Billede. I Koret, paa Sydsiden. Sml. Gravsten †62.

Resen: Inscript. Haffn. S. 24. Jonge S. 206.

†45) Hans Poulsen Resen, Sjællands Biskop, født 2. Febr. 1561, død 19. Sept. 1638. Opsat af hans anden Hustru Anna Eisenberg, Sønnen Hans Resen og Datteren Anna, Niels Paaskes. Latinsk Indskrift. Af Sten, med Vaaben og Billede. I Koret, paa Nordsiden mellem to Piller. Sml. Gravsten †63.

Resen: Inscript. Haffn. S. 7. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 62. Jonge S. 181.

†46) Anna Mortensdatter, død 26. Aug. 1642, 64 Aar 9 Mdr. gl. Opsat af Ægtemanden Borgmester Jacob Mikkelsen, [død 25. Aug. 1644, 67 Aar gl.].

Latinsk Indskrift. Af Sten med Billede. I Koromgangen. Sml. Gravsten †66.

Resen: Inscript. Haffn. S. 55. Jonge S. 233.

†46a) Jens Hesselberg, død 1644, og Hustru Maren Christensdatter, død 1641. Tavle opsat af hans Broder Peder Hesselberg.

O. Nielsen: Kbh. Hist. og Beskriv. IV, 121.

47) Jørgen Vind, Rigsadmiral, haardt saaret i Slaget paa Kolberger-Heide, død [17. Juli] 1644, 51 Aar og 6 Maaneder gl., og Hustru Ingeborg Ulfstand. Latinsk Indskrift. Sort Marmortavle, 109 × 92 cm (Fig. 39) med Versaler, om-

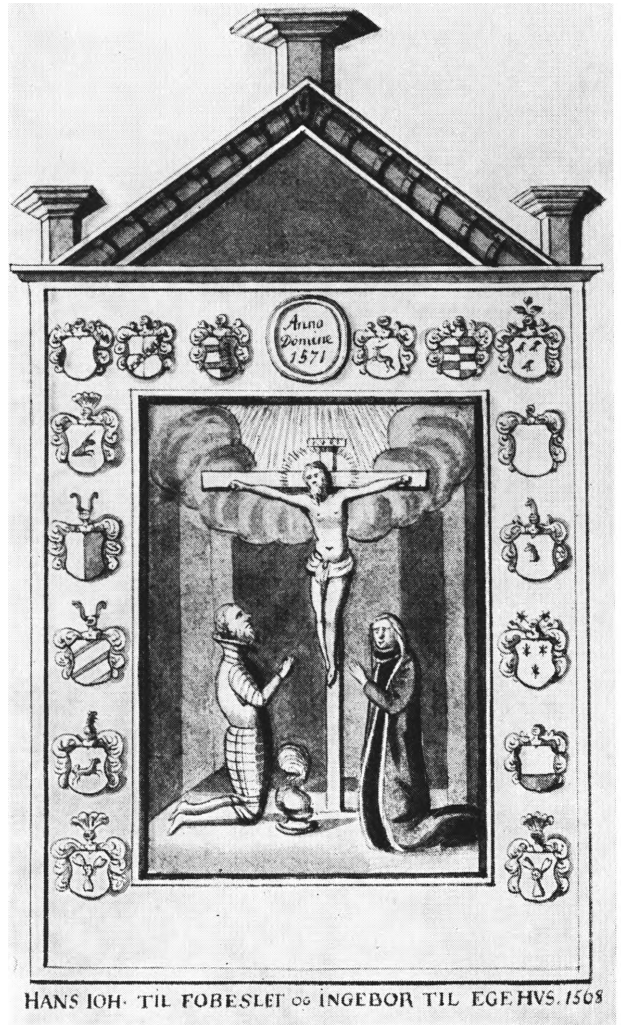

Fig. 32. Epitafium (†10) over Hans Johansen Lindenov og Rigborg Tindhuus.
Tegning i Resens Atlas.

givet af Ægteparrets 16 + 16 reliefhugne, malede og forgyldte Ane-Vaaben.

I Koromgangen. Nu opsat i Nordre Sideskib. Sml. Kisteplade †9, †13.

Resen: Inscript. Haffn. S. 70. Pers. Ts. 8. R. V, 277. Vitruv. III. 2. S. 471 ff. Vilh. Lorenzen S. 59, Fig. 14.

†48) Niels Schandorph, Dr. theol., Professor, død 1. Nov. 1645. Opsat af Enken Helvig Paludan. Latinsk Indskrift. Af Sten, med Vaaben og Billede. I Koret, paa Sydsiden. Sml. Gravsten †67.

Resen: Inscript. Haffn. S. 25. Jonge S. 234.

†49) 1647. Jesper Rasmussen Brochmand, Biskop, og Hustru Sille Balchenburg. Opsat af Ægteparret over sig selv og tre afdøde Børn; [han døde 1652,

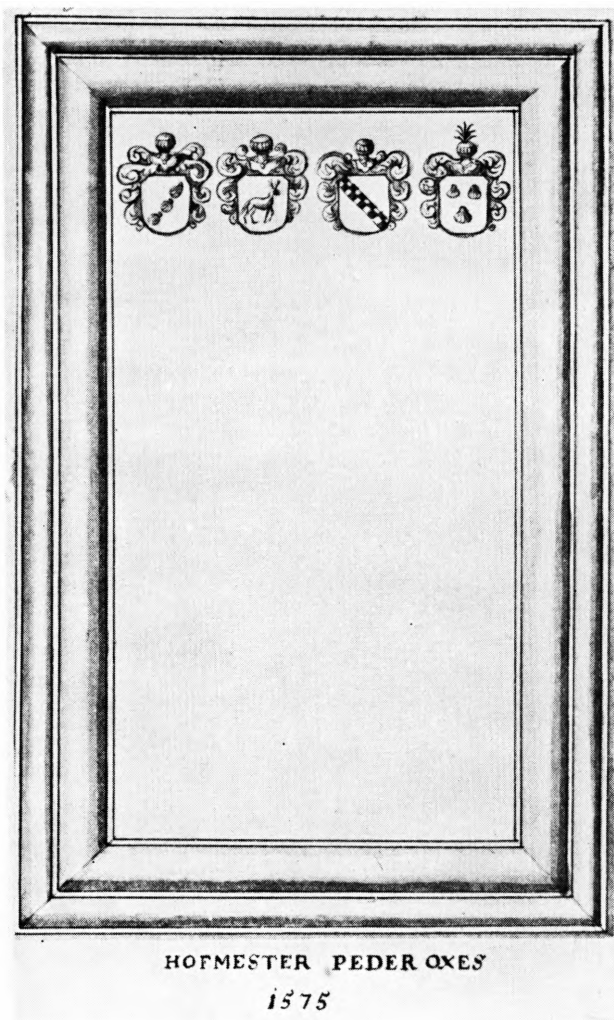

Fig. 33. Epitafium (†12) over Peder Oxe.
Tegning i Resens Atlas.

hun 1661]. Latinsk Indskrift. Af Sten, med Vaaben og Billede. I Øverste Kor, paa Sydsiden, mellem to Piller. Sml. Gravsten †71.

Resen: Inscript. Haffn. S. 14. Pers. Ts. 8. R. VI, 159. Jonge S. 182 f. Thurah: Hafnia Hodierna. S. 243.

†50) 1650. Claus Plum, Professor juris. Opsat af Enken Kirstine Corts-datter og Børn. Latinsk Indskrift. Af Sten med Vaaben og Billede. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 82. Jonge S. 229. — Sml. Gravsten †68.

†51) Philip Julius Bornemann, Kancellisekretær, død 9. Aug. 1652, og Hustru, Hedevig Zoëga. Latinsk Indskrift. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 78. Jonge S. 212.

†52) Thomas Fincke, Dr. med. & phil., Professor, død 24. April 1653, 96 Aar

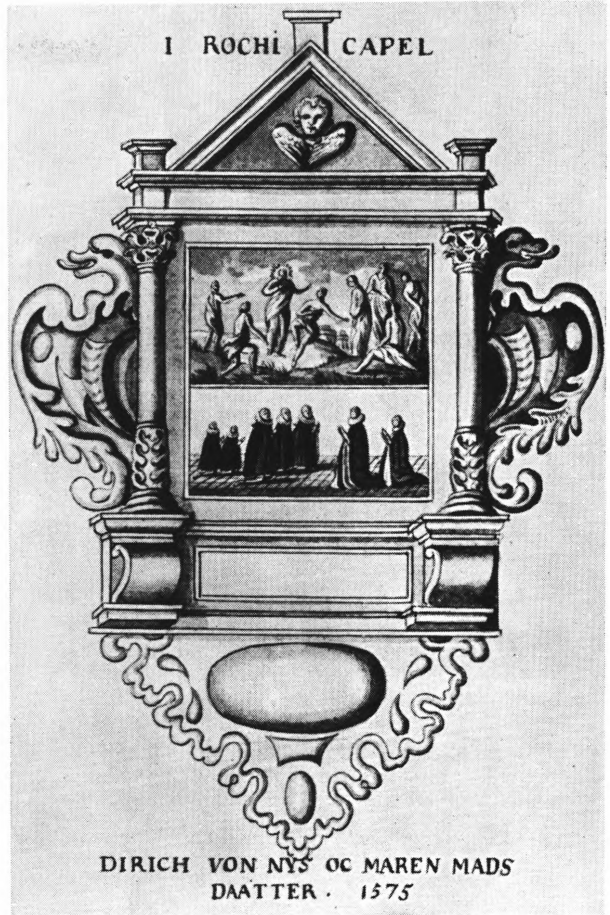

Fig. 34. Epitafium (†13) over Didrich von Nyes og Maren Madsdatter. Tegning i Resens Atlas.

gl. Latinsk Indskrift. Af Sten, med Vaaben og Billede. I S. Rochi Kapel. Sml. Gravsten †61.

Resen: Inscript. Haffn. S. 99. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 77. Jonge S. 215.

†53) Over en norsk Student. Epitafiet, »som en Bonde i Norge hafver skaa-ret ud med en Knif«, hang under Taarnet. Sml. Gravsten †152.

Holger Jacobæus Rejsebog S. 40. Pers. Ts. 8. R. VI, 152.

†54) Bruno Jacobi, Oculist og Kirurg, født i Oldersheimb i Ostfrislandt, privilegeret 1642 i Odense, 1653 i København. Opsat af ham for sig selv, sine Hustruer, Børn og Arvinger. Tysk Indskrift med Vers. Udenfor Koret.

Resen: Inscript. Haffn. S. 88 f.

†55) Christen Thomsen Sehested, Kongens Kansler, død 1657, senere be-gravet i Aarhus Domkirke. Latinske Indskrifter af Rasmus Hansen Broch-mand og Johannes Faber. I Koret, paa Sydsiden.

Resen: Inscript. Haffn. S. 19—24. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 50 ff. Jonge S. 196 ff. Vitruv. III. 2. S. 464—67.

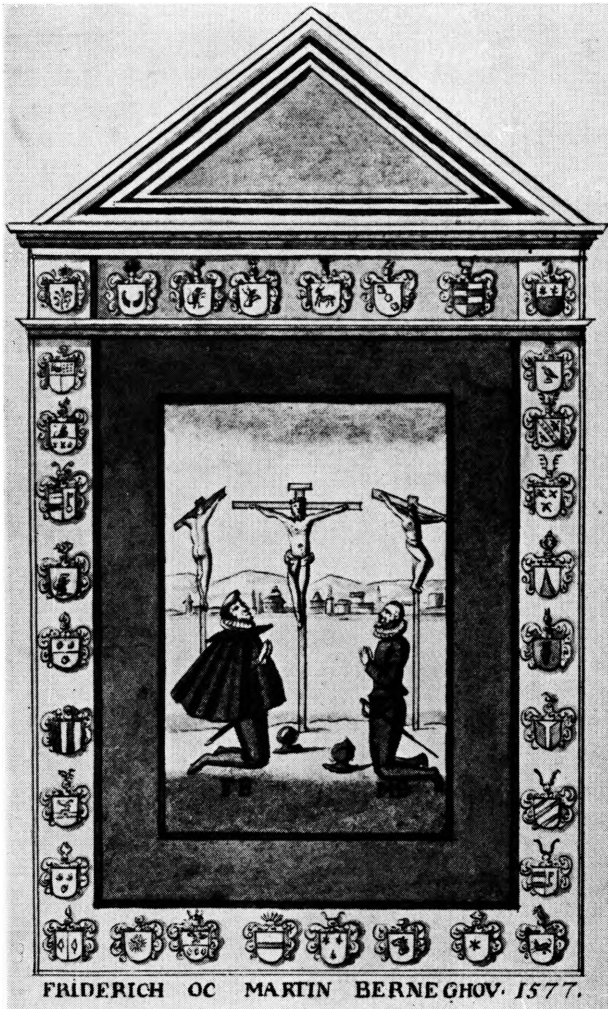

Fig. 35. Epitafium (†18) over Frederik og Morten Barnekow.
Tegning i Resens Atlas.

†56) 1657. Hans Hansen Resen, Dr. theol., Professor, Sjællands Biskop, død Palmesøndag 1653, 56 Aar gl., og Hustru Thale Winstруп, død 1653, 49 Aar gl. Opsat af deres Sønner og Døtre 1657. Latinsk Indskrift. Sten-Monument med Vaaben og »hans Effigies«. I Koret, paa Nordsiden. Sml. Gravsten †78, Kisteplade †17 og †18.

Resen: Inscript. Haffn. S. 10. Jonge S. 183.

†57) Søren Pedersen Kallundborg (Calinburg), Professor, født 23. Okt. 1607, død 25. Nov. 1657, og Hustru Kirsten Jespersdatter Buckmand, født 27. Jan. 1614, død 20. Maj 1659. Opsat af Børnene Jesper, Peter og Bodil. Latinsk Indskrift. Af Sten med Vaaben og Billeder. I Koromgangen. Sml. Gravsten †77.

Resen: Inscript. Haffn. S. 53. Jonge S. 231.

†58) 1661. Rasmus Poulsen Vinding, Professor, Kirkeværge. Latinsk Vers.

Fig. 36. Epitafium (†22) over Jørgen Brahe og Inger Oxe.
Tegning i Resens Atlas.

Opsat af ham selv. Af Sten. I S. Rochi Kapel (Fig. 27). Sml. Epitaf †63.

Resen: Inscript. Haffn. S. 93 f. Holger Jacobæus Rejsebog S. 40 f. Jonge S. 210 f.

†59) 1663. Thomas Bartholin, Professor i Medicin, den første, der fandt Lymfekarrene. Opsat af ham selv. Latinsk Indskrift. Af Sten. I S. Rochi Kapel (Fig. 27). Sml. Gravsten †125.

Resen: Inscript. Haffn. S. 93. Holger Jacobæus Rejsebog S. 40 f. Jonge S. 207.

†60) 1663. Laurits Mortensen Scavenius, Dr. theol., Professor, Sjællands Biskop, født 1589, død 1655, og Hustru Else Pedersdatter, født 1601, død 1653. Opsat af Børnene Peder, Morten og Else. Latinsk Indskrift. Af Sten. I Koret, paa Nordsiden. Sml. Gravsten †76, Kisteplade †19 og †21.

Resen: Inscript. Haffn. S. 11. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 64. Jonge S. 185.

†61) 1664. Thomas Jensen Bang, Professor, død 1661. Opsat af Enken Else

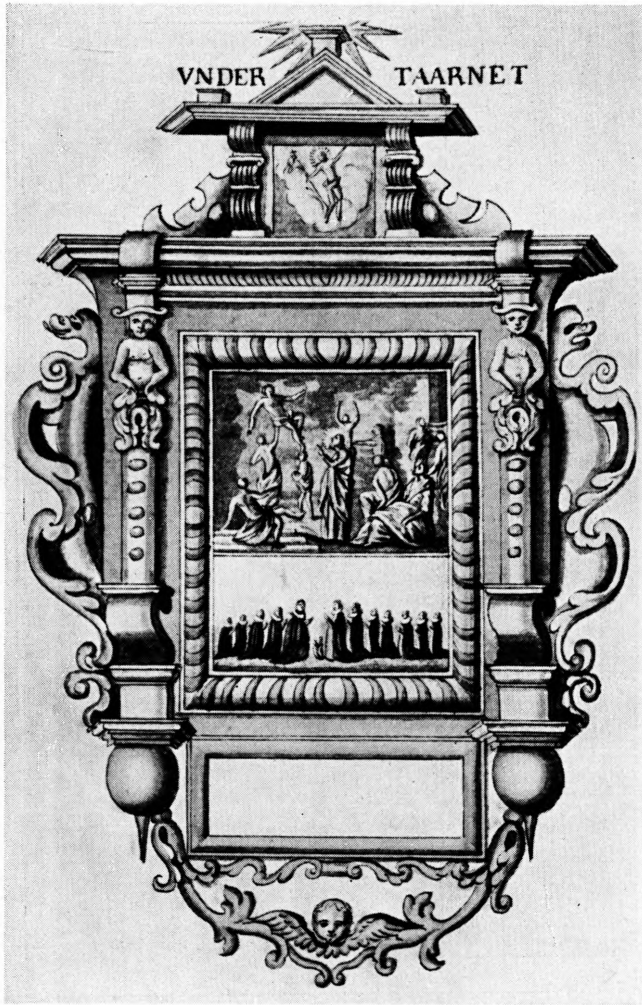

Fig. 37. †Epitafium, uden Navn.
Tegning i Resens Atlas.

Didriksdatter [Barts kier] og seks efterlevende Børn. Latinsk Indskrift. Af Sten, med Vaaben og Billede. I Koromgangen. Sml. Gravsten †81, Kisteplade †24.

Resen: Inscript. Haffn. S. 44. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 72. Jonge S. 204.

†62) 1666. Hans Jørgensen Mule, Assessor [død 1669] og Hustru Maren Jørgensdatter Brod, samt Sønnerne Vichmann og Holger. Latinsk Indskrift. Udenfor Koret. Hans Mule gav 300 Rdl. for Vedligeholdelsen af sit Epitafium og for at Begravelsen ikke maatte aabnes for andre.

Resen: Inscript. Haffn. S. 88. Pers. Ts. 5. R. VI, 15; 8. R. VI, 146.

†63) 1666. Rasmus Poulsen Vinding, Professor. Opsat af ham selv. Latinsk Indskrift (af Eugenius, Biskop af Toledo, Opusc. XII). Af Træ. I S. Rochi Kapel. Sml. Epitaf †58 og Gravsten †86, †133.

Resen: Inscript. Haffn. S. 93f. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 82f. Jonge S. 210 f.

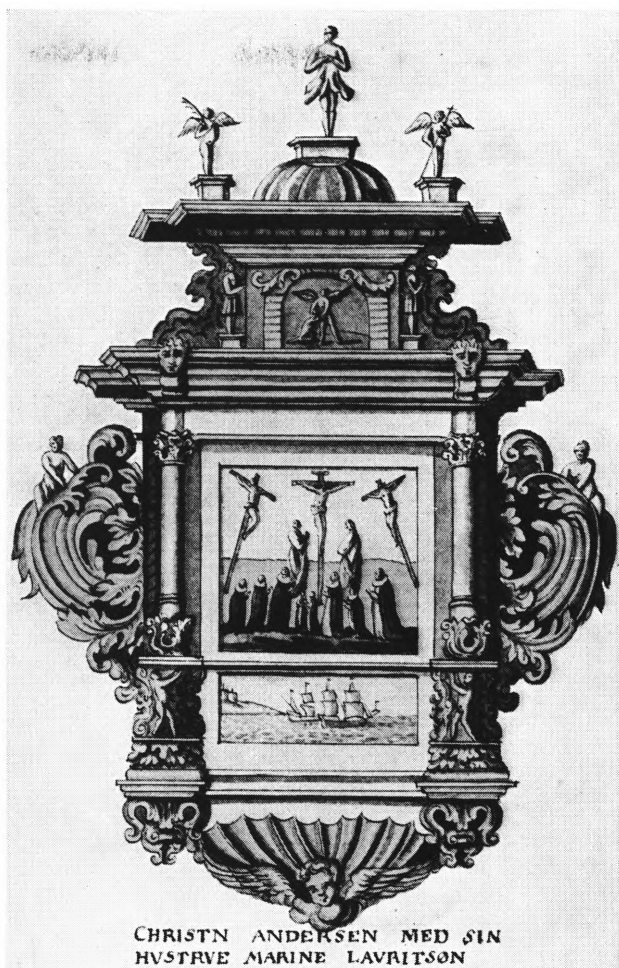

Fig. 38. Epitafium (†37) over Christen Andersen og Marine Lauritsdatter.

Tegning i Resens Atlas.

†64) 1667. Rasmus Bartholin, Professor. Opsat af ham selv. Latinsk Indskrift. I S. Rochi Kapel. Sml. Gravsten †171.

Resen: Inscript. Haffn. S. 96. Jonge S. 206.

†65) Erik Olufsen Torm, født 1607, Professor, Præst ved Vor Frue, Provst, død 2. Juni 1667. Latinsk Indskrift. I Koromgangen. Epitafiet blev ødelagt ved Branden 1728 og fornyet 1762. Sml. Gravsten †85.

Resen: Inscript. Haffn. S. 68 f. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 75. Jonge S. 172 f.

†66) Johan Povisch, død 1668, 24 Aar gl. Latinsk Indskrift af hans Ven Ove Rosenkrantz.

Vitruv. III. 2. S. 475.

†67) Hans Svane, Ærkebiskop, død 26. Juli 1668, 63 Aar gl. Opsat af Enken Marie Fuiren. Latinsk Indskrift. I det øverste Kor. Sml. Gravsten †89.

Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 64 f. Jonge S. 186 f.

Aa. R. 1944

Fig. 39. Epitafium (Nr. 47) over Jørgen Vind og Ingeborg Ulfstand.

†68) Jacob Fincke, Professor, født 1592, død 1663, og Hustru Margrethe Tetens. Latinsk Indskrift. 1668 siges Mindesmærket at skulle opsættes i S. Rochi Kapel.

Resen: Inscript. Haffn. S. 101 f. Jonge S. 216 f.

†69) 1669. Barbara Clemensdatter, Datter af Erik Clemensen, Kannik i Lund, og Anna Resen, født 24. Dec. 1625, død 4. Dec. 1668. Opsat af Ægtemanden, Professor Hans Zoëga, og den eneste efterlevende Søn, Hans Adolf Zoëga 1669. Latinsk Indskrift.

Vitruv. III. 2. S. 454 f. Pers. Ts. 8. R. VI, 130.

†70) Bodil Brochmand, død 16. Dec. 1670. Opsat af Ægtemanden, Professor Matthias Foss. Latinsk Indskrift.

Vitruv. III. 2. S. 455.

†71) 1671. Hans Wandal, Dr. theol., Professor, Sjællands Biskop, <død 1675>, og Hustru Anna Cathrine Winstrup, <død 1678>. Opsat af ham selv 1671 ved

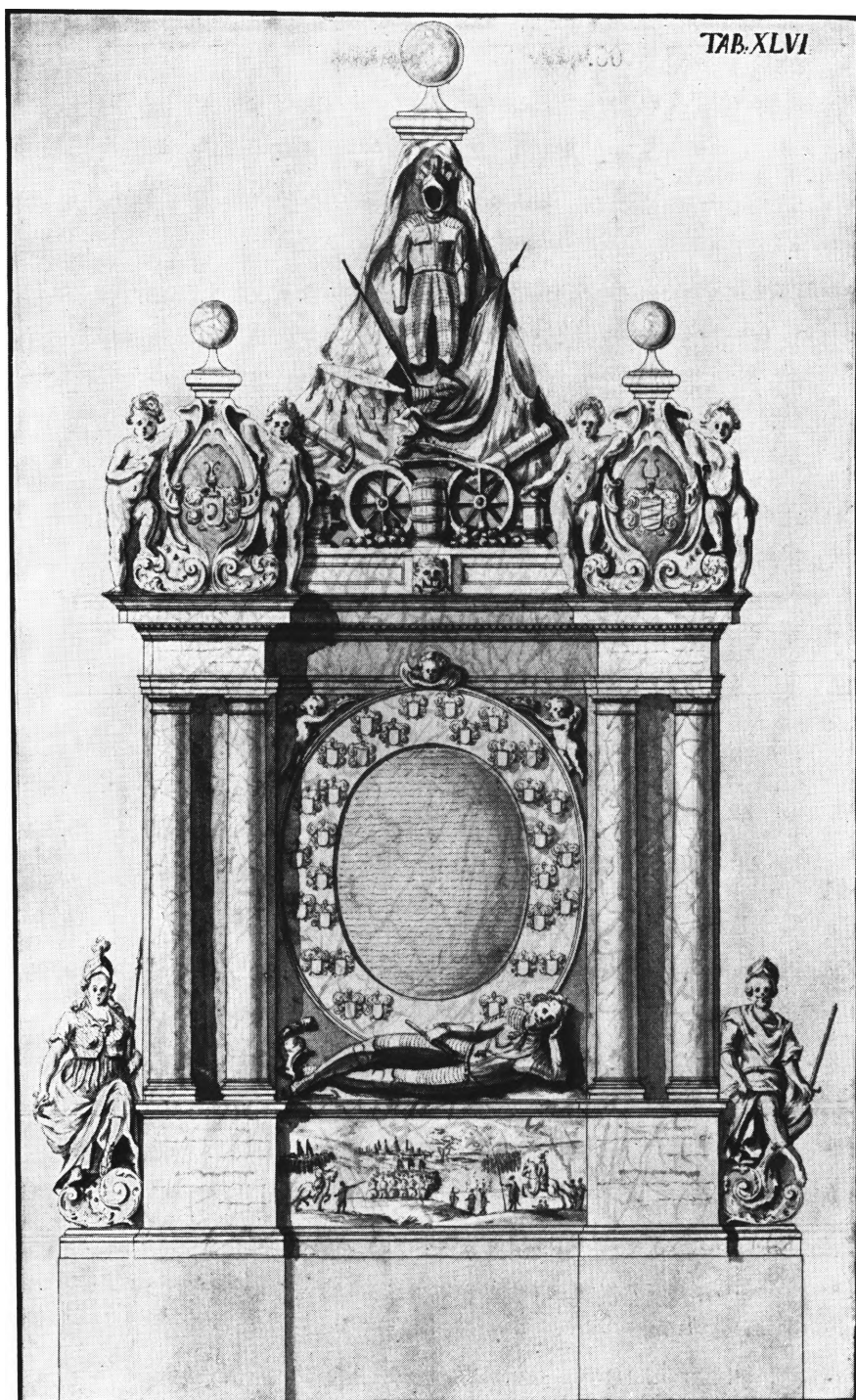

Fig. 40. Axel Urups Monument (†73). Tegning i Danske Vitruvius III.

Winstrups Mindesmærke (Epitafium †28). Latinsk Indskrift. I det øverste Kor. Sml. Gravsten †106.

Pontoppidan: *Marmora Danica*. I. S. 65. Jonge S. 187.

72) 1671. Matthias Foss, Professor i Theologi, og hans Broder Jens Foss, Dr. phil. & med. Opsat af og for dem selv. Sml. Gravsten †96.

Pontoppidan: *Marmora Danica*. I. S. 69. Jonge S. 219.

†73) 1673. Axel Urup, [Rigsraad, død 1671], og Hustru Sidsel Grubbe, [død 1691]. Latinsk versificeret Indskrift. Opsat af Enken 1673. Det portalformede Monument (Fig. 40) havde i Fodstykket et Relief med Kampscener og til Siderne herfor to Figurer af Athene og Mars. Midtfeltet udfyldtes af et ovalt Skriftfelt i en Ramme med 16 Par Ane-Vaaben, og ved Foden af det laa Axel Urups rustningsklædte Skikkelse. Over Gesimsen var et Trekant-Topstykke med Krigs-Emblemer, flankeret af Vaaben-Kartoucher (Urup og Grubbe) med Genier som Skjoldholdere. Monumentet var af Marmor og stod i Koromgangen indenfor Jernværket ved den nordre Side. Det overlevede Branden 1728, men blev ødelagt 1807. — Sml. S. 48 og Gravsten †95.

Bevaret er Indskrift-Stenen, af sort Marmor, 42 × 68 cm, med Versaler. Et Brudstykke af et Rytterkamp-Relief i hvidt Marmor, 50 × 77 cm, er antagelig ogsaa fra Urups Monument (Fodstykket). I Søndre Sideskib.

Vitruv. III. 2. S. 467—70, 526. Pl. XLVI. Holger Jacobæus' Rejsebog S. 39. Pontoppidan: *Marmora Danica*. I. S. 57. Jonge S. 191. Pers. Ts. 8. R. V, 280. Vilh. Lorenzen: *Vor Frue Kirke* S. 63, Fig. 15, S. 65, Fig. 16 (Rytterkamp-Relieffet). Thurah: *Hafnia Hodierna*. S. 244.

†74) Peder Hansen Resen, Professor, Præsident i København [født 1625, død 1688]. Epitafiet var prydet med fire Alabaster-Billeder af Retfærdighed, Klogskab, Styrke og Maadehold. Udenfor Koret. Sml. Gravsten 144.

Holger Jacobæus Rejsebog (1673). S. 39. Vitruv. III. 2. S. 415 ff.

†75) Johannes Höpner, Licentiat, død 22. Juni 1675. Latinsk Indskrift. Epitafiet, i Daabs-Koret, kostede 514 Rdl. Sml. S. 36, 40; Gravsten †109 a.

Pontoppidan: *Marmora Danica*. I. S. 79. Jonge S. 222. Pers. Ts. 8. R. VI, 132.

†76) Else Nielsdatter, gift med Jens Bircherod, Moder til 9 Børn, død 1678. Latinsk Indskrift.

Vitruv. III. 2. S. 456.

†77) Holger Vind, Kansler, død 5. Juni 1683, og Hustru Margrethe Gedde. Latinsk Indskrift. Gravbogen [1698] siger, at det var et skønt Kobber-Epitafium, opsat i Omgangen lige overfor Kapeldøren. Ægteparrets Vaaben var malet uden paa Begravelsesdøren i Kirkens Kapel.

Pers. Ts. 8. R. VI, 128. Pontoppidan: *Marmora Danica*. I. S. 59. Jonge S. 201.

†78) Diderich Fuiren, Baron til Fuirendal, død 13. Aug. 1686. Opsat af Enken Margrethe Elers. Latinsk Indskrift af Biskop Thura. I den sydøstre

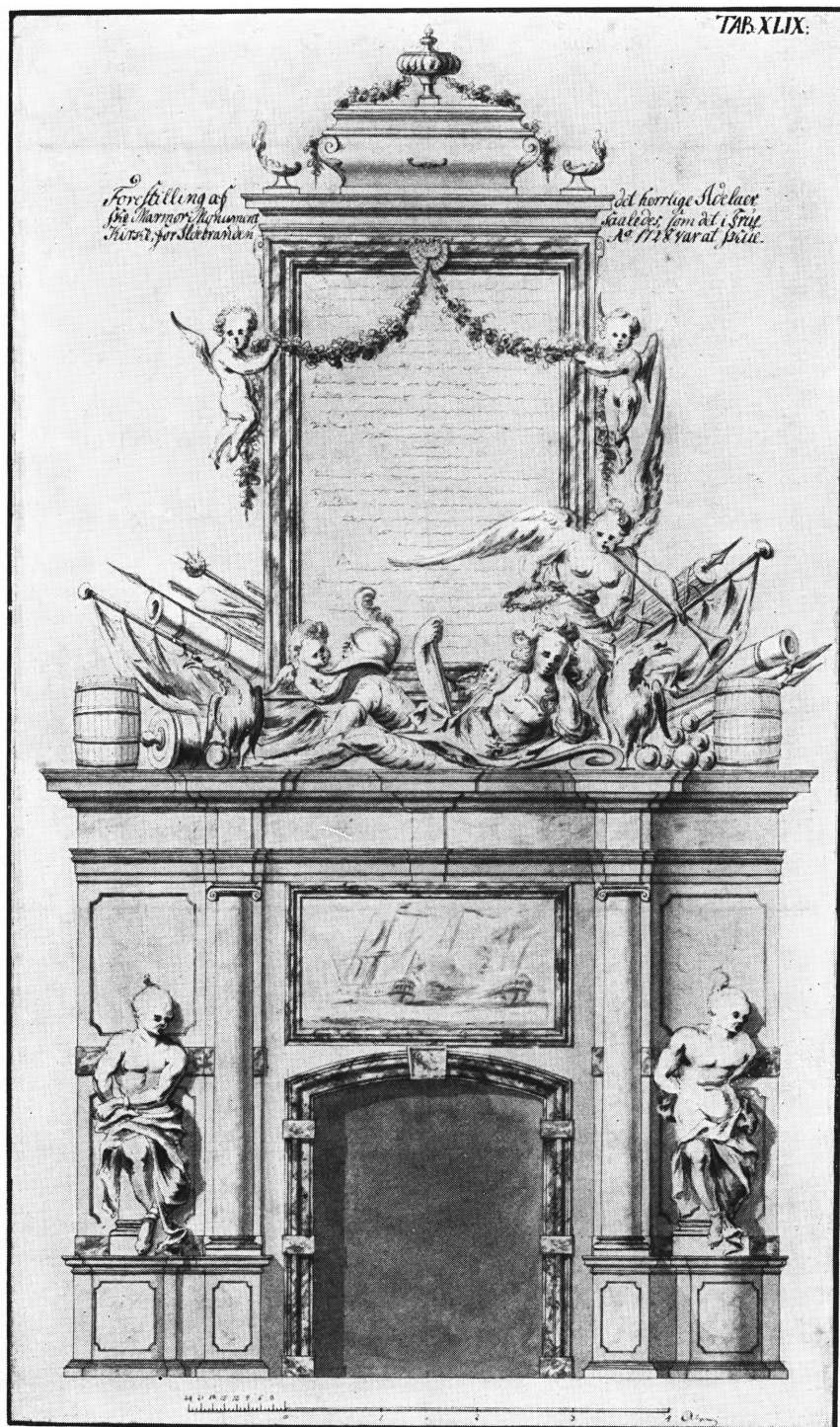

Fig. 41. Cort Adeler's Monument (†80). Af Thomas Quellinus. Tegning i Danske Vitruvius III.

Ende af Kirkens Kapel med hvide og sorte Alabaster-Fliser i Gulvet. Ud til Kapellet var en dobbelt Jerndør med et kostbart Monument opsat og hvidt Marmor uden omkring. Sml. Sarkofag †3.

Pers. Ts. 8. R. VI, 128. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 59 f. Jonge S. 201.

†79) Ole Borch, Professor i Medicin og Filologi, født 7. April 1626, død 1690. Latinsk Indskrift. Sml. Kisteplade †35.

Thurah: Hafnia Hodierna. S. 248. Vilh. Lorenzen: Vor Frue Kirke. S. 79, Fig. 23.

†80. O. 1693. Cort Adeler, Generaladmiral, død 1675. Latinsk Indskrift. Monumentet (Fig. 41) var bygget uden om Nedgangen til Begravelsen og skyldtes Thomas Quellinus. Til Siderne for Døren stod to legemstore tyrkiske »Slaver«, lænkede til Baggrunden, »hvilke forestille denne Admirals tappre Forhold og store Fordele over den tyrkiske Nation« (Jonge), og over Døren var et Relief af hans Skib Sct. Jørgen i Kamp med flere tyrkiske Skibe. Paa Underbygningens Gesims hvilede Cort Adeler, omgivet af Krigs-Emblemer, og bag ham stod »Fama«, som holdt Laurbærkrandsen over hans Hoved og udbasunede hans Ry. En vinget Genius holdt hans Hjelm. Herover fandtes et rektangulært Indskriftfelt, kronet af en Sarkofag. Af sort, hvidt og flammet Marmor. Arvingerne erhvervede først i 1685 Begravelsesstedet, som tidligere havde tilhørt Rentemester Henrik Müller, og 1693 bevilgede Konsistorium Plads til Epitafiet. Ved denne Tid maa det være sat i Arbejde eller gjort færdig. Det stod i Koromgangen uden for Jernværket ved den søndre Side, og blev stærkt beskadiget ved Branden i 1728. 1761 blev det istandsat af S. C. Stanley. 1807 blev det ødelagt. Det var 16 Alen højt, 8 Alen bredt. Sml. Kisteplade 34.

Vitruv. III. 2. S. 496 f. Pl. XLIX. Pers. Ts. 8. R. V, 288. Pontoppidan: Marmora

Danica. I. S. 58. Jonge S. 176. V. Thorlacius-Ussing: Billedhuggeren Thomas Quellinus. S. 40—43, Fig. 19. Vilh. Lorenzen S. 70, Fig. 18.

†81. Hans Bagger, Biskop, død 1693. Latinsk Indskrift og dansk Vers af Kingo. Monumentet (Fig. 43) var bygget uden om Nedgangen til Begravelsen og kronedes af en Sarkofag med Indskrift-Tavle. Det fandtes i Koromgangen indenfor Jernværket i den østre Side. Ved Branden 1728 blev det øverste af Epitafiet ødelagt, ved Branden 1807 gik det helt tilgrunde.

Vitruv. III. 2. S. 366—71, Pl. XLIV. Pers. Ts. 8. R. V, 277. Pontoppidan: Marmora

Danica. I. S. 66. Jonge S. 187 f. Vilh. Lorenzen S. 75, Fig. 21. Adresseavisen 1764, Nr. 86. Thurah: Hafnia Hodierna. S. 245.

†82. O. 1695. Ulrik Frederik Gyldenløve, Greve af Laurvig, Statholder i Norge, Generalfeltmarskal, død 1704. Latinsk Indskrift. Epitafiet (Fig. 42) var udført af Thomas Quellinus, som efter Kontrakt af 1689 skulde have 11.000 Gylden og fri Bolig for at udføre det. Det er antagelig blevet færdigt o. 1695. Det hvide Marmor kom fra Amsterdam i 1689, det sorte fra Namur i 1690. Monumentet bestod af et Midtparti og to stærkt fremspringende Fløje. Midt-

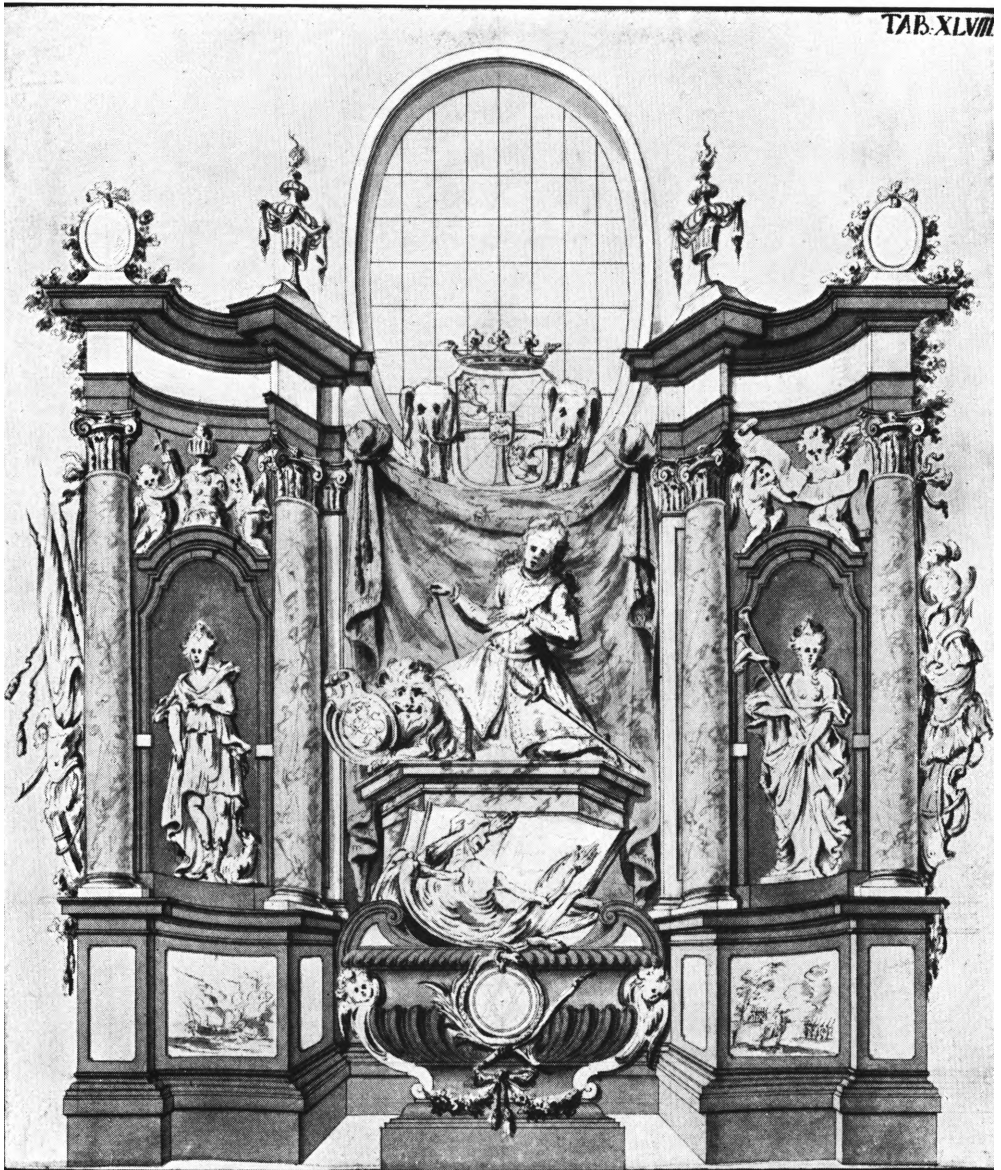

Fig. 42. Ulrik Frederik Gyldenløves Epitafium (†82). Af Thomas Quellinus.
Tegning i Danske Vitruvius III.

partiets Underdel dannedes af en Sarkofag, paa hvis Laag Døden hvilede, optaget af at skrive Gyldenløves Titler og Data i sin Bog. Herover fandtes hans halvt knælende Skikkelse og en Løve med hans Vaaben, begge paa Baggrund af et Draperi, som foroven kronedes af hans Vaabenskjold, med to Elefanter som Skjoldholdere. I Fløjenes Fodstykker var der Relieffer af et Søslog og en Parade, og i Nicherne allegoriske Figurer af Troskaben og Be-

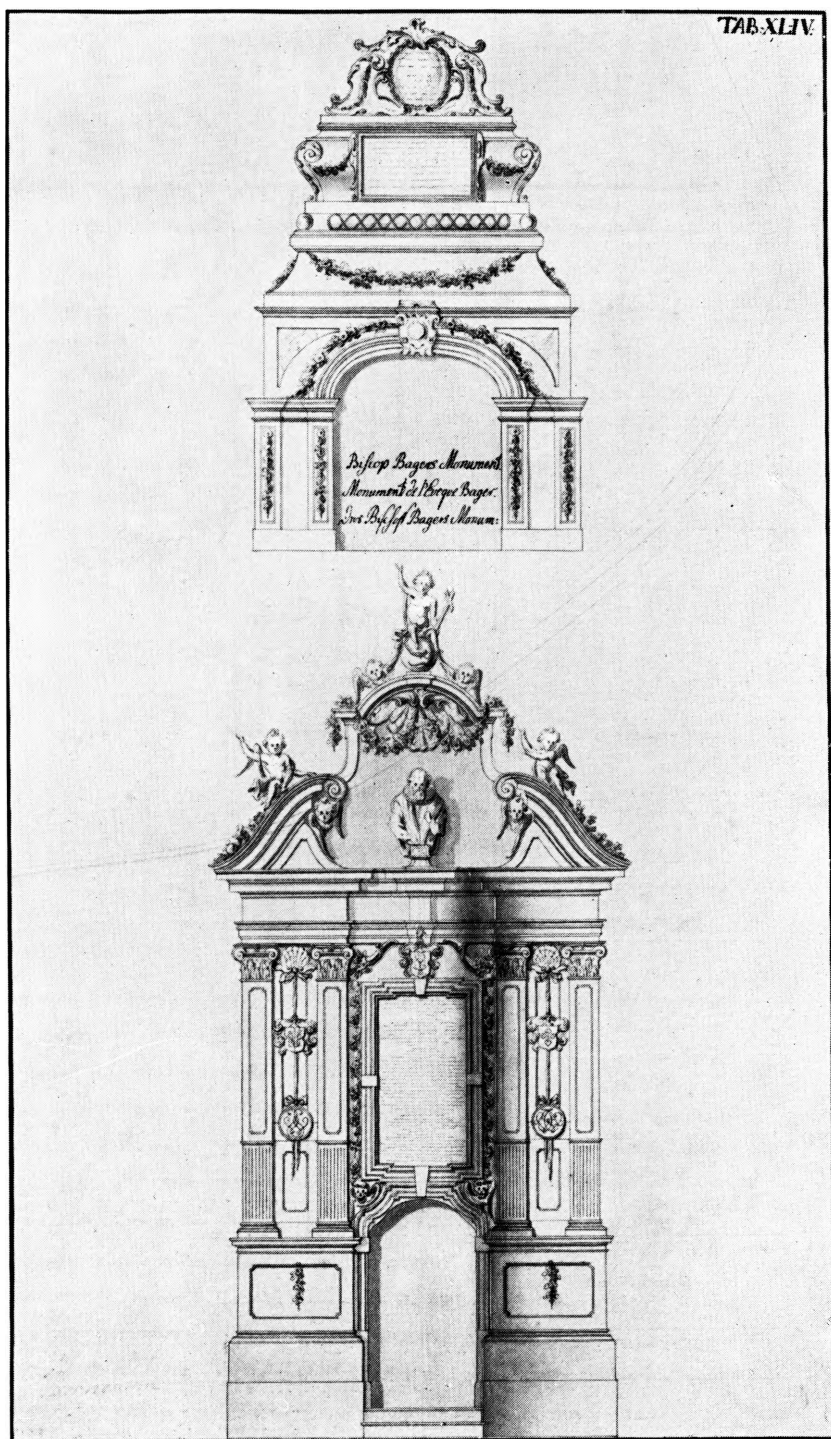

Fig. 43 Foroven: Hans Baggers Monument (†81). Forneden: Henrik Bornemanns Monument (†83), af Thomas Quellinus. Tegning i Danske Vitruvius III.

V. H. 1944

Fig. 43 a. Henrik Bornemanns Buste. Af Thomas Quellinus.

rømmeisen. Materialet var hvidt, sort, rødt og rødflammet Marmor. Ved Branden 1728 blev det stærkt beskadiget, 1758 blev det istandsat af Stanley, 1807 gik det tilgrunde. I Gravbogen [1698] siges, at det fandtes indenfor Jernværket paa den søndre Side under Taarnet. Adgangen til den murede Begravelse var ad en meget stor Trappe uden for Kirken ved Taarn døren med en stor og kostelig Udbygning over af Mur- og Stenhuggerarbejde. Gulvet var »et dejligt Flisegulv af sort og hvidt Alabaster« og »Graven var indhegnet med skønne Jern-Partisaner, hvorover var sat Jerngitterværk«. »Det overmaade kostbare og meget rare Monument og Epitafium, som var opsat paa Muren over Graven inde i Kirken« naaede helt op under Hvælvingen. Efter Jonge var det Gyldenløveske Kapel, »som til Taarnet er anbyggt«, under Taarnet paa den højre Side af Indgangen til Kirken. Til Rengøring og Vedligeholdelse af sin Begravelse og Epitafium henlagde Gyldenløve i 1700 en aarlig Sum af 20 Rdl. Sml. Sarkofag †2.

Vitruv. III. 2. S. 494. Pl. XLVIII. Pers. Ts. 8. R. VI, 156. Pontoppidan: Marmora

Danica. I. S. 56. Jonge S. 169 f. V. Thorlacius-Ussing: Billedhuggeren Thomas Quellinus. S. 36—40, Fig. 17 (Vitruvius' Tegning). Vilh. Lorenzen S. 67, Fig. 17 (Vitruvius' Tegning). Fra Arkiv og Museum. 2. R. I, 26.

†83. O. 1700. Henrik Bornemann, Biskop, død 1710. Latinsk Indskrift. Monumentet (Fig. 43) skyldtes Thomas Quellinus og var bygget udenom Nedgangen til Begravelsen. Over Døren var Indskrift-Tavlen, kronet af hans Vaaben, og til Siderne herfor, flankeret af Pilastre, var hans to Hustruers Vaaben og Navnetræk: Susanne Worm (død 1674) og Anna Würger (død 1698). I den brudte Volut-Gavl's Midte var hans Portræt-Buste anbragt. Af Marmor. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den søndre Side. Mindesmærket forblev næsten uskadt ved Branden 1728, men blev ødelagt 1807. — Sml. Gravsten †186. Bevaret er hans Portræt-Buste (Fig. 43 a) nu opstillet i Nordre Sidegang, restaureret 1861 af Stein, endvidere Kuglen fra Topstykket, et laurbærkrandset Dødningshoved, og tre Englehoveder.

Vitruv. III. 2. S. 371 ff., Pl. XLIV. Pers. Ts. 8. R. V, 276. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 67. Jonge S. 189. V. Thorlacius-Ussing: Billedhuggeren Thomas Quellinus. S. 43—45, Fig. 16 og 18 (Englehoveder), 20 (Vitruvius' Tegning), 21 (Busten). Vilh. Lorenzen Fig. 11 (Englehoved), 19 (Vitruvius' Tegning), 20 (Busten).

†84) 1708. Johannes Pedersen Dorschæus, Sognepræst ved Vor Frue Kirke, død 19. Nov. 1706. Latinsk Indskrift. Opsat af Enken Dorothea Anchersen. I Gangen bag Koret (Fig. 44). Bevaret er Indskrift-Tavlen, af sort Marmor, 75 × 60 cm, oprullet for Enderne. Nu i Kor-Omgangen. Sml. Gravsten †183.

Vitruv. III. 2. S. 425 ff. Pl. XLIII, 3. Bj. Kornerup S. 274, Fig. 66 (Indskrift-Tavlen). Thurah: Hafnia Hodierna. S. 243 f.

†85) Johan Jacob Hirschnach, født 27. Dec. 1644, Vicekommandant i København, død 1709, og Hustru Marie Wandal, født 28. Juni 1659, død □. Latinsk Indskrift. »Et smukt Epitafium med Decorationer« opsat ved Biskop Wandals Begravelse i Korets Omgang (Nr. †71). Kirken havde Forpligtelse til een Gang om Aaret at lade Epitafiet afstøve. Det blev ødelagt ved Branden 1728, men Plader og Dekorationer herfra fandtes senere i Familiens Eje.

Pers. Ts. 8. R. V, 273. Jonge S. 235. Hofmans Foundationer. X. 1765. S. 381 f.

†86. 1724. H. P. Kaarup, Brygger. Paa Muren mellem Kvindestolene i Korsgangen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 151.

GRAVSTEN

†1) Niels Wider, Væbner, død 15. Juli 1425. Latinsk Indskrift: »Anno ab incarnationis D(omi)ni MCDXXV diversionis Apostolorum obiit Nicolaus Nider [!] Armiger, Orate pro eo«. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 59. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 48. Jonge S. 192. Repertorium Nr. 7232, 7501.

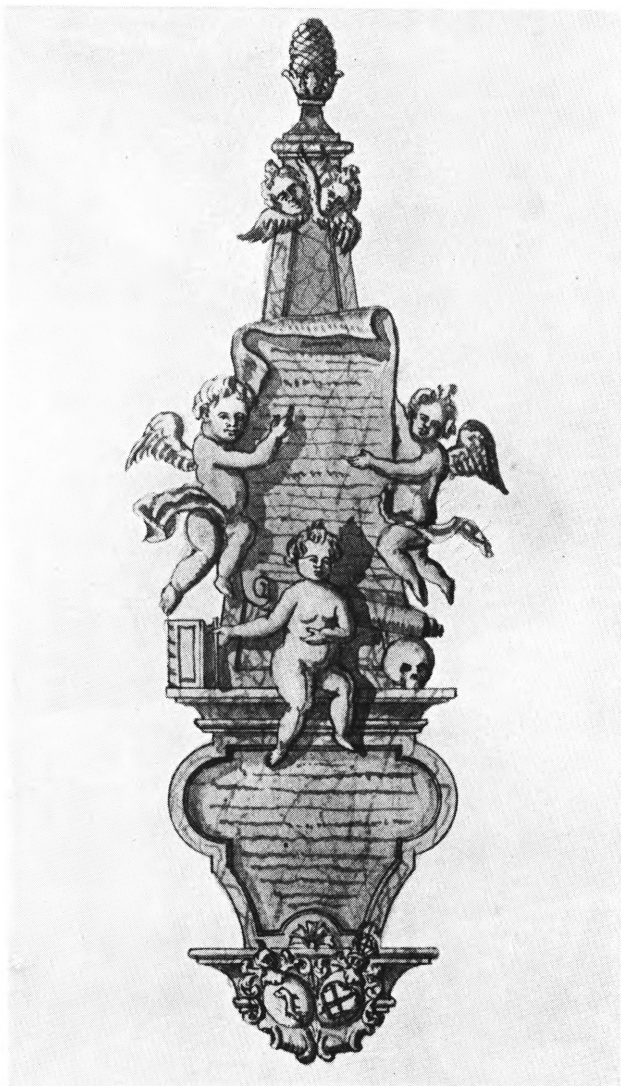

Fig. 44. Johannes Dorschæus' Epitafium ((† 84).
Tegning i Vitruv. III.

†2) Uden Navn. Gravbogen [1698] nævner »en gammel hvid Sten med Døden i fuld Corpus derpaa udhuggen og Munkebogstaver samt Aarstal 1500«. I Koromgangen udenfor Jernværket ved søndre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 288.

†3) Jørgen Rosengård, død 14. April 1532, uskyldigt dræbt af sin egen Broder Jens. Latinsk Indskrift med Munkebogstaver: »Hic sepultus est Nobilis Vir Georgius Rosengård qvi a Proprio Fratre suo Joanne innocenter occisus ... in Pace reqviescat. Anno Dni 1532 Dies vero obitus erat Decimus qvartus Aprilis.« Gravbogen [1698] siger, at det var en meget gammel, søndret, hvid

Sten, som vel for sin Ældes Skyld maa blive uforandret liggende i Kirken.
I S. Rochi Kapel.

Resen: Inscript. Haffn. S. 97. Pers. Ts. 8. R. VI, 130. Pontoppidan: Marmora Danica I. S. 53. Jonge S. 199.

†4) Johan Oxe til Nielstrup [død 1534]. Stor hvid Sten. I den midterste Gang. Sml. Epitafium †1.

Pers. Ts. 8. R. VI, 134.

†5) Melchior Rantzau, død 1539. »Anno 1539. Do starf Selige Melchior Rantzow unde was Kö. May. To Dennemarck Raath und Holstens Marchale dem Gott Gnade.« Latinsk Ære-Vers. Graa Sten. I Koret.

Chytræus: Var. in Europa itin. Deliciæ. 1594. S. 579 f. Resen: Inscript. Haffn. S. 30. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 52. Jonge S. 198. Pers. Ts. 8. R. V, 269.

†6) Figursten over Peter Capeteyn (Capitaneus), Kongens Livlæge, død 6. Jan. 1557. Tysk Indskrift. Hvid Sten. I Nedre Kor ind under Disciplenes Stol. Sml. Epitafium †2.

Resen: Inscript. Haffn. S. 33. Pers. Ts. 8. R. V, 271. Jonge S. 215.

†7) Peder Godske til Lidemark, kgl. Befalingsmand paa Københavns Slot og Len i 20 Aar, død 8. April 1557. Dansk Indskrift. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 85. Jonge S. 109. Andreas Musculus: Hosedjævelen udg. af Lis Jacobsen. Kbh. 1920. S. 54. — Sml. †Messehagel S. 38.

†8) Niels Parsberg [død 1556, og Hustru Sidsel Andersdatter Bille, død 1566]. Stor hvid Sten med 2 udhugne Corporibus paa. I Nedre Kor.

Pers. Ts. 8. R. V, 271.

†9) Otto Hvitfeld til Berridsgaard, en ædelbaaren, højst lovende Yngling, død under sine Studier i København Lørdagen før 17. Søndag efter Trin. [30. Sept.] 1559. Latinsk Indskrift. Hvid Sten. I Nedre Kor, paa Sydsiden.

Resen: Inscript. Haffn. S. 36. Pers. Ts. 8. R. V, 271.

†10) Figursten over Peder Palladius fra Ribe, Dr. theol., Professor, Superintendent over Sjælland, død 3. Jan. 1560, 57 Aar gl. (Fig. 46). Latinsk Indskrift. I Højkoret. Gravbogen [1698] omtaler, at Gravstenen var sønderslaaet. Af Stenen er bevaret Brudstykker af det nedre venstre Hjørne med en Del af Figuren og af Indskriften (Fig. 45). Gotlandsk Kalksten. Fundet 1918 ved Grundgravning paa Hjørnet af St. Kongensgade og Kongens Nytorv. Nu i Nationalmuseet. Sml. Gravsten †63.

Nath. Chytræus: Var. in Europa itin. Deliciæ. 1594. S. 581. Resen: Inscript. Haffn. S. 32. Resens Atlas. I. S. 106. Pers. Ts. 8. R. V, 269. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 61. Vitruv. III. 2. S. 352, Pl. XLIII, 1. Jonge S. 179. — Brudstykkerne har Museumsnummer D 9625; sml. Gravsten †18, 23, 77 a. — 1566—67 betalte Kirken 6 Mark for Ligstenen, der blev lagt paa sal. Dr. Petri Palladii Grav (Rgsk.). H. F Rørdam: Kbhs. Univ. Hist. 1537—1621. IV. S. 153, 149.

S. B. 1944

Fig. 45. Brudstykker af Peder Palladius' Gravsten (†10).

†11) Figursten over Jesper Brochmand, tre Kongers Kancellisekretær, død 11. Nov. 1562 (Fig. 47). Latinsk Indskrift. Hvid Sten. I Højkoret, paa Sydsiden. Resen: Inscript. Haffn. S. 26. Resens Atlas. I. S. 154. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 71. Vitruv. III. Pl. XLIII, 4. Jonge S. 206. Pers. Ts. 8. R. V, 268.

†12) Figursten over Corfits Ulfeldt til Kogsbølle og Selsø, død 12. Marts, begravet 28. Marts 1563 (Fig. 48). Latinsk Indskrift. Stor, bred, hvidbrun Sten. I Højkoret, paa Sydsiden.

Resen: Inscript. Haffn. S. 31. Resens Atlas. I. S. 176. Pers. Ts. 8. R. V, 269. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 53. Vitruv. III. 2. S. 477, Pl. XLV, 3. Jonge S. 198.

†13) 1563. Sebastian Schwendi, kgl. Sekretær, med Hustru Anna Sculten og to Børn. Stenen lagt 1563. Andreas og Margrethe Schwendi fornyede den i 1632. Latinsk Indskrift. Stor hvid Sten. I Tværgangen ved Korets vestre Ende.

Resen: Inscript. Haffn. S. 84 f. Pers. Ts. 8. R. V, 285.

†14) Figursten over Anne Sparre, død 1. Aug. 1564 (Fig. 49). Lagt af hendes Mand, Ridder Mogens Gyldenstjerne til Stiernholm, [død 9. Okt. 1569]. Latinsk Indskrift. Stor hvid Sten. I Højkoret, paa Sydsiden.

Resen: Inscript. Haffn. S. 28. Resens Atlas. I. S. 178. Pers. Ts. 8. R. V, 268. Vitruv. III. Pl. XLVII, 1.

†15) Figursten over Jørgen Podebusk [død 1564 paa Helsingborg Slot, begravet s. A. i Vor Frue Kirke] og Hustru Ermegaard Bille. Blaa Sten med to Figurer. I den midterste Gang. Sml. Epitafium †3.

Pers. Ts. 8. R. VI, 135.

†16) Peter Sønnichsen (Sonnichius), en Yngling fra Flensborg, død i København 4. Okt. 1567. Lagt af hans Broder Jørgen. Latinsk Indskrift med Ære-Vers. I S. Rochi Kapel.

Resen: Inscript. Haffn. S. 109.

†17) Mads Knudsen, Kapellan ved Vor Frue, død 29. Juli 1568, 48 Aar gl., med tre Børn, Bodil, Dorothea og Knud, og Hustru Mette Nielsdatter, død □. Latinsk Indskrift. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 59. Jonge S. 232. H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie 1537—1621. IV. S. 153.

†18) Figursten over Hans Albertsen, Sjællands Biskop, død 25. Maj 1569, næsten 44 Aar gl. (Fig. 50). Lagt af hans Enke Cathrine. Latinsk Indskrift. Graa Sten. I Højkoret, paa Sydsiden.

Bevaret er nogle smaa Brudstykker af Gravstenen, dels Dele af Versal-Indskriften, dels af Bueslaget med Skriftsted (Job. 19,25) i Fraktur. Fundet sammesteds som Nr. †10.

Resen: Inscript. Haffn. S. 30. Resens Atlas. I. S. 109. Pers. Ts. 8. R. V, 269. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 61. Vitruv. III. S. 352, Pl. XLIII, 2. Jonge S. 179.

Brudstykkerne har Museumsnummer D 9626—27.

†19) Johan Friis, Kansler, død 1570. Latinsk Indskrift. Blaa Sten med støbt Messingplade. I Højkoret, paa Sydsiden, ind under Sognepræstens Skriftestol. Sml. Epitafium †9.

Resen: Inscript. Haffn. S. 32. Pers. Ts. 8. R. V, 269. Pontoppidan: Marmora Danica.

I. S. 49. Jonge S. 194.

†20) Otte Rud til Møgelkjær, Admiral, død i Sverige 11. Okt. 1565, og Hustru Pernille Oxe, død 15 □. Dansk Indskrift. Glat, blaa Sten. I Højkoret, paa Sydsiden, ind under den nederste Kapellans Skriftestol. Sml. Epitafium †6 og Sarkofag †1.

Resen: Inscript. Haffn. S. 33. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 48. Pers. Ts. 8. R.

V, 268. Jonge S. 194.

†21) Elisabeth Hasebard, død 22. Febr. 1575, knap 24 Aar gl. Lagt af Ægtemanden Rasmus Katholm, Præst ved Vor Frue. Latinsk Indskrift. I Koromgangen, indenfor Jernværket paa søndre Side.

Resen: Inscript. Haffn. S. 65. Pers. Ts. 8. R. V, 273. Jonge S. 233.

†22) Figursten over Niels Ulfstand til Barsebæk, død paa Amager 5. Okt. 1575, og Hustru Margrethe Skave, død sammesteds 6. Okt. 1575, begge begravet 16. Nov. 1575. Dansk Indskrift. Hvid Sten. I Højkoret, paa Sydsiden.

Fig. 46. Peder Palladius' Gravsten (†10).

Fig. 47. Jesper Brochmands Gravsten (†11).

Tegninger i Resens Atlas.

Paa Resens Tegning (Fig. 52) er Underskrifterne til denne og Peder Oxes Sten vistnok blevet forbyttet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 25. Resens Atlas. I. S. 175. Pers. Ts. 8. R. V, 268. Vitruv. III. Pl. XLV. 2. Jonge S. 200.

†23) Figursten over Peder Oxe til Gisselfeld, Rigshofmester, død paa Frederiksborg 24. Okt. 1575, og Hustru Mette Rosenkrantz af Vallø, død □ 15□. Dansk Indskrift. Stor blaa Sten (Fig. 52). I Højkoret, nord for Alteret, liggende ind under den øverste Kapellans Skriftestol. Sml. Epitafium †12.

Bevaret er adskillige Brudstykker af Gravstenen af gotlandsk Kalksten (Fig. 51). Af Indramningen, som ikke er gengivet paa Resens Tegning (sml. ovenfor om den mulige Forbytning med †22), findes Rester af den højre Søjle og af højre og venstre Vaabenrækker. Af Figurene er bevaret Peder Oxes Hoved, en Del af den rustningsklædte Krop, venstre Haand om Sværdgrebet, noget af Hjelmene ved hans Fod, samt af Mette Rosenkrantz en Del af Kroppen, iført foldet Kjole, og Armene, iført snævre Ærmer med pibede Haandlinninger. Af Versalindskriften forneden findes kun enkelte Ord, men de svarer til Resens

Gengivelse. Fundet sammesteds som Nr. †10. — Mette Rosenkrantz døde

14. Maj 1588 og blev begravet i Skarholt Sognekirke. Sml. Kisteplade Nr. 1.

Resen: Inscript. Haffn. S. 29. Resens Atlas. I. S. 163. Pers. Ts. 8. R. V, 267. Vitruv. III. 2. S. 456, Pl. XLIII, 5. — Brudstykkerne har Museumsnummer D 9624.

†24) Hans Filipsen de Prato, Professor i Medicin, død 1. Juni 1576. Latinsk Indskrift. I Daabs-Koret eller S. Laurentii Kapel. Sml. Epitafium †15.

Resen: Inscript. Haffn. S. 107. Jonge S. 228. Pers. Ts. 8. R. VI, 132.

†25) Figursten over Brødrene Frederik Barnekow [død 1570] og Morten Barnekow [død 1577]. Stor hvid Sten. I den midterste Gang. Sml. Epitafium †18.

Pers. Ts. 8. R. VI, 135.

†26) Figursten over Albert Oxe til Nielstrup [død 1577] og Hustru. Stor hvid Sten. I den midterste Gang. Sml. Epitafium †17.

Pers. Ts. 8. R. VI, 135.

†27) 1578. Dorothea Mikkels Datter, død 18. Aug. 1578, 11 Aar gl., og Hans Olufsen, død 21. Sept. 1578, 13 Aar gl. Dansk, rimet Indskrift. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 64.

†28) Elisabeth Gelliusdatter, død 27. Okt. 1580, 49 Aar gl. Stenen lagt af hendes Mand, Professor Johannes Sascrides, død 27. Febr. 1594, 68 Aar gl. Latinsk Indskrift. Stor, graa, udhuggen Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den østre Side.

Resen: Inscript. Haffn. S. 60. Pers. Ts. 8. R. V, 278.

†29) Figursten over Jørgen Rud til Enggaard (Fig. 54), »som bleff hasteligen ihjelslagen i Kiøbenhaffn aff hans egen Moders Søsters Søn den 30. Junii Aar 1584.« I Koret paa Sydsiden. Sml. Kisteplade †2.

Resen: Inscript. Haffn. S. 29. Resens Atlas. I. S. 164. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 52. Vitruv. III. 2. S. 458, Pl. XLV, 1. Jonge S. 200.

†30) Figursten over Mogens Gøje til Skørringe, født 12. Marts 1570, død [2.]. Juni 1586. Dansk Indskrift. Lille, brun Sten med hans udhugne Corpus paa (Fig. 55). I Højkoret, paa Sydsiden.

Resen: Inscript. Haffn. S. 32. Resens Atlas. I. S. 177. Vitruv. III. 2. S. 478, Pl. XLV, 4.

Pers. Ts. 8. R. V, 269.

†31) Nikkel Druckenbrodt, kgl. Sekretær, død 6. Dec. 1587, 54 Aar gl. Stenen lagt af hans Enke Anna og eneste Datter Dorothea. Latinsk Indskrift. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 62. Jonge S. 228.

†32) Povl Madsen, Dr. theol., Professor, Biskop, død 30. Okt. 1590, 63 Aar gl. Latinsk Indskrift. Blaa Sten, med Vaaben og de fire Evangelister i støbt Messing, lagt af Arvingerne over deres Farbroder. I Koret, paa Sydsiden.

Resen: Inscript. Haffn. S. 28. Pers. Ts. 8. R. V, 268. Pontoppidan: Marmora Danica.

I. S. 61. Jonge S. 180.

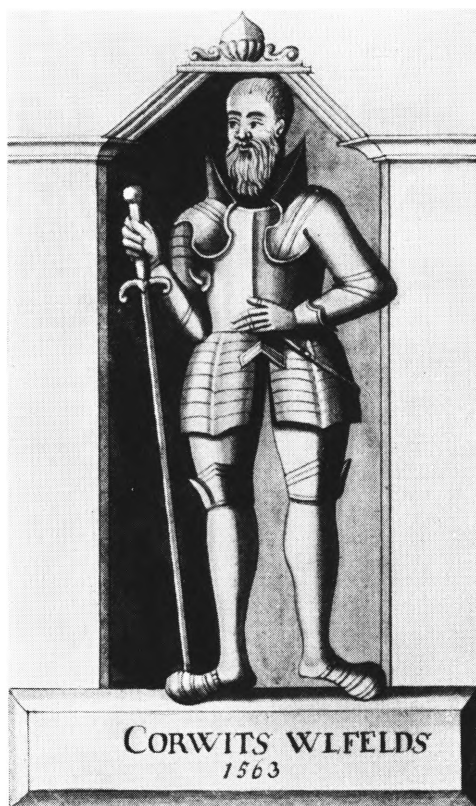

Fig. 48. Corfits Ulfelds Gravsten († 12). Tegning i Resens Atlas.

†33) Dorothea Hasebard, Moder til 8 Børn, død 3. Nov. 1590, 34 Aar gl. Stenen lagt af hendes Mand, Desiderius Johannes Foss, Præst ved Vor Frue. Latinsk Indskrift. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 65. Jonge S. 233.

†34) Laurits Pedersen, død i Frederiksborg 17. Marts 1592. Latinsk Indskrift. I S. Rochi Kapel.

Resen: Inscript. Haffn. S. 108.

†35) Christen Mikkelsen, Professor, død 12. Sept. 1592, 43 Aar gl. Stenen lagt af hans Enke Margrethe Hansdatter. Latinsk Indskrift. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 63. Jonge S. 231.

†36) Thomas Jæger, Søn af Hans Thomesen, Præst ved Vor Frue, død 23. Jan. 1597, 27 Aar gl. Latinsk Indskrift. Stenen lagt af hans Broder og Søstre. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 66.

†37) Barbara Paludan, Enke efter Lægen Johan Paludan i Lybæk, død i

Danmark, 68 Aar gl. Stenen lagt af Svigersønnen Christoffer Knoff og Datteren Barbara. Latinsk Indskrift. I S. Rochi Kapel.

Resen: Inscript. Haffn. S. 107.

†38) Marine Esbendsdatter, gift med Biskop Peder Winstrup, død 10. Sept. 15□, og deres to Døtre. Dansk Indskrift. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 84. Jonge S. 181. — Hun døde 6. Sept. 1598.

†39) Jens Rasmussøn Studenter, født »udi Lenno«, død 15. Dec. 1600. Dansk og latinsk Indskrift. Brun Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den østre Side.

Resen: Inscript. Haffn. S. 59. Pers. Ts. 8. R. V, 277.

†40) Christoffer Valkendorf, Rigshofmester, død 17. Jan. 1601. Latinsk Indskrift. Blaa Sten med Vaaben og Indskrift af støbt Messing. I Højkoret. Sml. Epitafium †23, Kisteplade 4.

Resen: Inscript. Haffn. S. 28. Pers. Ts. 8. R. V, 268. Jonge S. 193.

†41) Jacob Hasebard, Kgl. Livlæge, død 3. Sept. 1607, og Hustru Kirstine Nielsdatter Paaske, død 30. April 1648. Dansk Indskrift. Lille, blaa Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den søndre Side.

Resen: Inscript. Haffn. S. 66. Pers. Ts. 8. R. V, 273.

†42) 1610. Jacob Madsen Aarhus, Dr. theol., Professor, død 15. Juli 1586, 48 Aar gl., og hans Svoger Anders Lemvig, Professor i Medicin, død 3. Maj 1603, 67 Aar gl. Stenen lagt 1. Aug. 1610 af sidstnævntes Hustru Dorthe. Latinsk Indskrift. Blaaagtig Sten. I Koromgangen. Sml. Epitafium †25.

Resen: Inscript. Haffn. S. 56. Pers. Ts. 8. R. V, 283.

†43) Knud Bjeske, Professor, død 1612. Latinsk Indskrift. I Koromgangen. Sml. Epitafium †27.

Resen: Inscript. Haffn. S. 64. Jonge S. 214.

†44) Peder Winstrup, Sjællands Biskop, død 1614, og Hustru Anna Eisenberg, død 27. Maj 1646, 71 Aar gl. Latinsk Indskrift. Brun udhuggen Sten med deres Vaaben. I Højkoret ind under Klokkerens Stol. Sml. Epitafium †28.

Resen: Inscript. Haffn. S. 50. Jonge S. 180. Pers. Ts. 8. R. V, 268.

†45) Elline Mortensdatter, død 24. Maj 1615. Stenen lagt af hendes anden Mand Professor Hans Alan. Latinsk Indskrift. Søndret, brun Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den østre Side.

Resen: Inscript. Haffn. S. 60. Jonge S. 204. Pers. Ts. 8. R. V, 277.

†45a) Jørgen Fynbo. Graa Sten. Mellem Kvindestolene i Korsgangen op til Pillen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 150. Hofman: Foundationer. X. S. 233.

†46) Figursten over Søren Sørensen, Skriver paa Helsingborg Slot (død 1618), og Hustru. Hvid Sten. I den midterste Gang. Sml. Epitafium †32.

Pers. Ts. 8. R. VI, 135.

Fig. 49. Mogens Gyldenstjernes og Anna Sparres Gravsten (†14).

Fig. 50. Biskop Hans Albertsen og Hustrus Gravsten (†18).

Tegninger i Resens Atlas.

†47) Søster (Sostrata) Worm, død 26. Maj 1619, 2 Aar 6 Mdr. gl. Latinsk Indskrift. I S. Rochi Kapel.

Resen: Inscript. Haffn. S. 109.

†48) Figursten over Iver Povelsen, Borgmester, død 18. Febr. 1622, 55 Aar gl., og 2. Hustru Karen Pedersdatter Munck, død 10. April 1650, »med 9 af deris salige kiere Børn«. Blaaagtig Sten med begges »Corporibus«. Dansk Indskrift. I Midtskibet. Sml. Epitafium †35.

Resen: Inscript. Haffn. S. 86. Pers. Ts. 8. R. VI, 137 f.

†49) Oluf Madsen, Borgmester og Raadmand i 28 Aar, død [1. Febr. 1608], 58 Aar gl., og Hustru Elisabeth Jørgensdatter, død 1. Okt. 1623, 71 Aar gl. Dansk Indskrift. Udenfor Koret.

Resen: Inscript. Haffn. S. 89.

†49a) 1623. Hans Northuus, Berider. Sml. Gravsten -f 135.

†50) Cort Aslaksen, Professor i Filosofi og Theologi i 17 Aar, født i Bergen 1569, død 7. Febr. 1624. Stenen bekostet af Hustruen Barbara Olufsdatter og

deres to overlevende Børn. Dansk Indskrift. Stor udhuggen graa Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den søndre Side. Sml. Epitafium †36.

Resen: Inscript. Haffn. S. 61. Pers. Ts. 8. R. V, 276. Jonge S. 203.

†51) Inger Sørensdatter (Ingertha Severinia), født 1569, død 7. Aug. 1624. Stenen lagt af hendes Mand, Gunde Jensen, Kongens Skriver, Kannik og Vikar i Lund. Latinsk Indskrift. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 63.

†52) [Maren Nielsdatter], Hr. Niels Hermandsens Hustru, som »boede udi Forsløf«, død i København 1. Marts 1626, 75 Aar gl. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 85.

†53) Margrethe Fuioren, død 19. Marts 1628. Stenen lagt af hendes Mand, Professor Jens Dinesen Jersin. Latinsk Indskrift. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 57. Jonge S. 234.

†54) Dorothea Fincke, Ole Worms Hustru, død 162[8], 32 Aar gl., og deres Børn: Søster, død 1619, Anna, død 1622, Dorothea, død 1628, Anna, død 1632, og Vilhelm, død 1632. Latinsk Indskrift. Brun Sten. I S. Rochi Kapel. Sml. Epitafium †39.

Resen: Inscript. Haffn. S. 108 f. Pers. Ts. 8. R. VI, 132.

†55) Caspar Bartholin, Professor, Dr. theol., med. & phil., [død 1629]. Latinsk Indskrift. Blaa Sten. I Nedre Kor. Sml. Epitafium †40.

Resen: Inscript. Haffn. S. 34. Jonge S. 205.

†56) 1631. Peter Gelstrup, [Professor], død 9. Sept. 1630, 49 Aar gl. Stenen lagt 4. Aug. 1631 af hans Enke Elisabeth Pedersdatter. Latinsk Indskrift. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den søndre Side.

Resen: Inscript. Haffn. S. 61. Pers. Ts. 8. R. V, 276. Jonge S. 220.

†57) 1632. Wolfgang Rhuman, Professor, og hans Hustruer: Dorothea Hansdatter, Bodil Hansdatter, og Dorothea Jensdatter »med begge deres Børn«. [Han døde af Pest 4. Juli 1637], Dansk Indskrift. Brun Sten. I Midtskibet tæt nord ved Siden ind under Brudestolen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 85. Pers. Ts. 8. R. VI, 134.

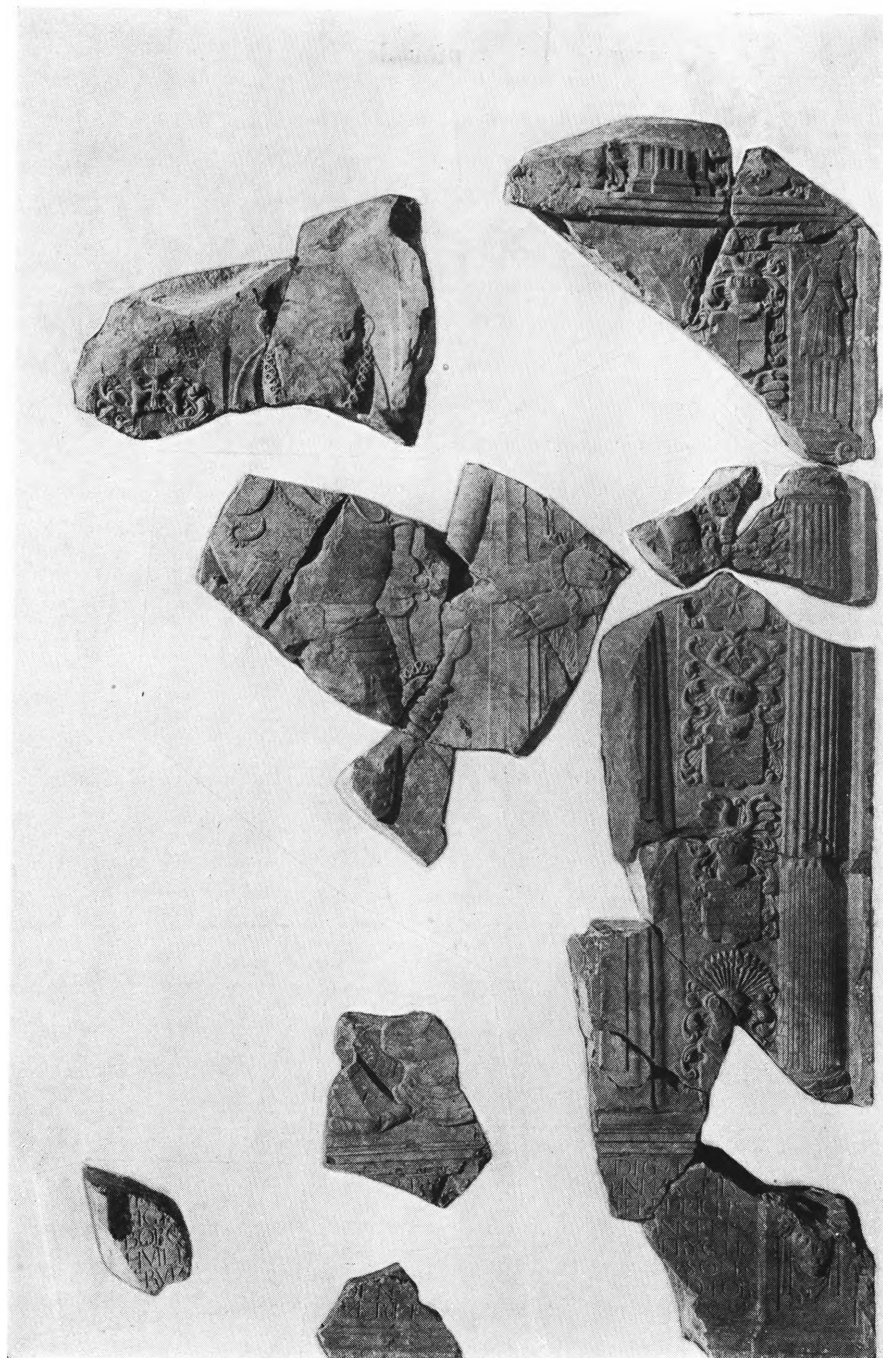
†58. Niels Pedersen, Dr. theol. & phil. [død 1634], med Sønnerne Peter og Niels. Latinsk Indskrift. Stor blaa Sten. I Midtskibet. Sml. Epitafium †42.

Resen: Inscript. Haffn. S. 86. Pers. Ts. 8. R. VI, 134. Jonge S. 230.

†59) Christen Jensen, Slotspræst, født 24. Jan. 1596, død i Frederiksborg 10. Jan. 1635. Stenen lagt af hans Enke Else Hansdatter. Latinsk Indskrift. Stor, blaa udhuggen Sten, renoveret af hans Dattersøn Assessor Chr. Mule. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den søndre Side.

Resen: Inscript. Haffn. S. 62. Pers. Ts. 8. R. V, 275. Jonge S. 232.

†60) Christen Sørensen Longomontanus, Professor, og Hustru Dorothea

V. H. 1944

Fig. 51. Brudstykker af Peder Oxes og Mette Rosenkranz' Gravsten (†23).

Bartholin, død [20. Jan. 1637], 48 Aar gl., og to Sønner. Latinsk Indskrift. Blaaagtig Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den nordre Side. Sml. Epitafium †43.

Resen: Inscript. Haffn. S. 58. Pers. Ts. 8. R. V, 281. Jonge S. 221.

†61) 1637. Thomas Finckes Hustru: Søster Ivers [død 1614] og Børnene Drude, Birgitte, Ivar og Thomas. Stenen lagt af Ægteemanden og Faderen 1637. Latinsk Indskrift. Brun Sten. I S. Rochi Kapel. Sml. Epitafium †52.

Resen: Inscript. Haffn. S. 106. Jonge S. 216. Pers. Ts. 8. R. VI, 133.

†62) Hans Rasmussen Brochmand, Professor, død 1638. Stor blaa Sten. I Nedre Kor ind under Disciplenes søndre Stol. Sml. Epitafium †44, Kisteplade †8.

Pers. Ts. 8. R. V, 270.

†63) Hans Povlsen Resen, Biskop, død 1638 Blaa Sten. I Højkoret. Sml. Epitafium †45. — Han blev nedsat i Peder Palladius' Grav (sml. Gravsten †10).

Pers. Ts. 8. R. V, 269.

†64) Mikkell Sørensen, Raadmand, død 25. Maj 1641, og Hustru Mette Nielsdatter, død 16 □, og deres Børn. Dansk Indskrift. I S. Rochi Kapel.

Resen: Inscript. Haffn. S. 98.

†65) Bartholomæus Haagensen, Proviantskriver, [død 1643]. Blaaagtig Sten. Mellem Kvindestolene i Korsgangen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 151.

†66) Jacob Mikkelsen, Øverste Borgmester, død 1644, og Hustru Anne Mortensdaatter, død 1642. Dansk Indskrift. Søndret blaa Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den søndre Side. Sml. Epitafium †46.

Brudstykke af graa Kalksten, 55 × 80 cm, med Versaler, nu opsat i Søndre Sideskib.

Resen: Inscript. Haffn. S. 63. Jonge S. 233. Pers. Ts. 8. R. V, 273 f.

†66a) Hans Ulrik Gyldenløve [død 30. Jan. 1645] og Birgitte [d. v. s. Regitse] Grubbe. Brun Sten. I Højkoret ved den nordre Side af Alteret. Sml. Kisteplade †10.

Pers. Ts. 8. R. V, 267.

†67) Niels Poulsen Schandorph, død 1. Nov. 1645, Præst ved Vor Frue Kirke. »Slet blaa Sten og nu brun«. I Nedre Kor. Sml. Epitafium †48.

Pers. Ts. 8. R. V, 271.

†68) Claus Plum, Professor, død 16. Marts 1649. Stor blaa Sten. I den midterste Gang i den anden Kiste-Længde ud fra det store Kors Døre fra midt paa Gulvet og ind under Brudgoms-Stolen. Sml. Epitafium †50 og †Positiv, S. 45.

Pers. Ts. 8. R. VI, 133.

Fig. 52. Peder Oxes og Mette Rosenkrantz' Gravsten (†23).

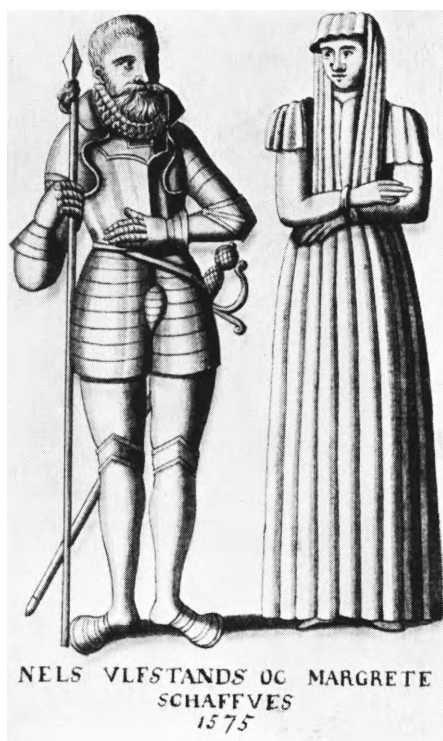

Fig. 53. Niels Ulfstands og Margrethe Skaves Gravsten (†22).

Tegninger i Resens Atlas, hvor Underskrifterne dog synes at være forbyttede.

†69) Jørgen From, Professor, død 19. Aug. 1651, 46 Aar gl. Latinsk Indskrift. Glat brunagtig Sten. I Tværgangen ved Korets vestre Ende, udenfor Kordøren. Sml. Kisteplade †12.

Resen: Inscript. Haffn. S. 87. Pers. Ts. 8. R. V, 285. Jonge S. 217.

†70) 1651. Spædbørnene Christian og Benedicte. Stenen lagt af Forældrene Hans Chr. Alb. P. Hetting og Anna Christensdatter 1651. Latinsk Indskrift. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 86.

†71) Jesper Rasmussen Brochmand, Sjællands Biskop, død 1652, og Hustru Sille Balchenburg, død 1661. Latinsk Indskrift. Kostbar, stor, blaa Sten med støbt Messing paa overalt. I Højkoret, paa Sydsiden. Sml. Epitafium †49. Brudstykke af Stenen findes paa Koromgangens Loft.

Resen: Inscript. Haffn. S. 26 f. Pers. Ts. 8. R. V, 268; VI, 159. Jonge S. 182. Jacobæus Rejsebog (1673), S. 38.

†72) Jens Rasmussen Broberg, theologisk Student, Søn af Rasmus Nielsen,

Raadmand i Aarhus, og Hustru Magdalene, død i København 6. Aug. 1652, 22 Aar gl. Latinsk Indskrift. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 86.

†73) Bjørn Bentzen, begravet 10. Sept. 1652, og Hustru Helene, begravet 18. Maj 1683. Stor, bred, graa Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den nordre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 280.

†73a) Peder Munch, Comminister, død 1654. Brun Sten. I Korets Omgang udenfor Jernværket ved den søndre Side tæt op til Kormuren.

Pers. Ts. 8. R. V, 287.

†74) Poul Sørensen, Klokker ved Vor Frue, begravet 8. Aug. 1654. Sondret brun Sten. Under Taarnet, hvor den smalle Kvindegang slipper.

Pers. Ts. 8. R. VI, 152.

†75) Jacob Bastian Otken, begravet 22. Aug. 1654. Brun Sten. I den smalle Mandsgang'. Sml. †Lysearme, S. 47.

Pers. Ts. 8. R. VI, 141.

†76) Laurits Mortensen Scavenius, Sjællands Biskop, død 1655. Glat blaaagtig Sten. I Nedre Kor ved den nordre Side ind under Skolebørnenes Stol og ved Trappen op til Højkoret. Sml. Epitafium †60, Kisteplade †21.

Pers. Ts. 8. R. V, 269; VI, 159.

†77) Søren Pedersen Kallundborg, Professor, [død 1657], og Hustru Christine Casparsdatter Bechman. Latinsk Indskrift. Brun Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den søndre Side. Sml. Epitafium †57.

Resen: Inscript. Haffn. S. 66. Pers. Ts. 8. R. V, 272. Jonge S. 231.

77a) Ulrik Christian Gyldenløve, Generaløjtnant, død under Københavns Belejring 11. Dec. 1658. Brudstykker af brunrød Kalksten med dansk Versal-Indskrift og med et stærkt forhugget Gyldenløve-Vaaben samt Frederik III.s kronede Navnetræk. Sml. Kisteplade †22.

Stykkerne blev fundet sammesteds som Nr. †10 og har Museumsnummer D 9628.

†78) 1660. Hans Hansøn Resen, Dr. theol., Professor, Sjællands Biskop, død 1653. Latinsk og dansk Indskrift, forfattet S. Hansdag 1660 af Sønnen Peder Resen. Stor blaa Sten. I Nedre Kor, paa Sydsiden. Sml. Epitafium †56, Kisteplade †17.

Resen: Inscript. Haffn. S. 34 f. Pers. Ts. 8. R. V, 270. Pontoppidan: Marmora Danica.

I. S. 63. Jonge S. 183 f.

†79) Anthonius Bager, [død 1659]. Brun Sten med udhugget Hvedebrød. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 141.

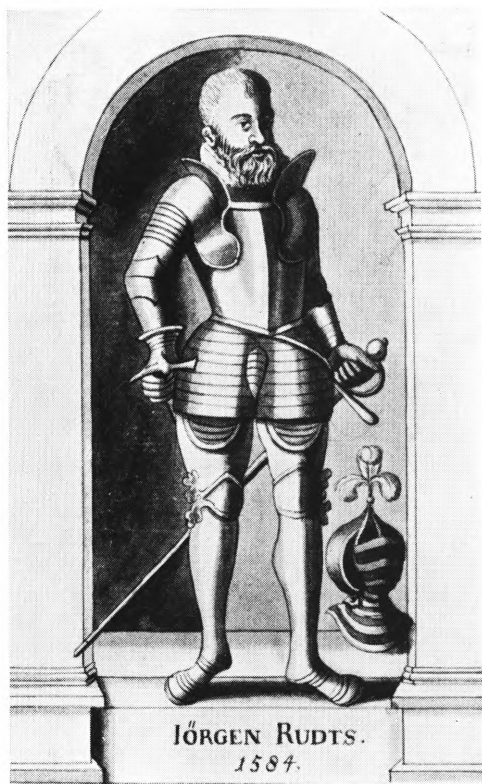

Fig. 54. Jorgen Ruds Gravsten (†29).

Fig. 55. Mogens Gøjes Gravsten (†30).

Tegninger i Resens Atlas.

†80) Willum Trellund, Skoleholder, begravet 6. Aug. 1661. Lille hvidbrun Sten. I den store Gang.
Pers. Ts. 8. R. VI, 138.

†81) Thomas Jensen Bang, Professor, død 27. Okt. 1661. Latinsk Indskrift. I Koret, paa Sydsiden. Sml. Epitafium †61, Kisteplade †24.
Resen: Inscript. Haffn. S. 42. Jonge S. 205.

†82) Albert Bartholin, Rektor i Frederiksborg, født 1620, død i København 1663. Latinsk Indskrift. Udenfor Koret. Sml. Kisteplade †23.
Resen: Inscript. Haffn. S. 90. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 76. Jonge S. 207.

†83) Peter Ostenfeld, død 13. Jan. 1665. »Hans Broder og Arving købte denne Jord af Kirken.« Latinsk Indskrift. I Koromgangen.
Resen: Inscript. Haffn. S. 57.

†84) Chr. Steenbuch, Professor, [død 1665]. Stor blaa Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den østre Side. Sml. Kisteplade †28.
Pers. Ts. 8. R. V, 277.

†85) 1665. Erik Olufsen Torm, Præst ved Vor Frue Kirke, død 1667, med Hustru Søster Worm og deres Børn. Stor, bred Sten. I Koromgangen udenfor Jernværket ved nordre Side. Sml. Epitafium †65, Kisteplade †31.

Resen: Inscript. Haffn. S. 67. Pers. Ts. 8. R. V, 283.

†86) 1667. Rasmus Poulsen Vinding, med Hustruer Margrethe Fincke og Ingeborg, Jacob Madsens Datter, samt Børnene Povl, Margrethe, Anna, Jacob, Povl, Jacob, Johanne og Margrethe. Latinsk Indskrift. I S. Rochi Kapel. Sml. Epitafium †63, Gravsten †133.

Resen: Inscript. Haffn. S. 97. Jonge S. 210. Pers. Ts. 8. R. VI, 129.

†87) Niels Rasmussen, Brygger, og Hustru Anne, død 1667. Lille brun og en anden hvidagtig Sten. I Koromgangen udenfor Jernværket ved nordre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 282.

†88) Ahasverus Payngk, Livlæge, død 1667. Brun Sten. I den smalle Kvindegang. Sml. Kisteplade †30.

Pers. Ts. 8. R. VI, 145.

†89) Hans Svane, Ærkebiskop, død 1668. Slet blaa Sten og lille hvid Sten. I Nedre Kor. Sml. Epitafium †67, Kisteplade †32.

Pers. Ts. 8. R. V, 272.

†90) Svend Andersen Lowman, Brygger, begravet 2. April 1668. Brun Sten. I den smalle Kvindegang overfor den nederste Tværgang op til Pillen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 149.

†91) Ole Larssen, Brygger. Blaa Sten. I Koromgangen udenfor Jernværket ved nordre Side, ved Siden af den yderste nordre Korspille. Skøde af 3. Jan. 1668.

Pers. Ts. 8. R. V, 284.

†92) Christen Jensen, Slagter, begravet 25. April 1682, og Hustru Ellen, begravet 23. Sept. 1669. Gammel hvid Sten. Imellem Kvindestolene i Korsgangen. Sml. †Lysekrone Nr. 4, S. 46.

Pers. Ts. 8. R. VI, 150.

†93) Jens Dolmer, Mag., død 1670, med Hustru og Børn. Latinsk Indskrift. Brun Sten. I den smalle Kvindegang, op mod Koret.

Resen: Inscript. Haffn. S. 89. Pers. Ts. 8. R. VI, 145.

†94) Jacob Schriver Vagtmesters Hustru, begravet 6. Nov. 1670. Hvid Sten. Under Taarnet, hvor den smalle Kvindegang slipper.

Pers. Ts. 8. R. VI, 153.

†95) Axel Urup, begravet 23. Juli 1671. Graa Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den nordre Side. »Tillige med ham blev alle hans Vaaben og Insignia i Graven nedlagt, saasom han var den allersidste af Navnet i Mandslinien.« Sml. Epitafium †73.

Pers. Ts. 8. R. V, 280. Vitruv. III. 2. S. 468.

†96) Jens Foss, Kammer- og Kancelliraad, [død 1687], og hans Broder Matthias Foss, Biskop i Aalborg, [død 1683]. Stor blaa Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa østre Side. Sml. Epitafium †72.

Pers. Ts. 8. R. V, 277.

†97) Johan Rasmussen Falster, Klokker, død 1672. Stor brun Sten. Under Taarnet.

Pers. Ts. 8. R. VI, 155.

†98) Jens Mouritsøn, Byfoged, død 1672. Brun Sten. I Tværgangen ind under det lille Pulpitur, som sidder paa den søndre Kirkemur ved Korets vestre Ende.

Pers. Ts. 8. R. V, 286.

†99) Mogens Crone, Brygger, med Hustru Maren Jacobsdatter, død 1673, og hendes anden Mand Brygger Christian Beverlin, død 1692. Stor hvid Sten. Under Taarnet, sønden ved Siden af den søndre Taarnpille.

Pers. Ts. 8. R. VI, 155.

†100) Jørgen Hansen, Renteskriver, død 1673. Brun Sten. I den store Gang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 138.

†101) Knud Olsen, Vinhandler, og Hustru Gertrud Jensdatter, død 1673. Stor brun Sten. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 139.

†102) Jens Nielsen, Brygger, død 1669, og Laurits Nielsen, Brygger, død 1674. Stor brun Sten med støbt Messingplade paa og en Rad Fliser rundt omkring. I Koromgangen udenfor Jernværket ved den nordre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 284.

†103) Henrich Kock, Bager, død 1674. Stor hvid Sten. I den smalle Kvindegang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 148.

†104) Anders Hansen, Brygger, død 1674, og Hustru Karen Jensdatter. Stor blaa Sten. I den midterste Gang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 136.

†105) Jørgen Nafnesen, borgerlig Kirkeværge, død 1674, og Hustru. Graa Sten med »nogle Corporibus« paa. Imellem Kvindestolene i Korsgangen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 151.

†106) Hans Wandal, Sjællands Biskop, død 1. Maj 1675. Latinsk Indskrift. I Øverste Kor. Sml. Epitafium †71.

Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 65. Jonge S. 187.

†107) Vitus Bering, kgl. Historiograf, død 20. Maj 1675. Latinsk Indskrift. Brun Sten. I S. Rochi Kapel.

Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 85. Jonge S. 211 f. Pers. Ts. 8. R. VI, 131.

†108) Johan Clausen Bilefeld, Brygger, og Hustru, død 1675. Sten med deres Navne paa. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 143.

109) ... ne Rasmusdatter, [død] August 1675. Brudstykke af rødlig Kalksten, 70 × 75 cm, med Hjørnefelter med Blomst. Dansk Indskrift. Versaler. Opsat i Søndre Sideskib.

†109a) Johannes Höpner, Licentiat, Legatstifter, død 1675. Brun Sten. I Daabs-Koret eller Laurentii Kapel. Sml. Epitafium †75.

Pers. Ts. 8. R. VI, 132. Kirken paatog sig at vedligeholde Epitafium og Gravsten og at Gravhvelvingen ikke maatte aabnes.

†110) Anne Pedersdatter, død 1676. Lille hvid og søndret brun Sten. Under Taarnet, hvor den smalle Kvindegang slipper.

Pers. Ts. 8. R. VI, 153.

†111) Peder Olsen, Murmester i »Paradis«, død 1676. Lille, søndret, blaa Sten. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 142.

†112) Jens Schult og Peder Schult, død 1676. Blaaagtig Sten. I den smalle Kvindegang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 148.

†113) Jørgen Witzleben, Professor, død 1676. Hvid og brun Sten. I S. Rochi Kapel. Sml. Kisteplade †33.

Pers. Ts. 8. R. VI, 130.

†113a) Jens Andersen Wulf, Stenhugger, død 1677. Tre Rader Fliser med hans Navn paa den midterste. Mellem Daabs-Koret og S. Rochi Kapel.

Pers. Ts. 8. R. VI, 143 f.

†114) Peder Thuesen, Købmand, død 1689, og Hustru Inger, død 1677. Stor blaaagtig Sten med en Rad Fliser. Mellem Daabs-Koret og S. Rochi Kapel.

Pers. Ts. 8. R. VI, 143.

†115) Bent Nielsøn, Brygger, død 1677, og Hustru Karen Regelsdatter, død 1676. Blaaagtig Sten. I den smalle Kvindegang fra midt under de stakkede Kvindestole.

Pers. Ts. 8. R. VI, 149.

†116) 1677. Jens Pedersen Durop, død 1680, og Hustru Bente Poulsdatter, død 1699. Gammel graa Sten, med deres Navne paa, købt 1677. Mellem Kvindestolene i Korsgangen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 151; sml. S. 153, hvor der under Taarnet omtales en arvelig, dobbelt Muldgrav med en brun Sten, ogsaa tilhørende Jens Pedersen Durop.

†117) Jens Hvid, Brygger [død 1653], og David Mathiesen, Brygger, død

1677. Dobbeltgrav med to Sten, en brun og en hvid. I Koromgangen udenfor Jernværket ved den nordre Side ind under Trappen.

Pers. Ts. 8. R. V, 284.

†117a) Niels Hansen, Snedker, død 1677. Brun Sten. Under Taarnet, inde i det store Vindfang. Sml. S. 44.

Pers. Ts. 8. R. VI, 154.

†118) Claus Jacobsen, begravet Dec. 1677, Vinhandler Johan Daniel Klein, begravet 30. April 1690, Køkkeninspektør Peder Castensen, begravet 15. Maj 1709, og Sidse Jensdatter, begravet 7. Maj 1696, m. fl. Skøde af 1. Jan. 1678. Stor brun Sten. I den smalle Kvindegang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 147.

†119) Simon Krick, Urtekræmmer, død 1679, og Hustru Lisbeth, død 1691. Brun Sten ind under Stolene. I S. Rochi Kapel.

Pers. Ts. 8. R. VI, 130.

†120) Jørgen Hansen Ogelbye, Hørkræmmer, død 1679. Stor brun Sten. I den smalle Kvindegang norden ved Siden fra midt under de stakkede Kvindestole.

Pers. Ts. 8. R. VI, 147.

†121) Strange Trøner, død 1669, og Hustru, død 1677. Lille, gammel, hvid Sten. I Tværgangen ved Korets vestre Ende.

Pers. Ts. 8. R. V, 285.

†122) Bjørn Jacobsen, Raadmand, død 1679. Gammel hvid Sten. I den smalle Kvindegang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 146.

†123) Søren Lauritsen Bergendahl, Kapellan ved Kirken, død 1680. Ud-huggen graa Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa nordre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 279.

124) 1680. Peder Jørgensen Quærmlose og Hustru Trine Jørgensdatter. Stenen bekostet af dem for sig og deres Arvinger. Dansk Indskrift med Versaler. Graa Kalksten, 77 × 147 cm. Opsat i Søndre Sidegang.

†125) Thomas Bartholin [død 1680], med Hustru Else Christoffersdatter, 5 Sønner og 4 Døtre. Latinsk Indskrift. I S. Rochi Kapel. Sml. Epitafium †59.

Resen: Inscript. Haffn. S. 96. Jonge S. 207. Pers. Ts. 8. R. VI, 130.

†126) Jacob Sidenborg, Sekretær, død 1680. Brun Sten. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 144.

†127) Mikkel Claussøn, Byskriver, død 1682. Stor brun Sten. I Koromgangen udenfor Jernværket ved søndre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 288.

†128) Jørgen Hansen, Professor, død 1682. Gammel hvid Sten. I Koromgangen udenfor Jernværket ved søndre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 287.

†129) Diderik Rasmussen, Hørkræmmer, død 1682. Bred, blaaagtig Sten. I Koromgangen udenfor Jernværket ved søndre Side for den søndre Korsdør op til Pillen mellem Svanes og Resens Epitafier.

Pers. Ts. 8. R. V, 287.

†130) Jens Pedersøn, Brygger, død 1683. Blaaagtig Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den østre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 278.

†131) Hans Knudsen, død 1693, og Hustru, død 1684. Blaaagtig Sten. Under Taarnet, hvor den smalle Kvindegang slipper.

Pers. Ts. 8. R. VI, 153.

†132) Ludvig Hansteen, Isenkræmmer, død 1684. Hvid Sten. I nederste Tværgang ved Koret.

Pers. Ts. 8. R. VI, 142.

†133) Rasmus Poulsen Vinding, død 4. Sept. 1684. Latinsk Indskrift. I S. Rochi Kapel paa søndre Side. Sml. Epitafium †63, Gravsten †86.

Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 82. Pers. Ts. 8. R. VI, 129. Jonge S. 210.

†134) Anders Gudmand, Brygger. Muret Grav, fuldført 1684, med stor udhuggen brun Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa søndre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 275.

†135) Richard Hansen Northuus, Mag., Medtjener ved Kirken, død 1686. Brun Sten, som hans Fader Berider Hans Northuus havde købt af Kirken 1623. Under Taarnet, ved Taarndøren. Sml. Gravsten †49a.

Pers. Ts. 8. R. VI, 155.

†136) Niels Andersen Urbimontanus [Byberg], 4. Klasses Kollega, begravet »ungefæhr« 1686. Lille brun Sten. Under Taarnet, hvor den smalle Kvindegang slipper.

Pers. Ts. 8. R. VI, 153. — Han levede dog endnu 1690 (H. Ehrencron-Müller: Forfatter Lexikon. II, 173).

†137) Lauritz Tott, Klokker ved Vor Frue. Skøde paa Graven 1683 og 1687. Stor, tyk, brun Sten med støbt Messingplade. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 144.

†138) Jørgen Gregersen, Brygger og Overformynder, død 1687. Stor brun Sten. I den smalle Kvindegang, norden ved Siden fra midt under de stakkede Kvindestole.

Pers. Ts. 8. R. VI, 149.

†139) Jonathan Lauritzen Hind Urtekræmmers 1. Hustru, død 1687, og to Børn. Brun Sten. Imellem Kvindestolene i Korsgangen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 151.

†140) Bent Svendsen, Brygger, død 1687. Hvid Sten. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 141.

†141) Johan Ernst »fra Landet«, død 1687. Søndret brun Sten under Taarnet.

Pers. Ts. 8. R. VI, 154.

†142) Niels Berthelsen, Øltapper, død 1687. Brun Sten. I den smalle Mandsgang, ved den anden Pille fra Koret.

Pers. Ts. 8. R. VI, 141.

†143) Jonas Nielsen Thue, Brygger. Søndret hvid Sten. I den store Gang, fra midt under »Lille Kvindestole«, næst ved den store Taarnpille.

Pers. Ts. 8. R. VI, 138.

144) Peder Hansen Resen, Professor og Præsident i København, [død 1688]. Latinsk Indskrift af V. Bering. Versaler. Sort Kalksten, 148 × 96 cm. Opsat i Koromgangen. Sml. Epitaf †74.

Pontoppidan: Marmora Danica. I, 83—84. Jonge S. 225—26. Vilh. Lorenzen: Vor Frue Kirke. S. 55, Fig. 14.

†145) Thomas Jensen, Brygger, død 1688. Hvidagtig søndret Sten. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 140.

†146) Valentin Merchel, Byskriverens Fuldmægtig, død 1689. Lille, brun Sten. Under Taarnet.

Pers. Ts. 8. R. VI, 156.

†147) Christen Nielsen Resen, Tømmermester, død 1692, og Jesper Rasmussen Warberg, Brændevinsbrænder, død 1697. Brun Sten. I Daabs-Koret eller S. Laurentii Kapel.

Pers. Ts. 8. R. VI, 133.

†148) Christen Poulsen Aalborg, Grovsmed, død 1692. Brun Sten med Hestesko paa. Under Taarnet ind under Pulpiturappen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 155.

†149) Hjortshøj, Foged paa Færøerne, død 1692. Brun Sten. Under Taarnet.

Pers. Ts. 8. R. VI, 155.

†150) Hans Hegesen, Skipper, død 1692. Brun Sten. Under Taarnet lige for den gamle Taarndør.

Pers. Ts. 8. R. VI, 155.

†151) 1692. Arv Mikkelsen Edelberg Bryggers to Hustruer, hans Formand i Ægteskab, og Børn. Blaaagtig Sten. Under Taarnet, hvor den smalle Kvindegang slipper.

Pers. Ts. 8. R. VI, 153 f., V. 281.

†152) Hans Nielsen Glud, Student, død 1693. Søndret brun Sten. Under Taarnet, hvor den smalle Kvindegang slipper. Stenen laa tidligere over en norsk Student, over hvem der ogsaa var et Epitafium (†53).

Pers. Ts. 8. R. VI, 152.

†153) Christen Povelsen, Isenkræmmer, død 1703, og Hustru Maren, død 1693. Brun Sten. Mellem Daabs-Koret og S. Rochi Kapel.

Pers. Ts. 8. R. VI, 143.

†154) Hans Justesen Rør, død 1670, Hans Stampe, Raadmand, død 1694, og deres Hustru Bodil Nielsdatter, død 1699. Stor brun Sten. I den smalle Kvindegang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 146.

†155) Hans Jacobsen Mantix, Købmand, død 1694. Blaaagtig Sten. I den nederste Tværgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 136.

†156) Mathis Schielderup, 4. Klasses Kollega, død 1695. Brun Sten. Under Taarnet, noget ind under den nordre Pille.

Pers. Ts. 8. R. VI, 153.

†157) Jens Hersløv Købmands Hustru Maren Børgesdatter Knade, død 1695. Søndret Brunsten. Mellem Kvindestolene i Korsgangen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 150.

†158) David Kobah, Remsnider, død 1703, og hans Hustru, død 1695. Søndret Sten. I den nederste Tværgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 136.

†159) Henrich Holst, Handelsmand og Procurator. Skøde af 22. Sept. 1695. Stor, blaa Sten. I den nederste Tværgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 137.

†160. Ambjørn Haagensen, Brygger, død 1695. Lille brun Sten. I den smalle Mandsgang fra midt paa Gulvet og ind under Skrædderstolen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 144.

†161) Lauritz Bartholomæisen Hansten Hørkræmmers to Hustruer, Margrethe Nielsdatter, død 1690, og den anden, død 1695. Brun Sten. I Nederste Tværgang ved Koret sønden ved Siden og saa midt ud for Skrædderstolen i Korsgangen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 143.

†162) Jens Christensen, Økonom, død 1696, og Hustru Karen, død 1696. Graa Sten. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 140.

†163) Jens Andersen, Murmester, død 1696. Brun Sten. Mellem Daabs-Koret og S. Rochi Kapel.

Pers. Ts. 8. R. VI, 143.

†164) Jens Bentsen, Brygger og Stadskaptajn, død 1727, og Hustru Bente, død 1696. Stor blaa Sten. Imellem Kvindestolene i Korsgangen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 150.

†165) Lars Sørensen, Skipper, død 1700, og Hustru, død 1697. Stor brun Sten. Under Taarnet mellem begge Pillerne.

Pers. Ts. 8. R. VI, 156.

†166) Thor Andersen, Brygger, indsat i Kapellet 9. Okt. 1688, begravet her 31. Marts 1697, og Brygger Andreas Børgesen Nyegaard, begravet 5. Maj 1697. Stor blaa Sten. I den smalle Kvindegang, op mod Koret. Til Minde om at Stenen forblev uskadt ved Branden 1728, lod Arvingerne derefter indhugge paa Stenen: »Da hver en Grav blev ødelagt (Aar 1728 den 21. Oct.) Og Manges Been opbrændte, Holdt Gud paa mine Bene Vagt, At intet Ondt dem hændte. Til Tegn i Tiden det skal staae Iblandt Guds Vunderverker; At Han derfor kan Æren faae, Naar Folk min Tavle merker.«

Pers. Ts. 8. R. VI, 145. Jonge S. 167.

†167) Rasmus Byssing Økonoms Hustru, død 1698. Skæv hvid Sten med en Rad Fliser ved Siden. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 140.

†168) Jacob Mantix, Ungkarl, fra Holsten, død 1698. Søndret Graasten med en Mands Corpus derpaa udhugget. Mellem Kvindestolene i Korsgangen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 150.

†169) 1698. Ebbe Levensen, Vinhandler. Lille brun Sten med et Vinfad udhugget derpaa og Vinklaser i Hjørnerne. Over Graven laa 12 nummererede Fliser. I Korets Omgang indenfor Jernværket paa søndre Side.

Bevaret er den nederste Del af Stenen, 82 × 98 cm, med et Felt, hvori en Tønde, og en Hjørnecirkel med Kranium. Rød Kalksten. Opsat i Søndre Sideskib.

Pers. Ts. 8. R. V, 274.

†170) Johannes Adolph Bornemann, Sognepræst ved Vor Frue Kirke, død 1698. Graa Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den søndre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 276.

†171) Rasmus Bartholin, Professor, død 1698. Stor blaa Sten. I S. Rochi Kapel. Sml. Epitafium †64.

Pers. Ts. 8. R. VI, 130.

†172) Søren Nielsen Møller, Raadmand. Lille, gammel, udhuggen graa Sten med hans og Hustrus Kirsten Hansdatters Navne. Graven opmuret 1698 paa Kirkens Bekostning. I Koromgangen indenfor Jernværket paa nordre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 280.

†173) Peder Foss, Rektor ved Vor Frue Skole, [død 1698]. Graven var

dækket med fire Rader Fliser. I Korets Omgang indenfor Jernværket paa nordre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 282.

†174) Holger Jacobæus, Professor, død 1701. Stor hvidbrun Sten. I Daabs-Koret eller S. Laurentii Kapel.

Pers. Ts. 8. R. VI, 132.

†175) Søren Sørensen Lewischou, Brygger og Kirkeværge, død 1701. Stor hvidgraa Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den nordre Side. Sml. †Lysekrone Nr. 6, S. 47.

Pers. Ts. 8. R. V, 281.

†176) Niels Olsen, Brygger, død 1702. Søndret brun Sten. I den smalle Mandsgang op til Pillen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 142.

†177) Christopher Lauritsen, Bager, fra Sct. Pederstræde, død 1703. Lille Hvidsten. Mellem Kvindestolene i Korsgangen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 150.

†178) Christen Mariager, Præst ved Vor Frue, død 1706, og to af hans Børn. Brun Sten og en anden mindre brun Sten. I Koromgangen udenfor Jernværket ved søndre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 287.

†179) Just Høg, Universitetsbogtrykker, død 1706, og Christen Wering. Hvid Sten. I Daabs-Koret eller S. Laurentii Kapel.

Pers. Ts. 8. R. VI, 132.

†180) Niels Jacobsen Sietting, Brygger og Vice-Raadmand, død 1706. To Sten, den ene med hans eget, den anden med hans Faders og Farfaders Navne paa. I Daabs-Koret eller S. Laurentii Kapel ved Døren paa Hvælvingen.

Pers. Ts. 8. R. VI, 131.

†181) Christopher Schlicktkrull, Bager, død 1707. Hvidblaa Sten. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 142.

†182) Bent Lauritzen, Brygger, død 1707, og Hustru Maren Nielsdatter, død 1711. Brun Sten. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 142.

†183) 1708. Johannes Pedersen Dorschæus, Sognepræst, død 1706. Latinsk Indskrift. Under Epitafium †84. I Korets Omgang indenfor Jernværket paa den østre Side. Lagt af Enken Dorothea Anchersen.

Vitruv. III. 2. S. 427 f. Pers. Ts. 8. R. V, 278.

†184) Hans Olsen, Brygger, fra Vestergade, død 1708, og Hustru, død 1701. Lille hvid Sten. I den smalle Mandsgang.

Pers. Ts. 8. R. VI, 141.

†184a) Jacob Arvedsen Edelberg, Brygger og Stadskaptajn. Ny blaa Sten. I Koromgangen paa nordre Side. Graven opmuret 1698, Skøde af 1705.

Pers. Ts. 8. R. V, 281.

†185) Søren Rasmussen Hjortshøj, Handelsmand, død 1709. Stor Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den søndre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 276.

†186) Henrik Bornemann, Sjællands Biskop, død 31. Dec. 1710. Blaaagtig Sten med to deri udhugne Vaaben af Alabast, og en stor brun Sten udhugget paa Gravhvælvingen. I Korets Omgang indenfor Jernværket paa den søndre Side. Sml. Epitafium †83.

Pers. Ts. 8. R. V, 276.

†187) Peter Lemwig, Justits- og Commerceraad, Assessor i Højesteret, død 25. Sept. 1710. Stenen lagt af Enken Maren Worm. Dansk Indskrift med Versaler. Brudstykker af sort Kalksten, 85 × 65 cm. I Søndre Sideskib.

†188) Peder Hansen Schiønning, Brygger, død 1711. Brun Sten. I den store Gang fra midt paa Gulvet ind under de lange Kvindestole.

Pers. Ts. 8. R. VI, 138.

†189) Hans Ebbesen, Studiosus, død 1711, 28 Aar gl. Lille brun Sten. I Koromgangen udenfor Jernværket ved nordre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 283.

†190) [Jørgen] Rasch, Professor, [død 1714]. Lille smal graaagtig Sten med de fire Evangelister i Hjørnerne. I Tværgangen ved Korets vestre Ende.

Pers. Ts. 8. R. V, 286.

†191) Mathias Pedersen Ramshart, Islands Købmand og Stadskaptajn, død 1719. Udhuggen Brunsten. I den store Gang fra midt paa Gulvet ind under Mandsstolene.

Pers. Ts. 8. R. VI, 138.

†192) Eiler Stuhr, Urtekræmmer og Stadskaptajn, død 1720. Stor brun Sten. I den smalle Kvindegang neden for Prædikestolsdøren fra midt under de store Stole.

Pers. Ts. 8. R. VI, 148.

†193) Hans Stüve, Købmand og Stadskaptajn, død 1728. Stor hvid Sten. I Koromgangen indenfor Jernværket paa den østre Side.

Pers. Ts. 8. R. V, 278.

KISTER OG KISTEPLADER

1) Rosenkrantz-Vaaben, nu 18 cm højt, af forgyldt Sølv, forneden med Aarstallet 1575. Derunder nyt Skriftbaand: Fru Mette Rosenkrantz. Fra Peder Oxes Kiste. Sml. Gravsten †23. Fundet 1814 i de murede Begravelser under Koret, afgivet til Oldsagskommissionen (Mus. Nr. 932), i 1870 atter afgivet til Kirken. Opsat i Nordre Sideskib.

Bj. Kornerup. S. 243, Fig. 58. Dagbladet, 25. Nov. 1870.

†2) Jørgen Rud til Enggaard, »som bleff ihjelslagen her i Kiøbenhaffn den Søndag nest for S. Michels Dag, som var den 27. Septemb. Anno 1584«. Dansk Indskrift. I Koret paa Sydsiden. Sml. Gravsten †29.

Resen: Inscript. Haffn. S. 44.

†3) Peder Rud til Fugelsang, »hastig ihjeltucken ved Frederichsborg aff Christen Hansen til Nørgaard i Laaland« 1592. Dansk Indskrift. I Koret.

Resen: Inscript. Haffn. S. 43. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 53. Jonge S. 200.

4) Christoffer Valkendorf, Rigshofmester, død i København 17. Jan. 1601. Dansk Indskrift med Versaler. Rektangulær, forgyldt Kobberplade med Kartoucheramme, 25 × 34,5 cm (Fig. 56). Fundet 1814 i de murede Begravelser under Koret, afgivet til Oldsagskommissionen (Mus. Nr. 932), i 1870 atter afgivet til Kirken. Opsat i Nordre Sideskib. Sml. Gravsten †40. I denne Grav blev desforuden fundet 2 smaa firkantede og et større Vaaben, et Kors itu-brudt hvorpaa MGRS 1569, samt et Navnetræk, som ikke ses at være afgivet til Oldsagskommissionen.

Indberetning i Nationalmuseets Arkiv.

†5) Pernille Rud, født paa Wiszborg Slot paa Gulland 1556, gift med Friderich Qvitzou til Qvitzousholm, død i København 21. Juni 1608. Dansk Indskrift. I Koret.

Resen: Inscript. Haffn. S. 43. Jonge S. 200.

6) Christian Friis til Borreby, Kansler, død 29. Juli 1616 paa Herredagen i »Opslog«. Dansk Indskrift med Versaler. Rektangulær, forgyldt Kobberplade, 19,5 × 48 cm, med gennembrudt Ornament-Kant (Fig. 57). Fundet 1814 i de murede Begravelser under Koret tilligemed den til Epitafiet (†37) hørende *Kaarde, afgivet til Oldsagskommissionen (Mus. Nr. 932), i 1870 atter afgivet til Kirken. Opsat i Nordre Sideskib. Et Friis-Vaaben, 31 cm højt, stammer sikkert ogsaa herfra (Fig. 58).

I de tre Gravsteder (Nr. 1, 4, 6—7) blev tillige fundet tre Blykister, som vejede 2 Skippund 5 Lispund og som blev solgt for Metalværdien.

Bj. Kornerup. S. 242, Fig. 57. Indberetning i Nationalmuseets Arkiv.

7) Mette Hardenberg til Skjoldemose, Enke efter Chr. Friis, død paa Borreby

Fig. 56. Kisteplade (Nr. 4) over Christoffer Valkendorf.

15. Juni 1617. Dansk Indskrift med Versaler. Pladen svarer ganske til og er fundet sammen med Nr. 6 (Fig. 57).

†8) Hans Rasmussen Brochmand, Professor, født 1594, død 1638. Latinsk Indskrift. I Koret. Sml. Gravsten †62.

Resen: Inscript. Haffn. S. 36—37.

†9) Jørgen Wind til Gunderup, Admiral, Befalingsmand paa Dragsholm Slot, født 7. Juli 1593, død i København 17. Juli 1644 af et Skudskaar, han fik 1. Juli i et Søslag med den svenske Flaade. Dansk Indskrift. I Koromgangen. Sml. Epitaf 47.

Resen: Inscript. Haffn. S. 70. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 53. Jonge S. 199.

†10) Hans Ulrik Gyldenløve til Vindingegaard, Befalingsmand paa Kronborg og Frederiksborg, født paa Kronborg Slot 10. Marts 1615, død sammesteds 31. Jan. 1645. Dansk Indskrift. I Højkoret i en muret Grav ved den nordre Side af Alteret med en Dør til Omgangen bag Koret. Sml. Gravsten †66a.

Resen: Inscript. Haffn. S. 75. Pontoppidan: Marmora Danica. I. S. 56. Jonge S. 169.

Pers. Ts. 8. R. V, 267.

†11) Esbern Nielsen Halveg, Dr. med., død 29. Jan. 1648, 69 Aar gl. Latinsk Indskrift. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 67 f.

Fig. 57. Kisteplader over Christian Friis (Nr. 6) og Mette Hardenberg (Nr. 7).

†12) Jørgen From, Professor, død 1651. Latinsk Indskrift. Midt i Kirken. Sml. Gravsten †69.

Resen: Inscript. Haffn. S. 87.

†13) Ingeborg Ulfstand, født paa Hickeberig 16. Maj 1598, gift med Jørgen Wind, død paa Ellinge i Skaane 2. Aug. 1652. Dansk Indskrift. I Koromgangen. Sml. Epitaf 47.

Resen: Inscript. Haffn. S. 70 f. Jonge S. 199 f.

†14) Morten Povlsen Grum, Slotspræst, død 1652. Latinsk Indskrift. I Koret paa Sydsiden.

Resen: Inscript. Haffn. S. 37. Jonge S. 232.

†15) Anna Svane, Datter af Hans Svane og Maria Fuiren, født 16. Marts 1643, død 1652. Latinsk Indskrift.

†16) Søster (Sostrata) Svane, Datter af Hans Svane og Maria Fuiren, født 10. Dec. 1648, død 27. Aug. 1652. Latinsk Indskrift.

Begge begravet i Ærkebiskop Hans Svanes murede Grav i Nedre Kor, med Dør ud til den søndre Omgang. Sml. Gravsten †89, Kisteplade †32.

Resen: Inscript. Haffn. S. 41 f. Pers. Ts. 8. R. V, 272.

Fig. 58. Friis-Vaaben (Nr. 6).

Fig. 59. Worm-Vaaben (Nr. 20).

†17) Hans Hansen Resen, Biskop, død 3. April 1653. Latinsk Indskrift og dansk Indskrift. I Koret. Sml. Epitafium †56, Gravsten †78.

Resen: Inscript. Haffn. S. 37 f, 38 ff.

†18) Thale Winstrup, Enke efter Hans Hansen Resen, død 17. April 1653 »Dagen effter hans Ligbegængelse«. Dansk Indskrift. I Koret. Sml. Epitafium †56.

Resen: Inscript. Haffn. S. 40 f. Pers. Ts. 8. R. V, 270.

†19) Else Pedersdatter, født 1601, gift med Biskop Lauritz Mortensen Scavenius, Moder til 15 Børn, død 5. Juni 1653. Dansk Indskrift. I Koret. Sml. Epitafium †60.

Resen: Inscript. Haffn. S. 43.

20) Ole Worm, død 1654. Vaabenskjold, 29 cm højt. Opsat i Nordre Side-skib (Fig. 59).

Bj. Kornerup. S. 243, Fig. 58.

†21) Lauritz Mortensen Scavenius, Sjællands Biskop, død 3. Juli 1655. Latinsk Indskrift. I Koret. Sml. Epitaf †60, Gravsten †76.

Resen: Inscript. Haffn. S. 42.

†22) Ulrik Christian Gyldenløve, General-Lieutenant over Militien, Oberst til Hest og Fods og Befalingsmand til Skanderborg, født 7. April 1630, død under Københavns Belejring 11. Dec. 1658. Dansk og latinsk Indskrift. I Kor-omgangen. Sml. Gravsten 77 a.

Resen: Inscript. Haffn. S. 71 f. Jonge S. 167 ff. Thura (Vitruv. III. 2. S. 481) bemærker hertil: »Med de i Begyndelsen af Inscriptionen staaende Ord, Funus serius

elatum, haves Hensigt til den, samme Tid i Kiøbenhavn nyligen opkomne Sædvane at begrave Store og anseelige Folkes Liig om Aftenen.«

†23) Albert Bartholin, Rektor i Frederiksborg, død 1661. Latinsk Indskrift. I Kirkens 2. Part. Sml. Gravsten †82.

Resen: Inscript. Haffn. S. 90—91.

†24) Thomas Jensen Bang, Professor, død 1661. Latinsk Indskrift. I Koret. Sml. Epitaf †61, Gravsten †81.

Resen: Inscript. Haffn. S. 42.

†25) Sigvard Urne til Kaarup, Kongens Raad, Rigens Staldmester, Befalingsmand paa Dragsholm Slot, født 14. April 1601, død 16. Febr. 1661. Dansk Indskrift. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 71. Jonge S. 200.

†26) Dorthe Sehested, gift med Marqvard Rodsteen, død 1664. Dansk Indskrift. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 71.

†27) Frederik Friis, født 15. Okt. 1663, Søn af Mogens Friis og Anne Marie Offenberg, død i København 29. Aug. 1665. Dansk Indskrift. I Koromgangen.

Resen: Inscript. Haffn. S. 75.

†28) Christen Steenbuch, Professor, død 1665. Latinsk Indskrift. I Koromgangen. Sml. Gravsten †84.

Resen: Inscript. Haffn. S. 69.

†29) Hans Jørgensen From, »dræbt paa Studiigaarden af en liden Steen paa den Dag, da de unge Studenter skulle indskrives« 1. Juli 1666. Latinsk Indskrift. I Midtskibet.

Resen: Inscript. Haffn. S. 87 f. Pontoppidan: Marmora Danica I, 76. Jonge S. 217.

†30) Ahasverus Payngk, Livlæge, død 1667. Latinsk Indskrift af Enken Christine Tidemandsdatter. I Kirkens 2. Part. Sml. Gravsten †88.

Resen: Inscript. Haffn. S. 90. Jonge S. 228.

†31) Erik Olufsen Torm, Sognepræst til Vor Frue, død 1667. Latinsk Indskrift med Vers af P. N. Mehrn. I Koromgangen. Sml. Gravsten †85.

Resen: Inscript. Haffn. S. 68 f.

†32) Hans Svane, Ærkebiskop, død 1668. Latinsk Indskrift. I Koret. Sml. Gravsten †89, Kisteplade 15 og 16.

Resen: Inscript. Haffn. S. 430.

†33) Jacob Faber, Sognepræst ved Vor Frue Kirke, død 20. Febr. 1674. I Dr. Witzlebens Grav i S. Rochi Kapel. Sml. Gravsten †113.

Adresseavisen 1764, Nr. 84. Pers. Ts. 8. R. VI, 130.

34) Cort Sivertsen Adeler. Nyt Vaaben og Plade med Indskrift : »Søhelten Cort Sivertsen Adeler, født i Brevig i Norge d. 16. Decbr. 1622, død i Kjøben-

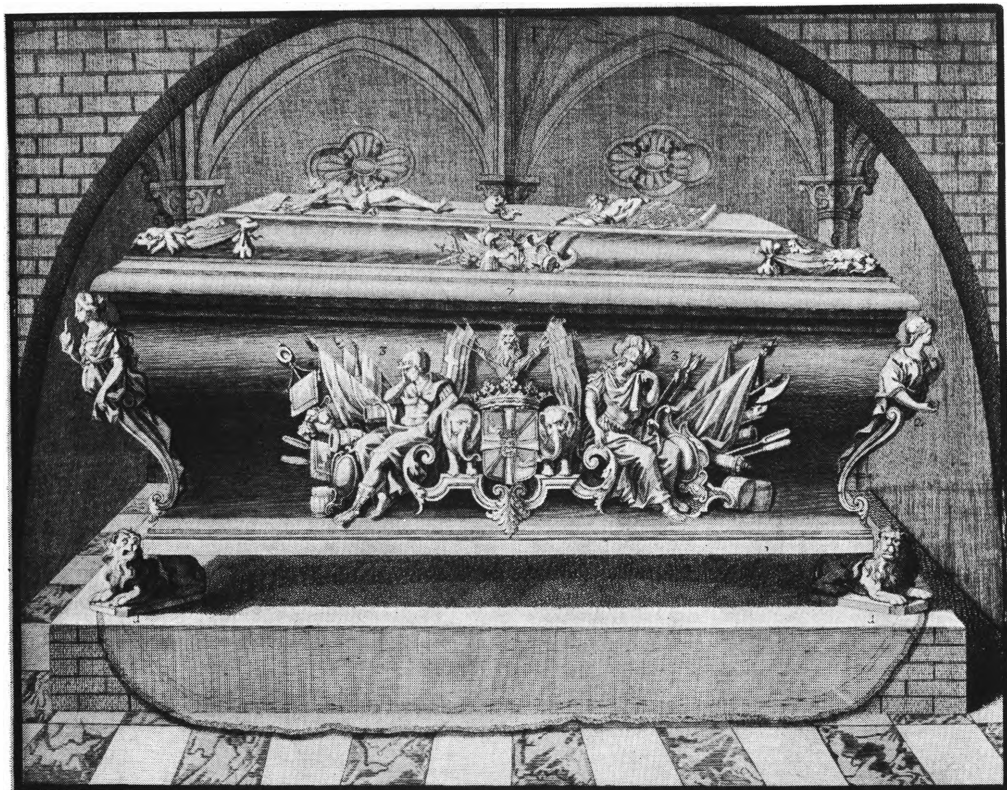

Fig. 60. Christian Gyldenløves Kiste.
(Kobberstik, af Andreas Reinhardt, i Masius' Ligprædiken 1709).

havn d. 5. Novbr. 1675. Hans Sarkophag og Monument i Frue Kirke ødelagdes 1807. Levningerne ere nedlagte her.« Opsat 1870 i Nordre Sideskib. Et lille Stykke blaåt Fløj, nogle smaa forbrændte Knogler, et Stykke forkullet Træ, et Stykke smeltet Bly og en lille Stump blaa Fajance blev i sin Tid forærede til Museet af Lægen Wendt, der selv havde taget dem i Kirkens Ruiner straks efter Bombardementet. De blev nedlagt i en Blykapsel, der blev indmuret tæt ved Tavlen. Sml. Epitaf †80.

Dagbladet, 25. Nov. 1870. Indberetning i Nationalmuseets Arkiv.

†35) Ole Borch, Professor, født 1626, død 1690. Latinsk Indskrift. I Kirkens Kapel. Fra hans Kiste blev ved Kapitelshusets Udgravning i 1942 fundet et Vaaben-Søm (S. 53). Sml. Epitafium †79.

Vitruv. III. 2. S. 417 f. Pers. Ts. 8. R. VI, 127.

†36) Christian Gyldenløve, General-Feltmarskal, død 16. Juli 1703. Kisten (Fig. 60) var af Kobber med forgyldte Messing-Ornamenter og -Lister og hvilede paa fire forgyldte Løver. Paa de to Langsider var Gyldenløves Vaaben, omgivet af Mars og Pallas, paa Hoved-Enden hans Portræt-Buste, paa Fod-

Enden hans Navnetræk. Paa Hjørnerne var der Dyde-Figurer og paa Laaget fandtes et Krucifiks over et Dødninge-Hoved samt en Fama-Figur, som holdt Indskriftpladen med Gravskriften. 1734 blev Kisten overført til Petri Kirke, hvor Dele af Udsmykningen er bevaret.

Masius: Traur-Rede, welche bey des Hochgeb. Herrn Christian Guldenleu Leichbegängnis Anno 1703 d. 6. Sept. gehalten worden. Kbh. 1709. Pers. Ts. 8. R. VI, 152.

L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen. Kbh. 1925. S. 233, 231

(Afbildning af Resterne af Kisten). Fra Arkiv og Museum. 2. R. I, 32 f.

37) Bolle Pedersøn Lemwig, Søn af Justitsraad Peder Lemwig og Maren Worm, født 31. Aug. 1705, død 19. Febr. 1707. Dansk Indskrift. Messingplade. Fundet ved Udgravningen af Kapitelshuset 1942. Sml. S. 53.

38) Sophie Amalie Moth, Grevinde Samsø, død 1719. Forsølvet, ovalt Vaabenskjold, 31 × 24 cm, samt nyt Skriftbaand. Opsat i Nordre Sideskib.

Pers. Ts. 8. R. VI, 152.

39) *Kristus-Figur, af forgyldt Bronze, 16,5 cm høj, der sikkert stammer fra et Kistelaags-Krucifiks, blev 1892 afgivet til Nationalmuseet (Mus. Nr. D 2641). Giverens Fader havde ligget som Soldat i København 1814—17 og her deltaget i Oprydningen af en Kirke, uidentivl Vor Frue. Figuren havde siddet paa et Metalkors, der bar Indskriften INRI 1565.

SARKOFAGER

†1) Otte Rud, Admiral, død 1565, begravet her 1571. Den 13. Juli 1576 skrev Kongen til de Højlerde og Kirkens Værger, at han havde tilskrevet Fru Pernille, Otte Ruds Efterleverske, at hun skulde lade nedtage den op-højede Begravelse, hun havde ladet sætte over sin Mand i Vor Frue Kirke »paa det Sted, som vi og andre fremfarne Konger havde haft vort Sted, naar nogen kongelig Kroning eller Ceremoni er sket eller skal ske, hvormed baade samme Stole ere forsatte og andre er givet et ondt Exempel med slig Begravelse at efterfølge«. Da Kongen havde erfaret, at hun endnu ikke var begyndt at lade den nedtage, skønt »vi for hendes mangfoldig Begjæring saa meget haver derudi bevilget, at samme Begravelse maatte blive udi sig selv, dog at den skulde udflyttes og nedersænkes paa et andet Sted, saa at den ligger lige ved Jorden og ved andre, der ere begravne, at Stolen kommer at staa, som den stod«, skal de sørge for, at hans Vilje sker, hvis hun ikke selv inden dette og S. Jacobi Dag førstkommende (25. Juli) kommer til Byen og lader Begravelsen afskaffe. Kongen havde nemlig »ladet gjøre en Skik og Ordning, at ingen af Adelen her udi Riget maa lade dennem gjøre nogen Begravelse over Jorden

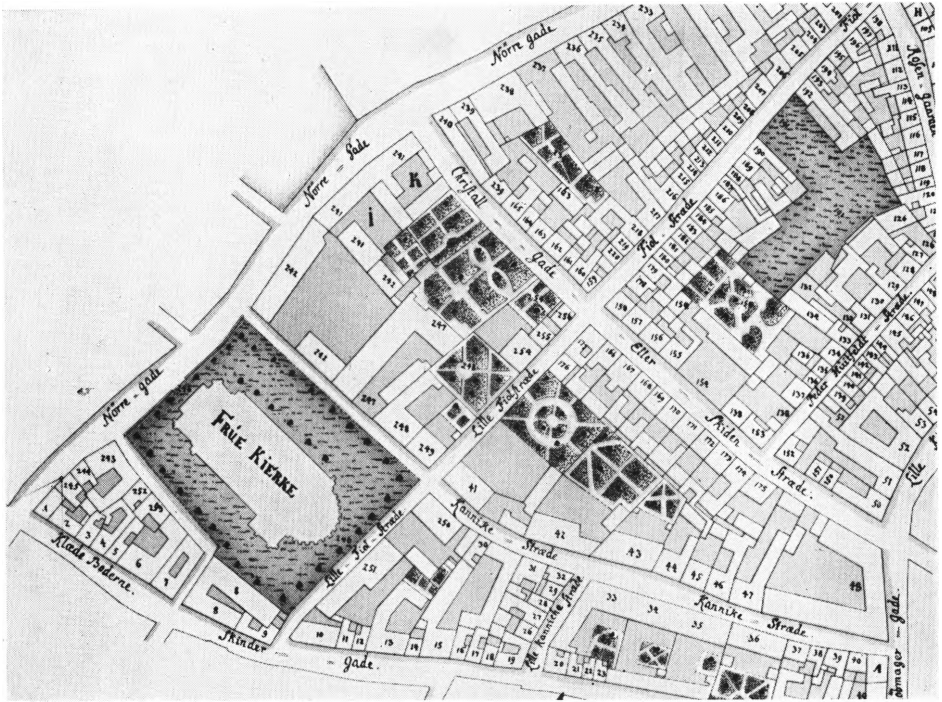

Fig. 61. Frue Kirke og Kirkegaard samt (foroven tilhøjre) Pestkirkegaarden »Linden« med Indgang fra Fiolstræde. Geddes Kort 1757.

paa Fyrsters og Herrers Vis, som nyligen for en Tid er optagen (dvs. begyndt).« Sml. Epitafium †6 og Gravsten †20.

H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie 1537—1621. II. S. 728 f. Hist. Ts. 5. R. V, 416 f.

†2) Ulrik Frederik Gyldenløve, General-Feltmarskal, død 1704. Øvre Halvdel af svagt hvælvet Sarkofag-Laa, af sort Marmor, nu 92 × 90 cm med svagt fordybet, forgyldt latinsk Versal-Indskrift. Nu i Søndre Sideskib. Sml. Epitaf †82.

Jonge S. 169.

†3) Diderich Fuiren, Baron til Fuirendal, død 1686, og Hustru Margrethe Elers, død 1708. Dobbelt-Sarkofag af Marmor, med latinsk Indskrift af Biskop L. Thurah. Sml. Epitafium †78. To Alliance-Vaaben, af hvidt Marmor, er bevaret i Søndre Sideskib.

Vitruv. III. 2. S. 497 ff. Pontoppidan: Marmora Danica I. S. 60.

†4) Friderikke Louise Comtesse Danneskiold-Laurvig, født 1714, død 1715. Brudstykke af Sarkofag-Laa af hvidt Marmor med tysk Indskrift. Nu i Søndre Sideskib.

†5) Ulrik Christian Gyldenløve, Generaladmiral, død 1719. Hans Broder-

sønner og Arvinger, Greverne Christian og Frederik Danneskiold-Samsøe, sluttede 1721 Kontrakt med Oberstløjtnant Montagne Lillieskiold, som paatog sig for 1800 Rdl. at levere i 1722 »een Marmor Liigkiste til Hans Høj Excellence Hr. General Admiral Gulden Lewes Liig« af »aller beste Slags nordsche Sort hvid- og sort-aaret Marmor, med hvide Marmor-Ornamenter«. De bevarede og approberede Tegninger til Sarkofagen skyldes Diederich Gercken, men af forskellige Grunde blev Arbejdet ikke udført af ham. I 1726 blev der bestilt en anden Sarkofag hos Joh. Christoph. Heimbrod.

O. Andrup: Om Generaladmiral Ulrik Christian Gyldenløves Gravmæle. Fra Arkiv og Museum. 2. R. I. S. 26—33. Pers. Ts. 8. R. VI, 152.

†6) Conradine Christiane Friis, død 1723, Christian Danneskiold-Samsøes første Hustru. Marmor-Sarkofag udført af Johan Christoph Heimbrod og opstillet 1728.

Fra Arkiv og Museum. 2. R. I, 30.

GRAVE

Romansk Kridtstens-Grav. Ved Udgravning til Bunkers paa Frue Plads fremkom der i August Maaned 1944 en romansk Grav, liggende o. 11 m nord for Kirken udfør det vestligste Vindu. Overkanten af Graven var 2,45 m under nuværende Niveau. Graven var sat af Kridtstens-Kvadere uden Brug af Mørtel; Bunden bestod af Ler. Der var et særligt Hoved-Rum, der sikkert har været dækket med en flad Overligger, hvorimod Kant-Stenene i selve Kisten havde en indvendig, 5 cm bred, o. 3 cm dyb Fals foroven, i hvilken den tagformede Overdækning med Kridtstens-Flager havde været anbragt. To af disse var bevaret. Gravens Indhold var blevet forstyrret allerede i gammel Tid. Kun Vest-Enden af Graven blev fremdraget og efter Undersøgelsen blev den fjernet.

Under Pesten i 1711 fik Vor Frue Kirke en indensogns Assistens-Kirkegaard. Universitetet købte den 12. August 1711 en gammel Beværtnings-Have, »Linden«, i Fiolstræde Nr. 34, og allerede den følgende Dag blev Stedet indviet til Kirkegaard og taget i Brug. Den første, som blev begravet her, var en af Kirkens Præster, Laurids Sandager, der var død samme Dags Morgen. Kirken bekostede †Ligstenen over ham. I August Maaned blev her begravet 418, i September 673, i Oktober 186 og i November 30 Lig. Kirkegaarden (Fig. 61) blev nedlagt i 1760.

Fig. 62. Vor Frue Kirke. Maleri i Nationalmuseet af Rach og Eegberg. 1749.

BYGNINGSHISTORIE 1728—1807

ved

CHRISTIAN ELLING

Kirkegaarden henlaa efter Branden 1728 i mange Aar som en Byggeplads, men efterhaanden som Genopførelsen af Kirken skred frem, rejste Ønsket sig om at faa Kirkegaarden bragt i Orden og passende indhegnet. Ud mod Nørregade havde hidtil staaet en Mur, og i Februar 1737 erklærede Bygningskommissionen, under hvis Ledelse Arbejdet var henlagt, at en ny skulde bygges her; den øvrige Indhegning skulde bestaa af Stakitværk¹.

I Løbet af Efteraaret 1737 blev Kirkegaarden ryddet², men først i Juni 1738 blev indhentet foreløbige Overslag over Muren og Stakittet³. Grænserne for Kirkegaarden blev fastlagt i August; ud mod Nørregade fulgte man Gadens Byggelinie, og mellem Universitetet og Kirken blev Gaden udstukket i 7—8 Alens Bredde⁴ (Fig. 62). Paa højeste Sted lagde man megen Vægt paa at give Muren ud mod Nørregade et værdigt Udseende. En Teg-

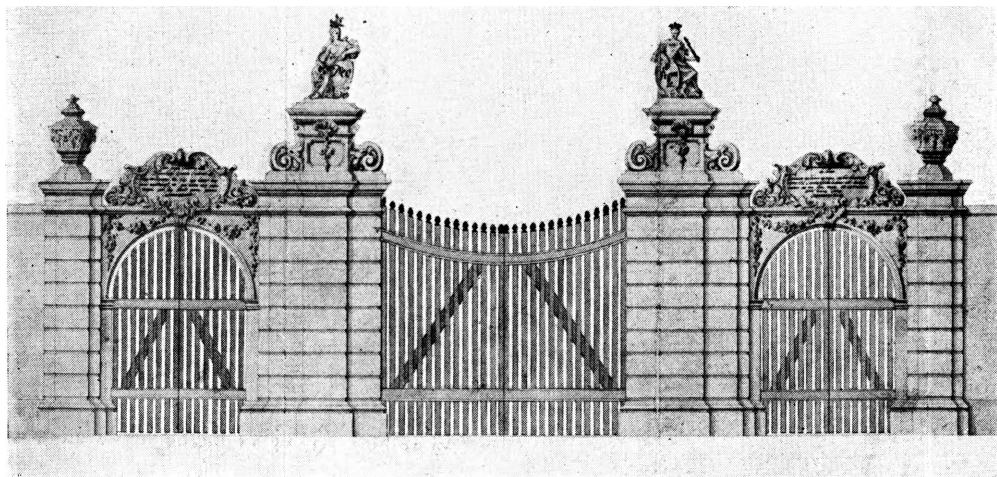

Fig. 63. Kirkegaardsmurens Hovedportal mod Nørregade. Formentlig tegnet af Krieger 1739.

ning til denne, der formentlig skyldes J. C. Krieger, blev approberet af Christian VI den 7. August 1739 (Fig. 63 og 65).

Med Billedhuggeren D. Gercken blev der 22. Januar 1740 sluttet Kontrakt om Udførelsen af Billedhuggerarbejdet⁵. I Overslaget specificeres bl. a. de to Portaler, den ene udfør Kirkens Hovedport, den anden som særlig Indkørsel for Kongen, endvidere 8 store Piller »med Urner eller Vaser« og 92 smaa Piller »med Urner«. Arbejdet trak i Langdrag, fordi man maatte have Pladsen nogenlunde ryddet for de Byggematerialier, der tjente til Spirets Rejsning, og først i Juli 1742 kunde Tømrmester J. C. Kreysig tage fat paa Stakitværket (fuldført 1746 af Tømrmester Peder Hosling)⁶. Den store Mur mod Nørregade blev sidst færdig, Gercken afsluttede sit Billedhuggerarbejde 1746; ved samme Tid forfærdigedes to dobbelte Jernporte af Kleinsmedene Gert Caspersen og O. G. Printzler⁷, og der blev sluttet Kontrakt med Malermester Niels

Fig. 64. Medaille, med Frue Kirke i Baggrunden, udført af Urtekræmmer H. J. Lyngbye i Anledning af hans 4½ Maaned gamle Datters Død 2. Febr. 1794. Den kgl. Mønt- og Medaillesamling.

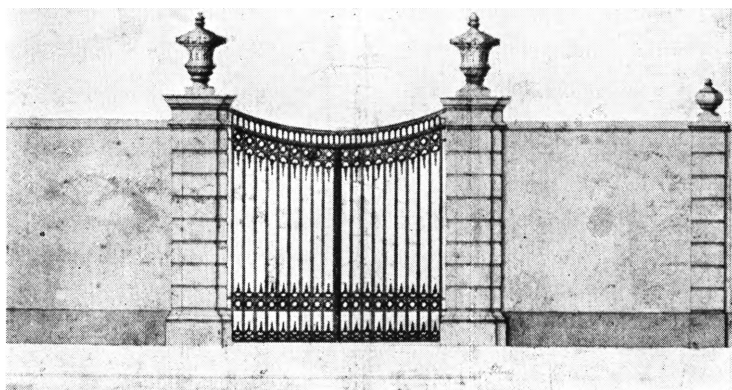

Fig. 65. Kirkegaardsmurens Indkørselsport ved Dyrkøb. Udsnit af samme Tegning som Fig. 63.

Winge om Maling og Forgyltning af Stenhuggerarbejdet⁸. De sidste Regninger blev anvist⁹ 11 Aar efter, at de forberedende Arbejder var paabegyndt.

Stakitværket er paa senere Stik¹⁰ afbildet anderledes end paa Rach og Eegbergs Maleri (Fig. 62) og stemmer ikke overens med Angivelsen paa Geddes Plan fra 1757. En Omlægning har antagelig fundet Sted omkring 1760.

Kirkebygningen, der 1728 stod tilbage, da Branden var slukket, har frembudt et sørgeligt Syn. Spiret og overhovedet alt Træværket var brændt, og i Midtskibet var Hvælvene styrtet ned; men selv om man indsaa, at det vilde blive en omstændelig Reparation, og at en Del af de skørnede Murtinder maatte brydes ned, har man ikke fra første Færd forstaaet, hvor omfattende Ødelæggelsen var. Ilden havde hærget grueligt, og den gamle Kirke havde tilmed før Branden været i uforsvarlig Stand. Fundamenterne var undergravede, og Taarnet, der allerede ved en tidligere Lejlighed var blevet afstivet med en ekstra Pille, havde slaaet en Revne, der efter Branden var blevet endnu større. Men alle disse Mangler opdagede man først senere. Det var en Selvfølge, at Frue Kirke, Hovedstadens vigtigste, skulde genopføres, og det vides, at allerede 2 Maaneder efter Branden har Overlandbygmester J. C. Krieger beskrevet Taarnets Beskaffenhed, Højde etc.¹¹ og den 23. December 1728 indleveret et Overslag over, hvad Kirkens Istandsættelse vilde koste¹². I den forløbne Tid havde han undersøgt Kirken og ladet de fornødne Tegninger og Overslag udfærdige.

Som det i Omtalen af Spiret skal godtgøres, havde Kongen paa dette Tidspunkt bestemt, »at en Lanterne alene skulde opsættes paa Vor Frue Kirke«; naar der ikke paataenktes et højt Spir, har det da nok været af økonomiske

Grunde. Da hele Genopbygningen ifølge Kriegers første Overslag kun vilde beløbe sig til 18,511 Rdl., og vi til Sammenligning kan nævne, at et højt Spir som det, der havde været før Branden, i Maj 1730 ansættes til med Kobbertækning at ville koste 14,995 Rdl.¹³, ses det af den ringe Istandsættelsessum, Krieger opgiver, at der i December 1728 kun har været Tale om meget enkle Foranstaltninger. Uden Tvivl har man paa dette Tidspunkt villet nøjes med at reparere Mure og Hvælv, give Kirke og Kapeller nye Tage og saa endelig afslutte Taarnet med den allerede omtalte Lanterne.

I et senere Brev fortæller Geheimeraad Vincents Lerche og Biskop Chr. Worm, at de havde gjort Forestillinger vedrørende Lanteren paa dette Tidspunkt, saa det tør formodes, at disse Herrer sammen med Krieger har haft Kirkens Skæbne i Hænderne fra allerførste Færd, og de beholdt stort set denne Stilling til 1731, dog ændret i 1730 ved, at J. C. Ernst den 16. Juni efter Kongens Ordre fik overdraget Inspektion over Kirkens Opførelse efter de da eksisterende Tegninger¹⁴.

Imidlertid forlod man hurtig den første Istandsættelsesplan. Allerede i Marts 1729 forelaa et andet fuldt gennearbejdet Udkast, hvortil en Række navngivne Haandværkere leverede Overslag, men af hvilke kun Tømremester Kreysigs er bevaret¹⁵. Da imidlertid en endnu eksisterende Tegning kan bevises at høre til dette Overslag¹⁶, vil denne Fase af Bygningshistorien meget godt kunne belyses. Den var overordentlig vigtig (Fig. 66).

Man vilde nu forhøje Kirkens tidligere lave Sideskibe, saaledes at Midtskib og Sideskibe blev lige høje, og der dannedes en Hallekirke af en ganske anden storslaaet Karakter. 16 høje, ottekantede Piller skulde nu erstatte Midtskibets Mure og bære Hvælvene over det store Rum.

Denne vigtige Ændring i Byggeplanen — der maa karakteriseres som den mest betydningsfulde overhovedet i Projekteringshistorien — fastholdtes i den følgende Tid, og den endelige Kirke blev da ogsaa opført i Overensstemmelse hermed, saaledes at Kirkerummet altsaa allerede i Marts 1729 har faaet sin endelige Form paa Papiret, den Form, som først flere Aar senere kunde blive virkeliggjort, saadan som vi kender den fra Stikket i »Danske Atlas« (Fig. 83). Det blev paa Grundlag af disse ændrede Planer, at der nu sluttedes nye Kontrakter med Haandværkerne.

Det fremgaar af Kontrakten med Kreysig, at Kirken, bortset fra denne Forandring, i det væsentligste skulde genopføres med de mange forskelligartede Kapeller, som den før Branden havde haft, og at man endnu holdt fast ved Lanteren i Stedet for et Spir.

Den 16. September ønskede Frederik IV oplyst, om man ikke kunde opføre Kirken billigere. Overslag paa Byggeriet indbragtes da samlet den 19. Februar 1730; de approberedes alle den 28. Februar. De samlede Udgifter

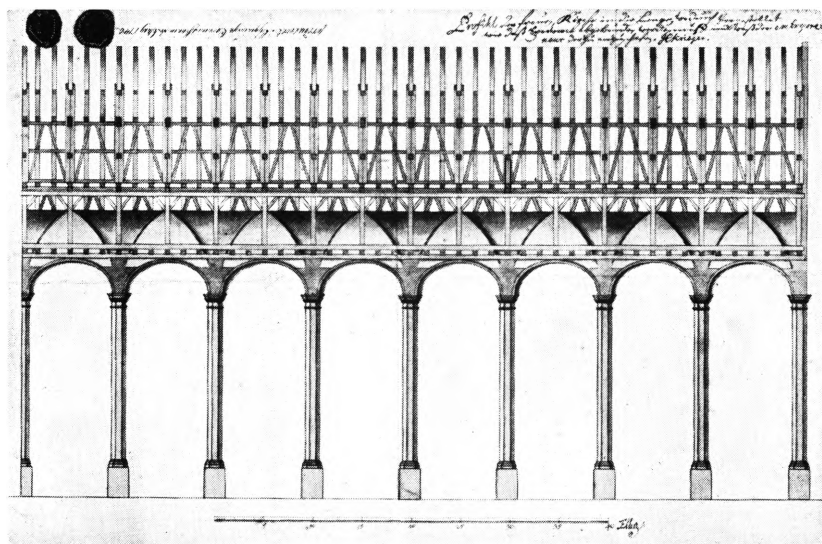

Fig. 66. Længdesnit i søndre Sideskib tegn et af J. G. Kreysig, paategnet af Krieger 1729 og forsynet med Lerches og Worms Segl.

ved Istandsættelsen af Frue Kirke vilde efter den medfølgende Extrakt beløbe sig til 44,853 Rdl., d. v. s. det tredobbelte af, hvad man hidtil havde tænkt¹⁷.

Kongen bad da Worm og Lerche om, at de »saasnart Aarsens Tiid det nogenledes tillader, seer derhen, at med Arbejdet bliver gjort Begyndelse«¹⁸.

Det var Murermester Abraham Stoy, Tømremester Kreysig og Stenhugger D. Gercken, der havde faaet det væsentligste Arbejde. Af Kontrakterne fra Februar 1730 fremgaar det, at man — bortset fra Spiret — stadig holdt sig til de Planer, der allerede forelaa i Marts 1729. Ikke blot Koret, men ogsaa Taarnets store Murmasse skulde indgaa i den nye Kirkebygning, mens Midtskibets Mure og en Del uholdbart andre Steder maatte rives ned.

Da det hele nu var kommet igang, stødte pludselig nye Vanskeligheder til. Det var galt med de gamle Fundamenter under Sideskibenes Ydermure. Nu skulde de bære Mure, der var lige saa høje som det gamle Midtskib; men da man konstaterede, at der før i Tiden havde været »udhugget i Grunden for at gøre Gravene des videre«, og at de aabne Grave flere Steder gik adskillige Alen dybere end Fundamenterne, fandt Worm og Lerche, at det »at rejse Muure højere end de tilforne vare paa saa slet en Grund vilde være uforsvarligt«¹⁹. J. C. Ernst, der allerede den 16. Juni 1730 havde faaet overdraget Inspektionen over Byggeriet, fik da af Kongen Ordre til at besigtige Grunden. Efter hans Skøn maatte Kirkens Langmure indtil Koret nedbrydes til under Vinduerne, ligeledes de indvendige Piller og endnu siddende Hvælv. Med Hensyn til Genopførelsen ytrede han Ønske om, »at de Stræbepiller, der ikke staar i Symmetri med Kirkens indvendige Piller og ikke kvadrerer med

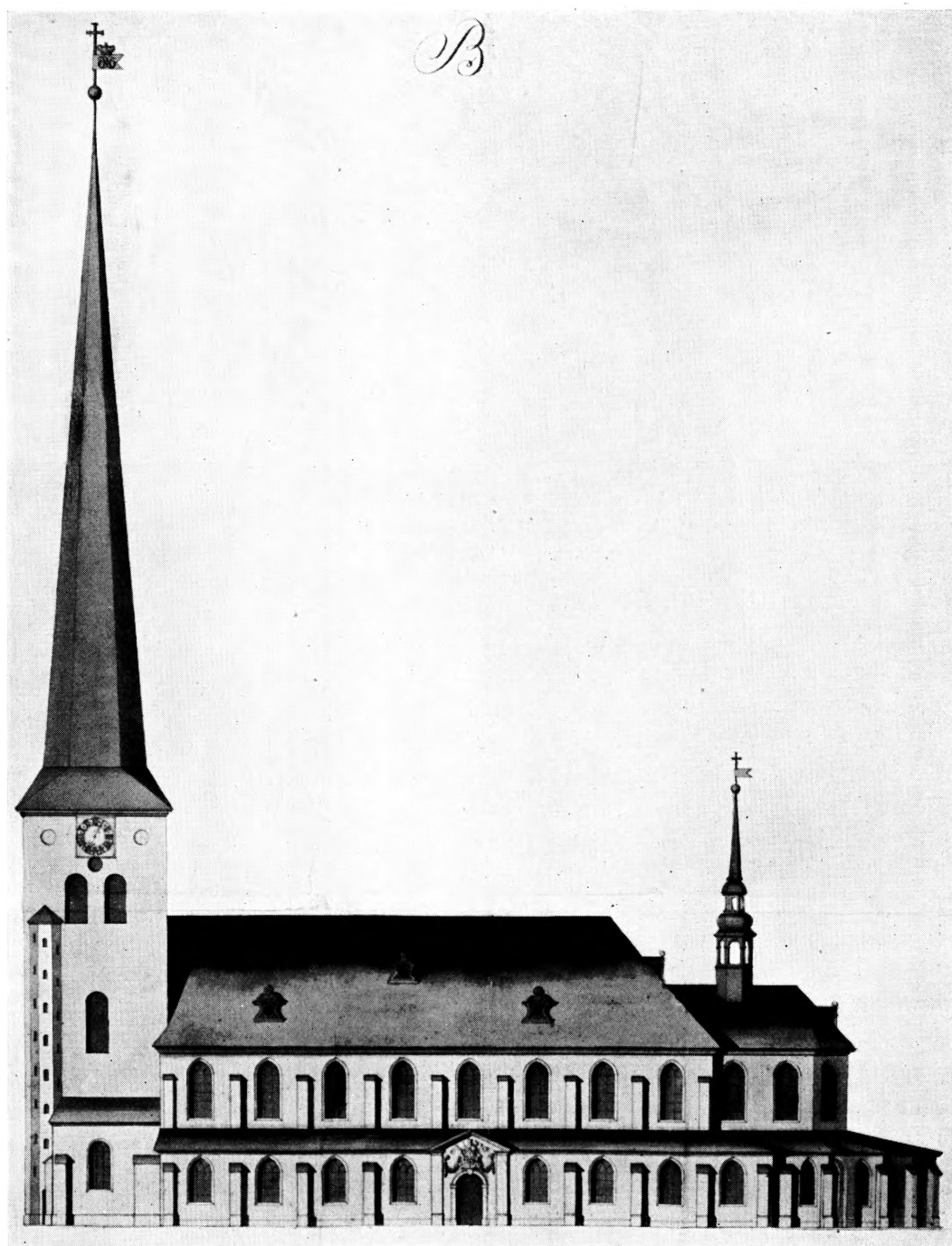

Fig. 67. Vor Frue Kirke, set fra Syd. J. F. Ramus' Projekt, approberet 10. August 1731.

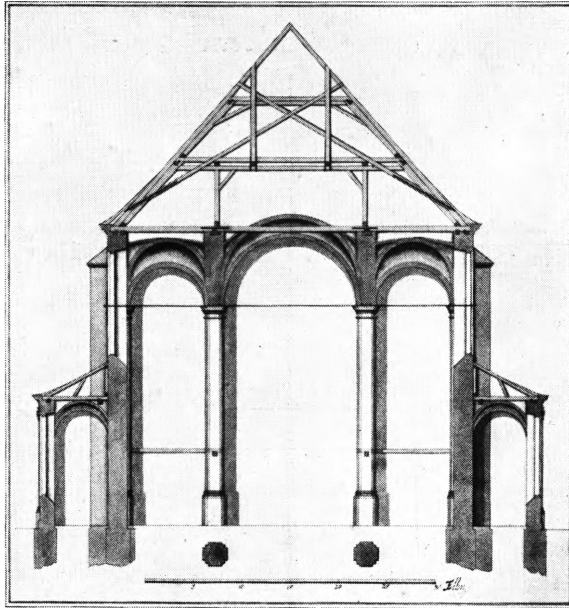

Fig. 68. Tværsnit af Skibet visende Hallekirken med firkantede Pilasterpiller og de ydre Sideskibe.
Tegnet af J. G. Kreysig.

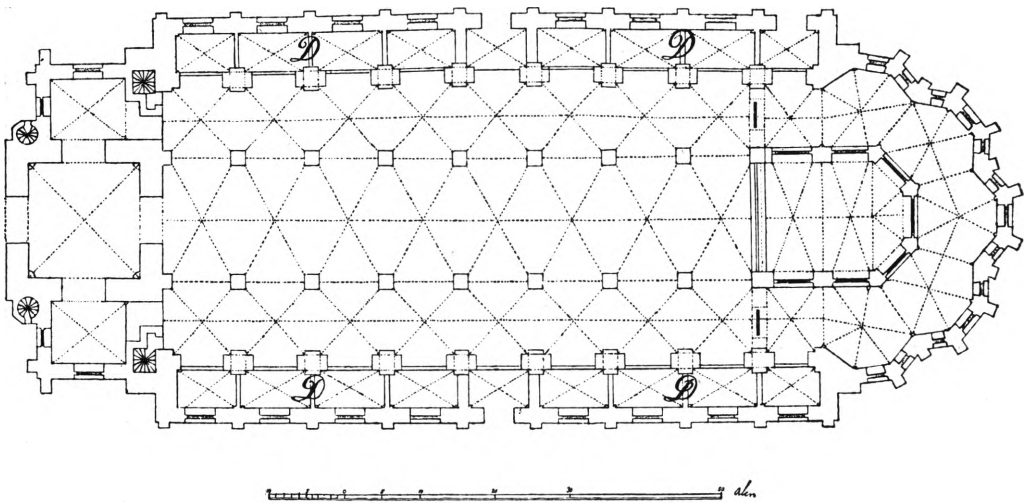

Fig. 69. J. F. Ramus' Plan fra 1731. Det middelalderlige Kor er bevaret, men Sydsidens Kapeller er erstattet af et ydre Sideskib, og et lignende er tilbygget paa Nordsiden D—D.

disse«, maa blive fornyet efter en regulær Fordeling. Endvidere fremsatte Ernst den interessante Programudtalelse, »at de indvendige ottekantede Søjler med deres Piedestaler skal opføres helt af nyt efter Tegningen i Lighed med dem, der staar i Trinitatis Kirke«, og at de nye Hvælv skal mures efter »Façon« af dem i Frelsers Kirke paa Christianshavn²⁰.

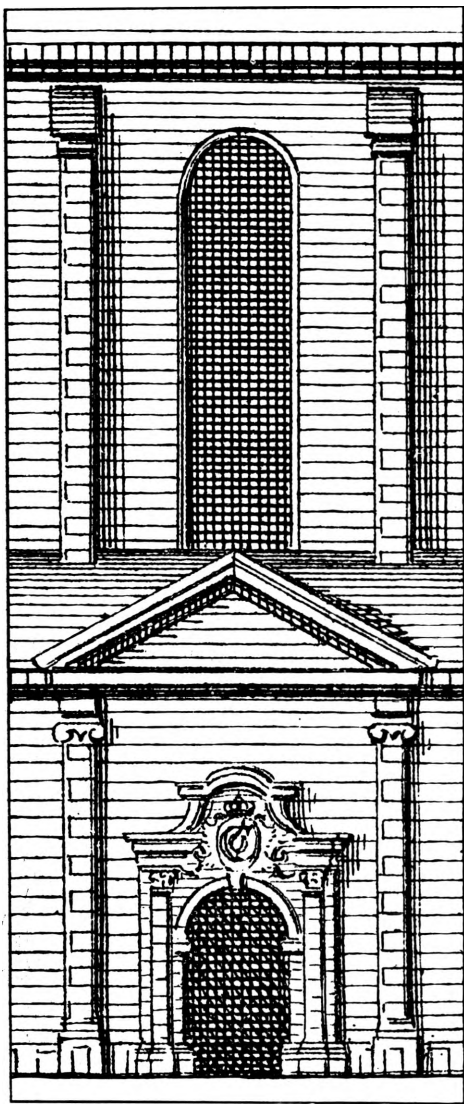

Fig. 70. Sydsidens Portal. Forstørret Udsnit af Stikket i »Danske Vitruvius«. (Sml. S. 129).

Der blev da sluttet Kontrakt med Murermester Abraham Stoy om nye Fundamenter, godkendt af Frederik IV den 1. August 1730²¹.

I Oktober s. A. styrtede imidlertid det gamle Taarn ned. Da Byggesagen trak i Langdrag, bl. a. paa Grund af Kompetancestridigheder mellem Bygmestrene indbyrdes og mellem dem og de tilsynsførende Herrer, tabte den nye Konge, Christian VI, Taalmodigheden og greb energisk ind. For at sætte Fart i Sagen nedsatte han i Marts 1731 en ny handledygtig Bygningskommission, der fremtidigt skulde lede Genopførelsen af alle offentlige Bygninger i København, deriblandt Frue Kirke i første Række, alt under Konseillets Overtilsyn²². Den mest arkitekturkyndige i Kommissionen var Kancelliraad J. F. Ramus, Professor i Matematik ved Universitetet.

Der blev nu udarbejdet nye Tegninger, men de holdt sig tæt til Kriegers, idet dog Ramus foreslog at erstatte Sidekapellerne med to Tilbygninger langs Kirkens Sider, hvilket vilde blive »til mere Regularitet som og Kirken til mere Nytte«. Dette Projekt, der er bevaret (Fig. 67 og 69), blev approberet af Kongen den 10. August 1731²³.

Nedbrydningen af de gamle Mure og Fundamenternes Fornyelse blev gen-

nemført af Abraham Stoy, og Grundstenen til den ny Kirke blev nedlagt den 11. September 1731 af Kongen selv²⁴.

Genopbygningen af den store Kirke kunde nu for Alvor skride frem. I Begyndelsen holdt man sig strængt til den approberede Tegning, og de første Forslag om Ændringer tilbagevistes resolut af Kommissionen. Kreysig var allerede langt fremme med Afbindingen af Tagværkets Tømmer, og dette tilhuggedes efter den gamle Tegning. Men da nu Murermestrene Lars Erichsen og Ole Larsen skulde rejse de nye Piller efter den regulerede Plan, kom man

i en vanskelig Situation; Kommissionen besluttede saa den 30. September 1731, at Pillerne alligevel ikke skulde opføres efter Tegningen, men »efter Tømmermandens Inddeling og Afbinding«²⁵.

Pillerne blev heller ikke otte-kantede, som de ses paa Tegningen fra 1729 (Fig. 66), og som de fandtes i Trinitatis Kirke, der tidligere var anvist Haandværkerne som Forbillede. Man forlod den gamle Form til Fordel for en moderne Pille, indkapslet i Pilastre, en Pille, »der efter den der vedtagne Smag giver en artig Anseelse«²⁶ (Fig. 68 og 83).

Allerede i September 1732 var Murerarbejdet saa vidt færdigt, at Tømrerne kunde begynde med Tagets Rejsning²⁷.

Tømrmester Kreysig gennemførte nu en Ændring af Sparværket i Overensstemmelse med den approberede Tegning, saaledes at Kirkens store Tag blev afvalmet mod Koret, og den Gavlf, som Krieger her havde tænkt sig opført (sml.

Fig. 66), bortfaldt. Tegningen til denne Ændring er bevaret²⁸.

Man gjorde, hvad man kunde, for at faa Kirken under Tag inden Vinteren.

I Oktober var det lille Spir over Koret blytækt²⁹, de lave Kapeller, der var kommet extra til ved Ramus' Forslag, stod opførte, og i November var Tagstenene leveret. Det lille Spirs Knap og

Fløj blev forgyldt og malet og saa ud, som vi kender det fra senere Billeder. En Række Tegninger til det er bevaret fra Tømrmester Kreysigs Haand (Fig. 81), men det opførtes ikke meget forskelligt fra den Tagrytter, der ses paa den approberede Tegning fra 1731. Det fik en noget rigere Opdeling, blev gjort slankere og maaske trukket lidt mere i Højden.

I 1730 havde Murerne givet Overslag over nye Korhvælv med »Ri[bb]ler og Hovedbuer«, men i December 1732 eftersaa Arkitekten sammen med Murermesteren, »hvorledes Gevelterne ved det gamle Chor kand conserveres«³⁰, og den

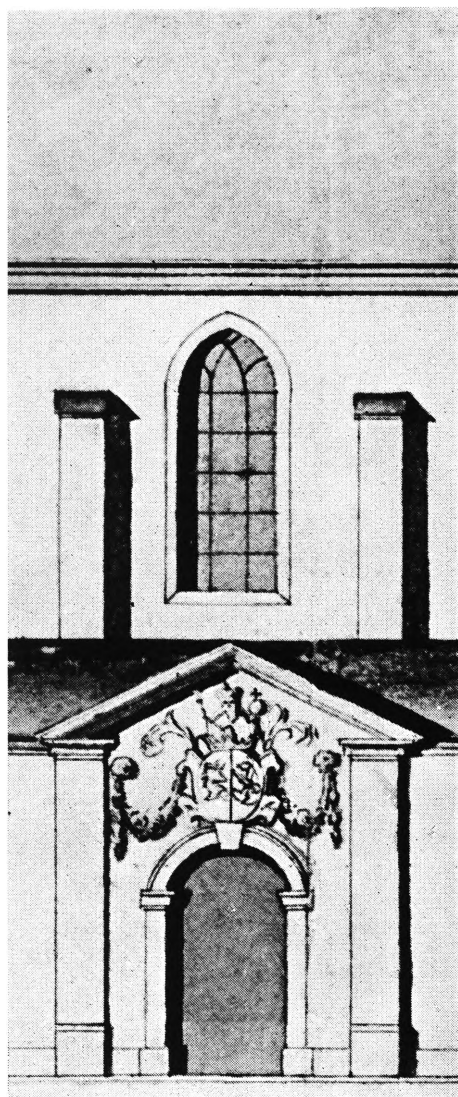

Fig. 71. Den projekterede Sydportal. Forstørret Udsnit af J. F. Ramus' Projekt. (Sml. S. 118).

17. Marts 1733 blev det bestemt for den øvrige Kirkes Vedkommende, at Hvælvene ikke skulde mures med skarpe Grater, men med Ribber³¹, saadan som det ses paa Stikket i »Danske Atlas« (Fig. 83). Man holdt sig med andre Ord til det i Kriegers Tid anviste Forbillede, Frelsers Kirke paa Christianshavn. De nye Hvælvinger blev slaaet i Løbet af 1733, og selve Kirkerummet var da færdigt. Som det vil fremgaa af det følgende (S. 128), er det dog muligt, at de gamle Korhælv blev taget ned.

De næste Aar gik med Arbejde paa Taarnet og Indretning af Kirkerummet. Først i September 1736 blev der sluttet Akkord med D. Gercken om de to Portaler henholdsvis paa Kirkens nordre og søndre Side³². Sandsynligvis er den i »Danske Vitruvius« gengivne Portal (Fig. 70) nogenlunde identisk med Tegningen fra 1736, i alle Tilfælde er den vidt forskellig fra det Portalanlæg, der er antydnet paa den i 1731 approberede Tegning (Fig. 71), hvor man over Døraabningen ser en Gengivelse af Universitetets Segl med Christian III i Kongeskrud over det dansk-norske Vaaben anbragt i en Kartouche mellem store, kraftige Festons.

Den approberede Tegning fra 1731, som — bortset fra Kapellerne — hviler paa Overlandbygmester Kriegers Tegninger, fremstiller nærmest en gotisk Kirke. Krieger, der besad en for sin Tid ualmindelig Evne til at arbejde i og forstaa andre Tidens arkitektoniske Formsprog, har med Hensyn til de gotiske Rester — først og fremmest Koret — villet genopføre Kirken som en gotisk Hallekirke. Naar han hævdede Sideskibene og udformede en Kirkebygning, der nærmest kan sammenlignes med Trinitatis Kirke — hvortil ogsaa Krieger efter eget Udsagn har leveret Tegningerne ved Genopbygningen — saa kunde han gøre det, uden at den gotiske Karakter gik tabt. Han havde tænkt sig at anvende spidsbuede Vinduer, som de endnu fandtes i Koret, og disse fastholdtes i den Tegning, Ramus udarbejdede i 1731, men under Opførelsen ændredes de til rundbuede, Stræbepillerne førtes helt op til Gesimsen, og Ramus' lave Kapelrækker fik ioniske Pilastre (Fig. 70 og 71)³³.

Taarnet havde man allerede i den tidligste Projekteringsperiode, umiddelbart efter Branden 1728, vedtaget at genopføre, men det skulde blot krones af en lav Kuppel med en Lanterne, kranset af en Vægtergang, altsaa en lignende »slet Opsats« som den, der ved samme Tid blev opsat paa Helligaandskirkens Taarn³⁴. Frederik IV ønskede imidlertid et højere og mere anseligt Spir paa Hovedstadens største og fornemste Kirke. De kommitterede ved Kirkebygningen (Worm og Lerche) lod følgelig J. C. Krieger udarbejde et Projekt, der muligvis er identisk med en endnu bevaret Tegning med to Varianter, af hvilke den ene (Fig. 72) viser et ganske simpelt, slankt Pyramidespir af Tømmer, ca. 100 Alen højt, nærmest en Rekonstruktion af det gotiske Spir, medens den anden (Fig. 73) foreslaar et Spir, hvis nederste Del er formet som et buget,

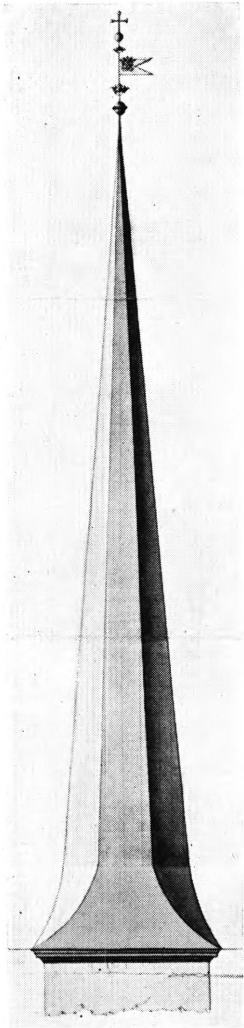

Fig. 72.

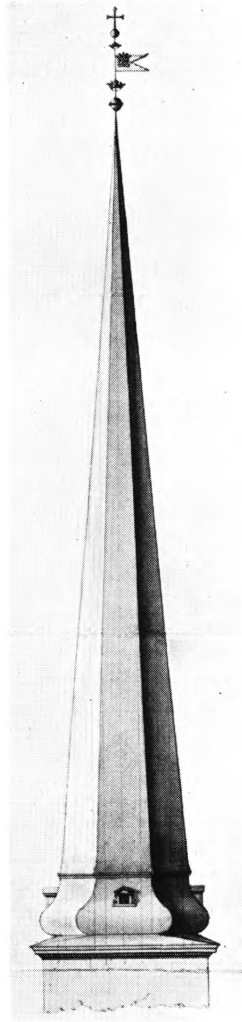

Fig. 73.

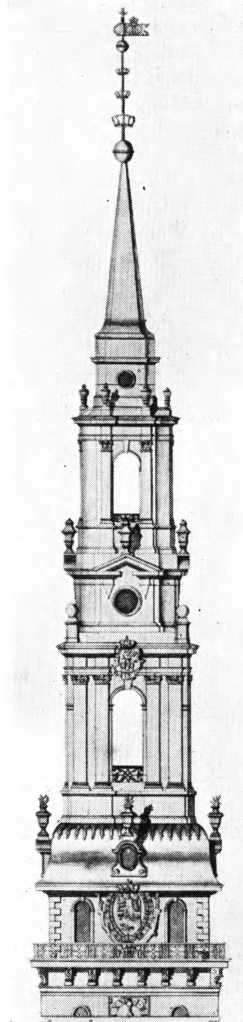

Fig. 74.

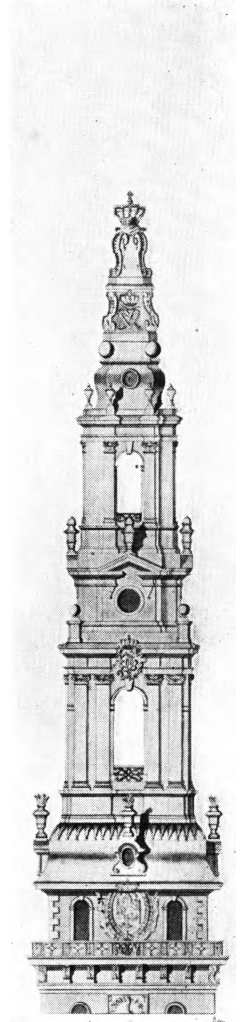

Fig. 75.

Fig. 72. Spirforslag i middelalderlig Form med Frederik IV' Initialer i Flojen.

Fig. 73. Variant af Spirforslaget Fig. 72.

Fig. 74. Lerches Spir, som det blev opført, noget omarbejdet af Thura.

Fig. 75. Thuras ikke approberede Forslag til Spirets Forkortning.

bærende Led med Kviste til alle 4 Sider. Forst derover rejser den gotiske, otte-kantede Spids sig.

J. C. Krieger, der ikke kunde føle sig tilfredsstillet ved denne nødtørftige Løsning, forelagde saa i Juli 1729 et Projekt til et Spir af 100 Alens Højde, opført fra øverst til nederst af Bremersten, den øverste Part (41 Alen høj) formet som en Pyramide³⁵. Tegningen synes ikke at være bevaret. Efter at have indhentet forskellige Erklæringer fra sagkyndige, bl. a. fra Generalbygmester J. C. Ernst om dette i konstruktiv Henseende øjensynlig meget dri-

stige Projekt, indstillede de kommitterede den 4. September 1729 til Kongen³⁶, at Pyramiden blev rejst i Tømmerværk, beklædt med Kobber, og at kun den nedre Part blev bygget af Sten, dette Kompromis approberedes den 16. s. M.³⁷, hvorefter de behørigte Kontrakter blev sluttet med Bygningshaandværkerne (D. Gercken for Stenhuggerarbejdet, Kreysig for Tømrerarbejdet)³⁸.

Ved en derpaa følgende Undersøgelse af Taarnets Murværk viste det sig imidlertid, at en allerede forhaandenværende Revne var blevet betydeligt udvidet, ligesom Fundamenterne skønnedes at være utilstrækkelige³⁹. Efter en Konference med de kommitterede maatte Krieger, hvis Dispositioner blev stærkt kritiserede, frafalde sit storartede Spirprojekt⁴⁰. Man maatte da gaa tilbage til det allerede foreliggende, simple Projekt, som Kongen paa Trods af de kommitteredes Betæneligheder (fremsat i Forestilling af 18. Maj 1730)⁴¹ befalede udført. Kreysig begyndte da Tilhugningen af Tømmeret efter den i Juni samme Aar godkendte Tegning⁴², og Arbejdet herpaa fortsattes ind i Christian VI's første Regeringsaar.

Taarnmurene naaede hurtigt en betydelig Højde, og Arbejdet gik rask fra Haanden; for rask, thi Natten mellem den 13. og 14. August 1733 styrtede Taarnet atter sammen og knuste i Faldet de nybyggede Hvælv. En Besigtigelseskommission lagde Ansvaret paa Muremestrene, der havde anvendt for tynde Skalmure og for frisk Fyldkalk⁴³. Man maatte nu tage Taarnspørgsmaalet op fra Grunden. Kongen overdrog i Foraaret 1734 Inspektionen over Taarnets Genopførelse til Stadsbygmester N. Banner Mathiesen og befalede Generalløjtnant Scheel og Oberst E. D. Häusser (fra 1735 Generalbygmester) som særlig sagkyndige at bistaa ham⁴⁴. Som et Resultat af disse Arkitekters fælles Arbejde forelagde Banner Mathiesen den 9. Juni 1734 Kirkens Bygningskommission en Tegning (Fig. 76), efter hvilken Taarnet blev genopført⁴⁵. Den adskilte sig især fra Projektet af 1731 derved, at Ydermurene var forsynede med Afsatser svarende til de indvendige Etagedelinger, en i æstetisk Henseende betydelig Forbedring, der formentlig maa tillægges Häusser. Byggearbejdet gik saa i Gang; de arme Muremestre skulde gøre Arbejdet om for egen Regning, men dog i et langsommere Tempo, idet Stilladserne kun maatte hæves 15 Alen om Aaret. 1738 besluttede man at forhøje Taarnet med 4 Alen⁴⁶; den store Hovedgesims under Vægtergangen, forfærdiget af Gercken, blev opsat i 1742, og hele Taarnet var fuldendt 1743, opmuret af nyt fra Grunden⁴⁷.

Da Taarnbygningen nærmede sig sin Afslutning, blev Spirproblemet brændende. Formelt set stod Projektet til det tarvelige, ottekantede Tømmerspir stadig ved Magt, men efterhaanden som det mægtige Taarn gik i Vejret, mistede det de sidste Rester af sin Autoritet. Christian VI, der nu umuligt kunde akceptere det, havde ønsket at lade Generalbygmester Häusser levere

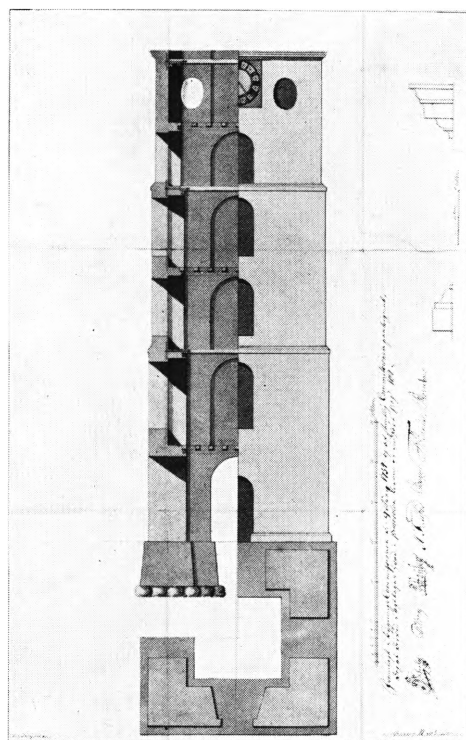

Fig. 76. Banner Matthiesens Arbejdstegning til Taarnet 1734.

et nyt og i barok Forstand moderne Projekt, men til almindelig Overraskelse tilstillede han i April 1739 de kommitterede en Tegning til Spiret af Overceremonimester Vincents Lerche⁴⁸. Dette Udkast, hvis meget rige Dekoration i de følgende Aar blev en Del reduceret⁴⁹, var ikke noget originalt Arbejde, men en ret nøje Gentagelse af et Spirudkast til St. Martin's-in-the-Fields i London, publiceret i James Gibbs: »A Book of Architecture« (1728)⁵⁰. Den 29. April 1740 blev »Overdirektionen« ved Spirets Opførelse lagt i Lerches Hænder⁵¹. Paa Grund af Svaghed afgav han i April 1742 Ledelsen til Lauritz de Thura⁵², der vel snart efter blev Medlem af Kirkebygningskommissionen⁵³, men dog fik Tilhold om ved Spirets Opførelse »i alt at betjene sig af Lerches Anvisninger«. Dog lykkedes det ham i 1743 at faa det overdimensionerede Spirs Højde reduceret med 10 Alen⁵⁴ (Fig. 74).

Taarnets prægtige Hovedportal blev udført i Bremer-Sandsten af D. Gercken efter en Kontrakt med vedføjede Tegninger, sluttet den 17. Maj 1743 med L. de Thura⁵⁵. Den synes opsat 1747⁵⁶, men først i August 1749 fik Gercken de sidste Penge for Arbejdet⁵⁷. Portalen blev publiceret i »Danske Vitruvius« I (Fig. 77) Efter Thuras Ordre leverede Snedker Jacob Bals en stor, rigt skulpteret Rokoko-Dobbeltdør til Hovedportalen. Snedkerens Ori-

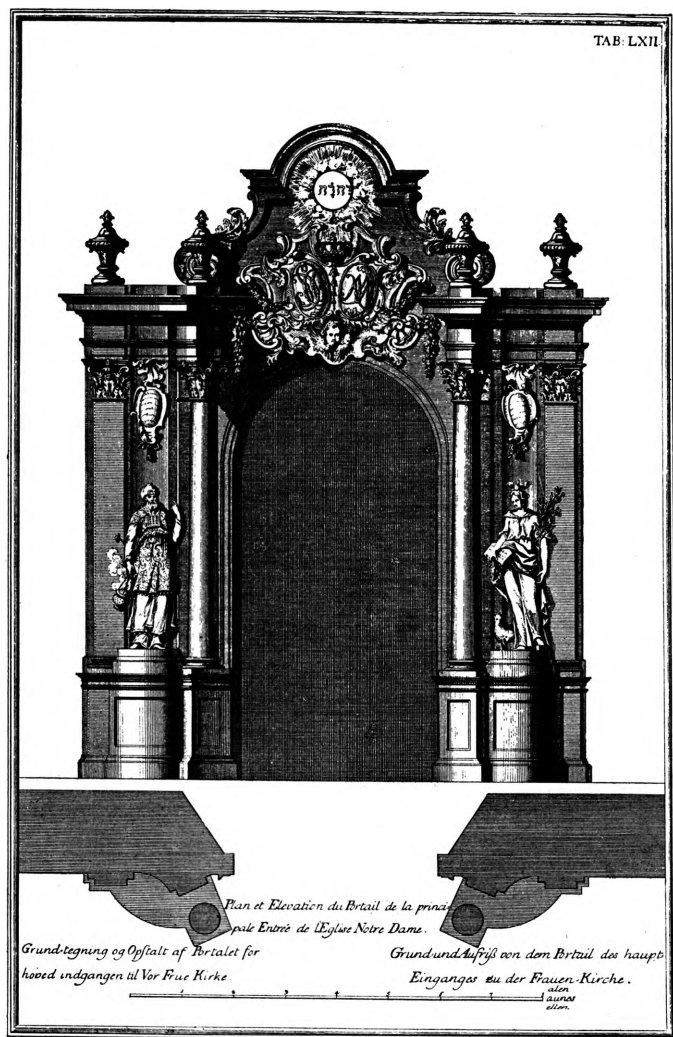

Fig. 77. Taarnportalen efter »Danske Vitruvius«.

ginaltegning er bevaret (Fig. 78)⁵⁸; den viser en Dør, der i Højden svarer til Døraabningen paa Stikket i »Danske Vitruvius«, men er noget bredere.

Endelig var Spiret færdigt i December 1744, idet Tækningen med Kobber blev fortsat ind i 1745⁵⁹. Alle Pilastrenes Kapitæler samt Vaser og andre skulpturelle Detailler var udført i Træ af Gercken og beklædt med Kobber⁶⁰; Kronerne og Kuglerne paa den enorme Fløjstang skyldtes Kobbersmed J. Hövinghoff⁶¹.

Den færdige Barok-Kirke bar tydeligt Præg af sin indviklede Bygnings-historie. Snart stræbte man efter at vise den yderste Sparsommelighed, snart ønskede man at fremhæve Byens Hovedkirke ved overdaadig Pragtudfoldelse.

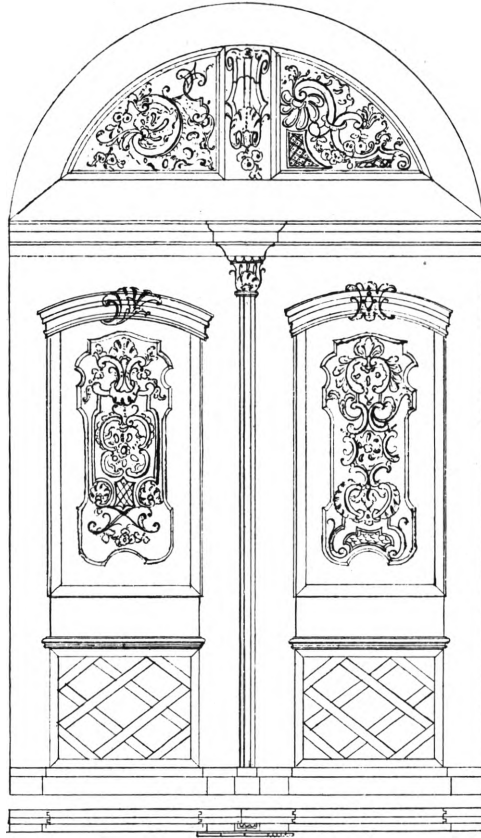

Fig. 78. Snedkermester Jacob Bals Tegning til Hoveddøren.

Dygtige Kunstneres alvorlige Arbejder blev sat ved Siden af det vildeste Dilettanteri, og tekniske Krav blev tilsidesat ved kongelige Magtbud. Det er da intet Under, at Resultatet, som vi kender det fra talrige, samtidige Billeder, ikke kan kaldes ubetinget vellykket (Fig. 62, 79 og 83).

Branden i 1728 skaanede foruden S. Rochi Kapel, som dog blev nedrevet, hele det middelalderlige Kor, der indgik som et fast Led i samtlige Genopføringsprojekter, og hvis Stilformer øvede Indflydelse paa Detaillerne i de første Forslag, men efterhaanden blev underkendt i den sejge Forvandlingsproces fra Gotik til Barok, som Kirken under Opførelsen var underkastet. De middelalderlige Former faldt ikke i Tidens Smag, og formodentlig har man kun modstræbende ladet sig lede af de Fornuftgrunde, der talte for at bevare det gamle Murværk. I hvor vid Udstrækning dette er sket, kan vi nu ikke bedømme i Detailler.

Det er saaledes ikke sikkert, at Højkorets Hvælv blev bevaret til Trods for, at de paa et temmelig sent Tidspunkt under Genopførelsen blev synet

af Haandværkerne, som skulde fremsætte en Udtalelse om deres Restaurering (se S. 121). Sammenligner man nemlig Projekterne, viser det sig, at Hovedgesimsen paa Skibet efterhaanden er hævet ca. 4 m i Forhold til Ramus' Projekt, og Højkorets Gesims fulgte med. Samtidig maa Stikkene over Højkorets Vinduer været løftede og gjort rundbuede, saaledes som alle Afbildninger viser dem (undtagen Interiøret i »Danske Atlas«). Det er meget tvivlsomt, om dette har kunnet lade sig gøre, hvis de middelalderlige Hvælv blev siddende. Naar Thura paa Planen i »Danske Vitruvius« (Fig. 80) ikke viser nogen Signatur for Hvælv i Højkoret, er det maaske en Tilkendegivelse af, at der enten ingen Hvælv har været, eller at de har været bygget af Brædder ligesom Helligaandskirkens. Paa Kreysigs Snit af Koret (Fig. 81) er intet Hvælv vist, hvilket maaske kan skyldes, at det er en Tømrertegning, der kun tager Sigte paa at vise Tagrytterens Konstruktion; men da den af Bjælker baarne Rytter staar midt over et Fag (se ogsaa Fig. 79), altsaa hvor den eventuelle Hvælving har været højest, vil en Sammenligning med Snittet i Skibet (Fig. 68) vise, at hvis Koret har haft Hvælv, der havde Toppen under Bjælkelag og Muroverkant, maatte de ligge lavere end Skibets Hvælvinger, hvad der er mindre sandsynligt.

Gaar man ud fra, at Højkoret ikke har haft murede Hvælvinger, bliver det forstaaeligt, at de høje Mure ikke er støttet af udvendige Piller. Det er maaske endog sandsynligt, at Højkorets Overmure har været taget helt ned; de glatte, pilleløse Murflader har ikke gotisk Karakter og er ikke i Overensstemmelse med ældre Billeder (Fig. 16 og 21). Ligeledes maa Koromgangens meget flade, kobberdækkede Taghældning antages at skyldes en Fornylse⁶². Derimod er Koromgangens Mure sikkert de middelalderlige, og deres profilerede, spidsbuede Vinduer skiller sig paa Billederne af Kirken efter Bombardementet tydeligt ud fra de rundbuede Barok-Vinduer (Fig. 82). Ogsaa Korkapellernes aftrappede Støttestøtter er de gamle, og Koret havde saaledes i det Ydre trods alt bevaret sit middelalderlige Præg. De middelalderlige Vinduers Stavværk synes at være erstattet af Jernstel svarende til Kirkens øvrige Vinduer, der blev bestilt i »Grev Lauerwigs« Jernværk⁶³. I Murfoden var indsat nogle Ventilhuller til de underjordiske Gravkamre, og en Tegning af Eckersberg⁶⁴ viser under Østvinduet en lille Døraabning, antagelig en Nedgang til et Gravkammer, der godt kan være ældre end 1728. I det nordøstre Kapel førte en lille Præstedør ind til Koromgangen. Den omtales som en Dobbeldør med Flammelister paa Indersiden⁶⁵.

Det afvalmede Tag over Højkoret, hvis Konstruktion vi kender fra Kreysigs Snit (Fig. 81), er et Vinkeltag, og det er saaledes betydelig fladere end det middelalderlige. Det har foruden den noget umotiverede Tagrytter faaet en grimt anbragt Kvist mod Øst.

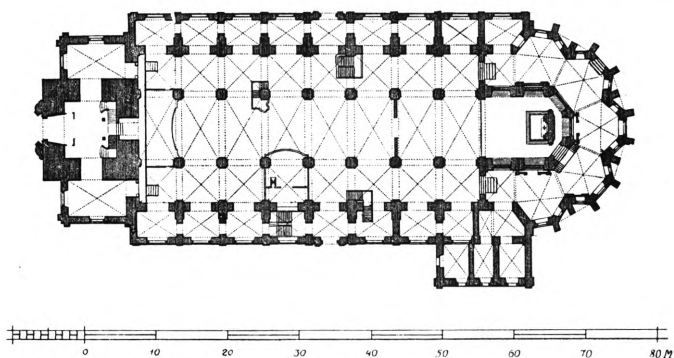
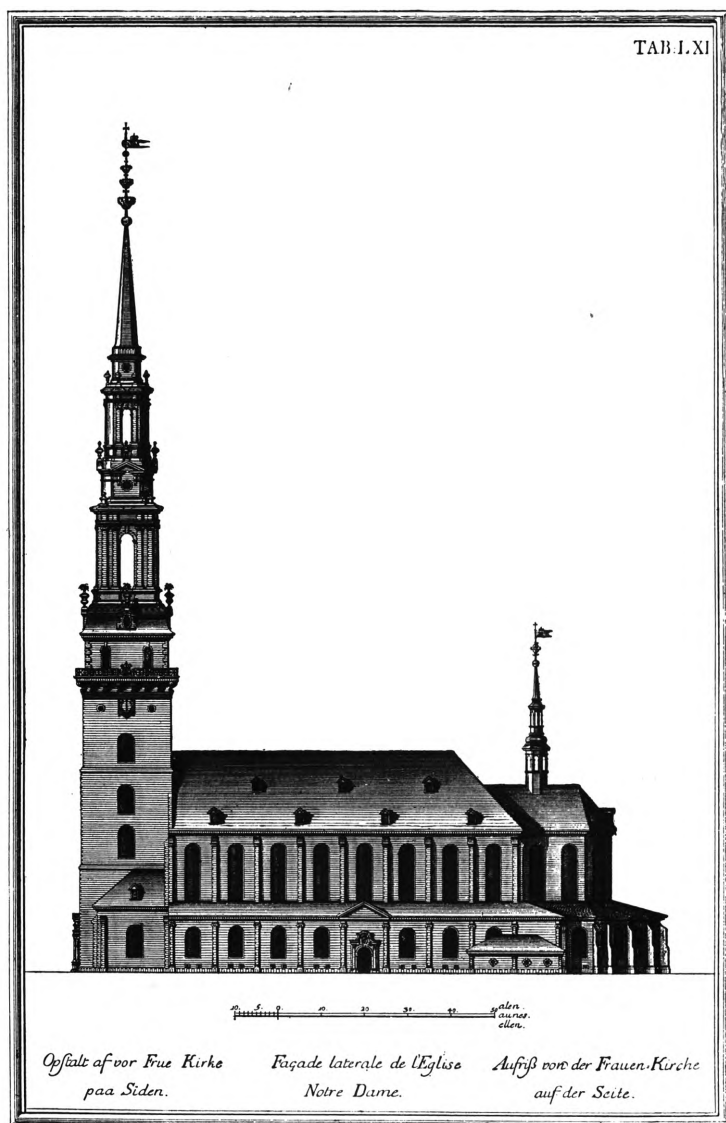

Fig. 79-80. Sydside og Plan af Vor Frue Kirke. Efter »Danske Vitruvius« 1746.

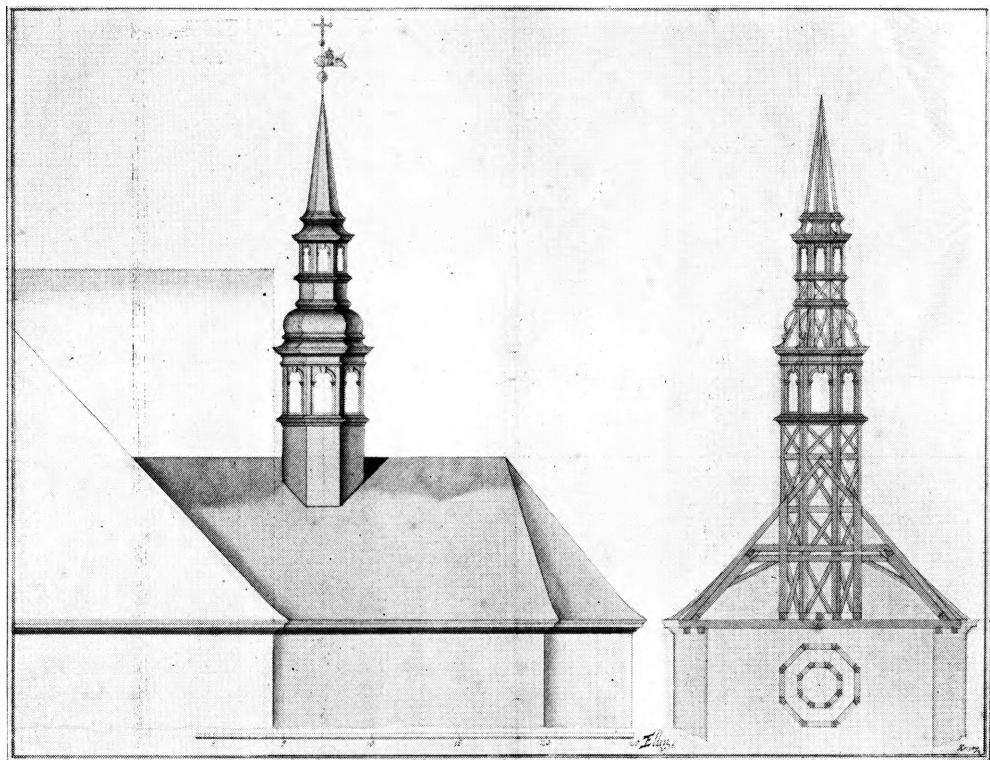

Fig. 81. Tagrytteren over Koret; tegnet af J. G. Kreysig.

Paa det Sted paa Sydsiden, hvor det middelalderlige Kapitelshus stod, og med delvis Genanvendelse af dets Murværk, var rejst en lille Udbygning med afvalmet Pulttag over Mure, der kun var ca. 3 m høje. Den paa Opstalten i »Danske Vitruvius« (Fig. 79) viste Midtpilaster, genfindes ikke paa den tilhørende Plan, hvor der midt paa Muren er anbragt et Vindue. Derimod er de dobbelte Hjørnepilastre konstateret ved Udgravning (Fig. 17); de har Hulkehlsokke af Granit. Det er utvivlsomt dette Hus, der ofte omtales som Kirkens Kapel, hvor Kisterne blev henstillet, til de — undertiden efter lang Tids Forløb — kunde føres til Slægtens Gravhvælving. Thuras Plan (Fig. 80) viser, at det indvendigt var delt op i tre smaa, hvælvede Rum, hvoraf de to østre stod i Forbindelse med et større Rum dækket af to Hvælv i Hjørnet op mod Koromgangen. Paa Tegningerne af Ruinen efter Bombardementet ses en stor Bue fra dette Rum ud til Kapellet svarende til, at C. F. Hansens Plan af den gamle Kirke (Fig. 93) viser alle de nævnte Rum samt det østligste af ydre Sideskib slaaet sammen til eet stort Kapel kun med en enkelt fritstaaende Pille til at bære den store Bue og med alle Aabninger ind til Kirken paa een nær tilmuret. Denne Ændring er muligvis en Følge af For-

Fig. 82. Vor Frue Kirke efter Bombardementet 1807. Tegning af N. I. Bredal 1809.

ordningen af 22. Februar 1805, der afskaffede de aabne Begravelser i Kirkerne og paabød Indretningen af et Ligkapel forsvarligt adskilt fra Kirken.

Det smalle yderste søndre Sideskib var fagvis inddelt ved slanke ioniske Pilastre. At Sideskibet var beregnet til Gravkapeller, fremgaar tydeligt af de to Ventilhuller, der er vist under hvert Vindue. I det midterste Fag var rejst en Pragtportal (Fig. 70) markeret ved en Trekantgavl over Gesimsen. Dørfløjene var 3-Fyldings Dobbeldøre, hvorover der var »engelske Rammer« med store og smaa Ruder (Rgsk.). »Højkirkens« kolossale Mure var støttet af svære Stræbepiller af middelalderlig Form, og Udstrækningen af den vældige Tagflade af sorte, glaserede Teglsten blev fremhævet af Smaakviste i to Etagér. Kirkens Nordside har — fra regnet Ligkapellet — været ganske som Sydsiden.

Taarnet var paa begge Sider flankeret af Kapeller med dobbelte Hjørnepilastre. Det var Kirkens fornemste Gravkapeller, taget i Brug af Gyldenløve og Danneskiold.

Kirkens Hovedindgang var gennem Vestsidens Pragtportal med udskaarne Dørfløje (se S. 125) ind til det fladloftede Taarnrum, hvor en af Lerche tegnet og Tømremester J. M. Meyer udført⁶⁵ dobbeltløbet Baroktrappe førte op til Orgelpulpitur og Taarnets øvre Stokværk. Taarnrummet aabnede sig med 6 m høje Buer ind til Taarnkapellerne, og derfra førte igen mindre, rundbuede Døre ind til Sideskibene. Planen viser endvidere en Dør fra Taarnrummet til Midtskibet; den maa paa Grund af Trappereposen have været lav, ikke over 2,5 m. Mærkeligt nok er den ikke vist paa Wahls Snit (Fig. 84).

Selve Langkirken med sine tre lige høje Skibe var et imponerende Rum (Fig. 83). 14 firkantede Pilasterpiller af 13,8 m Højde og de tilsvarende Halvpiller ved Væggene bar Hvælvene, hvis Toppunkter laa 19 m over Gulvet. Disse ægte Barokpiller, »der efter den vedtagne Smag giver en artig Anseelse«, havde rigt profilerede Sokler af mere end Mandshøjde og kraftige Kapitæler, men Halvpillernes Profiler løb af paa de ganske glatte Vægge, som for oven var gennembrudt af vældige Vinduer og for neden havde store Bueaabninger ud til de ydre Sideskibe, der igen havde Vinduer til det fri, og Væggene har saaledes gjort sig meget lidt gældende. Pontoppidan, der iøvrigt ikke er tilfreds med Kirkens Arkitektur⁶⁶, indrømmer dog, at de mange Vinduer »give gandske fuldkommelig Lysning, og det Perspectiv, der falder igiennem den gandske Arcade, er eet af de længste og herligste, som jeg mindes at have seet i nogen Kirke«. Lysvirkningen maa imidlertid have været noget dæmpet af Pulpiturerne i Sideskibene, der med Undtagelse af Kongestolen da ogsaa er udeladt paa Thuras Plan (Fig. 80) og paa Interiøret i »Danske Atlas« (Fig. 83). Bag en Dobbeldør, hvorover en Opsats med 3 Knapper⁶⁷, førte fra ydre søndre Sideskib en Trappe op til Kongestolen; Trappens Stejlhed blev forøvrigt kritiseret, da Kongen besaa Kirken i Begyndelsen af 1738, og den maatte

Indvortes Perspectiv af vor Frue Kirke.

H. Kock

Fig. 83. Vor Frue Kirkes Indre set mod Øst. Efter »Danske Atlas«. 1764.

ændres (se S. 142). Til de andre Pulpiturer førte Trapper op midt i de indre Sideskibe, efter Thuras Ordre ombyggedes de 1746—47 af Snedker Kock⁶⁸.

I Midtskibet var de 2 østligste Fag adskilt fra Skibet ved et Messing-Tralværk, og det gamle Høj Kors Gulv var hævet eet Trin over Skibets. Fra Sideskibene førte Trapper paa 5—6 Trin ned til den middelalderlige Koromgang, der saaledes nogenlunde havde bevaret det oprindelige Gulvniveau, mens Gulvet i den nye Del af Kirken var hævet.

Taarnet (Fig. 84) havde over Indgangsforhallen tre Mellemstokværk med store, rundbuede Vinduer til tre Sider, derover Klokestokværket med rundbuede, rudeløse Glamhuller; paa Østsiden levede Skibets Tagryg dog kun Plads til en halvrund Glug. Derover fulgte Urstokværket, der paa alle fire

Sider havde en lille, oval Glug paa hver Side af Urskiven. Øverst i Taarnet laa Vægterstokværket, med to smalle Vinduer til hver Side og desuden mod Øst en Dør ud til Vægtergangen. Her oppe skiftedes fire Vægttere til at holde Brandvagt over Byen og skulde i Ildebrandstilfælde om Dagen udhænge et rødt Flag over Rækværket i Retning mod Ilden, om Natten en Lygte⁶⁹.

Det kobberdækkede Spir beskrives udførligt af Jonge⁷⁰, der angiver Vægtene af Fløjstangens tre Kroner og andre Detailler. Han opgiver med Stolthed dets Højde til 382 Fod, og Pontoppidan skriver, at der »findes i gandske Europa, ikke mange, uden maaskee det i Strasborg eller Antwerpen, som ligne dets Højde, men ikke dets Anseelighed«. Men det forvoldte sine Elskere en lang Række Skuffelser.

Det viste sig snart, at Spirets Konstruktion var mangelfuld. Ustandselige Reparationer paafulgte. I 1754 fandt Thura det paakrævet at foreslaa en Reduktion paa ikke mindre end 22 Alen af Spiret, hvorved den øverste Pyramide og Fløjstangen vilde blive erstattet med en barok Opsats, øverst prydet med en Kongekrone⁷¹. Men hans Tegning (Fig. 75) blev ikke godkendt af Frederik V, der kun kunde tiltræde ubetydelige Ændringer. Blot 6 Alen blev kappet af Fløjstangen.

I en Række Aar fortsattes nu den tærende Ødelæggelse af Spiret, til det endelig i 1788 var helt galt. Man turde nu ikke vente meget længere⁷². Hele Sagen blev undersøgt, og den 8. April 1790 blev nedsat en Kommission, der indtil Februar 1796 forestod den store Ombygning, som viste sig nødvendig. Professor Peter Meyn førte Overopsynet, med Bygmester Guione som Konduktør. Under dette Arbejde stod det »frygtelige Taarn« fra øverst til nederst omgivet af vældige Stilladser, og kun dette reddede det fra Flammerne, da Byen brændte i 1795. Stilladserne »kunde rigtig nok meget lettere antændes end Spiret selv, men derimod kunde Taarnet nu ved Hjælp af disse besættes med tilstrækkelig Mandskab og paa alle Sider bevogtes, hvilket ellers ikke havde været mueligt«, skrev Rawert⁷³. Men mange Aar fik det istandsatte Spir ikke Lov at staa. Ligesaa straalende et Vartegn det var over det 18. Aarhundredes København, ligesaa fristende et Maal var det for Kanonerne under Bombardementet 1807. Natten til den 5. September stod Spiret i lys Lue, og om Morgenens et Kvarter i fem styrtede det ned⁷⁴.

Da den store Oprydning i Brandtomten begyndte i 1811, blev enkelte Dele af den middelalderlige Koromgangs Undermure bevaret, som foran omtalt (S. 14 ff.), ligesom Taarnet i alt væsentligt blev staaende, men iøvrigt blev hele Barok-Kirken nedrevet til Grunden. Formodentlig vil man dog overalt i Kirkens Gulv kunne finde barokke Gravhvælvinger i Lighed med den, der er udgravet i Forbindelse med Undersøgelsen af Kapitelshusets Fundamenter (Fig. 17 og 85). Den fylder den østlige Trediedel af Kapitelshuset, og dens

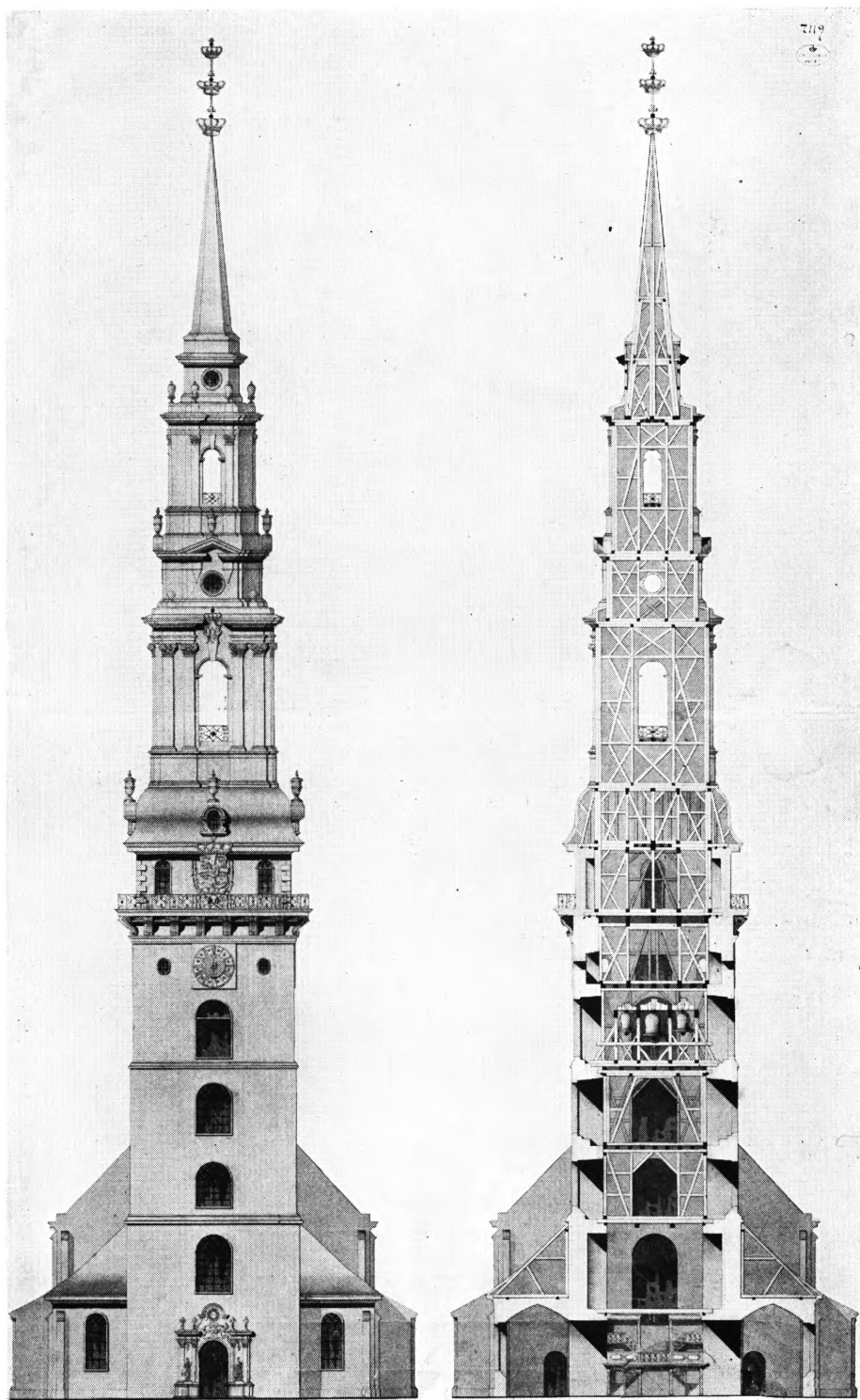

Fig. 84. Frue Kirkes Taarn, opmaalt af Tømremester, Major Wahl.

Fig. 85. Gravhvælving i Kapitelshusets Grund.

Gulv er sænket til ea. 5 m under nuværende Fortov. Fra Kirken har der været Adgang til Hvælvingen gennem en lav Aabning, som antagelig har været muret til mellem hver Gravlæggelse, mod Øst har der været en lille Kælderglug. Rummet har været dækket af en Tøndehvælving med Stikkapper over Muraabningerne. Pladsen har været godt udnyttet, idet smalle Slidser i Murene viser, at der har været indlagt 2 Bjælkelag, sikkert af Jern, saaledes at Kisterne har staaet i 3 Lag, det nederste hævet paa murede Ribber i Murstensgulvet.

Fig. 86. Kalk, Vinkande og Oblatæske 1736—37.

S. R. 1944

INVENTAR OG GRAVMINDER 1728—1807

ved

VICTOR HERMANSEN

Kun en ringe Del af Vor Frue Kirkes Inventar blev reddet under Branden 1728 og genanvendt i den nye Kirke. I alt væsentligt maatte der anskaffes nyt Udstyr, som atter blev ødelagt i 1807, men som udførlige Regnskaber og samtidige Beskrivelser har bevaret Kendskabet til.

†*Alterbord.* Om dets Materiale er intet oplyst, men det har antagelig været en simpel Opbygning af Træ (sml. Fig. 87).

†*Alterklæde.* 1737 fik Dorthe Catharine Dyre Syløn for et Fløjls-Bordtæppe, udstafferet med Galoner, til Alteret¹.

†*Alterduge.* To »Bordduge« af Lærred med Kniplinger blev syet 1737 af Dorthe Catharine Dyre².

†*Altertavle.* Allerede 11. Januar 1729 paatog Hofbilledhugger Johan Frederik Ehbisch sig for den Sum af 4000 Rdl. at lave nye Altertavler og Prædikestole til de fire afbrændte Kirker: Vor Frue, S. Petri, Helligaands og Trinitatis. I 1731 var Arbejdet færdigt i S. Petri og Trinitatis, i 1732 forærede Kongen Slotskirkens Alter og Prædikestol til Helligaands-Kirken, hvorfor Ehbischs Arbejde her bortfaldt, men først 10. Januar 1738 fik han udbetalt den sidste Rate for Arbejdet til Vor Frue Kirke³.

Altertavlen, der var 16 Alen høj og hvis Opbygning iøvrigt fremgaar af

Stikket i Danske Vitruvius (Fig. 87), var formet »efter Bygningskunstens Regler« og bestod af et fremspringende Midtfelt og to tilbagevigende Sidepartier, flankeret af glatte korintiske Søjler. Tavlen hvilede paa en Underbygning, i hvilken Alterbordet var indpasset, og havde herover et Fodstykke med volutsvungne, bladværksprydede Knægte. Over Midtfeltets brudte Bue var anbragt en kronet Kartouche, med Kongens Spejlmonogram (C 6), støttet af to Smaa-Engle. Til Siderne stod mellem Søjlerne legemsstore Figurer af Maria og Johannes, flankeret af Flamme-Vaser. Over det brudte Topfelt, med Volutter og Flamme-Vaser, var et Topstykke med den opstandende Kristus, omgivet af Skyer med Engle og en Straaleglorie. Midtfeltets Maleri forestillede Hyrdernes Tilbedelse og var malet af Peter Tanke⁴. Snedkerarbejdet skyldtes Chr. Holfelt. Træværket var malet som Marmor, Ornamenterne rigt forgyldte⁵.

Altersølv. Kalk, af forgyldt kbh. Prøvesølv 1736, 26,5 cm høj (Fig. 86), med sekstunget Fod, seks-delt Knop, smaa Skaft-Led over og under Knoppen. Mestermærke for O. F. Wilcken 1732 (Bøje Nr. 351).

Disk, med graveret Cirkel-Kors paa Randen. Udslidt Mærke, for O. F. Wilcken 1737. (Bøje Nr. 349).

Oblatæske af kbh. Prøvesølv 1737, ottesidet, 17,2 × 13,5 × 10 cm (Fig. 86), hvilende paa fire flade Kuglefødder; paa Laaget en støbt Krucifiks-Figur paa et graveret Kors. Under Bunden indprikket Skrifte: »Vor Frue Kirke tilhørende«. Mestermærke for O. F. Wilcken 1732 (Bøje Nr. 351).

Vinkande af kbh. Prøvesølv 1736, 34,5 cm høj (Fig. 86). Gækken har en støbt Maske. Mestermærke for O. F. Wilcken 1732 (Bøje Nr. 351).

Jonge opgiver, at Kalken vejede 36 Lod 2 Kvint, Disken 19 Lod 1 Kv., Kanden 132 Lod, Oblatæskan 54 Lod 2 Kv., og siger, at Kalken, Æsken og Kanden under Bunden bar Indskriften: »Vor Frue Kirke tilhørende«⁶. Kun Oblatæskan har imidlertid denne Indskrift.

3. Juni 1737 fik Guldsmed Borris (Bøje Nr. 356—357) 100 Rdl. 8 Sk., som han endnu havde tilgode for Ornamenter, -Kalk, Disk, Kande og Skrin, efter Afkorting for de af ham annammede 312 Lod Prøvesølv (= 182 Rdl.). Ornamenterne blev mod Kvittering leveret til Kirkens Klokke⁷.

Ske, af Sølv, 17,4 cm lang, med sihullet Blad, Skaft med snoet Midtparti og flad Ende, hvorpaa graveret en Due. Utydeligt Mærke, vistnok for P. J. Griis, kbh. Mester 1755—1787, hvis Værksted fortsattes til 1819 (Bøje Nr. 502).

Sygekalk, to ens, kbh. Provesølv 179(0-erne), 9 cm høje, med oval Fod, hvori Oblat-Gemme med Laag, oval Knop med Perlestav paa Midten, oval Kumme. Mestermærke for A. Holm (Bøje Nr. 601).

†*Alterstager*. Et Par Alterstager blev leveret 1737 af Rotgeter (Gørtler) Hans Jacob Knudsen⁸.

Fig. 87. †Altartavle af J. F. Ehbisch. Efter Stik i »Danske Vitruvius« 1746.

†*Messeklæder* blev 1737 syet af Dorthe Catharine Dyre⁹.

†*Alterskranke*, af firsidet Plan. Knæfaldet var beklædt med Ruslæder¹⁰. To *Bispe-Kaaber* af Sølvbrokade, kantede med Sølvkniplinger, fra 1700'erne.

†*Font*. Den gamle Malm-Font fra 1622 blev, som omtalt (S. 39—40), reddet i 1728, og paany taget i Brug efter Kirkens Genopbygning¹¹. Den havde sin Plads paa Nordsiden ved Kapellerne Nr. 7 og 8¹².

†*Fad*. Af Sølv fra 1691 (S. 40) blev fortsat anvendt, men ødelagdes 1807.

†*Fontelukkelse*. 1736 bestemtes det, at »Daaben« (dvs. Fontegitteret) skulde være af Egetræ som i Trinitatis Kirke¹³.

†*Korgitter*. Koret adskiltes fra Kirken ved et lavt Tralværk. I »Brystge-lænderet for Koret« var der en Dobbelt-Dør og 18 store Messingbalustre leveret 1737 af Rotgeter (Gørtler) Hans Jacob Knudsen¹⁴.

†*Prædikestol*. Opbygningen fremgaar af Stikket i Danske Vitruvius (Fig. 88). Stolen blev baaret af en Støtte, formet som et Palmetræ, i hvis Krone Underbaldakinen hvilede. Paa selve Stolens Postament var anbragt siddende Figurer af de fire Evangelister med Bøger og Penne i Hænderne, og i Muslingeskaller foroven i Storfelterne, indbyrdes forbundne ved Guirlander, fandtes Hovederne af de tilsvarende Evangelistsymboler. Under Lydhimlens Forkant hang udskaarne Guirlander og paa dens Overside hvilede til Siderne to Kvindefigurer, hver støttende sig til en Jord-Klode; den ene holdt et Sol-Billede i Haanden, den anden (Troen) holdt Palmegren og Kalk. Mellem dem knælede en Kristus-Figur, pegende paa Korset, som han holdt i sin løftede Haand. Paa Postamentet for denne Figur fandtes oprindeligt et Billede af en Engel, men efter Dronning Sophie Magdalenes mundtlige Ordre blev dette erstattet af Kongens og hendes eget Navnetræk. Mellem de to Spejlmonogrammer (C 6, S M) var Kongemagtens Symboler: Scepter, Sværd og Krone.

Stolen var af Eg og udførtes samtidig med Altertavlen (s. d.) af Ehbisch og Holfelt. Træværket var marmormalet, Ziraterne forgyldte, Figurerne hvidmalede og Palmetræet grønmalet¹⁵.

Efter Kongens Befaling søgte man ved Prøveopstillinger af en interimistisk Prædikestol at finde den mest hensigtsmæssige Plads¹⁶. Resultatet blev, at den rigtige Prædikestol, efter Kongens Ordre af 12. Juni 1739, kom til at staa ved Midtskibets nordre Pille Nr. 3 fra Vest (Fig. 83)¹⁷.

†*Knæle-Skammel* i Prædikestolen blev anskaffet 1738¹⁸.

†*Sand-Ur*, til Prædikestolen, leveret 1738 af Nicolai Westphalen¹⁹.

†*Stoleværk*. 1732 fik Snedkrene Jochum Kock og Christoffer Quist Besked om at skaffe sig Forraad af det nødvendige Tømmer til Stolene og modtog samtidig en Tegning, hvorefter de skulde udarbejde deres Overslag²⁰. 1733 blev der sluttet Kontrakt med Christoffer Quist, Jochum Kock, Chr. Holfelt, Søren Pedersen, Niels Barchman, Chr. Wolter, Erik Olsen²¹ om at levere Stolene paa Gulvet, nemlig 69 lange Stole paa begge Sider i den brede Gang (Midtergangen), hver med 2 Døre, og 35 korte Stole, hver med 1 Dør, som dels stødte op til 10 lukkede Stole dels til Pillerne. De fleste af de 10 lukkede Stole havde 2 Døre hver, og deres Forpaneler var med udkelede Fyldinger, Columner og Gesimser, Vindues-Rammer og Listeværk. Omkring Pillerne og paa Væggene var der Panel. I August 1736 ønskede Kongen, at der ogsaa skulde indsættes Stole for Menigheden i de ved Siderne af Kirken anlagte Kapeller²², men i Januar 1737 tilbagekaldte han denne Fordring²³. Snedkrene lovede i Oktober 1737 at være færdige med alt Arbejde paa Stolene i Løbet

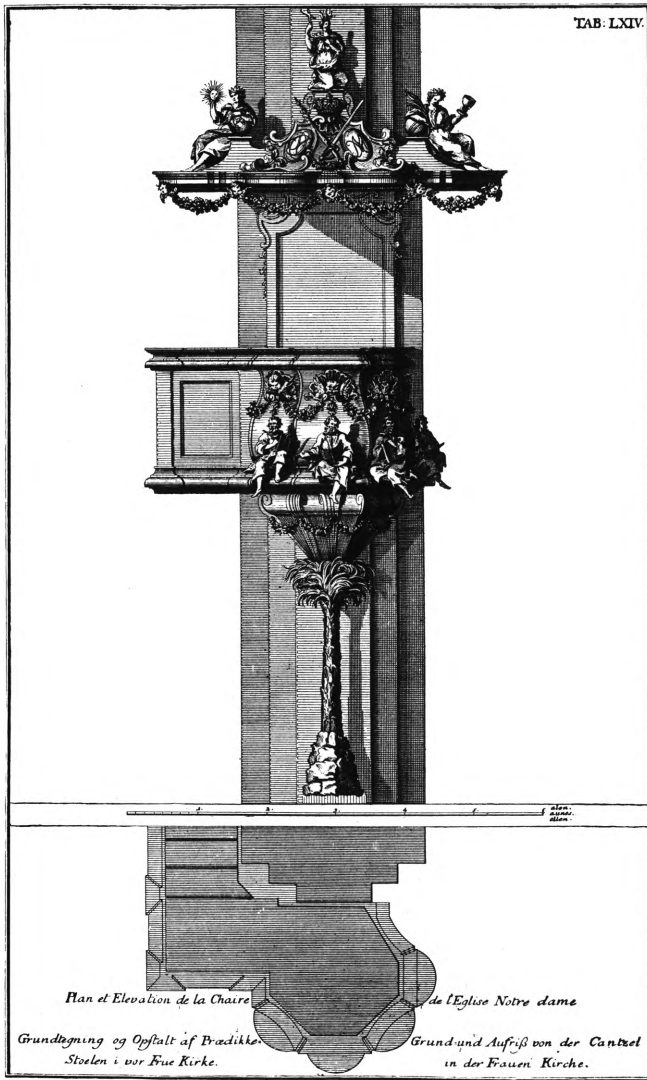

Fig. 88. †Prædikestol af J. F. Ehbisch. Efter Stik i »Danske Vitruvius« 1746.

af otte Dage, og i Maj 1738 fik de deres Betaling²⁴. Billedhuggerarbejdet paa Stolene udførtes af Billedhugger Erich Warnheim²⁵.

†*Korstole*. 1733 paatog Snedkrene sig ogsaa til Brug for Skolen at lave 4 lange Stole i Koret. Hver Stol var af Eg, 10 Alen lang, med 2 eller 3 Døre i hver, Skillerum, Bænke, Bogbrædder og Gulv²⁶. De kaldes ogsaa »de to store Degnestole i Koret«²⁷.

†*Bispestol*, i Sakristiet, med Ruslæders-Bænke²⁸.

†*Skriftestole*. 1738 blev anskaffet 4 Skriftestole, hver med 2 Knæfald og 1 Skammel²⁹. Den øverste Kapellans Skriftestol stod i Højkoret³⁰.

†*Kongestolen*. Snedkerarbejdet blev udført 1736 af de samme Mestre, som er nævnt under Stoleværket, samt Jacob Leverentz, for en Betaling af 200 Rdl. efter forelagt Tegning og Overslag af 1734³¹. Den bestod af et Brystværk »med sin Runding med Postament, Columner og Gesimser« og havde dobbelte engelske Vindues-Rammer³². Oprindelig var den anbragt mellem de to Piller over den søndre Indgang, men efter Kongens eget Ønske³³ blev den straks (1736) flyttet hen mellem de to næste Piller ned ad mod Taarnet, saaledes at den kom nærmere Prædikestolen (Fig. 80, 83). Ehbisch leverede »Billedhuggerarbejdet«³⁴. 1737 besøgte og godkendte Hausser Arbejdet og foreslog, at der blev opsat en Kakelovn i Stolen³⁵. 1738 fik Plattenslager Rasmus Hansen³⁶ 74 Rdl. for Ovn, som havde 4 Messingpiller, og samme Aar leverede Urban Fribert 5 Fag optrukne Gardiner af rødt »Cinæ Ruld Taft« med brede og smalle Kamelhaarsfrynser, Lidser og Kvaster af rødt Kamel, smaa fortinnede Ringe og Tinskruer, endvidere en Arm-Pude rundt om Vinduerne, bestaaende af 5 Stykker, af rødt Lybsklærred, overtrukket med rødt Fløjls³⁷. Loftet i Stolen blev samtidig betrukket med Sejldug, malet af Malerne Milan og Getreuers Enke. Motivet var taget fra Johannes Aabenbaring 1. Kap.³⁸. I Marts 1738 havde Kongen³⁹ »befundet, at Trappen til Kongestolen havde for korte Trin, og dertil føjet, at de to øverste Reposer hver kunde gøres et Trin kortere, saa Trappetrinene kunde blive noget bredere«, og denne Forandring blev omgaaende foretaget af Tømmermester Kreysig⁴⁰. I Kongestolen stod 12 Stole med Gyldenlæder og 2 med Betræk af Tapetmager-Arbejde, leveret 1738 af Chr. Kjer⁴¹. Til den anden Stol, Kongen sad i, laantes⁴² 1738 hos Præsident Brøer to Stykker Tapet, et til Gulvet i den store Stol og et til den anden paa Gulvet, endvidere et Fløjls-Tæppe, som blev hængt udenom Stolen, og af Holmens Kirke 4 Arm-Hynder.

†*Døre* sml. S. 126, 128 og 132.

†*Pulpiturer*. Allerede 1730 sluttedes der Kontrakt med Tømmermester Kreysig om Tømmerarbejdet ved Pulpiturerne⁴³, men først 1735 forelagdes et specificeret Overslag⁴⁴. Herefter skulde det store Pulpitur paa den søndre Side (i Midtskibet) indrettes med 12 lukkede Stole, med Panel fortil med Fyldinger, Postamenter, Columner og Gesimser samt Vinduesrammer. Brystværket ud til Kapellerne langs Gangen (Sideskibet) var 65 Alen langt, udvendigt 2½ Alen højt, indvendigt 2 Alen, og paa begge Sider beklædt med sammenstemmet Panel. Under Pulpituret var der ogsaa Panelværk. Til dette Pulpitur førte to Trapper. Paa den nordre Side ved Koret skulde der indrettes 9 tilsvarende lukkede Stole⁴⁵. Brystværket langs Gangen her var 28 Alen langt og af samme Arbejde som det søndre. Hertil førte een Trappe. Ved Taarnet skulde der være et Pulpitur med 6 lukkede Stole. De 27 lukkede Stole skulde hver koste 27 Rdl. Kreysig sluttede Kontrakt om Tømmerar-

bejdet 8. Maj 1736 og lovede det færdigt i Løbet af 2 Maaneder. Samme Dag paatog Snedkrene Quist, Leverentz, Kock, Holfelt, Søren Pedersen, Erik Olsen, Chr. Woller og Niels Barchman sig at forfærdige de 27 lukkede Stole efter Tegningen, iberegnet det aabne Galleri for begge Ender af Pulpiturene mod Koret⁴⁶. Haandværkerne lovede at være færdige til September Maanedes Udgang 1736⁴⁷. Malerarbejdet blev leveret af Milan og Getreuers Enke efter et forevist Projekt⁴⁸.

Da Kantoren og Stadsmusikanterne mente, at det var nødvendigt at faa Pulpiturer paa begge Sider af Orgelet⁴⁹, udarbejdede Kreysig i Oktober 1737 et Overslag over 2 aabne Gallerier ved Orgelværket ovenover de andre Pulpiturer⁵⁰ og lovede Arbejdet færdigt inden 8 Dage. Pulpituret under Orgelet havde foran »krum udskærne og udstukne Gesimser forkrøbt med udkelet Fyldinger«. Orgelets Brystgalleri paa begge Sider af Positivet havde krumme udstukne Fyldinger og Gesimser. Over Koret var der paa hver Side 2 Pulpiturer fra den ene Pille til den anden, med Trappe ned til Kirken⁵¹.

1746—47 blev efter Thurs Ordre Pulpiturtrapperne paa begge Sider nedbrudt samt alt Panelværket under Pulpiturene forandret, dels med gammelt dels med nyt Materiale, af Snedker Jochum Kock⁵².

†*Orgel*. 1733 paatog Orgelbygger Lambert Daniel Kastens sig at bygge et nyt Orgel efter indleveret Tegning og Disposition. Det skulde være paa 50 klingende Stemmer og 3120 Piber og koste 6200 Rdl., idet han selv leverede Materialerne til Værket og bekostede Snedker- og Billedhuggerarbejdet. Billedværket skulde være af smukt hvidt Lindetræ. »Choret«, hvorpaa Orgelværket skulde ligge, samt Brystværk og Tømmerarbejde, hvorved det skulde sættes fast og hvor Bælgene skulde hvile, besørgedes derimod af Kirken. Han lovede, at Værket skulde være færdigt 1735 med de 20 Stemmer, saa at der kunde spilles paa det, og hele Arbejdet være afsluttet i Løbet af 3½—4 Aar.

1738 krævede Kongen, at det Portræt, som stod paa »det Zirat ved Orgelet«, blev fjernet, og at der i Stedet for paa dets Plads eller andetsteds skulde opsættes Kongens og Dronningens Navnetræk, overfor hinanden hver for sig og med Krone over, i saa god Tid, at det kunde være færdigt til Indvielsen, ligesom man skulde sørge for, at hele Orgelet blev færdigt. Da Kongens Ciffer allerede fandtes øverst paa Orgelet, fik Kasten Besked om at sætte noget andet, f. Eks. et Perspektiv af blinde Piber, paa Portrættets Plads⁵³.

1738 klagede Organist Botzen over, at Orgelet ikke stod i rette Toner⁵⁴, men Kasten indsendte i 1742 Attest fra Organisterne Sparkier og Fosie om, at Orgelet i Følge Kontrakten var i ganske upaaklagelig Stand saavel med Hensyn til Arbejdet som til Stemmernes lige Fordeling, og at han derfor som en ærekær Mand havde opfyldt sin Aftale⁵⁵. Den sidste Rate af hans Betaling blev derefter anvist⁵⁶.

†*Ly sekroner*. 1. 1669. Skænket af Joachim Philip Barstorph til Lystager og hans Hustru Bente Urne. Til Rengøring af Kronen og til Lys gav de et Legat paa 125 Speciedaler. Kronen hang over deres Grav i S. Rochi Kapel og undgik Ødelæggelsen i 1728. Sml. S. 47⁵⁷.

2. 1738. Af Messing, med 16 Arme. Skænket af Karen Hansen, Enke efter Svineslagter Rasmus Hansen. Den kostede 130 Rdl. foruden 1 Skippund 12 Lispund 2 Pund Messing, som Kirken selv ejede⁵⁸.

3. 1750. Af Messing, med 8 Arme. Skænket af Madame Munck, Enke efter Brygger Anders Munck⁵⁹.

4. 1751. Af Messing, med 30 Arme. Skænket af Tobaksspinder Niels Christensen Tromp kort før sin Død. Den hang i Midtskibet ved Orgelværket⁶⁰.

†*Lyse-Arme*. 1752 skænkede Brændevinsbrænder Niels Bertelsens Enke to Lyse-Arme af Messing, opsat i Koret⁶¹.

†*Lampet* af Messing, med 3 Arme, opsat ved Prædikestolen, med Indskriften: »Hvad Ilden haver fortæret, haver Gud igen beskæret«⁶².

†*Sangværket* fra S. Nicolai Kirke blev 1744 nyopstillet i Vor Frue af Organist Breitendich, som oprindeligt ved Reskript af 7. Jan. 1736 havde faaet Tilladelse til at indrette det i S. Nicolai Kirke⁶³. »Paa dette Sangverk ligesom paa et Klaver, bliver af Kirkens Organist spillet en Time eller to ved Ligbegængelser i Staden, naar det af Vedkommende forlanges for Betaling«. I sine Epistler (No. 96, 151, 291) klager Holberg over, at »en saa langvarig Kimen kand nok bringe en studerende Person udaf Humeur, endskiønt han er mindre delicat end jeg er«. Werlauff kunde endnu 1858 mindes »dets melankolske Toner«⁶⁴.

†*Taarnurværk*. Ved Kontrakt af 15. Marts 1732⁶⁵ paatog Urmager Peter Mathiesen sig at levere et nyt Urværk med fire Urskiver uden paa Taarnet og een inde i Kirken, men først i 1749 var det færdigt⁶⁶. Under Arbejdets Udførelse blev det i 1747 bestemt, at Uret skulde indrettes saaledes, at det slog fuld Slag ved Kvartererne og repeterede ved Timerne⁶⁷.

†*Spir-Klokker*. 1736 sluttedes der Kontrakt med Klokkestøber Heinrich Tessin om Støbning af to smaa Klokker til det lille Spir. De skulde ufejlbarlig være færdige midt i Oktober 1736 og kunne udholde Prøveringning i 24 Timer i 3 Dage. Han skulde have 140 Rdl. for dem⁶⁸. 1738 fik han sin sidste Rate, og samme Aar fik Tømrermester Kreysig⁶⁹ Betaling for Klokkestolen i det lille Spir og for at opføre og ophænge Klokkerne her.

†*Taarn-Klokkerne*. 1738 forespurgte Murmestrene, hvor Klokkerne skulde hænge, for hvis de skulde anbringes i Taarnets 5. Etage, var den kun 8 Alen høj, og Klokkestolene behøvede 10 Alen⁷⁰. Det vedtoges, at de skulde hænge mellem 4. og 5. Bjælkelag, og at denne Etage skulde være paa 10 Alen.

1739 henvendte man sig til Tessin og bad ham udarbejde et Overslag paa

4 Klokker, den største paa 28 Skippund og de andre efter Proportion mindre, indrettede »efter en god Harmoni«. Materialet af de gamle Klokker vilde række til en paa 28, en paa 16, en paa 8 og en paa 4 Skippund. Ved kgl. Reskript af 3. April 1739 bestemtes det, at de fire Klokker skulde indrettes »efter Musiquen«, og at Nr. 2 skulde være paa 22 Skippund⁷¹. Da Tessin erklærede, at han nok kunde støbe Klokker med en skikkelig Harmoni, men ikke, som forlangt, »efter Musiquen«, blev det 28. Maj 1743 overdraget Getmester, Kaptajn Holtzmann at støbe de 4 Klokker: No. 1. paa 35 Skippund i Tone e, No. 2. paa 20 Skippund i Tone g, No. 3. paa 10 Skippund i Tone h, og No. 4. paa 4 Skippund i Tone e. De skulde stemme med Residence-Slottets Klokker⁷². 1747 aflagde han det endelige Regnskab, attesteret af Thura og Breitendich. Klokkerne, der var støbt i Gethuset paa Kongens Nytorv⁷³, blev den 15. August 1747 hejset op i Taarnet af Holmens Folk og Matroser⁷⁴. Prøveringningen begyndte i Kongens Paahør den 4. Oktober fra Kl. 12 til 1 om Middagen, men først Nytaarsdag 1748 begyndte Klokkerne at gøre Tjeneste ved Kirken. De af Professor Chr. Thestrup forfattede Indskrifter lød⁷⁵:

1. 1747. »Kongens Klokke«, i daglig Tale »Storm-Klokken«⁷⁶: »Denne Kongens Klokke, i steden for den forrige af samme Navn, som med Kirken udi Byens ulykkelige Brand forgik Aar 1728; først støbt Aar 1527, under Kong FRIDERICH I. og skænket til Gudelig Brug af Kong FRIDERICH II. Aar 1581; siden, da den brast, blev omstøbt og igien given Kirken en fiende Deel større af Kong CHRISTIAN IV. Aar 1646, er nu endelig Aar 1747 ved den Stormægtigste og Allernaadigste Konges CHRISTIAN den Siettes store Gavn-mildhed og Gudelige Forsorg, tillige med denne Hoved-Kirkes og Taarnets prægtige Bygning, end meget ypperligere og en tredie Deel større af nye støbt og given til Kirkens Høitids- og Storm-Klokke, med 5 andre mindre Klokker. Gud give dem Lykke og Beskiernelse til sin Kirkes bestandige Brug! Kongens Klokke er mit Navn, GUD til Ære og Folket til Gavn. Støbt 1747, i den Stormægtigste Monarch Kong FRIDERICH den Femtes første glørværdigste Regjerings-Aar.« Paa Klokkesiden var ogsaa det kongelige Vaaben. Tvm. 220 cm. Vægt 6011 kg. Den »ringes allene paa høye Fæster og opfylder Luften med en Klang, som sielden høres«⁷⁷.

2. 1747. »Søndags-Klokken«⁷⁸: »Aar 1746 gav den gudfrygtige og allernaadigste Konge, Christian den Siette mig som anden Klokke, af nye støbt med fem andre, til at samle Folket til Gudstienesten udi den efter Byens Brand af nye opbygte Frue Kirke, kaldet Søndags-Klokke.« Tvm. 173 cm. Vægt 1899 kg.

3. 1746. »Vagt-Klokken«⁷⁹: »Denne Tredie Klokke, som med fem Andre er ved den store Monarch Kong Christian den Siettes landsfaderlige Forsorg og Godhed Aar 1746 af nye støbt, er given denne Byens Hoved-Kirke, som af Jomfrue Maria forud er kaldet: Frue Kirke, til en Vagt-Klokke.« Tvm.

157 cm. Vægt 1689 kg. »Hver Aften ringes med denne Klokke til Portens Lukkelse i et Qvarteer, førend Stadens Porte tillukkes.«

4. 1746. »Tolv-Klokken«⁸⁰: »Af sex Klokker, som ved den Fromme og Allernaadigste Konges Christian den Siettes christelige Omhue for Guds Kirke ere af nye støbte, og Aar 1746 skiænkede til Guds Tieneste og denne Hoved-Kirkes Prydelse, er denne Middags Bede-Klokke den Fierde, kaldet Tolv-Klokken«. Tvm. 105 cm. Vægt 694,5 kg. »Med denne ringes, saasnart Klokken er slagen Tolv om Middagen.«

Alle fire Klokker bar desuden Indskriften: »Me Fecit Johann Barthold Holtzmann, Hafniæ. Soli Deo Gloria«.

1749 meddelte Thura, at »Søndags-Klokken« havde taget Skade⁸¹, og efter Ringningen i 1768 maatte den og de to andre smaa Klokker omstøbes⁸². De blev ophængt i Taarnet den 17. Januar 1769 og prøveringet alle tre paa een Gang den 4., 6., 7. og 9. Februar. De bar Indskifterne:

2. 1768. »Af sex Klokker, som høiselig Kong Christian den Siette lod støbe og forære til vor Frue Kirke i Aaret 1746, er denne den Anden og kaldes Søndags-Klokken. Den kom siden til Skade og maatte omstøbes, hvilket skedte i Aaret 1768«. Vægt 1982 kg.

3. 1768. »Vor Frue Kirkes tredie Klokke: Vagt-Klokken kaldet, blev i Aaret 1746 given af høiselig Kong Christian den Siette og da støbt af Capitain Johann Barthold Holtzmann i Kiøbenhavn, men kom siden saaledes til Skade, at den endelig i Aaret 1768 maatte omstøbes«. Vægt 1678 kg.

4. 1768. »Vor Frue Kirkes fierde Klokke, som kaldes Middags-Bede-Klokke eller Tolv-Klokke, blev i Aaret 1746 skienket af høiselig Kong Christian den Siette, og da støbt af Capitain Joh. Barth. Holtzmann i Kiøbenhavn; men kom siden saaledes til Skade, at den endelig i Aaret 1768 maatte omstøbes«. Vægt 723 kg.

Alle tre Klokker bar desuden Indskriften: »Me Fecit Michael Carl Troschel, Königl. Hof-Glockengieszer zu Copenhagen. Soli Deo Gloria«.

†*Spade* til Jordpaakastelse, fra 1711, sml. S. 51.

GRAVMINDERNE fra den gamle Kirke blev næsten alle ødelagt ved Branden 1728, og kun nogle ganske faa, i Koromgangen og i S. Rochi Kapel, blev bevaret. I Løbet af 1700'erne blev enkelte af dem repareret og nye Gravminder blev ogsaa opsat, men man naaede aldrig op paa noget større Tal, da man nu bekæmpede Gravlæggelserne i selve Kirkerne og ved Reskript af

22. Februar 1805 helt forbød dem. 1807 gik alle ældre Gravminder tilgrunde.

†*Epitafier* (sml. S. 52—78) fra Tiden efter 1728:

†87) Morten Reenberg, Mag., Sognepræst til Vor Frue Kirke, Provst, død

23. Februar 1736. Latinsk Indskrift. Sort Sten, med indhugne forgyldte Bog-

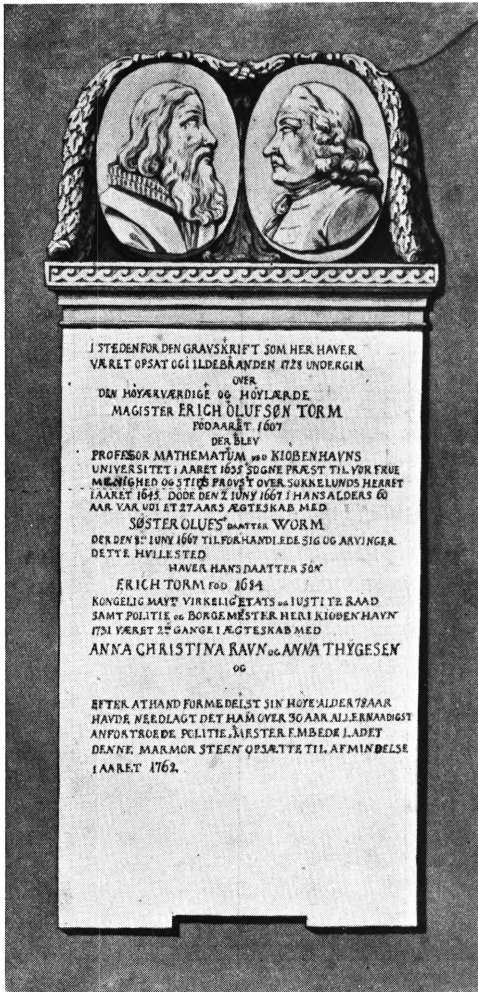

Fig. 89. Mindetavle over Stiftsprovst Erik Olufsen Torm og Politimester Erik Torm.
Tegning af Wiedewelt.

Fig. 90. Mindetavle over Ole Romer, hans Hustru og hendes 2. Mand, Thomas Bartholin.
Tegning af Wiedewelt.

staver, indsat »uden paa Kirkens Muur« ved den østlige Side. »Hans Liig blev først indsat i et af Frue Kirkes Capelier, dernæst nedsat i en Grav paa Kirkegaarden, som efter hans Anordning i levende Live blev gravet nie Alen dyb, muuret paa alle fire Sider og derover slaget en Hvelving«.

Vitruv. III. S. 428—30; Marmora Dan. I. S. 8(>; Jonge S. 235.

†88) Jens Bing, Etatsraad, Dr. med., født 1681, død 10. Okt. 1751. Latinsk Indskrift med forgyldte Bogstaver indhugget i en stor Marmortavle, opsat paa en af Pillerne ved Opgangen til Koret. Universitetet lod Gravmælet sætte over ham, da han havde testamenteret en betydelig Del af sin Formue hertil.

Vitruv. III. S. 439—40. Jonge S. 171.

†89) 1762. Erik Olufsen Torm, Stiftsprovst, død 1667, og hans Dattersøn, Politimester Erik Torm. Til Erstatning for det Epitafium, som blev ødelagt ved Branden 1728 (sml. S. 69, Nr. 65), lod Erik Torm d. y. bekoste et nyt, der blev opsat paa Kirkens Nordside næst ved Daaben. Det bestod af en Indskrift-Tavle af sort Marmor, hvorover to ovale Portræt-Medailloner af hvidt italiensk Marmor. Dansk Indskrift med indhugne forgyldte »romerske antique Qvadrat-Bogstaver«. Monumentet var af Wiedewelt, hvis Udkast hertil er bevaret (Fig. 89).

Kunstakademiets Bibliotek. Haandtegningssamlingen. Jonge S. 173—174. Adresse-avisen 1763. Nr. 91.

†90) 1763. Georg Friderich Franck de Frankenau, Professor, Dr. med., Assessor i Højesteret, født 1669, død 7. Maj 1732. Latinsk Indskrift med indhugne forgyldte Bogstaver. Monumentet, der var bekostet af Sønnerne Johan Ernst og Frederik Christian, bestod af en Indskrift-Tavle af sort Marmor, hvorover hans Portræt »en Medaillon« af hvidt italiensk Marmor. Det var udført af Wiedewelt og anbragt paa en Sydpille ved Alteret.

Jonge S. 171—172.

91) 1764. Elisa Magdalene Bartholin, født 1680, død 9. Juli 1763, og hendes to Ægtefæller Ole Rømer (død 1710) og Thomas Bartholin (død 1737). Latinsk Indskrift forfattet af Bolle Willum Luxdorph. Monumentet, der var bekostet af hendes Arving Caspar Christopher Bartholin og udført af Wiedewelt efter det foreliggende approberede Udkast (Fig. 90), var »opsat paa den søndre Side af Kirken over en Dør, som paa begge Sider er decoreret, og hvorigiennem er Gang til nogle lukte Stole«. Materialet var norsk Marmor, men selve Udsmykningen foroven af italiensk. Paa dennes Fodstykke var anbragt tre ovale Portræt-Medailloner, flankeret af to Vaser, og herover fandtes et rundbuet Indskrift-Felt mellem Relief-Figurer forestillende »Hengivenhed« og »Guds frygt«; øverst sad det Bartholinske Vaaben. Monumentets Højde fra Gulvet var 390 cm. Ifølge Kirkens Ligbog blev Ole Rømers Lig den 8. Okt. 1710 »nedsat i EstatzRaad Caspar Bartholins arvelig murede Begravelse i Kirken i Rochi Capel«. Af Indskrift-Feltet er nogle Brudstykker opsat i Søndre Sideskib.

Kunstakademiets Bibliotek. Haandtegningssamlingen. C 12 (»Begravelses-Monumenter, inventerede og i Marmor udførte af Joanne Wiedewelt«); der findes to Udkast. Jonge S. 171. Eiler Nystrom: Luxdorphs Dagbøger. I. S. 195, 202, 231. Victor Hermansen: Hvor er Ole Rømers Grav? (Berlingske Aftenavis 25. Sept. 1944).

†92) Jens Jacob Hegelund, født 1711, død 18. Marts 1773, Stiftsprovst. Lang latinsk Indskrift. Det »zirlige« Epitafium, af hvidt italiensk Marmor, med hans Brystbillede, var opsat over Arvingernes Ejendoms Begravelse.

Jonge S. 178—179.

†93) Peder Holm, Professor og Dr. theol., født 1706, død 4. Juni 1777. Latinsk

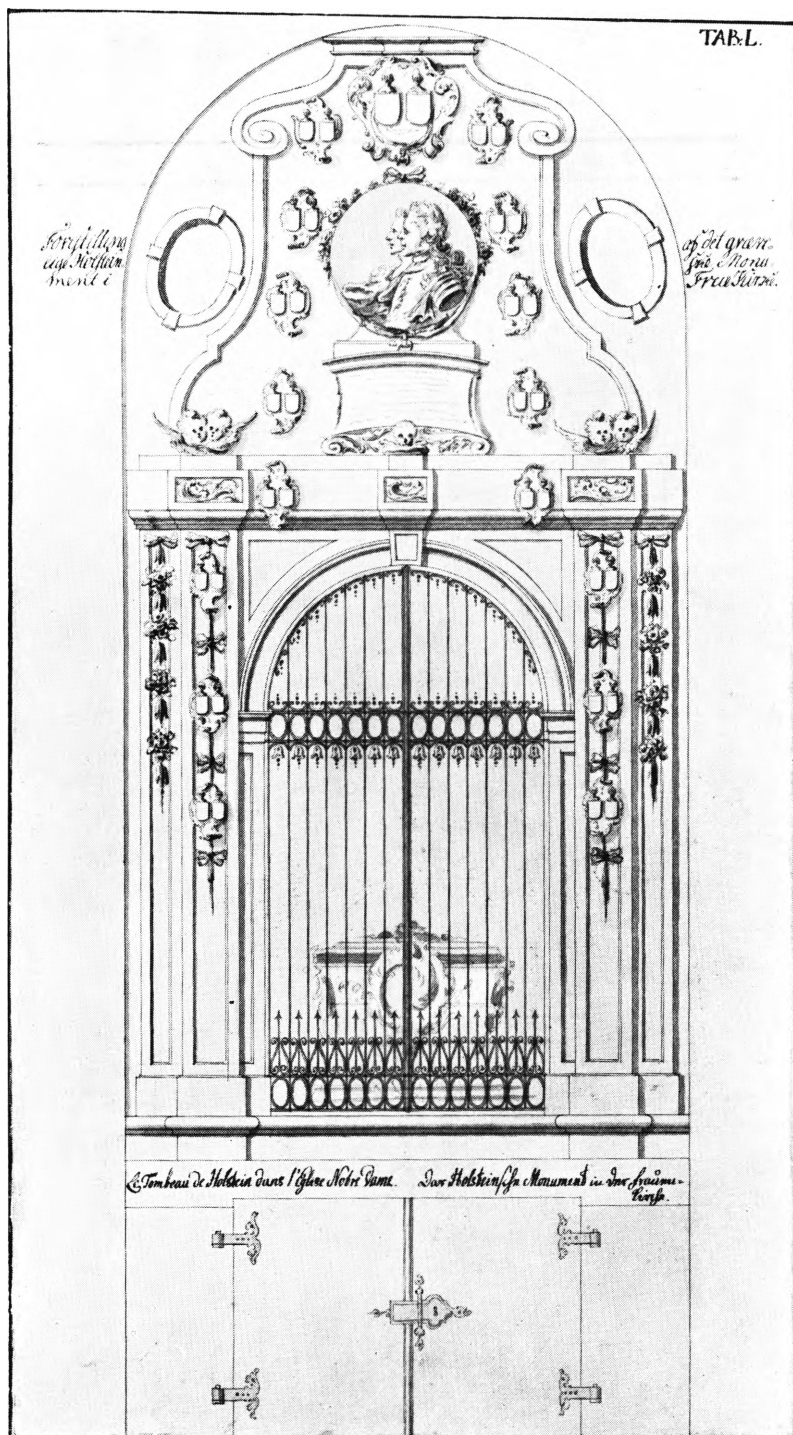

Fig. 91. Det Holsteinske Kapel. Tegning i Vitruvius III.

Indskrift med forgyldte Bogstaver i en stor hvid Marmor-Tavle, hvorover hans »Effigies med Præstekrave og Paryk paa, meget net og zirlig udhuggen i italiensk Marmor«. Monumentet, der var bekostet af hans Universal-Arving og Søstersøn Wilhelm Knust, Overgraver ved Kirken, sad paa en af Pillerne ved den venstre Side af Hovedopgangen til Koret.

Jonge S. 175.

†*Sarkofag* over Frederik Svane, død 1730, Søn af Ærkebiskop Hans Svane. Sarkofagen var af norsk Marmor og forfærdiget af Didrik Gercken.

Fra Arkiv og Museum. 2. R. I. S. 31.

Det Holstein-Ledreborgske Kapel. Ved Skøde 1725 erhvervede Gehejmerraad Johan Georg v. Holstein »den store Begravelse« i Korets Omgang ved den nordre Side, men efter Branden 1728 mageskiftede hans Søn Johan Ludvig v. Holstein dette Sted med et Kapel »næst ved Daaben« paa Kirkens Nordside (dvs. Kapellerne Nr. 7—8). Indgangen til Kapellet (Fig. 91) var formet som en Portal-Opbygning, i hvis Topstykke fandtes en Portræt-Medaillon af J. G. v. Holstein og hans første Hustru. I Kapellet stod følgende fem Kister af sort Marmor med Ornamenter i hvidt: Johan Georg v. Holstein (1662—1730) og hans to Hustruer: Ida Frederikke Bülow (1677—1725) og Charlotte Amalie Plessen (1685—1740); Johan Ludvig Holstein (1694—1763) og Hustru: Hedevig Vind (1707—1756).

Fra I. F. Bülows Sarkofag stammer sikkert Rester af to Kartoucher i hvidt Marmor, nu i Søndre Sideskib, den ene med Spejlmonogram: I(da) Frederikke) J(oachime) B(ülow), den anden med Bülow-Vaaben. Antagelig er det sorte Marmor, som C. F. Hansen skænkede til Forfærdigelse af Monumentet over Tordenskjold i Holmens Kirke, ogsaa Rester af disse Sarkofager.

Pers. hist. Ts. 8. R. V. S. 284, VI. S. 158. Vitruvius. III. 2. S. 500—504. Jonge S. 170. L. Bobé: Bremerholms Kirke. Kbh. 1920. S. 122.

Detaille af Udsmykning fra Gravmæle, fundet ved Udgravning af Kapitelshuset.

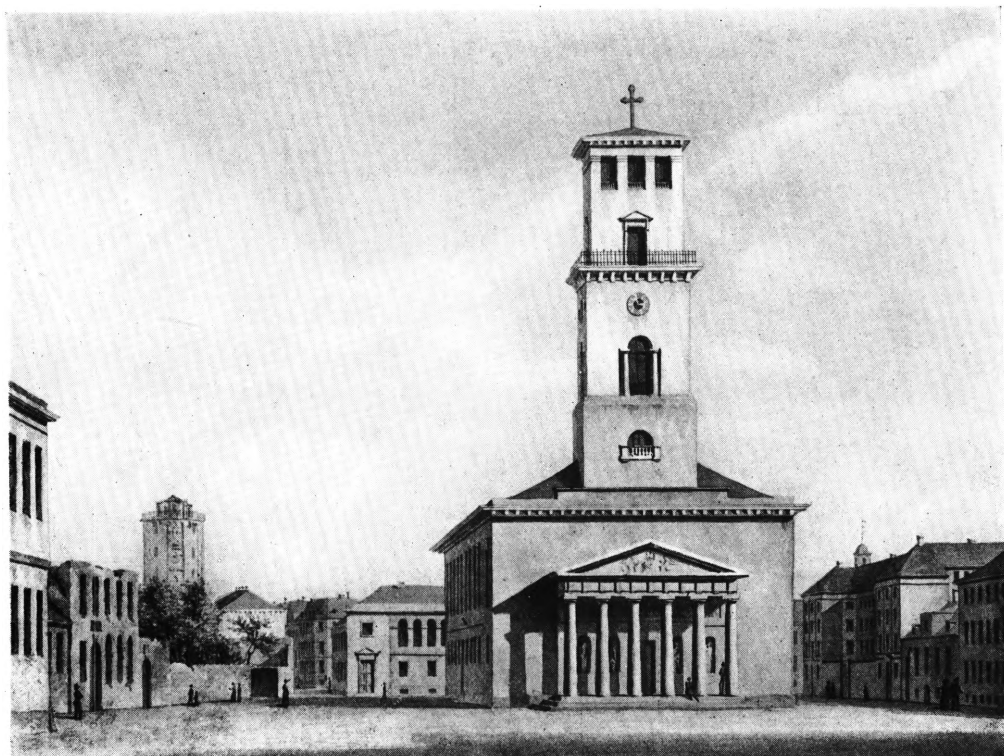

Fig. 92. Frue Plads med Kirken efter C. F. Hansens Projekt.
Tegnet af C. F. Christensen o. 1825.

BYGNINGS HISTORIE EFTER 1807

ved

JØRN RUBOW

Den nuværende Vor Frue Kirkes Bygningshistorie begyndte, da Kronprins Frederik befalede Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler at lade Kirkens Ruiner bese af Overbygningsdirektør C. F. Hansen, saaledes at han kunde udarbejde Plan og Overslag til Bygningens bedste og hensigtsmæssigste Istandsættelse. Forud herfor laa en Del Overvejelser og Forslag til Ruinens midlertidige Bevaring, bl. a. af Tømmermester Wahl, og Udtalelser af Stadsbygmester Peter Meyn, der gik imod Kirkens egentlige Restaurering¹. Muligvis havde Meyn selv tænkt at faa tildelt Genopbygningen, men hans Død 1808 gjorde, at man definitivt valgte C. F. Hansen, hvis Talent og Arbejdskraft var vel kendt fra de store Opgaver, han arbejdede med.

C. F. Hansen spildte ikke Tiden, men afgav allerede 21. Jan. 1808 sin foreløbige Betænkning², og han var straks klar over, hvorledes Opgaven burde løses.

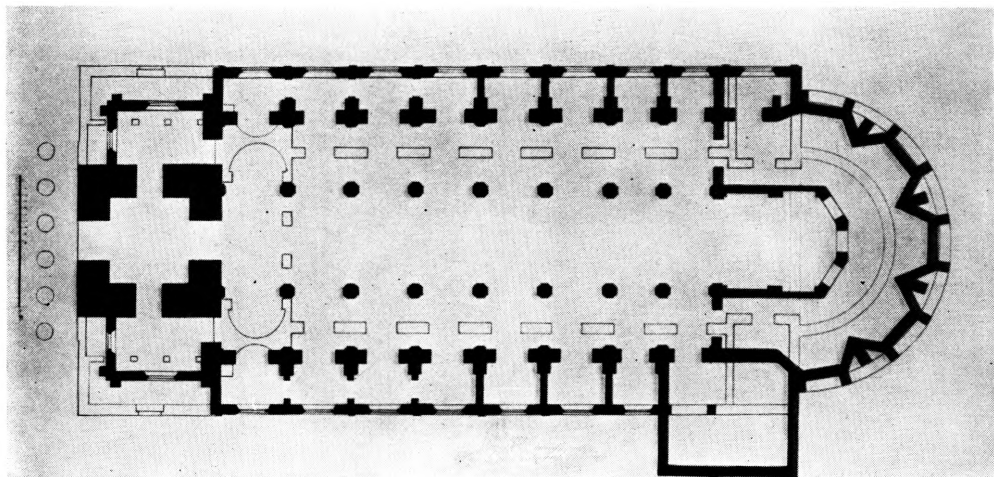

Fig. 93. C. F. Hansens Forslag indtegnet over Barokkirkens Plan.
Approberet 14. Juni 1811.

Han indrømmer saaledes, »at Kirken har en meget god Form i det Hele, og at Taarnets Form lod sig med nogen Forandring indrette saaledes, at det uden Spir fuldkommen kunde passe til dens Decoration i den bedre Kunstsmag, hvorimod Spiret ikke kunde undværes, naar Kirken skulde istandsættes efter sin forrige Skikkelse.« Hermed ebber egentlig Indrømmelserne ud, og Arkitekten hævder, »at Kirkens indvortes Udseende vilde vinde meget, naar de nuværende Gevælfter borttoges og Pillerne nedbrødes for at give den mellemste Hovedgang mere Bredde, og at opnaa, at Taleren fra alle Sider bedre kunde sees — derved kunde Gevælfter og Tag faa en meget simplere og til Vedligeholdelsen i Tiden mindre kostbar Indretning.«

Med Hensyn til det Ydre hedder det, stadig i Hansens Betænkning, »at da Façaden til Nørregade saavel i Henseende til Beliggenhed som efter Kirkens Konstruktion bestandig bliver dens Hovedfaçade, saa var denne efter sin nuværende Form lettest at omarbejde i førbemeldte Øjemed; men Siderne som ere mindre tilsyne, maatte for at undgaa en for stor Forandring, i det væsentligste beholde den Stil de nu have.«

Saa langt er Beretningen jo stadig overordentlig rationel i sin Argumentation, men nu kommer Kunstneren op i Arkitekten og det hedder videre: »at vel kunde ved at istandsætte Kirken i samme Smag, som den forhen havde, eller ved at give den en og anden Forandring, hvorved den blev en ulykkelig Mellemtning i Arkitekturen, maaskee spares $\frac{1}{3}$ af hvad der vilde medgaa, naar Kirken omformedes i ædlere og bedre Stil; men da Efterslægten ikke kunde agte paa Besparelsesgrunde, men alene vilde bedømme Bygningen, som den

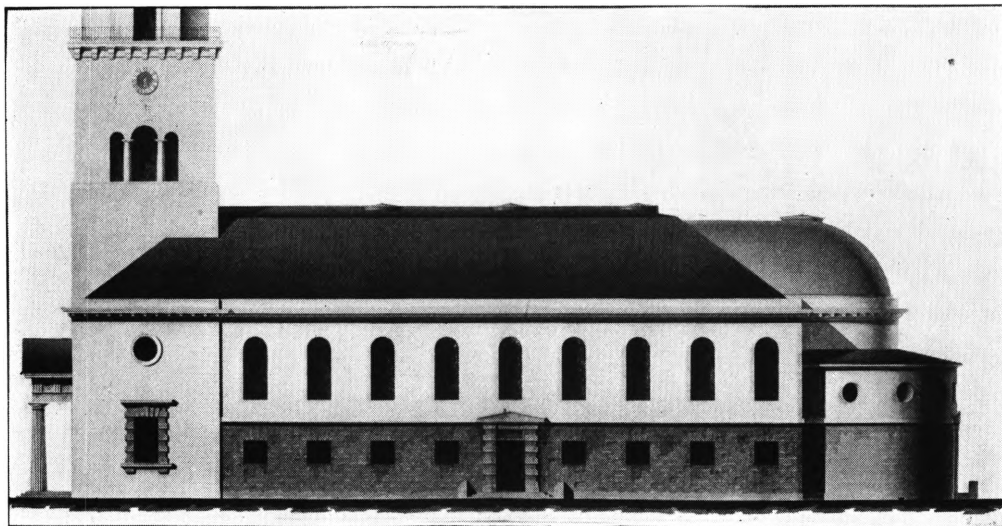

Fig. 94. Forslag til Façade mod Syd, dateret 1810, approberet 14. Juni 1811.

stod for Øjnene, saa syntes der ikke at burde sees paa nogen meere Bekostning, naar et saa vigtigt Arbejde kunde blive bedre udført.«

Denne Udtalelse blev af Universitets-Direktionen forelagt Kongen, som under 30. Dec. 1808 bifaldt, at Overbygningsdirektør C. F. Hansen fik aldeles frie Hænder i Henseende til Valget af arkitektonisk Stil². Kunstneren havde saaledes opnaaet, hvad han ønskede, og kunde under 19. Nov. 1810 indsende sine Tegninger til Universitetet³, ledsaget af nogle Kommentarer⁴, der først og fremmest gjaldt Taarn og Spir, det Punkt hvor den projekterede Bygning stærkest afveg fra det overleverede, en Afgivelse saa radikal, at den endnu 100 Aar efter gav Stof til lidenskabelig Diskussion. C. F. Hansen polemiserede først i Almindelighed mod de høje Spir, som han hævdede er Levninger fra den »gothiske« Arkitektur. Derefter fortsætter han: »(de) have sjælden en taalelig Form, ere i mange Henseender farlige for en By og tjene i det højeste kun til at underrette den Rejsende om at han nærmer sig en stor Stad. Hos Grækerne og Romerne i Konstens skønne Dage vare Taarne en ukjendt Bygningsziir; hvor de opførtes som Signaler, vare de simple af massiv Mur, firkantede eller runde.«

Som det ses, havde Hansen ikke meget tilovers for Taarne, end sige Spir, men han kunde dog tænke sig at give Kirken et lavt solidt Taarn, naar nu engang Murene fandtes og den almindelige Opinion var mod en taarnløs Kirke. Han forelagde derfor to Projekter, eet meget lig det endelige og eet højere, forsynet med et octogonalt Led og afsluttet med en Kuppel. Dog lod han ingen Tvivl mulig, om at han foretrak det lavere Taarn. —

Argumentationen lyder saaledes: »(det gamle Taarns solide Murværk) gav mig den første Idé til Tegningen Nr. 1 (Fig. 97), hvorefter fra Vægtergangens Højde de 4 Hjørner blive brækkede saaledes, at den anden Etage danner en Ottkant; paa sammes Gevølfter opføres en tredje rund Etage med en Kuppel; det hele Taarn bekom herefter en Højde af 110 Alen. Paa denne Maade troede jeg, ej uheldigt, at have forenet Oldtidens rene Smag med Nutidens Skikke. Taarnet efter Tegningen Nr. 2 (Fig. 96) bestaar kun af een Etage, der blev aldeles opført af den gamle Grundvold paa den forreste og bageste Side med trende Aabninger øverst, og et fladt Tag fra alle Sider; den hele Højde blev herefter 90 Alen. Iblandt mange flere Ideer, der ved at komponere Taarnet tilbød sig, blev disse tvende mig de kæreste, og jeg tør ikke nægte, at efter ofte igjentagen Beskuelse og den strængeste Kritik, beholdt dette sidste for mig, som Kunstner, Fortrinet, efterdi dets Simplicitet forbinder det heldigere med Hovedfaçaden, i Særdeleshed da Taarnets Mur staar i lige Flade med den og er en Continuation af samme. Taarnet er kun til, fordi Sædvanen byder, at vore Templer skulle være forsynede med Taarne, men den store Portal paa Façadens Midte udgjør en af Bygningens væsentlige og mest iøjnefaldende Decorationer, og jeg frygter, at det højere Taarn vilde, ved at drage Opmærksomheden til sig, uretfærdig dominere over det i lodret Linie, neden under staaende, midterste Partie; stod det i nogen Frastand fra Hoved-Façaden vilde dette ej saa meget være Tilfældet. Hertil kommer, at endskjøndt jeg tør smigre mig med, at hvert enkelt Parti af det højere Taarn er i god Smag, saa danner det Hele, dets forandrede Form uagtet, dog mere et Taarn, der regner sig fra den gothiske Tidsalder, det andet derimod vedligeholder renere den valgte græske Stil, hvorpaa Kirkens Composition, for saavidt Afbenyttelsen af de gamle Rudera tillader det, saavel udvendig som indvendig, grunder sig. Ikke heller har jeg ladet uanmærket, at Udførelsen af det simplere Taarn, hvis bestemte Højde ligefrem fortsætter paa staaende Mure, er meget lettere at opføre end det højere, hvortil der, for hver nye Etage paa de gamle Fundamenter, med største Accuratesse og Forsigtighed skal slaas nye Buer, altsaa og i meget kortere Tid at opføre end hint, efterdi hver Etages Buer fordrer eet Aar at sætte sig, forinden man derpaa med Sikkerhed kan bygge og endeligen betydeligen mindre bekosteligt, da Forskjellen sikkerligen kan anslaaes til 16 à 20 000 Rdl. Vel lader den erfarne Konstner sig ikke afskrække ved Udførelsens større Besværlighed, ej heller bør han opoffre Tidsalderens og sin Reputation for en altfor stræng Oekonomi; dog har det i mine mange og vidtløftige Kompositioner altid været mig en saare behagelig Tanke at kunne forene Skjønhed med Styrke og begge Deeles med saa liden Udgift som muligt.

Efter forestaaende Grunde maaskee den høje Direction (d. v. s. Universi-

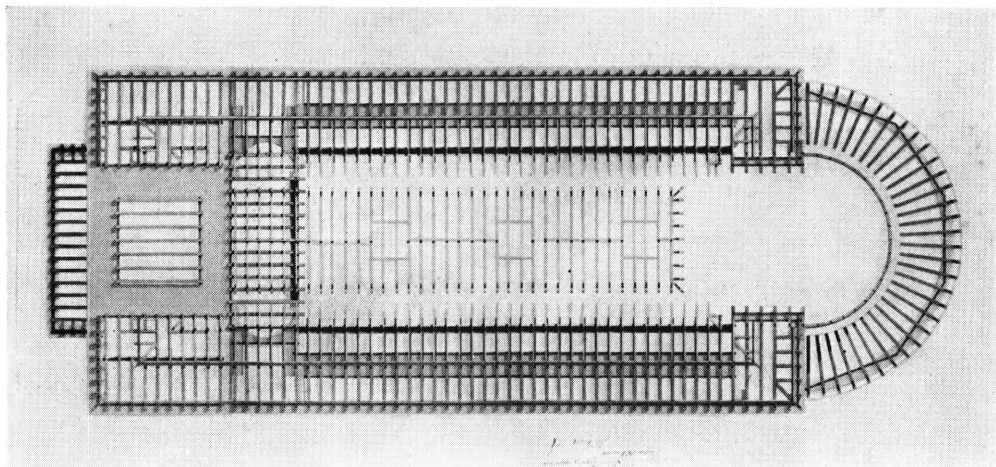

Fig. 95. Tagplan, dateret 1810, approberet 14. Juni 1811.

tetets) med mig maatte være enig i, at det simplere Taarn har overvejende Fordeele for det pragtfuldere; men da jeg ikke kan vide, hvorvidt dette, der rigtig nok har det Fortrin at kunne sees i længere Frastand og ved første Øjekast meget imponerer, maatte vinde Allerhøieste Bifald, saa har jeg saa meget mere anset det for min allerunderdanigste Pligt udførligen at angive Grundene for denne min individuelle Meening, i øvrigt indstillende Valget til højere Forgodtbefindende.«

Inden denne Plan blev forelagt Kongen, sendtes den til Behandling i Danske Cancelli med Forslag om Nedsættelse af en Kommission, som i Lighed med hvad der var Tilfældet ved Arbejdet paa Christiansborg og Raad- og Domhuset havde, hvad man kaldte umiddelbar Forestilling til Hans Majestæt. Medlemmerne skulde være, foruden Overbygningsdirektøren, et Medlem af Danske Cancelli, et af Universitetets Direktion og et af Consistorium. Man maa stadig huske paa, at Universitetet var Kirkens Patron.

Alt dette gik glat gennem Kancelliet, og Planen med ialt 10 Tegninger blev forelagt Kongen, der under 4. Juni 1811 resolverede saaledes: »Vi haver forsynet de allerunderdanigst forelagte 10 Stk. Tegninger, efter hvilke Frue Kirke her i Staden igjen skal opføres, med vor allerhøjeste Approbation; ligesom vi allernaadigst have approberet den under Nr. 2 indsendte Tegning til et Taarn for bemeldte Kirke, hvis Gjenopførelse iøvrigt bliver at overdrage til Overbygningsdirektør etc., Hansens, Overopsyn og Bestyrelse.« Ogsaa Forslaget om en Commission vandt Bifald, og den kom til at bestaa af Conferensraad Ove Malling, Departementschef i Danske Cancelli Justitsraad Lassen, Frue Kirkes Curator, Theologen, Professor C. F. Hornemann, foruden naturligvis C. F. Hansen⁵.

Arkitekten kunde have Grund til at være tilfreds og var det sikkert ikke mindst over, at det lave Taarn var blevet foretrukket. I det store og hele blev derefter Kirken opført efter de approberede Tegninger (Fig. 93—97), dog med visse Ændringer i Tagkonstruktionen, der medførte en klarere Overgang til Korets Halvkuppel.

Interiøret derimod stemmer mindre med C. F. Hansens Tegning, først og fremmest fordi han havde regnet med en renere Rumvirkning uden fritstaaende Statuer og med en malet Altertavle bag Prædikestolen midt i Koret i Stedet for Thorvaldsens Christusfigur og Daabsengel (Fig. 112).

Bygningshistorien fra Kongens Approbation i 1811 til Indvielsen 1. Pinse-dag, d. 7. Juni 1829 er i alle Enkeltheder klarlagt i Kommissionens, og det vil i Realiteten sige C. F. Hansens egen, Beretning om Sagen med alle dens praktiske og æstetiske Problemer⁶. Den har følgende Ordlyd:

ALLERUNDERDANIGST BERETNING

ANGAAENDE

FRUE KIRKES GJENOPFØRELSE

Ved allerhøieste Rescript af 21. Junii 1811 til senere afdøde Geheimstatsminister Ove Malling af ligeledes nu ved Døden afgangne Professor Dr. Theologiæ Claus Frees Hornemann i Forening med Undertegnede, behagede det Deres Majestæt, ved allernaadigst at tilkjendegive, at den afbrændte Frue Kirke her i Staden igjen skulde opføres, og at de af mig, Hansen, affattede, af Directionen for Universitetet af de lærde Skoler allerunderdanigst forelagte, Tegninger til Kirken og det dertil hørende Taarn vare forsynede med allerhøieste Approbation, at paalægge os at sammentræde i en Commission for at bestyre de bemeldte Kirkes Opførelse i Almindelighed vedkommende Sager, saaledes at vi i disse Forhandlinger skulde have umiddelbar Forestilling til Deres Majestæt selv. Overopsynet med og Bestyrelsen af Bygningsarbeidet behagede det Deres Majestæt allernaadigst at overdrage til Undertegnede Hansen.

I de approberede Tegninger har Deres Majestæt paa Commissionens allerunderdanigste Forestillinger allernaadigst bifaldet nogle Modificationer. Saaledes blev det ved allerhøieste Resolution af 18 Februarii 1817 allernaadigst bestemt, at der ovenpaa Kirkens Taarn maatte anbringes et forgyldt Kors af Kobber, hvilken Decoration ikke i den første Tegning var optaget. Til Alterets Prydelse var det fra Begyndelsen af paatænkt at anbringe en malet Altertavle, forfærdiget af en af Fædrelandets bedste Konstnere, og der var ogsaa herom indledet Underhandling med Historiemaler Professor Lund, som

til Commissionen havde indleveret Skizze til Maleriet; men da det befandtes, at en mangefarvet Altertavle maaskee vilde forstyrre den Rolighed, som Kirkens ene Farve vilde udbrede, udbad Commissionen sig i allerunderdanigst Forestilling af 12 April 1820 Deres Majestæts Bestemmelse for, om der i Frue Kirkes Alter skulde anbringes enten et Malerie udført i det Store efter Professor Lunds Skizze, eller en af Etatsraad Thorvaldsen udarbejdet Christus-Figur i overnaturlig Størrelse, som da skulde opstilles i en i Alteret indrettet Niche. Ved allerhøieste Resolution af 22 April 1820 behagede det Deres Majestæt allernaadigst at foretrække den sidste Decoration, hvorhos Commissionen dog blev bemyndiget til at udbetale Professor Lund 400 Rbd. Sølvmynt for den af ham udarbejdede sidste Skizze. For den første Skizze havde han i 1815 erholdt 600 Rbd. Sedler.

I de allernaadigst approberede Tegninger var Prædikestolen anbragt foran i Choret paa en Forhøining lige for Alteret, saaledes som den nu er udført i Christiansborg-Slotkirke, hvorved man ikke alene søgte at opnaae større Skjønhed i Symmetrien, men ogsaa antog, at Talen fra dette Sted lige godt skulde høres til begge Sider af Kirken saavel i de nedre som i de øvre Stole. Da der imidlertid af nogle af Præsterne yttredes Tvivl om, hvorvidt det sidste Øjemed vilde opnaaes, indbød Commissionen Biskop Münter samt begge Kirkens Præster, Stiftsprovst Clausen og nuværende Confessionarius Mynster til en Samling i Kirken selv, hvor da saavel paa det Sted, hvor Prædikestolen i de første Tegninger var bestemt, som i de foreløbige Prøve-Udbygninger paa begge Sider, af hvilke Prøve-Udbygninger den ene var anbragt nogle Alen høiere end den anden, blev af bemeldte Geistlige gjort Forsøg med at tale. Man erfarede da, at ihvorvel en nogenlunde tydelig Stemme lod sig fra Prædikestolen foran Alteret høre paa de forskellige Steder i Kirken var Talen fra Siderne dog tydeligere. Dette var især Tilfældet fra den Prøve-Udbygning, som var anbragt i den største Høide, men da det af de tilstedeværende Geistlige blev bemærket, at denne Høide maaske kunde afstedkomme Svindel for en aldrende Mand, foretrak de det Sted, hvor den lavere Prøve-Udbygning var sat. I Henhold hertil blev affattet Tegning til en Prædikestol at anbringe i den mellemste Arcade paa Kirkens nordre Side, hvilken Tegning det behagede Deres Majestæt paa Commissionens allerunderdanigste Forestilling, ved allerhøieste Resolution af 27 Martii 1827 at approbere. — Ved samme allerhøieste Resolution blev ogsaa den af Commissionen allerunderdanigst forelagte Tegning til en Stol for Deres Majestæt og det kongelige Huus, indrettet lige overfor Prædikestolen, allernaadigst approberet. Der var endelig, i Overensstemmelse med de approberede Tegninger, i Pillerne paa begge Sider af det indre af Kirkebygningen indrettet Nicher for de 12 Apostlers Figurer i naturlig Størrelse, hvilke Etatsraad Thorvaldsen under sit Ophold

her i Aaret 1819 havde lovet under sin Overbestyrelse at lade udføre i sit Attelier i Rom. Da imidlertid Gibsafstøbningerne af disse Figurer ankom hertil i Aaret 1828, befandtes de at være meget større end de efter det Thorvaldsen meddeelte Maal af Nicheerne skulde være, og de kunde saaledes ikke anbringes i disse. Paa Commissionens allerunderdanigste Forestilling blev det derfor ved allerhøieste Resolution af 3 Juni 1828 allernaadigst tilladt, at Nicheerne maatte tilmures og Figurene derimod anbringes paa Sandstens Piedestaler uden for de Piller, i hvis Nicher de skulde have været opstillede.

Skjøndt Bygningsarbeidet var i Aaret 1829 saavidt fremmet, at Kirken samme Aar 1ste Pintsedag blev indviet og taget i Brug til den offentlige Gudstjeneste, fandt Commissionen sig dog pligtig til fremdeles at vedblive sine Functioner, eftersom endnu nogle Arbeider, hvis Foretagelse dog ikke kunde hindre Kirkens Benyttelse til Gudstjeneste, endnu stode tilbage. Men da der nu til Kirkebygningens Fuldførelse ikkun mangle nogle af de Prydelser, der ventes fra Etatsraad Thorvaldsen, troer Commissionen ikke længere at burde udsætte sin allerunderdanigste Beretning angaaende Bygningsarbeidets Fremgang fra Begyndelsen af og indtil dets Fuldførelse, samt angaaende de Resourcer, som dertil have været allernaadigst bevilgede, og de Omkostninger, som i det Hele ere medgaaede m. v.

A. Angaaende Bygningsarbeidets Fremgang.

I de første 1½ Aar fra Junii 1811 til ultim. Decbr. 1812 blev Kirkegaarden rundt om indhegnet med Plankeværk, i Taarnet Bjelkelagene, saavidt som Murens Høide nu staar, afbundet og indlagt, Stillage-Afbindingen begyndt, de fleste af Gevølyterne i Kirken saavelsom det udvendige Portal borttaget og endeel af det bagerste Chor nedbrudt, de udbrudte Sten rensede, Grunden til de indvendige nye Hovedmure udgravet og det nye Fundament udlagt, tilligemed andre herved forefaldende Arbeider.

I Aaret 1813 blev den afbundne Stillage fra den øverste Deel af Taarnet reist og den ene Side af Muren ned til Gesimset afbrudt, Stillagen indvendig i Kirken reist til første Etages Høide, Fundamentet til det store Hovedportal udført til Overkanten af Jordens Høide. Indvendig i Kirken bleve Arkaderne med deres Sandsteens Sokkel og Kompfer-Gesims saavel ved Indgangen som de tvende lange Sider, opførte indtil Baandet, hvorpaa den øverste Facade staaer; de tvende Bjelkelag til Gallerierne bleve for det meste indlagte.

I Aarene 1814 og 1815 blev den underste Deel af Gesimset paa Taarnet under Vægtergangen forfærdiget og forsat, Taarnets hele Høide fra Vægtergangen til Taget opført, de 4 store Dørkarmer af Stenhugger-Arbeide forsat og Taget paa Taarnet reist; det forrige Chor blev afbrudt og Fundamentet

lagt, hvorpaa det nye igjen blev opført indtil den halve Høide; Fundamentet under Alteret blev lagt; Sandsteens-Sokler rundt omkring paa de ydre Mure forsat og Murene opførte og istandsatte til Cordon-Gesimsets Høide; af Tømmerforbindingen til Kirkens Tag var ved Udgangen af Aaret 1815 mere end det halve færdigt. Bygningsarbeidets hurtigere Fremgang i disse Aar hindredes dels ved den Langsomhed, hvormed den ved Placaten af 22 Oct. 1813 allernaadigst paabudne Afgift af Kirketiender indkom, dels ved Vanskeligheden i at tilveiebringe den Mængde af Materialer, især af Muursteen, som behøvedes.

Saa vel ved Hjælp af de efterhaanden indkomne Restancer af bemeldte Afgift, som ved Salg af Kirkens fra Universitets-Quæsturen udleverede Obligationer, og i Særdeleshed ved den af Deres Majestæt ved allerhøieste Resolution af 8 April 1817, paa Forestilling fra Finansdeputationen, allernaadigst skjænkede Sum 200,000 Rbd. Sedler, blev det Commissionen muligt at fortsætte Bygningsarbejdet med saadan Kraft, at Kirken ved Udgangen af Aaret 1817 kunde saavidt det Væsentligste angik, ansees for at være rejst af sine Ruiner, idet samtlige Mure, Taarnets medberegnete, da vare fuldeligen opførte, Taget reist og dets Sider dækkede med Steen, alle Side-Vinduer forfærdigede og indsatte samt den indvendige Form antydet ved Forskaling, Colonner o. s. v. — Det var ogsaa i ovennævnte Aar nemlig 1ste November 1817 den 2den Høitidsdag under Jubelfesten til Erindring om Reformationen, at Deres Majestæt behagede Selv at lægge Grundstenen til Kirkens Alter, hvilken høitidelige Handling, der gik umiddelbart foran den akademiske Høitidelighed i Trinitatis Kirke, foretages efter et allernaadigst approberet Ceremonial saaledes:

Grundstens-Ceremonien.

1. Efterat Deres Majestæt i Procession var ankommen til Kirkebygningens Hovedindgang fra Nørregade modtoges De der af Bygningskommissionens Medlemmer, som ledsagede Deres Majestæt derfra op i Choret saaledes, at de gik forrest og derefter Overhofmarskallen umiddelbar foran Deres Majestæt.

2. Den Kongelige Suite, som i Processionen til Kirken var foran for Deres Majestæt, stillede sig i 2 Rader paa Siderne af Opgangen til Choret, een Rad paa hver Side, saaledes at de øverste i Rangen stode nærmest Choret.

3. Forud vare borgerlige Militaire opstillede ved begge Sider af bemeldte Opgang. Foran dem tog Deres Majestæts Suite Plads, bag dem vare Tilskuere, for hvilke ogsaa var indrettet Plads paa Galleriet ved Colonnerne.

4. Foran Middelpunktet af den murede Bue, som indslutter Choret mod Østen var hensat en Stol for Deres Majestæt.

5. I Kredsen langs bemeldte Bue havde før Deres Majestæts Ankomst stillet sig de Cancelliets og Universitetsdirektionens Medlemmer, de Stadens

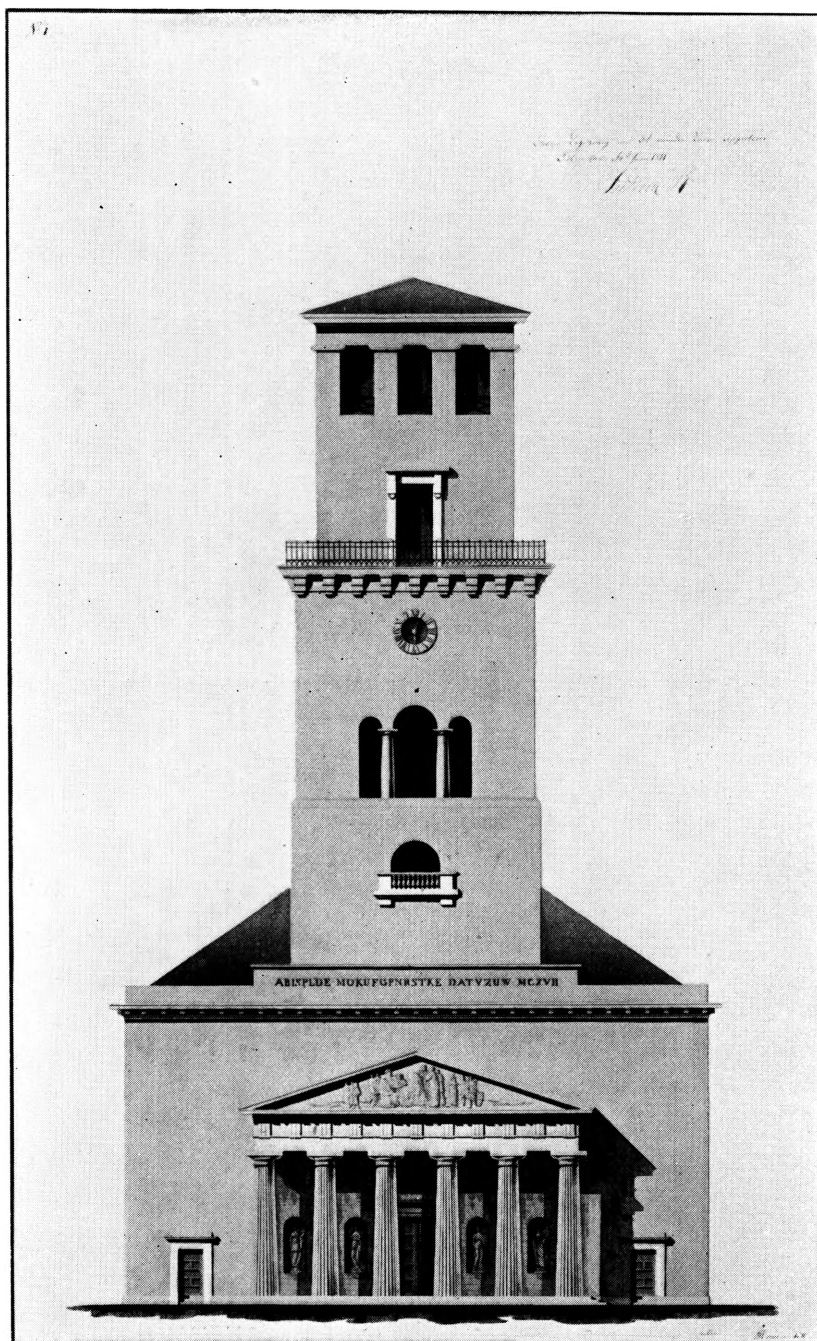

Fig. 96. Forslag til Façade mod Vest med den lave Taarnafslutning, dateret 1810, approberet 14. Juni 1811.

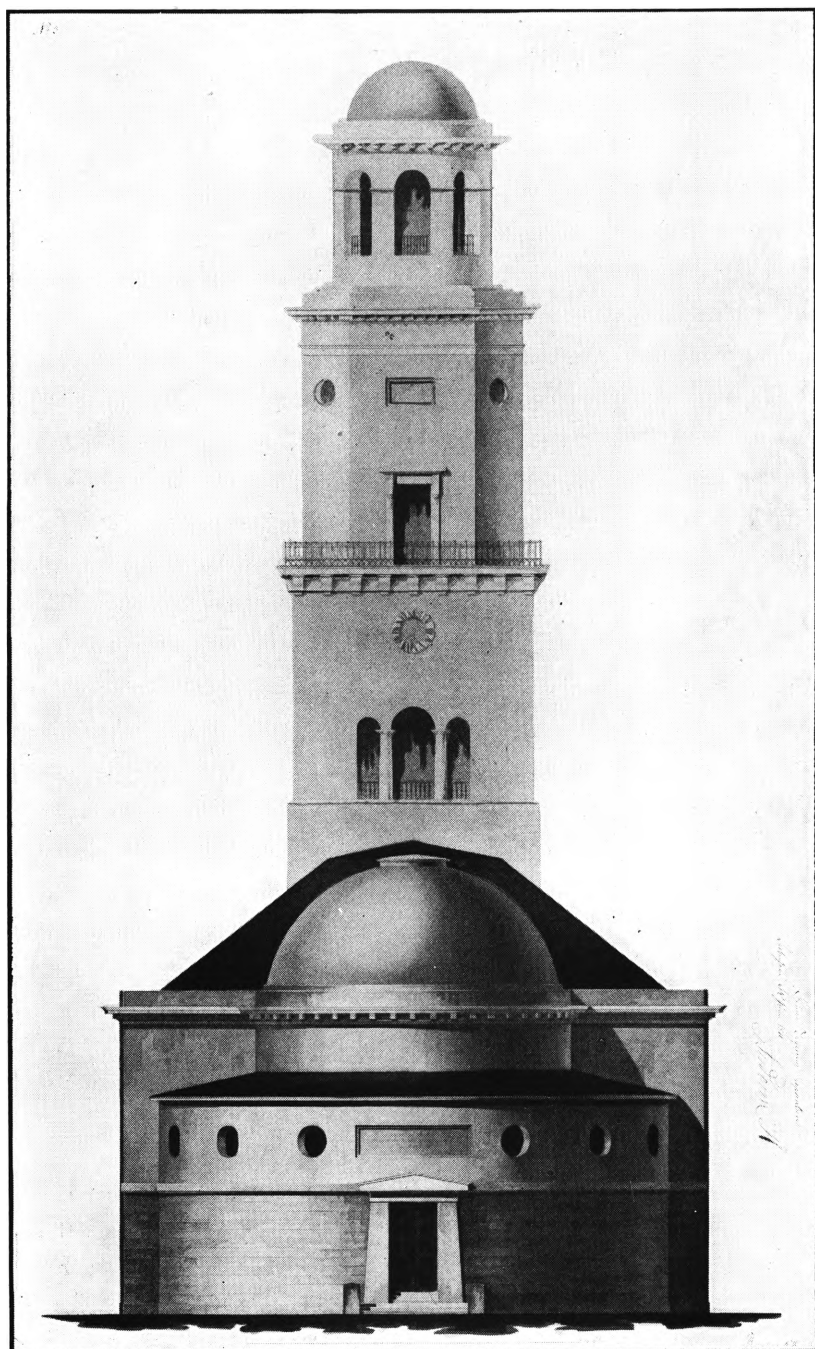

Fig. 97. Forslag til Façade mod Øst, dateret 1810, approberet 14. Juni 1811.
Det ikke approberede Taarnprojekt indtegnet.

Gejstlige og de Universitetets Professorer og andre akademiske Lærere, som ikke i Anledning af Høitideligheden havde anden Plads eller Forretning.

6. Idet Deres Majestæt indtraadte igjennem Hovedindgangen, istemmedes af Mands-Stemmer, accompagnerte af blæsende Instrumenter, Luthers Psalme: Vor Gud han er saa fast en Borg. Medens Deres Majestæt begav Sig op til Choret, blev saaledes det første Vers afsunget, og, efter at Deres Majestæt havde sat Sig, det andet.

7. Efter Slutningen af 2det Vers fremtraadte nu afdøde Geheimstatsminister Malling, som Formand for Universitetsdirectionen og Bygningscommissionen, og holdt en kort Tale, ved Slutningen af hvilken Deres Majestæt indbødes til at lægge Grundstenen.

8. Derefter nærmede sig Bygningskommissionens Medlemmer til Deres Majestæt forat assistere ved Grundstenens Lægning og at overlevere det, som dertil behøvedes. I Forveien var lagt Halvdelen af en udhulet Sandsteen, hvori Deres Majestæt nedlagde en Guldplade med Indskrift samt de 2de Jubelfestens Medailler, hvorefter de tildækkedes med den anden Halvdeel. Derpaa lagde Deres Majestæt den første Muursten i Forening med hvilken et Stykke Muur siden opførtes.

9. Efterat Deres Majestæt havde forladt Stedet, hvor Stenen var lagt, og igjen havde indtaget Sit Sæde, fremtraadte nu afdøde Professor Dr. Hornemann, som Universitetets Rector og tillige som Commissionens Medlem og holdt en kort Slutningstale.

10. Efter at Talen var endt udførtes de 2de sidste Vers af ovenmeldte Psalme, hvorefter Deres Majestæt begav Sig tilbage ud af Kirken, Overhofmarskallen nærmest og Bygningscommissionens Medlemmer længere foran Deres Majestæt.

Da endeel af den i det foregaaende ommeldte allernaadigst skjænkede Sum endnu havdes i Behold og Commissionen derfor af det Laan paa 300,000 Rbd. Sølv, som den ved allerhøieste Resolution af 12 Mai 1819 var bleven bemyndiget til at optage, og til hvis Forrentning og Afbetaling nye Resourcer vare aabnede, havde i Aaret 1819 optagen en Trediedeel eller 100,000 Rbd. Sølv, kunde der endnu i de paafølgende Aar arbeides med Kraft. I Aarene 1818, 1819, 1820 og 1821 blev saaledes Kobbertækningen paa Kuppelen og det flade Tag fuldført, Taarnet pudset, Uhrskiverne opsatte, Taarnstellagen nedtagen, det store doriske Portal ved Indgangen til Kirken forfærdiget og forsat, og Frontonen dækket med Kobber samt Stellagen nedtagen; Gesimsen af Steen paa Choret forsat og pudset og Hovedgesimsen paa Kirkens Sider trukne af Steen; de udvendige Døre, samt Steengesimserne om Sidedørene og Døren til Pantheon forfærdigede; alle Tagvinduer opsatte og tækkede

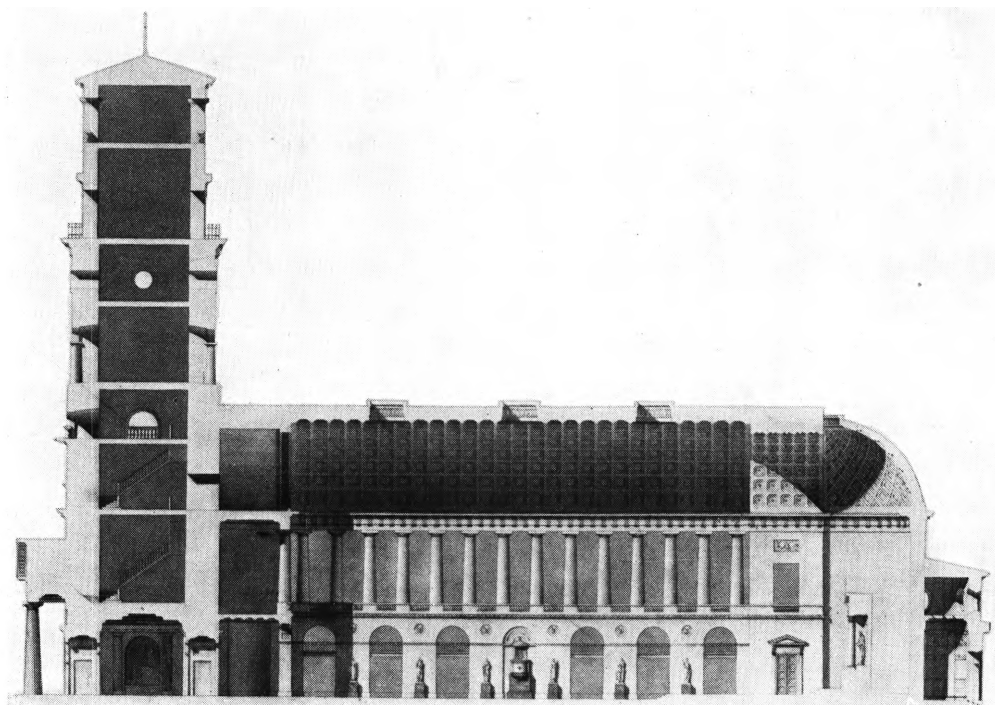

Fig. 98. Længdesnit i Kirken, efter G. F. Hetsch's Udgave af C. F. Hansens Bygninger 1847.

med Bly, og Jernrammerne til det indfaldende Lys henlagte; hele Gevølvten med sine Cassetter røret og pudset, ligeledes den store Niche i Choret; alle Colonnerne med Capitæler pudsede, hele Hovedgesimsen rundt om i Kirken trukken og decoreret med de til Ordenen henhørende Ornamenter; alle Lofterne i Coridorene med deres Gesimser gibsede; alle Arcader samt Væggene rundt om i Kirken pudsede og ornerede; Ballusterne mellem Colonnerne og Grillerne i det mellemste Pulpitur opsatte; Gulvene i alle Coridorene lagte, den store Stelage, som i 1818 blev opsat indvendig i Kirken nedtagen; Trapperne op til Choret af Bornholmer-Steen lagte; begge Hoveddøre i Choret forfærdigede; de fire Hovedtrapper, der føre til Pulpiturene forfærdigede og opsatte; det midterste Gulv i Kirken lagt med Muursteen, Platfonden over det for Orgelet bestemte Rum, og den store Bue sammesteds forskalet og gibset, endelig var ogsaa en stor Deel af Orgelarbeidet udført.

Endnu i Aarene 1822 og 1823 kunde Arbeidet, ved Hjælp af den liden Beholdning, som havdes fra de foregaaende Aar, i Forbindelse med hvad af Klubafgiften⁷ og det befalede Bidrag fra Frue Kirkes egne Indtægter kunde blive tilovers, efter at Renterne af det fra Sorø Academie modtagne Laan vare præsterede, dog gaar nogenlunde fremad; men i Aarene 1824 og 1825,

da der alene kunde disponeres over det ubetydelige Overskud, der blev tilbage fra ovennævnte til Rentebetaling bestemte Indtægter, maatte man for det meste indskrænke sig til Vedligeholdelse af det paabegyndte men for en stor Deel endnu ikke fuldførte Arbeide. Den i Aaret 1825 allernaadigst paa-budne Collect, hvis Udbytte for største Deel indkom i 1826 samt de i 11te December Termin s. a. og den første Halvdeel af 1828 optagne nye Laan paa ialt 100,000 Rbd. Sølv gave Midler ihænde til igjen med Kraft at fortsætte og endeligen at fuldføre Bygningsarbeidet, hvilket dog endnu i Aarene 1826 og 1827 leed noget Ophold derved, at Orgelbyggerne for at kunne fremme Arbeidet paa Kirkens Orgel og foretage dettes Stemning behøvede Roe i det indre af Kirken.

I Aaret 1822 og følgende Aar bleve saaledes samtlige ved Udgangen af 1821 endnu tilbagestaaende Arbeider fuldførte. Kirkens og Taarnets Udvortes blev afpudset; i Taarnet bleve Gulve og Trapper gennem alle Etager lagte; Kamre med Tilbehør indrettede for Taarnvagten, som i Aaret 1828 henflyttedes fra Petri- til Frue Taarn, Taarnuhret fuldført og opsat, Klokkestolene opsatte og samtlige 4 Klokker ophængte. Af disse 4 Klokker ere de 2de største, den ene paa 24 S ¶ s, den anden paa 12 S ¶ s Vægt, efter forud afsluttet Contract støbte paa Frederiksværk⁸. Under den førend Contractens Afslutning førte Brevvexling med Værkets Administration, gjorde samme opmærksom paa, at den i den sildigere Tid anvendte nye Ringemaade med faststaaende Klokke og bevægelig Knebel, syntes at anbefale sig fremfor den sædvanlige ved Klokkenes Svingning, baade fordi Bygningen ved den førstnævnte Ringemaade lider mindre og fordi Ringningen kan foretages af en eneste Mand, istedet for at en Mængde Folk udfordres til at bringe en større Klokke i Svingning; og der tilføiedes endvidere, at Klokkenes Lyd ved Ringningen efter den nye Methode vilde blive ligesaa god og stærk som efter den ældre. Commissionen indhentede herom Etatsraad, Professor Ørsteds Betænkning, og da han med Bestemthed erklærede sig for den nye Ringningsmaade, er den blevet anvendt ved samtlige Kirkens Klokker; dog ere Klokkestolene givne saadan Indretning og Styrke, at de ved en Forandring i deres Stilling kunne ringes paa den sædvanlige Maade ved Svingning, hvis dette i Tiden maatte foretrækkes. Endvidere bleve de udvendige Steentrapper saavel for Portalet som for de øvrige Kirkens Døre lagte, og de manglende Døre indsatte; Gulvet i Vestibulen lagt med gullandske Fliser; Trinene fra Vestibulen og til Hovedtrapperne anbragte; Gelænderet paa disse Trapper fuldført; Stolene i alle Kirkens tre Etager afdeelte og de fornødne Egestole paa Kirkegulvet hensatte; Kirkegulvet lagt med Muursteen, ovenpaa hvilke igen lagdes brændte Fliser og paa Gulvet i de bagerste Corridorer med gullandske Fliser, og Gulvet i Choret med hvide Marmor-Fliser, de for Apostelfigurerne indrettede Nicher

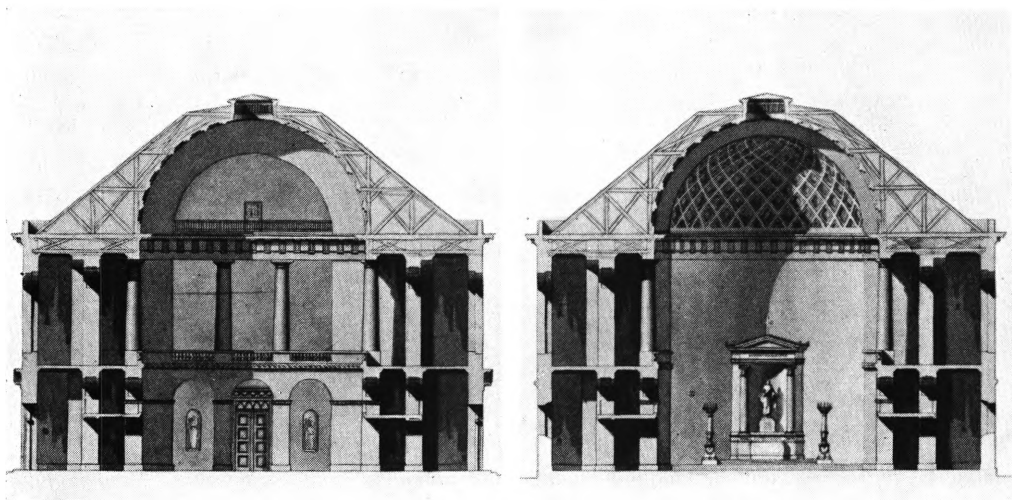

Fig. 99. Tværsnit i Skibet, efter G. F. Hetsch's Udgave af C. F. Hansens Bygninger 1847.
Til venstre set mod Indgangen, til højre set mod Alteret.

tilmurede og Figurerne anbragte paa Sandsteens Piedestaler samt Basreliefferne over dem udførte; Prædikestolen med sine Orneringer fuldført og den dertil hørende Trappe anbragt; den for Deres Majestæt bestemte Stol indrettet og decoreret; Ballustraden foran Choret opført, Alteret med sine Decorationer og Inscriptioner fuldført, og den modtagne Gipsafstøbning af den Christusfigur, der kan ventes i Marmor fra Etatsraad Thorvaldsens Haand, opsat i Alterets Niche; Alterbordet opsat, Gulvet lagt, og Gelænderet deromkring samt Knæeskammelen anbragt, de tvende Værelser ved Siden af Choret indrettede til Skriftestole, og en tredie Skriftestol anbragt bag Alteret, en Døbefond af Træ hensat i Midten af Choret for midlertidig at benyttes indtil den Døbefond af Marmor, som man haaber at erholde fra Etatsraad Thorvaldsen, kan træde i Stedet; alt Malerarbejde i Kirken udført; den til Pantheon bestemte Plads bag Choret fuldført saa vidt som for Tiden ansaaes nødvendigt samt Orgelarbeidet tilendebragt. Desuden var Kirkegaarden i Aaret 1823 udgravet og planeret, hvilket Arbejde blev udført efter en med Defensions-Commissionen truffen Overenskomst, hvorved betydelig Besparelse i Udgifter vandtes.

Da Kirken i Aaret 1829 var saavidt fuldført, at den kunde tages i Brug for Gudstjenesten, blev den ifølge Deres Majestæts allerhøieste Resolution af 12te Mai 1829 høitideligen indviet 1ste Pintsedag s. A. ved hvilken Leilighed blev fulgt understaaende af Deres Majestæt paa det Kongelige Danske Cancellies allerunderdanigste Forestilling, under 27 Mai allernaadigst approberede Ceremoniel:

Indvielsen.

1. Der blev ringet 3 Gange med alle Stadens Klokker, nemlig første Gang Kl. 11, anden Gang Kl. 11½, tredie Gang Kl. 11¾, de tvende første Gange ½ Quarteer, men tredie Gang indtil Deres Majestæts høie Ankomst til Kirken.

2. I Timen mellem 11 og 12 samledes Professorerne og Københavns Ministerium bag Alteret og gik ud paa deres Pladser paa begge Sider af Alteret kort forinden Deres Majestæts Ankomst. Præsterne vare iførte deres Messeskjorter.

3. Ved Indgangen til Kirken modtoges Deres Majestæt af Rector, Decani, Procurator Templi, Biskoppen og Kirkens Præster, og førtes til den kongelige Stol.

4. Ved Deres Majestæts Indtrædelse i Kirken begyndte Orgelet at præ-ludere.

5. Kirkeindvielses-Psalmen No. 543: Ei Huus, ei Land etc, istemmedes.

6. Under denne Psalme modtoges Biskoppen og Stiftsprovsten Kalken, Disken og Bibelen i et af de til Skriftestole indrettede Værelser og førte samme til Alteret.

7. Efterat Sangen var endt, holdt Stiftsprovsten sin Intimationstale fra Prædikestolen.

8. Psalmen No. 193: Jesu, Herre! lad Dit Rige etc, istemmedes.

9. En Cantate, forfattet af Commissionens Formand senere afdøde Geheimestatsminister Malling, og sat i Musik af Kirkens Organist Professor Weyse, udførtes af det Kongelige Capel og de Kongelige Sangere og Sangerinder.

10. Biskoppen holdt sin Indvielsestale. Efterat »Amen« var fiirstemmigen afsjunget lyste han Velsignelsen og forlod derpaa Alteret.

11. Lovpsalmen No. 12 blev sjungen: Lovsynger Herren, den Stærke, den Gode, den Vise, etc.

12. Stiftsprovsten messede Collecten om Ordet og Velsignelsen.

13. Psalmen No. 190: Vor Gud han er saa fast en Borg, etc. blev sjungen.

14. Cantor læste i Chordøren.

15. Der postluderedes af Orgelet, medens Deres Majestæt forlod Kirken.

Efterat Kirken saaledes var høitideligen indviet og taget til Brug for Guds-tjenesten ere, i Anledning af Kirkens Præsters derom til det Kongelige Danske Cancellie indgivne Andragende, følgende Forandringer i dens Indre foretagne:

Løse Bænke ere fremsatte paa Kirkegulvet til Afbenyttelse for dem, der ikke have leiet Stolestader.

Balustraderne foran de tvende aflukkede Stole i nederste Etage nærmest ved Orgelet ere borttagne, og Stolene indrettedes til Gjennemgange fra de ydre Sidegange til den midterste Gang.

Fig. 100. Nørregade med Frue Kirke. Gammelt Fotografi,

I Skriftestolen paa den søndre Side er anbragt en Dør (svarende til Døren i den nordre Skriftestol), hvorved den er sat i directe Forbindelse med den ydre Sidegang paa samme Side. For at forebygge Træk og Larm fra Gaden ved Aabningen af Hoveddøren under Orgelet, ere Døre anbragte i de til Taarnbygningen stødende tvende Kamre, ved hvilke Døre med fornødne Trappetrin de ydre Sider ere satte i Forbindelse med Vestibulen, og som saaledes tjene til Indgang i Vestsiden.

Da Gulvet mellem Knæfaldet og Alterbordet ønskedes forhøiet omtrent 3 Tommer, er den attraaede Høide tilvejebragt ved et ovenpaa det ældre Gulv henlagt Interimgulv, der igen kan borttages, hvis saadant i Tiden maatte ønskes.

Endelig er ogsaa, efter et senere yttret Ønske, aabnet en Adgang fra den ydre Sidegang paa nordre Side til den midterste Deel af Kirken igjennem den næstøverste Stol i nederste Etage paa samme Side. Hvad derimod angik en af Kirkens Præster i fornævnte Andragende tillige fremsat Begjæring, at Knæfaldet foran Alteret maatte rykkes længer ud, for derved at skaffe Plads til flere Communicanter samt at Prædikestolen maatte rykkes omtrent 2 Alen længer frem i Kirken og hæves 2 Alen, for at Menigheden derved kunde blive istand til bedre at høre og forstaae Prædikenen, da troede Commissionen ikke at burde give sit Samtykke til disse Forandrings Foretagelse og fremsatte i sin over Sagen til Cancelliet afgivne Betænkning Grunden hvorfor. Den gjorde til den Ende opmærksom paa, dels at Knæfaldet ikke nu uden megen Vanskelighed og betydelig Bekostning kunde rykkes længer ud, eftersom da ogsaa nødvendigt de til Alteret førende Marmortrin ligeledes maatte rykkes ud, forat Knæleskamlen ikke skulde komme for nær ved disse Trin og Communicanterne saaledes, ved at gaae tilbage, fra Alteret, staae [i] Fare for at falde, dels at den attraaede Udvidelse ei heller syntes saa aldeles nødvendig, da den nuværende Knæleskammel, der endog er større end den, som havdes i den afbrændte Frue Kirke, og større end de, som haves i de fleste andre af Byens Kirker, vistnok vil være tilstrækkelig for de sædvanlige Communioner og den alligevel ikke kunde gives en saadan Størrelse, at den ved store Communioner kunde paa eengang modtage samtlige Communicanter. Med Hensyn til Prædikestolen blev af Commissionen bemærket, at den efter Kirkens Præsters eget Ønske og efter Deres Majestæts allerhøieste Resolution af 27 Marts 1827 — saaledes som Commissionen i det foregaaende har allerunderdanigst forklaret — havde erholdt den Plads, hvor den nu er opsat, at den ved at hæves 2 Alen vilde naae en Høide, som tidligere af Kirkens Præster selv var funden utilraadelig, især fordi en aldrende Mand i saadan Høide let kunde faa et Anfald af Svindel; at den i saadan Høide ikke vilde kunne forsynes med nogen Himmel, hvilket imidlertid var fundet nødvendigt; samt

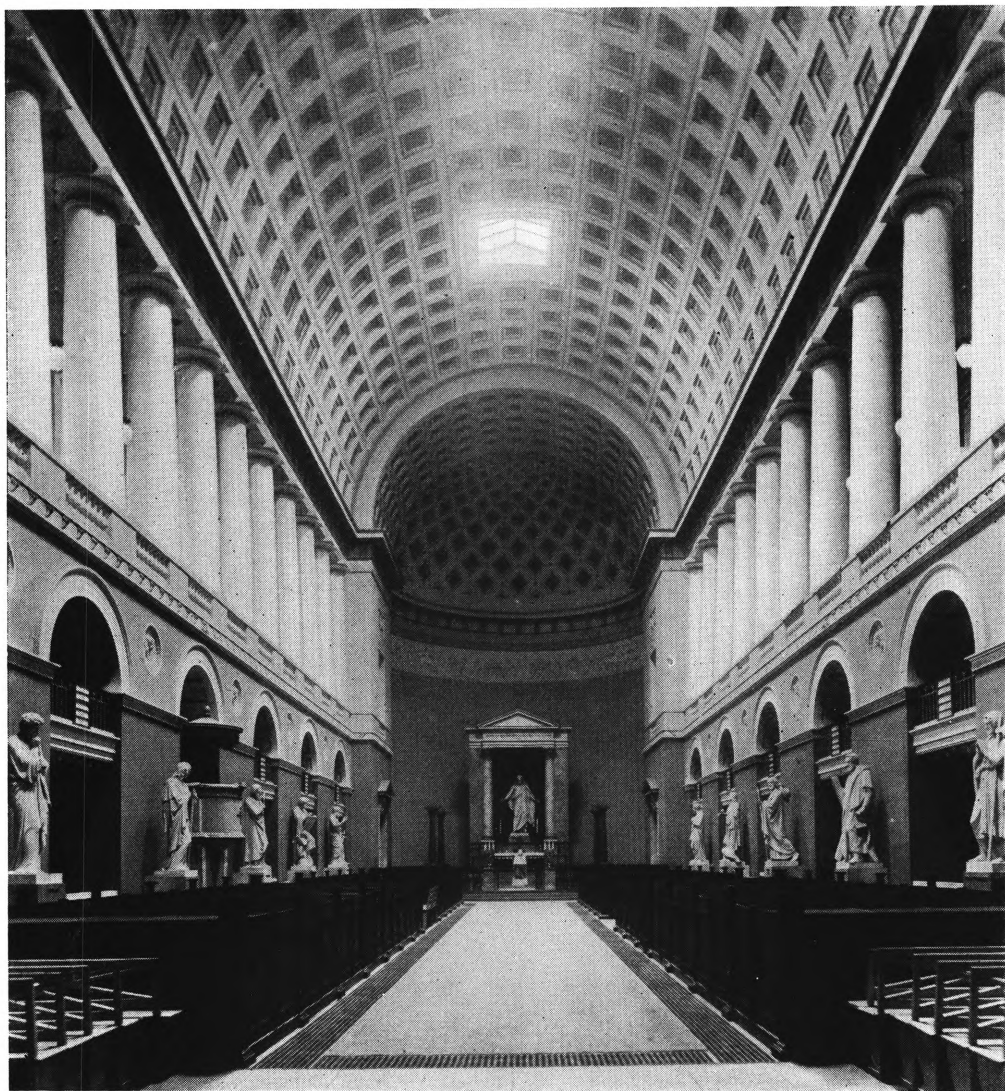

Fig. 101. Interior mod Øst.

S. B. 1918

endelig at Prædikestolens forandrede Plads ogsaa vilde medføre en Forandring i dens Form, hvilket vilde have til Følge ikke alene at de derved allerede anvendte betydelige Omkostninger vare spildte, men ogsaa at nye betydelige Udgifter maatte anvendes, hvad der syntes saameget mere betænkeligt som det ikke kunde ansees for givet, at Forandringen vilde have den tilsigtede Virkning.

I sidstafvigte Aar var Kirken i Overensstemmelse med allerhøieste Resolution af 21 Mai s. a. forsynet med et brolagt Fortoug med tilhørende Rende-

steen af Steenkister, ligesom ogsaa Kirkepladsen udenfor det brolagte For-
toug er belagt med Gruus og Strandsand.

Hvad der endnu staaer tilbage er nogle af de af Etatsraad Thorvaldsens Arbeider, der ere bestemte for Kirken, saasom Christus-Figuren i Marmor, Døbefonden, Basrelief i Frontespidsen over Kirkens Hovedportal, Basrelief over Hovedindgangen bag Colonneerne, samt Figurene af de 4 Evangelister ved samme Hovedportal. Det er Commissionen bekendt, at Døbefonden er fuldført, og at Christusfiguren ogsaa snart kan ventes færdig, ligesom Commissionen ogsaa er underrettet om, at der er gjort et heldigt Forsøg med at brænde nogle af de til Basrelieffet over Portalens Frontespidsse hørende Figurer i Leer, i hvilken Materiale det fornemmelig vil være hensigtsmæssigt at anbringe dette Kunstværk paa bemeldte Sted. Det maa imidlertid formodes, at endnu nogen Tid vil medgaa inden ovenmeldte Kunstværker kunne have her paa Stedet, og Commissionen har derfor troet ikke derefter at burde udsætte sin allerunderdanigste Beretning.

Som Conducteur ved Bygningsarbeidet var i de første 3 Aar antaget Architect Koch, hvis Løn ved allerhøieste Resolution af 17 Juni 1814 blev bestemt til 150 Rbd. Sølv aarlig saa længe han tillige nød Indtægt i Egenskab af Conducteur ved Metropolitanskolens nye Bygning, som da var under Arbeide. Efter hans Bortrejse antoges J. H. Koch (nuværende Etatsraad og Hofbygmester) som ogsaa vedblev at nyde samme Løn, da han tillige var Conducteur ved det nye Raad- og Domhuus, men efterat denne sidste Bygning var fuldført, og Kochs Arbejde og Indtægter som Conducteur ved samme saaledes var ophørt, blev hans Løn i Egenskab af Conducteur ved Kirkens Bygningsarbeide ved allerhøieste Resolution af 16 August 1816 forhøiet til 400 Rbd. Sølv aarlig fra 1ste Januar s. A. at regne. — Da Bygningsarbejdet i Aarene 1817, 1818 og 1819 fortsattes med fordoblet Anstrengelse blev Isaac Hansen antaget til i Forening med Koch at gjøre Tjeneste som Conducteur, hvorfor han nød en Godtgørelse af 2 Rbd. Sedler daglig, indtil sidstnævnte, ved Udgangen af Aaret 1817, tiltraadte med Kongelig Understøttelse en Udenlandsrejse, fra hvilken Tid Hansen alene var Conducteur med den reglementerede Gage, 400 Rbd. Sølv aarlig, og da han i Aaret 1828 blev ansat som Conducteur ved Christiansborg-Slotsbygning og senere som Slotsforvalter, antoges Thielemann som Conducteur ved Kirkebygningen; men da denne er en yngre Mand, maatte Commissionen ansee det for tilraadeligt, at Slotsforvalter Hansen, der har flere Aars Erfaring, fremdeles vedblive tillige at føre noget Tilsyn med Bygningsarbeidet, og Conducteurgagen blev derfor deelt saaledes, at Thielemann erholdt 300 Rbd. Sølv aarlig og Hansen 100 Rbd. Sølv.«

Som Symbol paa Byggearbejdets Fuldendelse blev Taarnuhret sat i Gang d. 6. Juni 1829, altsaa Dagen før Indvielsen. Nogen større Begejstring for C. F. Hansens Bygning spores ikke i Samtiden. Til Gengæld var Glæden over Thorvaldsens Figurer almindelig, saa at man paa den Konto indrømmede Kirken en vis Existensberettigelse. Historikeren Peder Hjort fører i 1831 en fiktiv Samtale med »en fremmed Rejsende«⁹, der finder Raad- og Domhuset »vel forstået«, men kun har lidet tilovers for Kirken, undtagen set i Maaneskin. Dog er han klar over, at »man maa bedømme en Kunstner som Hansen forsigtig; han tænker ved sit Arbejde. Jeg ser nu vel, at Etasjerne i Kirken svarer til dem i Skolebygningen.« Stor og mærkværdig, d. v. s. hvad vi nu kalder bemærkelsesværdig, er den højeste Anerkendelse, han kan svinge sig op til, og den almindelige Bedømmelse var heller ikke for velvillig, som man kan ane af følgende Strofer, der skal skyldes Komponisten Weyse

I Kirken man Præsten ej kan forstaa,
De Klokker saa sagtelig ringe,
Uhret i Taarnet vil ikke gaa,
Orglet vil ikke klinge,
Men Kirken er smuk, og er man derinde,
Saa glemmer man, at den er bygget af Pinde¹⁰.

Den sidste Linie hentyder til, at Søjlerne i det Indre og Hvælvingen er af Træ, noget man i Tidens Løb har været meget kritisk overfor. C. F. Hansen har nu næppe set saa dogmatisk paa Spørgsmaalet, for ham var det væsentlige at faa Rummet saa stort som muligt og dækket med et Tøndehvælv, uden at Sidefaçaderne blev opdelt af Stræbepiller, og hertil var den anvendte Trækonstruktion den eneste egnede¹¹. C. F. Hansen var vel Klassicist, men han brugte de klassiske Elementer til selvstændig kunstnerisk Skaben og brød sig ikke om historisk Korrekthed. Det er derfor ogsaa forfejlet, naar man har angrebet Søjlefronten mod Nørregade som disproportioneret efter »Reglerne«, skønt det er klart, at den er proportioneret rigtigt, baade efter sin Virkning i Façaden og i sin Korrespondance med Korrundingen. C. F. Hansen var Kunstner, ikke Genskaber af klassisk Arkitektur, og under denne Forudsætning maa hans Værk betragtes, ellers forstaar man ikke den Kraft og Rigdom, der er i en Bygning som Vor Frue Kirke.

Ikke mange Aar efter at Kirkens Bygningshistorie afsluttedes, begynder hvad man kan kalde dens Reparationshistorie.

Allerede 1839 blev det ydre underkastet en Reparation, hvori var inkluderet Oliemaling af de Partier, der i første Omgang ikke var bestemt dertil¹². Det maa formodentlig være Portalen mod Nørregade, hvor Søjlernes nederste Tromler er Marmor, medens Resten er Murværk. 10 Aar efter var det igen galt,

denne Gang med Taarnet, som man mente maatte pudses om, helst med Cement. I en Erklæring, som herom blev indhentet hos Hofbygmesteren J. H. Koch, der havde været Konduktør ved Opførelsen¹³, blev det antaget, at Kalkpuds, selv om det overmaledes med Oliefarve, ikke var af særdeles Varighed paa Mure, der var meget udsatte for Veirliget, og at der ved den forestaaende fuldstændige Cementering vilde i Tidens Løb opnaaes en Formindskning af den aarlige Udgift til Kirkens Vedligeholdelse.

Det vigtigste Arbejde ved Kirken udførtes dog efter at der i Foraaret 1854 under Biskop Martensens Ordination var faldet et Stykke af Hvælvingens Gibsbeklædning ned¹⁴. Uheldet synes at have vakt stor Forskrækkelse og førte til længere Forhandlinger om Fornyelse af hele Loftet ved at anbringe paanagledede Trækassetter i Stedet for de oprindelige af Gibs, som var fastgjort med Staaltraad og Rør. Resultatet blev, at Consistorium efter et af den akademiske Værge udarbejdet Forslag fra Bygningsinspecteuren Professor Chr. Hansen indstillede til Ministeriet, at Loftets Gibsbeklædning maatte blive ombyttet med en malet Træbeklædning af samme Form som Gibsloftet og at dertil maatte anvendes 12 000 Rdl. af Kirkens ekstraordinære Bygningsfond¹⁵. Ministeriets Tilladelse er dateret 18. Marts 1860, medens Chr. Hansen allerede ved Skrivelse af 17. Febr. 1858 faar tilstaaet et aarligt Honorar af 100 Rdl. Ved kgl. Resolution af 18. Febr. 1858 gives Tilladelse til at anbringe 2 Trapper af 12 Alens Højde og 2 Alen 12 Tommers Diameter fra Kirkens Sidegange til Pulpituret¹⁶. Paa samme Tid bliver der indlagt Gaslys i Kirken for 5589 Rdl. og det følgende Aar et Varmeapparat efter Plan af Mr. Bacon. Endvidere blev et særligt Apparat anbragt til Opvarmning af de tre Skriftestole (d. v. s. Rummene, der støder op til Koret.)

Alle disse Arbejder nødvendiggjorde en omfattende Reparation af det Indre, og her benyttede Chr. Hansen Lejligheden til radikalt at ændre Farveholdningen til en kraftig Polychromi: Gule, kvadermalede Vægge, Søjlerne paamalet Kanellurer med Umbra, Architraven zinnoberrød, ultramarinblaa og okkergul, Hvælvingens Kassetter ultramarinblaa med hvide, malede Stjerner. Desuden tilføjede han Buernes endnu bevarede hvide Archivolter, en pinlig Forringelse af C. F. Hansens klare og skarptskaarne Arkitektur, der ved første Lejlighed bør gøres god igen (sml. Fig. 119).

Med større Glæde betragter man endnu Resultaterne af Omlægningen af Pladsen mellem Kirken og Universitetet. Den foretoges i 1850'erne efter Tegning af M. G. Bindesbøll, der i Regnskabsaaret 1851—52 ses at have faaet 50 Rdl. for sine Tegninger m. v.¹⁷ — formodentlig til den nuværende Mønsterbrolægning — et Arbejde, der afsluttedes med nogle Forandringer af Trapperne paa de to Langsider, Plantning af Træer og Afspærringen af Frue Plads med Stenborner og Jærnkæder i 1857—58.

Fig. 103. Kirken set fra Syd-Vest.
Efter G. F. Hetsch's Udgave af C. F. Hansens Bygninger 1847.

Derefter sker der ingen Ændringer i det ydre, før de to nuværende Indgange i 1903 aabnes i Siderne af Hovedtrapperummene, hvor der oprindeligt var to Vinduer. Ogsaa dette er en Svækkelse, fordi de bryder Muren paa en slap og uartikuleret Maade, men navnlig fordi Adgangen til Kirken forkludres, tænkt som den var frontalt, ind mellem de svære Søjler og med den ganske bevidste Kontrast mellem det mørke Forrum og den befriende Udsigt gennem de tre Buer til det store, lyse, hvælvede Kirkerum.

Samtiden var i det store og hele tilfreds med disse Ændringer, men at der har været enkelte misfornøjede ses bl. a. af et lille polemisk betonet Skrift af Arkitekten V. Klein fra 1861¹⁸. Heri drages til Felts mod en Hr. F., der i Dagbladets Nr. 84 har protesteret mod den Chr. Hansenske Polychromi, og C. F. Hansen faar at vide, at Kirken trængte til Farve, men at han ikke selv turde afhjælpe denne Mangel, undtagen paa Alteret. Derimod prises Christian Hansen, der har givet hele Kirken »et let Farveanstrøg, som har mildnet baade dens frastødende Charakter og enkelte af dens plumpeste Former!«

I samme Retning gaar en lang Artikel om Kirkens Bygningshistorie af Arkæologen og Filologen Prof. J. L. Ussing¹⁹. Den fremkom i Anledning af Hovedreparationen i Aaret 1903 og er et hæftigt Forsvar for Chr. Hansen mod dem, der mente, at nu var Lejligheden kommet til at føre Kirken tilbage til sin oprindelige Skikkelse. Ogsaa han glæder sig over, at der blev bragt lidt mere Liv og Varme ind i den kolde, hvide Bygning.

Brygger Carl Jacobsen tilbød i 1910 at bekoste en Rekonstruktion af Barokspiret opsat paa Taarnet, men lykkeligvis blev dette Indgreb i C. F. Hansens Værk afværget (Fig. 3). En Frugt af den offentlige Drøftelse af Spirprojektet var forøvrigt, navnlig ved C. M. Smidts Skrift, en ny Værdsættelse af C. F. Hansens Arkitektur, som kom til at spille en betydningsfuld Rolle for vor Bygningskunst omkring 1920. Martin Borch har som Kirkens Arkitekt erstattet de malede Stjerner i Hvælvets Kassetter med udskaarne, og hans Efterfølger Christen Borch har ved Restaureringen 1920—21 gjort den gule Farve noget lettere, ligesom han senere har gjort Loftets blaa lysere. I 1924 blev Taarnet grundigt repareret og var længe omgivet af et vældigt Stillads, medens Vægtergangens bornholmske Sandsten fornyedes. Desuden blev det saakaldte Pantheon-Rum bag Koret restaureret og Kassetteloftet forsynet med Glasplader, saaledes at Lyset fra de cirkelrunde Vinduer kan trænge ned her, hvor Tavler med Inskriptioner om Kirkens Historie var opsat 1920—21. Trapperne til Pulpiturerne i Sidegangenes Østender er fornyet efter Tegning af Christen Borch i 1925, samtidigt med at Kirken fik nyt Varmeanlæg, i 1927 har han indrettet et Ligkapel i det nordvestre Hjørne, der er smykket med to Kandelabre og en Afstøbning af Thorvaldsens Relief: Natten.

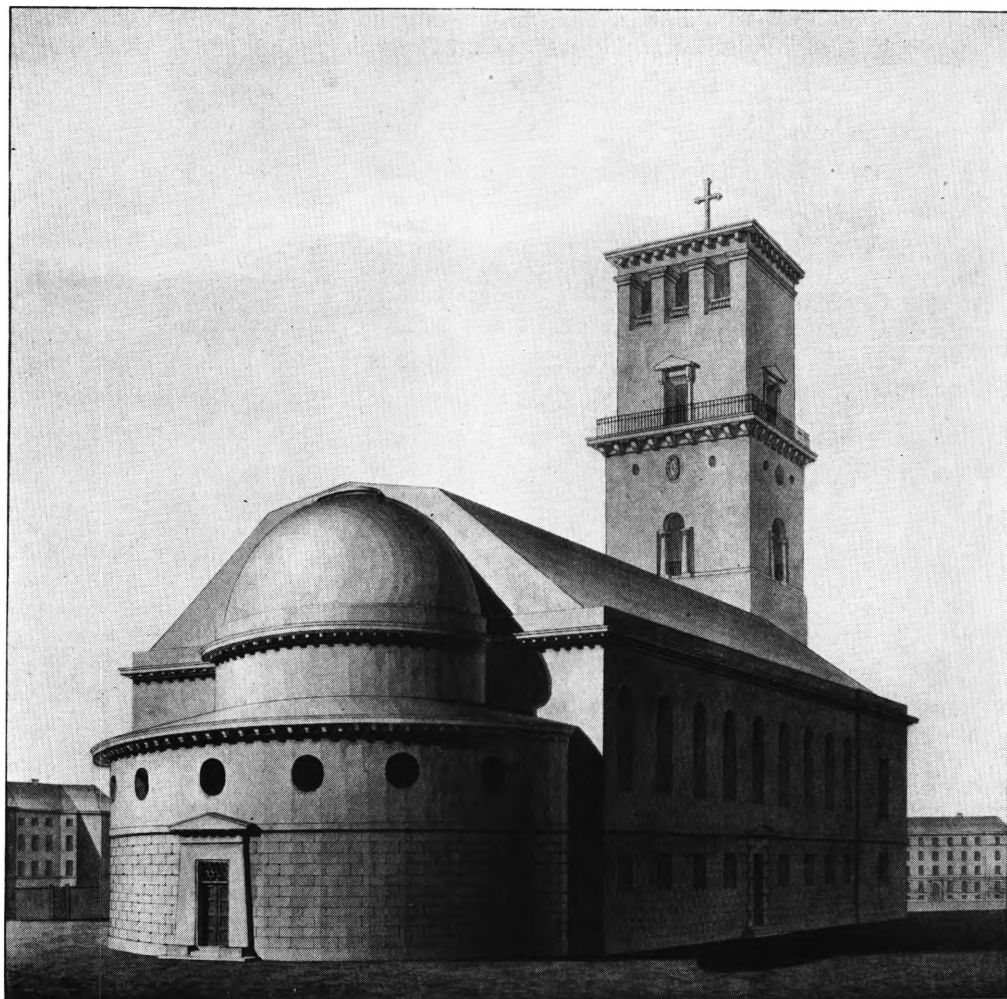

Fig. 103. Kirken set fra Nord-Øst. Efter G. F. Hetsch's Udgave af C. F. Hansens Bygninger 1847.

Frue Kirke, Københavns Hovedkirke, er en af Byens ejendommeligste Bygninger. Allerede set paa Afstand vidner det svære, firkantede Taarn med det gyldne Kors over det lave irgrønne Pyramidetag om en her til Lands usædvanlig Arkitektur.

Kirken, der ligger paa et mod Øst skraanende Terræn, er nu omgivet af brolagte og asfalterede Pladser og Gader med enkelte Trægrupper og Trærækker, men uden Spor af den gamle Kirkegaard eller dens Indhegning.

Kirken bestaar af Skib og Kor i een samlet, vældig Bygningsblok, der i Øst har en stor Korrunding, hvis ydre Omgangs Mur dækker Konturen af den middelalderlige Koromgang paa samme Maade, som Skibets Ydermure staar paa Barokkirkens Fundamenter (Fig. 93). I Vest er det gamle Taarn

genanvendt i den nye Kirke, men Taarnkapperne er udvidet, saaledes at deres Langmure endog har et lille Frenspring for Skibets. De er af C. F. Hansen indrettet til Trappehuse.

Skib og Korrunding har Sokkel af kvaderhuggen Granit, paa Korrundingen med en svag Hulkant, paa Skibet, hvor den ligger $1\frac{1}{2}$ Kvaderskifte højere, med en lille Skraakant. Paa Skibet ligger desuden over Granitsoklen et Skifte Sandstenskvadre med et lille, retkantet Frenspring. »Taarnkapperne« har Sokkel helt af Nexø-Sandsten, tildels i meget store Kvadre, som løber af bag Vestfrontens Trin. Murfladerne er pudset med rød Mørtel, der er fremstillet af pulveriseret Mursten og Mørtel fra det kgl. Kalkværk i Terkelskoven ved Farum; paa Korrunding og Skib er nederste Stokværk delt med Kvaderfuger, som for oven løber af paa en bred Bæltegesims af Bremersandsten.

Korrundingens betydelige Højde er i det ydre neddæmpet ved den brede Omgangs forholdsvis lave Mur (Fig. 103); Samspillet mellem disse to koncentriske Halvcylindre er et af Kirkens interessanteste Virkemidler. Omgangens Understokværk har — foruden et Par senere indsatte Kælderglugger — som eneste Muraabning en stor Midtportal over en 8 Trin høj, rød Sandstestræppe. Portalindfatningen, der ikke følger Murens Krumning, har skraa Sider og staar paa en rød Sandstenssokkel. Den er afdækket af en Gavltrekan. Selve Døren er indfattet af profileret og slebet Bremersandsten. Omgangens Overstokværk har 7 cirkelrunde Vinduer; dens meget enkle Sandstensgesims bæres af svejfede Konsoller. Herfra fører et lavt, kobberdækket Keglestub-Tag op mod den egentlige Korrundingens ganske glatte Mur, hvis pudsede Tandsnitsgesims krones af en Attika af rød Sandsten. Korrundingens kobberdækkede Halvkuppel løber af paa Skibets trapez-formede Østgavl, arkitektonisk set et af Kirkens svageste Punkter, der da ogsaa — som Projekterne viser — har voldt Arkitekten adskillige Bryderier.

Kirkens Langsider er ganske ens. Understokværket har en Række kvadratiske Vinduer, 4 paa hver Side af Midtportalen, hvis 5 røde Sandstenstrin fører op til en kraftig Portalindfatning af Rustikkvadre (Fig. 105), hvoraf de nederste er af Sandsten. Portalen afsluttes med en stærkt fremspringende, dorisk Trekantgavl. I Overmuren sidder i hver Side 9 høje, rundbuede Vinduer, der er ganske glatte og uden Indfatning. Den pudsede Tandsnitsgesims fortsætter Korrundingens. Skibets skraa Tagflader, der næsten er skjult bag Attika'en, er tegldækkede. Den øverste, næsten flade Del af Taget, som rummer de store Ovenlys, er dækket med Kobber.

Trappehusene springer kun 15 cm frem for Langmurene, men gør sig trods dette meget kraftigt gældende ved de store, glatpudsede Flader, som hverken har Bæltegesims eller Kvaderfuger. Understokværket har i ny Tid i Nord og Syd som Erstatning for et kvadratisk Vindue med profileret Indfatning

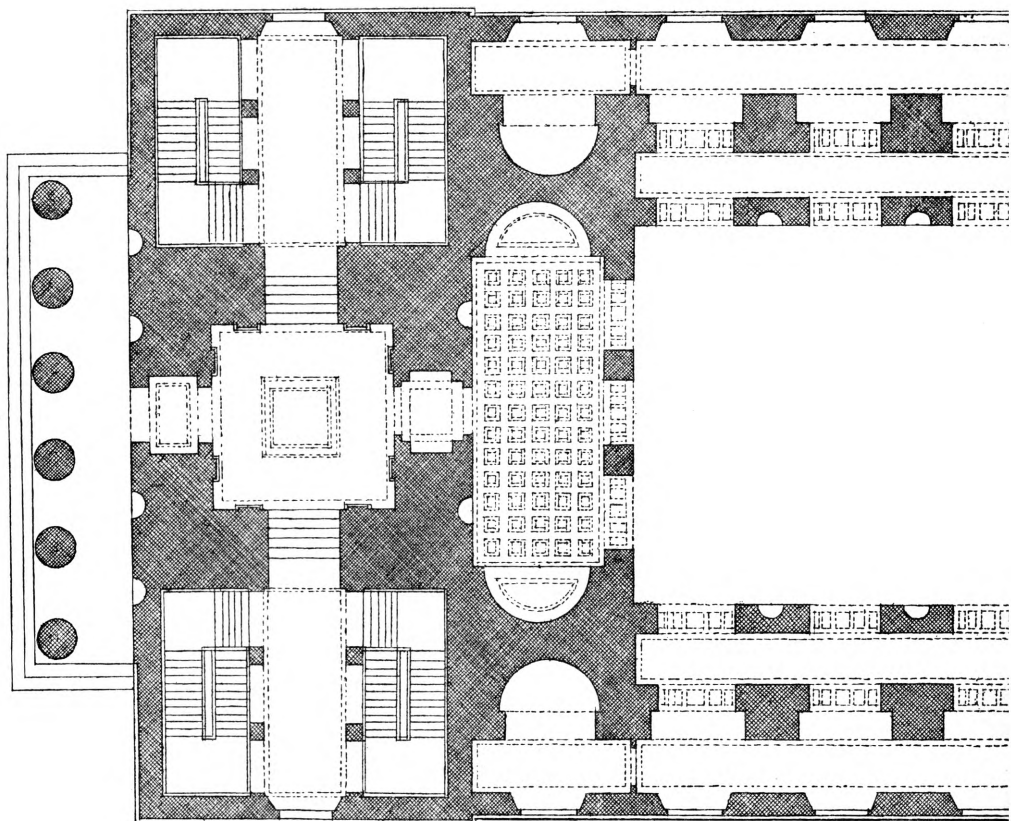
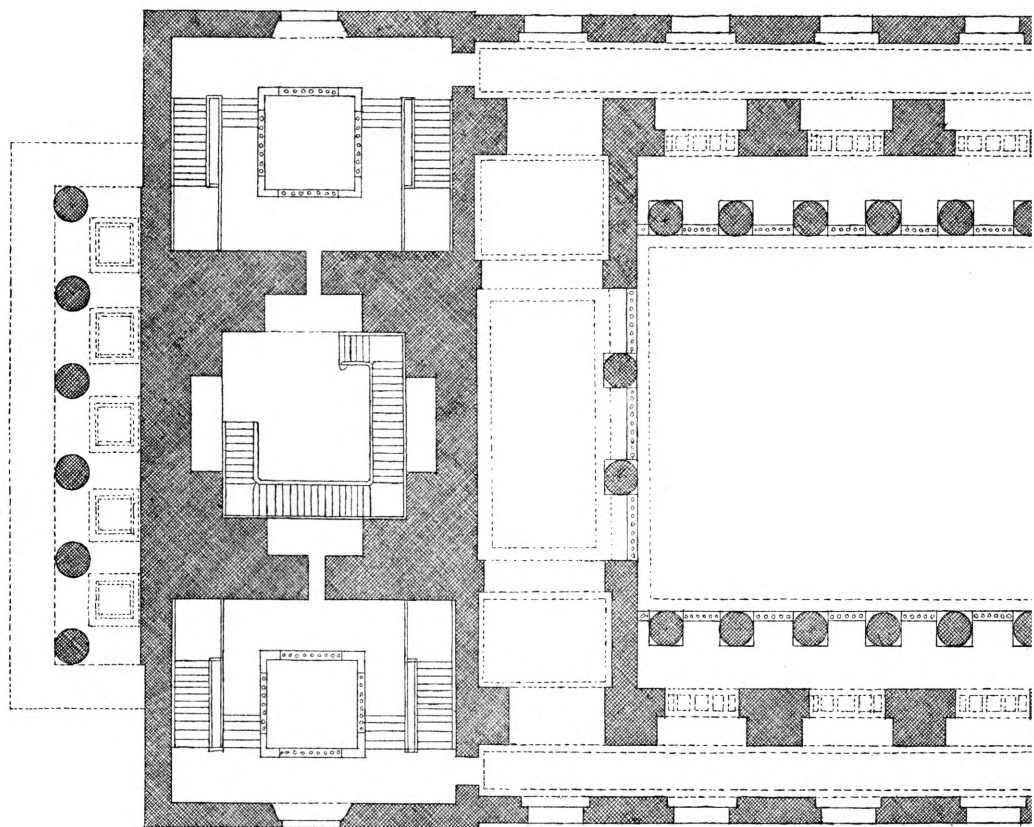
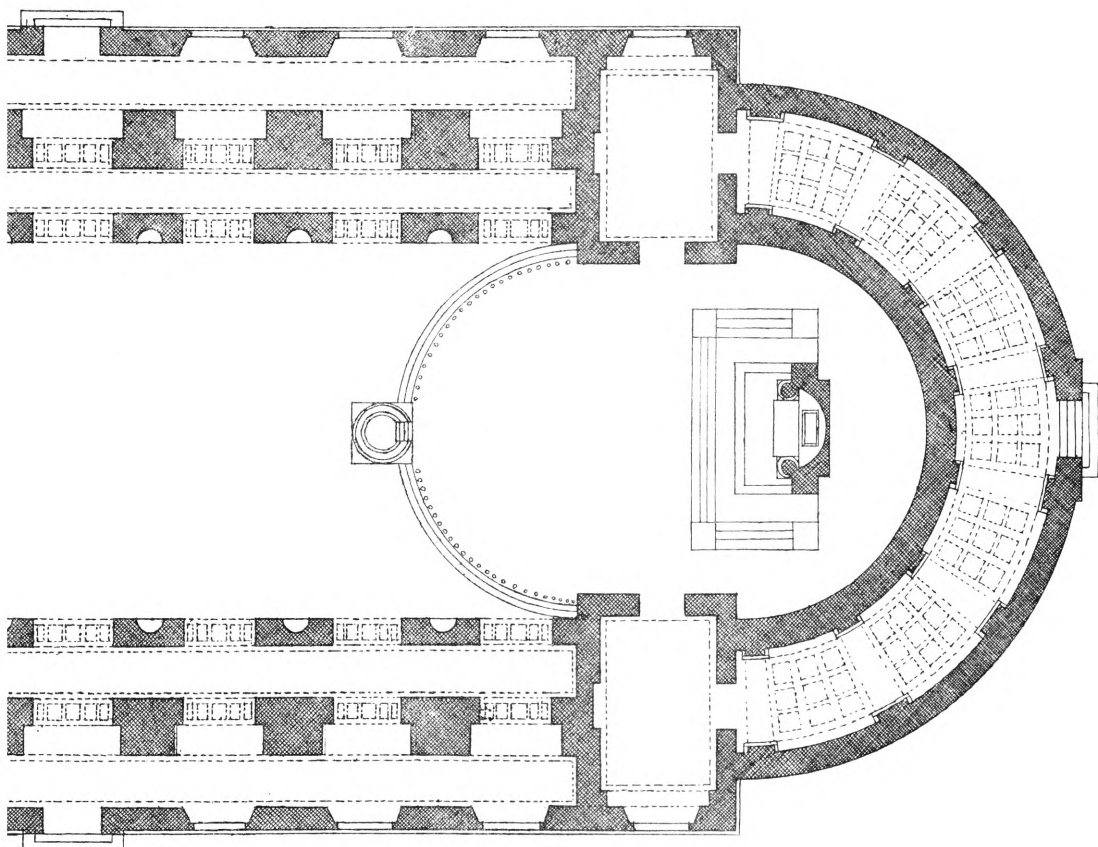
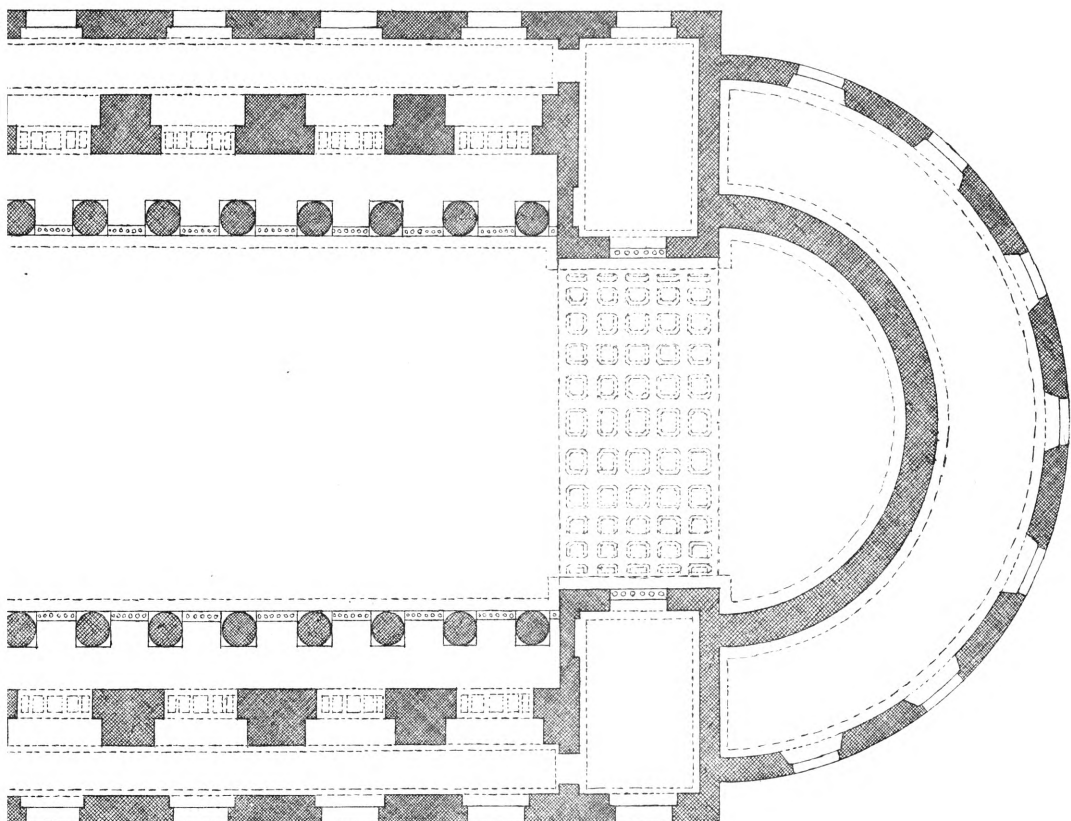

Fig. 104. Vor Frue Kirke. Planer 1:300. Øverst Pulpitur-Stokværk

derst Gulvplan. Efter G. F. Hetsch's Udgave af C. F. Hansens Bygninger.

V. H. 1943

Fig. 105. Nordsidens Midtportal.

(Fig. 102) faaet en Dør, der er til Skade baade for Virkningen af Façaden og for Planens Klarhed. Ved samme Lejlighed er paa hver Side af Døren indsat en hæsleg, lille Glug til de indenfor indrettede Smaarum. Overstokværket har bevaret sit store, rektangulære Vindue, hvis profilerede Sandstensindfatning har kvadratiske Konsoller under Saalbænk-Enderne og for oven en Gesims over en høj Frise.

Vestfronten mod Nørregade er Kirkens Hovedfaçade (Fig. 92). Det ses af de bevarede Udkast, at C. F. Hansen allerede fra Begyndelsen har regnet med den store Søjlefront, mens selve Kirkegavlen først efterhaanden har vundet den Klarhed og Enkelhed, der udmærker den, ved at projekterede

Fig. 106. Kirkens Hovedportal. Efter G. F. Hetsch's Udgave af C. F. Hansens Bygninger 1847.

Sidedøre og Nicher bag Søjlerne er faldet bort, Nicherne dog først da det viste sig, at Thorvaldsen ikke fik udført de dertil bestemte Figurer. De svære, pudsede, doriske Søjler staar paa de traditionelle tre Trin (Krepis) og har lave, men smukt formede Kapitæler, der — ligesom hele Overbygningen — er af Bremersandsten. Søjlernes nederste Tromler siges at være af Marmor.

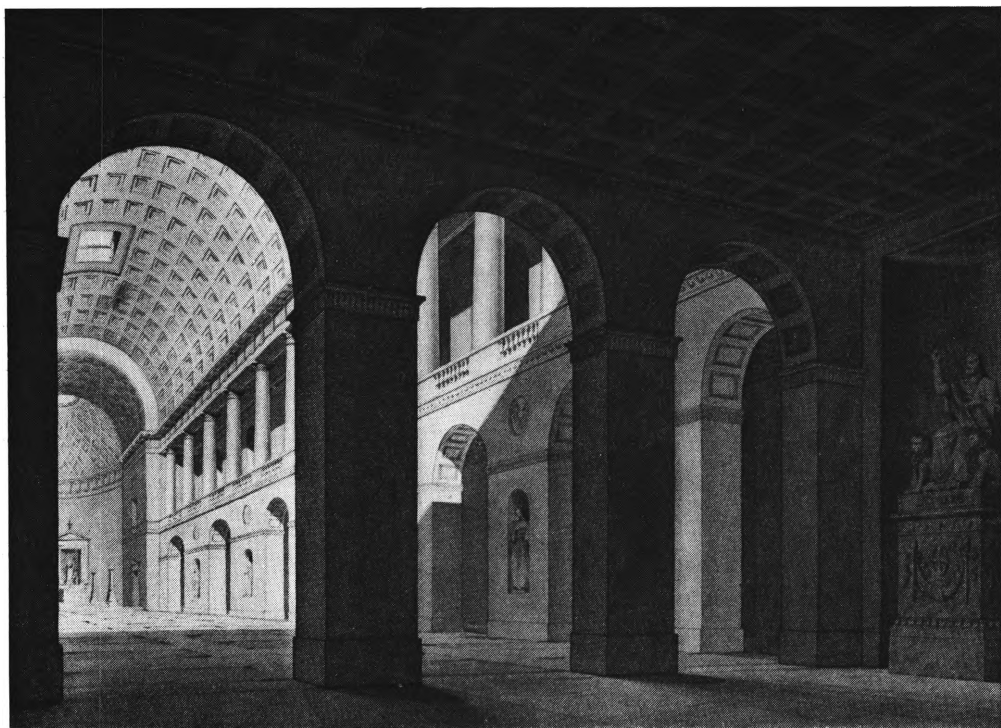

Fig. 107. Den indre Forhal. Efter G. F. Hetsch's Udgave af C. F. Hansens Bygninger 1847.

Søjlerne bærer Arkitrav og Triglyf-Frise under en Trekantgavl, som danner en meget spinkel Ramme om Thorvaldsens Gavlgruppe. Over Søjlefronten, der har kasettedelt Loft og Kobber-Tag, er Arkitraven hævet som en Sokkel for Taarnet. Bag Søjlerne er Kirkemuren kvaderfuget, og her er Kirkens Hovedindgang under Thorvaldsens Relief-Frise: Indtoget i Jerusalem. Indgangsportalen er med sin meget fint profilerede og smukt udførte Sandstensindfatning saa rigt udstyret, som C. F. Hansens strænge Stil paa nogen Maade kan tillade (Fig. 106). Den staar i en ejendommelig, men sikkert fuldt bevidst Kontrast til den barske, doriske Søjlefront.

Kirkens Indre. C. F. Hansen overtog fra Barok-Kirken det svære Taarn, hvis Understokværk til alle fire Sider havde store, rundbuede Aabninger, som nu blev omformede efter den nye Smags Krav, saaledes at den østre og den vestre, hvorigennem Hovedadgangen til Kirken førte, blev indrettet til smaa Vindfang med Nicher i Væggene og fladt Kasetteloft. Sideaabningerne ud til Taarnkapellerne blev noget udvidet, og Taarnmurenes Masse accentueredes ved de enkle Linier og ringe Dybde i Buelofternes Kassetter. Kun indirekte gennem disse Arkader kommer der Lys til det kvadratiske Taarnrum, der er prydet med toskanske Pilastre og Gesims med Guttæ og Tand-

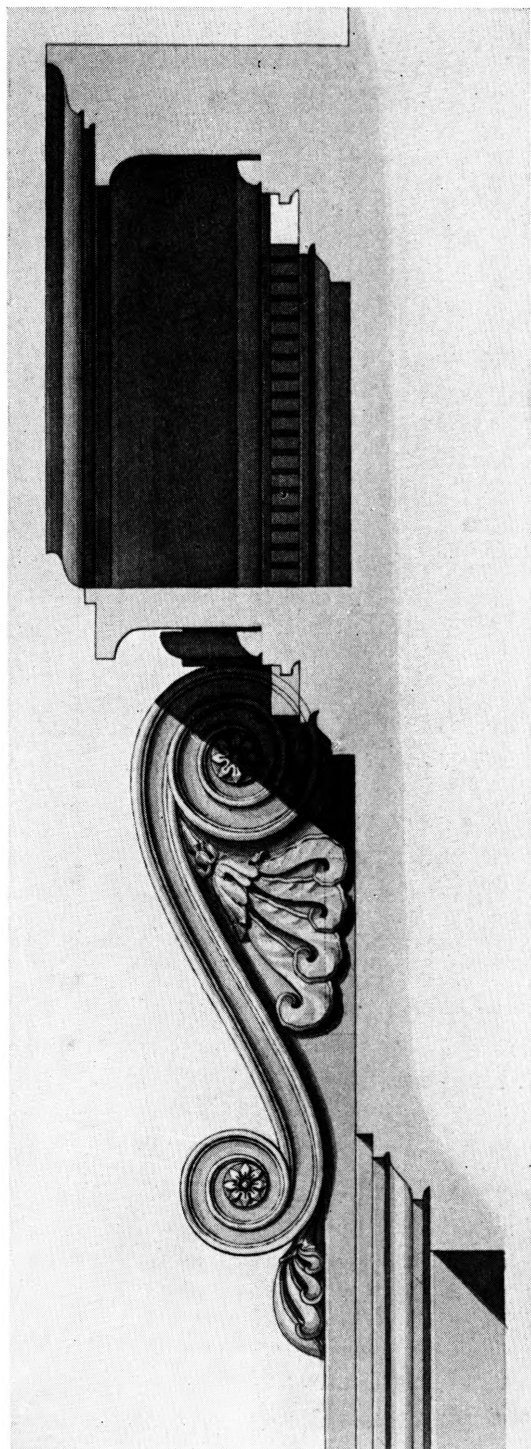

Fig. 108. Skriftestolsdørenes Gavlkonsol. Efter G. F. Hetsch's Udgave af C. F. Hansens Bygninger 1847.

snit under det som een stor Kasette med joniske Profileringer udformede Loft. Gulvet i Taarnrummet er ligesom i de tilstødende Trapperum lagt af Terrazzo, men har vistnok oprindeligt haft en lignende Belægning af Ølandsfliser som den, der endnu findes i østre Døraabning. Den mod Kirken vendende Side af denne er indfattet i en Pragtportal med konsolbaaret Gesims over en ornamenteret Fri-se, alt af Træ.

Portalen fører ind til den indre Forhal, der er et af Kirkens interessanteste Rum. Den smalle Hal er mørk, men aabner sig med tre Arkadebuer mod det store, lyse Hovedskib (Fig. 107). Det er særligt dette Perspektiv, der hæver Vor Frue Kirke op i Arkitekturens Mesterklasse. Arkaderne har retkantede Sokler af Sandsten, kannelerede Vederlagsbaand og under Buerne Kassetter med Æggestave, alt sammen Motiver, der gaar igen i Kirkerummet. I hver af Forhal-lens smalle Endevægge mod Nord og Syd er en bred, rund Niche fra Gulv til Loft. Som C. F. Hansens Tegning viser, var det Tanken, at der her skulde have staaet en stor Figur, som imidlertid aldrig blev udført. To smaa, rundbuede Nicher i Vestvæggen er ligeledes tomme (sml. S. 212). En Æggestav danner Gesims i Hallen under det kasettedelte Loft.

Det egentlige Kirkerum maaler o. 40,65 x 15,45 m og har fra Gul-

Aa. RI. 1943

Fig. 109. Skibets Hovedgesims.

vet til Toppen af Tøndehvælvingen en Højde af 24 m (Fig. 101). Understokværkets Langvægge fortsætter Forhallens Buearkader. De har ligeledes Sandstenssokkel og Vederlagsbaand paa meget brede Piller, der oprindeligt havde rundbuede Nicher, som C. F. Hansen havde beregnet for Thorvaldsens Apostelfigurer. Buernes profilerede Archivolter er en senere Tilføjelse af tvivlsom Værdi. Under hver Bue er indskudt et Pulpitur, hvis Jernrækværk har Haandlisten i Buens Vederlagshøjde. Dette Pulpitur er skilt fra den ydre Korridor ved en Væg af Træ og Glas. Det samme gælder de underliggende Stole, der ind mod Kirkerummet har Balustrader med drejede Balustre. Paa Skibets tre Vægge ligger en Stukfrise af »løbende Hund« og Palmetter.

Overstokværkets Balustrade deles ved svære, rektangulære Plinter, som bærer de 6.35 m høje, doriske Søjler, to for hvert Arkadefag, med glat Skaft og en lille Bladkrans under Kapitælet (Fig. 109). Bag denne Søjlerække aabner Pulpituret sig med høje, rundbuede Arkader ud til den ydre Korridor, hvis store, rundbuede Vinduer er Kirkens vigtigste Lyskilde. Som Kirkens øvrige Arkader har Buernes Undersider Kassetter med Æggestave langs Kanterne.

Midt paa Sydsidens Pulpitur er afskilret en *Kongestol*, hvis Bagvæg har Pilastre med Æggestavskapitæler under den krenellerede Liste. Arkadebuen er her lukket med en Mur, hvori sidder en Træportal med konsolbaaret Gesims og derover et kronet Rigsvaaben omgivet af Akantusløv. Kongestolens Bagvæg er malet med Rødt, Hvidt og Guld. De store Søjler bærer en regelret, dorisk Gesims med kraftig Udladning (Fig. 109) som Vederlag for det halvcylindriske, tøndehvælvede Loft, hvis Kassetter oprindelig var af Stuk, men er fornyede i Træ og har faaet en forgyldt Stjerne i den blaamalede Bund. For at forøge Lysmængden er Overbygningen over de tre store Ovenlys i nyere Tid gjort lavere.

Kirken har ikke noget egentligt *Kor*, men Langvæggenes Arkader standser ved et fremspringende Fag, der i Understokværket har en smuk Sandstensportal med konsolbaaret Trekantgavl (Fig. 108) ind til en »Skriftestol« i hver Side. I Overstokværket findes et tilsvarende Rum, der staar i Forbindelse med Kirken ved en glat, rektangulær Aabning med Balustrade. Derover sidder et firkantet Ornamentfelt af Gibs med festonbærende Putti modelleret af Thorvaldsen. Over dette »Korfag« ligger Tøndehvælvingen lidt lavere end Skibets og har Kassetter med afskaarne Hjørner og Rosetter.

Korrundingens Væg er ganske glat fra Gulvet til Thorvaldsens Korsegangs-Frise under Gesimsen. Dens Kvartkuglehælv har rudestillede Kassetter og et nu lukket Ovenlys i Toppen. Korgulvet er af Marmorfliser, mens den øvrige Kirke har Gulv af Teglstensfliser. Trappen op til Koret er af Nexøsandsten.

I *Kirkens Vestende* løber Overstokværkets Inddeling igennem med en Søjle over hver af de to Arkadepiller. Her er Orgelet opstillet over Forhallen, og øverst aabner en bred Bue med ornamenteret Underside sig ind mod Kirkens Tøndehvælving (Fig. 110). Kirkens Undervægge er nu gulmalede i to Toner; iøvrigt er den malet hvid-graa undtagen, som ovenfor nævnt, i Kongestolen og Hvælvingens Kassetter.

Skriftestolene paa hver Side af Korfaget er meget enkle Rum med Tand-snitgesims. De staar i Forbindelse med Koromgangen ved Døre, der paa Ydersiden er udformet i den strængeste C. F. Hansen-Stil. Iøvrigt er *Koromgangens* Vægge baade i Under- og Overstokværk glatte og har ikke faaet den af Arkitekten projekterede Udsmykning (Fig. 98). Understokværket faar nu Lys gennem Glas lagt i Kasetteloftet. En Dør i Midtaxen fører dels ind til det bag Alteret indrettede Præsteværelse, dels ad en Trappe ned til den i 1925 udgravede Varmekælder, hvor Resterne af de gotiske Korkapeller ses (S. 14).

Langsidernes *ydre Korridorer* har først og fremmest til Opgave at give Bygningen den Bredde, som Tagkonstruktionen over det høje, tøndehvælvede Loft fordrer, men de indebærer desuden, at Kirken kunde faa det smukke,

Fig. 110. Skibets Hvælving, set fra Galleriet over Orgelet.

Aa. RI. 1943

halvt indirekte Lys mellem Overstokværkets høje, hvide Søjler. Understokværkets Korridor var fra Begyndelsen slet ikke tænkt tilgængelig for Menigheden; man skulde komme ind i Kirken enten ad Hovedportalen i Vest eller gennem Langsidernes Midtportaler og krydse Korridorerne i et lille Rum, der til begge Sider var afsondret ved Døre. Korridorerne er derfor meget enkle i Udstyret, men har dog en trukket Gesims ligesom Gangen bag Mellempulpituret og Overstokværkets lyse Korridor. Opgangen til Pulpiturerne er dels de oprindelige, store Trapper i Vest og dels de senere indbyggede Trapper i Korridoreernes østre Ende.

I *Trapperummene* paa Siderne af Taarnet er senere afsondret et Par Smaarum, i Syd et Vagtløkal, i Nord et Ligkapel. I hver Side er indrettet to ensartede, treløbende Trapper mellem firkantede Piller med kanelleret Gesimsbaand. Den foroven kvadratiske Trappelysning er omgivet af et Rækværk med smaa, toskanske Træbalustre over en Æggstavsgesims. Trapperummet har Konsolgesims med tre Draaber under hver Konsol.

Taarnet. Efter Branden i 1807 stod Vestaarnets svære Mure i alt væsentligt bevaret, og noget modstræbende kunde C. F. Hansen lade det indgaa i sin nye Kirkebygning (sml. Fig. 22). Endnu i Vægtergangsstokværket kan derfor

det barokke Murværks store, røde Sten konstateres, mens det øverste Stokværk ligger over det gamle Taarns Gesimshøjde og derfor er muret af nyt. Alle Stokværk har flade Bjælkelofter.

Fra begge Trapperummene fører Døre ind til Taarnets 1. Stokværk, der i hver Side har en stor, rundbuet Niche. I Vestsiden sidder en Glug ind til Rummet under Søjlefrontens Tag. 2. Stokværk har sit Gulv i Højde med Kirkens Gesims. I alle fire Sider ses dybe, rundbuede Nicher, hvoraf den nordre og søndre har Dør ud til Lofterne over Trapperummene. Her viser den store, runde Murbues to-Stens Stik sig i det barokke Murværk; ovenover skimtes en mindre, tilmuret Glug, der i Modsætning til den store, rundbuede Aabning ikke genfindes paa Afbildninger af Barok-Kirken (Fig. 62). Paa begge Sider ses tæt ved Taarnets Østhjørner Fortandinger efter ca. 45 cm tykke Mure, utvivlsomt Barok-Kirkens Sideskibsgavle. I 3. Stokværk staar de rundbuede Aabninger, hvoraf den østre har ført ind til Midtskibets Loft, bevarede som Nicher, i Vest er den øverste Del af Aabningen blot lukket med en Glasdør, med en svær Sandstensbalustrade udenfor. Ved Foden af 4. Stokværk, Klokkestokværket, havde allerede det barokke Taarn en Tilbagetrækning af Muren, som C. F. Hansen har bevaret og afdækket med et Skifte Sandsten. Stokværket har til alle fire Sider rundbuede Nicher, hvori er indrettet et stort, rundbuet Glamhul, udvendigt flankeret af doriske Søjler, hvis nederste 30 cm af Skaftet samt Kapitæl og Abakus er af Bremersandsten. Mellem Søjlerne staar et Jernrækværk. Gulvet udenfor Rækværket er lagt af Nexø-sandsten, indenfor af Ølandsfliser. 5. Stokværk har til hver Side lave Blændinger, hvori Urskiverne sidder ligesom paa det gamle Taarn. Paa hver Side af Urskiverne er indvendigt bevaret en lille rundbuet Blænding med en Cirkelglug, som ogsaa vises paa Afbildninger af Barok-Taarnet (Fig. 82). De mangler dog paa Vestsiden, der i Stedet for paa Indersiden har en oval Blænding paa Højkant midt i Nichen. I 6. Stokværk, Vægtergangsstokværket, har C. F. Hansen til hver Side udhugget en stor, retkantet Dør, der udvendigt er formet som en Portal med Karmsten og konsolbaaret Trekantgavl, alt af Kunststen. Vægtergangen bæres af svære, svejfede Konsoller af norsk Marmor, som ved Reparationsarbejder har vist sig at være udhugget i tidligere anvendt Materiale, hvis Ornamentik er gemt ind i Muren. Vægtergangen er omgivet af et Jernrækværk; dens Gulv er nu af Skiferplader, der har erstattet en Belægning af Nexø-Sandsten. Over Dørene skimtes indvendigt til alle fire Sider Spor af et stort, vistnok højt fladbuet Stik, der ikke kendes fra det gamle Taarn. 7. og øverste Stokværk har i Øst og Vest tre rektangulære Aabninger, skærende op i Taarnets Hovedgesims, som er fornyet i Granit. Gesimsen har under Tagudhænget et kraftigt udformet Tandsnit. Paa Taarnets lave, kobberdækkede Pyramidetag staar det store, lueforgyldte Kobberkors.

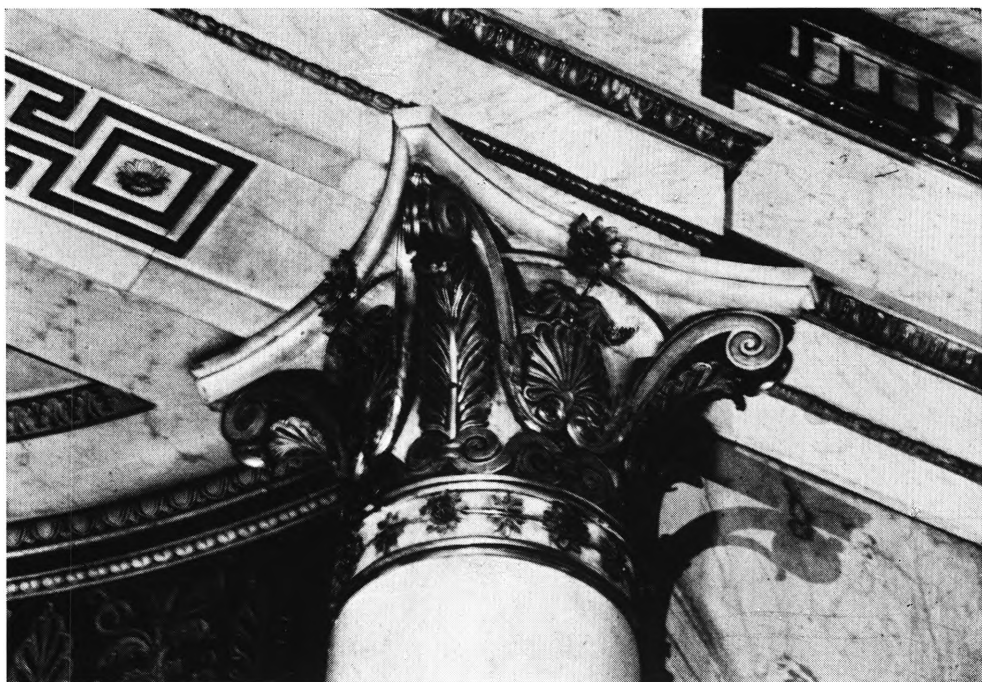

Fig. 111. Kapitæl paa Alteropbygningen.

Aa. RI. 1943

INVENTAR OG GRAVMINDER EFTER 1807

ved

VICTOR HERMANSEN

Alterbord. Ved Reformationsfesten den 1. November 1817 nedlag'de Frederik den Sjette Grundstenen til Alteret. I en udhulet Sandsten anbragtes Jubelfestens Medailler og en Guldplade med Indskriften: »Aar efter Christi Byrd 1817 feiredes det tredie Aarhundredes Jubelfest, til Minde om den ved Dr. Morten Luther forkyndte evangeliske Lære. Paa Festens anden Dag, den 1ste November, lagde Danmarks Konge, Frederik den Siette, Grundstenen til Alteret for Vor Frue Kirke, efter at Kirkens Mure, ved Kongens priselige Omhue, vare opreiste fra det Gruus, hvortil liendtligt Overfald havde nedstyrtet dem«¹.

Alterklæde med Kongens kronede Navn, Laurbærkrands, og Aarstal i Guldbroderi, leveret 1829 af Madame Hjelm².

Altartavle. Efter C. F. Hansens første Plan skulde Altartavlen have været en korintisk Portal, kronet af et Kors, støttet af to knælende Engle, og omfattende et Maleri, hvortil Historiemaler J. G. Lund indleverede to Skitser forestillende Korsfæstelsen (Fig. 112). Ved Anbringelsen af Thorvaldsens Kri-

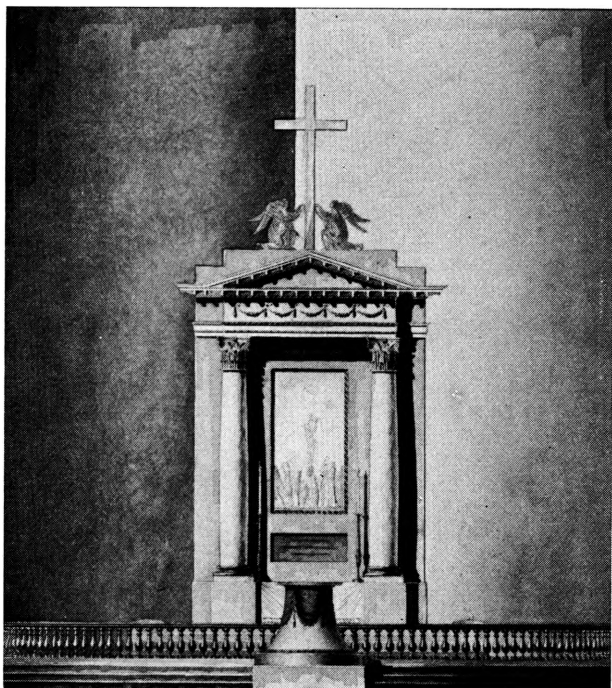

Fig. 112. Altertavle og Prædikestol efter C. F. Hansens Projekt.

stus-Figur (S. 218) blev Søjlerne anvendt i den nuværende Portal-Ramme (Fig. 111, 122), men Gesimsen og Trekantgavlen gjort glatte, ligesom Kors-Gruppen blev udeladt. 1828 leverede og opsatte Gørtler K. P. Dalhoff et Kors med Ornamenter og Mellemstykke, 58 »Snirkler med Tulper«, 4 Hjørnepalmetter og 2 Endestykker³.

Altersølv. Foruden det ældre Altersølv: Kalk, Disk, Kande og Oblatæske (S. 138) findes en Kopi af Kalken, udført af Anton Michelsen 1923, og to ens Kalke af kbh. Prøvesølv 1930 med Mestermærke for K. C. Hermann.

Alterstager. Ved Kirkens Indvielse var Alterstagerne et Par ægteforgylde Kandelabre, leveret af K. P. Dalhoff³, men de blev 1858 afløst af de nuværende, 112 cm høje, balusterformede Malmstager (Fig. 113) udført af Billedhugger C. C. Peters.

Kandelabre. Efter C. F. Hansens Plan skulde der foran Alteret have været opstillet to Kandelabre, som Thorvaldsen havde paataget sig at udføre i Marmor efter en tilsendt Tegning, men da de ikke var sat i Arbejde 1828, lod Kommissionen Gørtler K. P. Dalhoff udføre fire Kandelabre, 5½ Alen høje, støbt af fin Messing og ferniserede. De var »bestemt til ved enkelte højtidelige Lejligheder at brænde Blus paa«⁴ (Fig. 114).

Døbefont. Ved Indvielsen 1829 var Fonten kun en midlertidig Træ-Font

(1839 afgivet til Citadelskirken), men fra Thorvaldsen forelaa der Tilsagn om, at han vilde skænke en Font af Marmor. Dens Plads blev midt for Alteret, dér hvor Prædikestolen oprindelig skulde have staaet. Den 24. Marts 1839 blev Thorvaldsens Døbefont (»Daabs-Engelen« S. 218) indviet af Stiftsprovst Tryde »med skønne betegnende Ord«. Det første Barn, der blev døbt her, var Billedhuggeren Friends Datter, og Thorvaldsen selv stod Fadder⁵.

Kor-Skranke. 1827 leverede Gørtler J. C. Løchtes Enke 82 store Messing-Balustre til Rækværket omkring Alteret⁶. 1829 leverede Gørtler K. P. Dalhoff 2 Kordøre af ferniseret Messing og 10 ægteforgylde Balustre⁷. Det maa formentlig være til Korskranken, hvor der nu sidder Messing-Gitre i Mahogni-Laager.

Prædikestol. Oprindelig var det planlagt, at Prædikestolen skulde staa paa Gulvet, midt i den halvrunde Kor-Skranke⁸, men da Kirkens Præster udtalte sig mod denne Anbringelse, blev det 1827 vedtaget at bygge den paa Skibets Nordside i den midterste Arkade (jfr. S. 157 og 168). Den fik derved sin Plads overfor Kongestolen og ved at indsættes i selve Buen formentes den »mindst at skade det arkitektoniske«. Opbygningen fremgaar af Fig. 115.

Stolestader. 1828 leverede P. Kretz 22 dobbelte Kirkestole af Eg⁹.

Orgel. Kirkens første Orgel, bygget 1819—1828 af Hans Frederik Oppenhagen, maatte allerede 1833—1835 helt fornyes af Marcussen & Reuter, Aabenraa. 1901 blev det ombygget af C. J. Starup og 1928 fornyet af Th. Frobenius & Co., Kongens Lyngby¹⁰.

Aa. RI. 1943

Fig. 113. Alterstage af C. C. Peters.

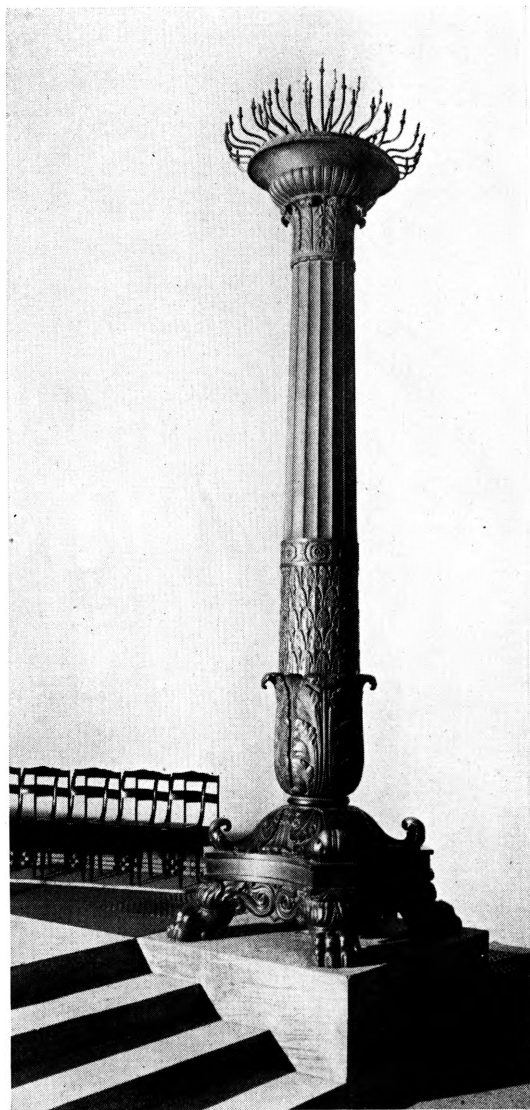

Fig. 114. Kandelaber af K. P. Dalhoff.

V. H. 1943

Fattigblokke. 1840 blev Kirkens to Fattigblokke opsat i Skibets vestligste Fag: mod Syd Caritas, mod Nord Barnet med Skyts-Engelen, begge af Thorvaldsen, se S. 216 (Fig. 126 og 127).

Lyse-Arme. 1830 leverede Gørtler Joh. Evens 56 Lyse-Arme af Malm til Stolene, 2 til Prædikestolen, 2 til Orgelet (jfr. Fig. 119). Da der blev indlagt Gas i Kirken, tegnede og leverede J. B. Dalhoff Gaslamperne til Stoleværket paa Gulvet¹¹.

Taarnur, leveret af Mechanicus Johannes Friis. Det blev sat i Gang den 6. Juni 1829, Dagen før Kirkens Indvielse. Til Slagklokke købtes en Klokke paa 6 Skippund 13 Lispund 7 Pund, som var støbt paa Brandkommissionens Bekostning og overladt til Vor Frue Kirke i 1814¹².

Det nuværende Urværk er leveret af Bertram Larsen.

*Klokker*¹³. 1. 1828. »Stormklokken« (»Festklokken«). Versaler mellem Akantusbladækker: »Støbt af Søren Hansen Hornhaver paa Frederiksværk 1828«. Paa Klokkelegemet indstemmet »F og W D 1 Nbr«, dvs. Frederik og Wilhelmine den

1. November (Dagen for Frederik den Syvendes Formæling). Tvm. 194 cm. Vægt 4025 kg. 1904 blev Ophængningen ændret saaledes, at Klokken nu kan ringes af een Mand; oprindelig skulde der otte dertil.

2. 1876. »Søndagsklokken«. Versaler (paa Slagringen): »Støbt i Anker Heegaards Etablissement paa Frederiksværk 1876«. (Paa Klokkesiden): »Laudo Deum, plebem voco, congreco clerum« (»Jeg priser Gud, kalder paa Folket, samler Gejstligheden«). Klokken var oprindelig støbt af Søren Hansen Hornhaver 1827. Tvm. 161 cm. Vægt 2133,5 kg.

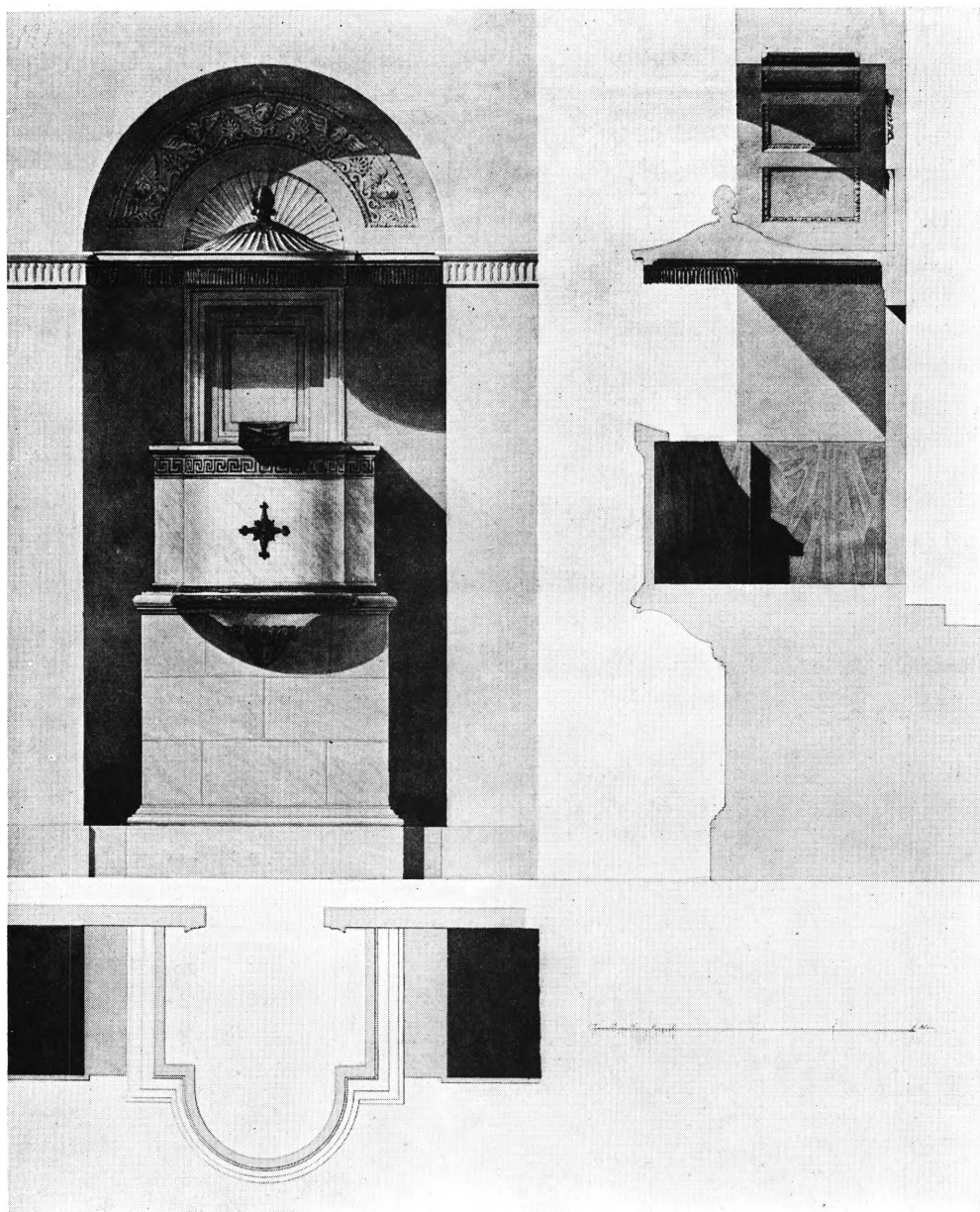

Fig. 115. Prædikestolen. Tegning af C. F. Hansen i Kirkens Arkiv.

3. 1699. »Middagsklokken«. Versaler mellem Bladranker: »Gloria in excelsis Deo. Friderich Holtzmann Hafniæ me fecit Anno 1699« (»Ære være Gud i det Høje. Frederik Holtzmann i København gjorde mig i Aaret 1699«). Paa Klokkelegemet Christian den Femtes Brystbillede og Monogram. Tvm. 123 cm. Klokken maa være skænket til Kirken efter Branden ligesom den følgende.

V. H. 1943

Fig. 116. Mindesmærke over Biskop Frederik Münter af H. E. Freund.

4. 1490. »Niklokken«. Minuskler: »Anno d(omi)ni mcdxc Veni sancte spiritus hielp maria oc sancte klemet hielp sancte anna« (»I Herrens Aar 1490. Kom Hellig Aand. Hjælp Maria og Sct. Clemens. Hjælp Sct. Anna«). Foran Marias Navn er et Aftryk af et rundt Spænde. Efter Annas Navn er Klokkestøberen Oluf Keggess Segl aftrykt. Tvm. 110 cm. Klokken stammer fra Antvorskov Klosterkirke, der blev nedbrudt 1744. Konferensraad Constantin Bruun til Antvorskov skænkede 1817 Klokken til Vor Frue Kirke¹⁴.

De to Klokker fra Frederiksværk kostede ialt 8147 Rdl., men heraf havde Kirken leveret Metal for 3041 Rdl., deriblandt en Døbefont (sml. S. 39—40, 139) og en Figur¹⁵.

Grauminder.

94) 1834. Frederik Münter (1761—1830), Sjællands Biskop. Latinsk Indskrift, ifølge hvilken Mindesmærket er rejst af Stiftets Præster. Det er af hvidt Marmor, 228 cm højt, formet som et græsk Gravmæle med palmet-

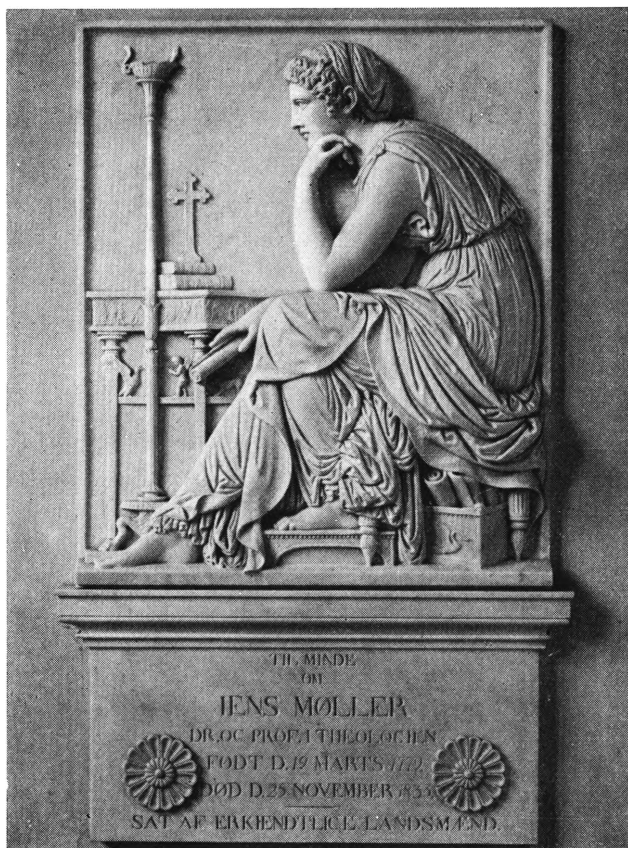

Fig. 117. Mindesmærke over Professor Jens Møller af H. E. Freund.

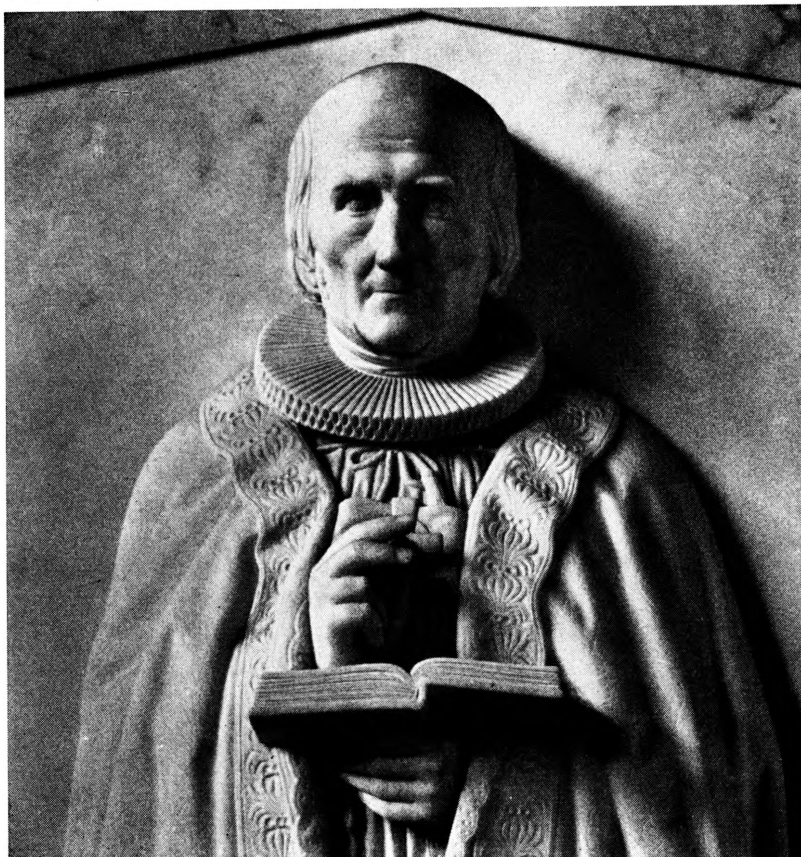
smykket Trekantgavl. Midtfeltet bærer Bispens siddende Portrætfigur (Fig. 116) i temmelig højt Relief. Af H. E. Freund. Signatur paa Bogskrinet. I Nordre Sideskib.

Udkast til Mindesmærket (Kunstakademiets Bibliotek. Haandtegningsamling G 38). Originalmodel i Gips, i Aalborg Museum. Th. Oppermann: Billedhuggeren H. E. Freund. Kbh. 1916. S. 126—128, 163 No. 80.

95) 1838. Jens Møller (1772—1833), Professor i Theologi. Dansk Indskrift, ifølge hvilken Mindesmærket er »sat af erkjendtlige Landsmænd«. Det er af hvidt Marmor, 116 cm højt, og har over Indskrift-Feltet et Relief (Fig. 117) af en siddende Figur: Eusebia (Fromheden). Af H. E. Freund. Signatur bag Bogskrinet. I Nordre Sideskib.

Udkast til Mindesmærket (Kunstakademiets Bibliotek. Haandtegningsamlingen C 38). Originalmodel i Gips, i Aalborg Museum. Th. Oppermann: Billedhuggeren H. E. Freund. Kbh. 1916. S. 128—129, 167 No. 118.

96) 1856. Jacob Peter Mynster (1775—1854), Sjællands Biskop. Dansk Indskrift og latinsk Sentens (In hoc signo vinces). Over et Fodstykke af graat

V. H. 1943

Fig. 118. Udsnit af Mindesmærke over Biskop J. P. Mynster af J. A. Jerichau.

Marmor, hvorpaa Indskriften, findes et trapezformet, foroven tresidet-af-dækket Billedfelt med staaende Portræt-Figur af hvidt Marmor i højt Relief. Biskoppen er iført Embødsdragt, holder en Bog i venstre Haand og løfter højre velsignende (Fig. 118). Af J. A. Jerichau. I Nordre Sideskib.

Vilh. Lorenzen: Vor Frue Kirke. Kbh. 1927. S. 148 Fig. 72. Sophus Michaëlis: Billedhuggeren Jens Adolph Jerichau. Kbh. 1906. S. 83.

97) 1867. Just Henrik Paulli (1809—1865), Stiftsprovst. Dansk Indskrift. Mindesmærket, af hvidt Marmor, er formet som en antik Stele med en Portræt-Medaillon hvorover en staaende Relieffigur af Troen med Kors og Kalk. Af H. W. Bissen. I Nordre Sideskib.

Vilh. Lorenzen: Vor Frue Kirke. Kbh. 1927. S. 149. Fig. 73. Haavard Rostrup: H. W. Bissen. Kbh. 1945. I S. 420 Nr. 635.

98) 1911. N. E. Balle (1783—1808), Sjællands Biskop. Portræt-Medaillon. I Nordre Sideskib.

Fig. 119. »Scene i Frue Kirke ved Indførelsen af Thorvaldsens Kristusstatue i Marmor« (gennem Sydsidens Midtportal). Efter Maleri af N. Simonsen, udstillet paa Charlottenborg 1835.

THORVALDSEN OG VOR FRUE KIRKE

ved

SIGURD SCHULTZ

C. F. Hansen havde Brug for Thorvaldsens Bistand flere Steder — Christiansborg, Slotskirken, Raad- og Domhuset, Frue Kirke — og gjorde rask Bestillinger uden egentlig Evne til at gennemføre dem paa forsvarlig Maade som Følge af Datidens vanskelige økonomiske Forhold. Naar Frue Kirke fik en Særstilling, skyldes det, at Thorvaldsen satte sin Vilje ind paa at gennemføre og forme denne Opgave efter sit Ønske. Han indsaa, at han havde Forholdene i sin Magt, naar han selv tog den økonomiske Risiko og delvis arbejdede paa egen Bekostning, og han løste Opgaven i en plastisk Monumentalstil, væsensforskellig fra C. F. Hansens arkitektoniske Tanke, saa-

ledes at den færdige Kirke næsten mere blev hans, Billedhuggerens, end den blev Arkitektens.

Det tidligste, man kender til Thorvaldsens Tilknytning til Frue Kirke, er to Breve fra Stadsbygmester Peder Malling, der i sine ganske unge Dage havde været C. F. Hansens Konduktør ved Christiansborg og Raad- og Domhuset, og fra Arkæologen Professor P. O. Brøndsted. De hører til den Strøm af Opfordringer, hvormed man søgte at formaa Thorvaldsen til at vende hjem fra Rom. I det ene nævner Malling den 20. November 1815, at »interessante Opgaver til Slottet, Raad- og Domhuset og Frue Kirke vente Dem.« I det andet siger Brøndsted direkte den 2. December samme Aar: »Lycurg og Solon som Ziir for Domhuset, 12 Apostle til Frue Kirke etc. synes mig dog værdige Gienstande for Din Konst.« Thorvaldsen blev imidlertid ved med at udskyde Hjemrejsen. Dels bandt Virksomheden ham i Rom — han havde Forpligtelser over for modtagne Bestillinger, og nye Opgaver strømmede stadig ind til ham. Dels har han utvivlsomt lagt sig de Formaninger paa Sinde, hvorom Brøndsted minder ham i det samme Brev med de Ord, at han ved deres Møde i Rom 1813 »slet ikke opmuntrede Dig til paa ubestemte, halve Forslag og usikre Løfter at forlade Dine Værksteder, Din skønne Virksomhed og det herlige Roma.« Hvor berettiget denne Advarsel var, kunde Thorvaldsen se alene af den Omstændighed, at da den nye Billedhugger H. E. Freund indfandt sig hos ham i Rom Foraaret 1818, anbefalet af Akademiets Præsides, Prins Christian Frederik, af C. F. Hansen og Brøndsted, saa mødte han med et Tilsagn om Bestillingen paa de tolv Apostle. Kuriøst nok medbragte han i sin Taske et Brev til Thorvaldsen fra Forfatteren, Professor L. Kruse, skrevet den 1. Januar 1818, med Opfordring til at komme hjem, bl. a. under Henviisning til Frue Kirkes Apostle — »disse ønskede man vel fra Deres Haand«, bemærker Kruse. Men Freund var saa sikker i sin Sag, at han tog fat paa Skitserne til dem endnu samme Aar. Foraaret 1819 stod tre af dem færdige i det lille Atelier, som Thorvaldsen havde overladt Freund. Medens Thorvaldsen opholdt sig i Kobenhavn, blev den første af dem, Thaddæus, modelleret i fuld Størrelse.

C. F. Hansen havde oprindelig tænkt sig at udstyre det store Kirkerum med en malet Altertavle og de tolv Apostle, indsatte i Nicher i de brede Murpiller mellem Buerne. Den projekterede Størrelse af Figurerne har man angivet derigennem, at Freund udførte sin Thaddæus i en Højde af 85 Tommer. Det nærmere Program for Kirkens Udsmykning udformedes imidlertid først, efter at Thorvaldsen var kommet tilbage Oktober 1819 paa sin første Hjemrejse og havde taget Opgaven i sine Hænder. I sin første Skikkelse foreligger den i et Møde, Thorvaldsen havde med Kommissionen for Vor Frue Kirkes Genopbyggelse, saaledes refereret i Kommissionens »Deliberationsprotokol«:

»Efter Indbydelse til Her Professor Thorvaldsen havde Commissionen den Fornøjelse at modtage ham i dets Møde den 8de Novbr 1819. Her Professoren havde den forekommende Godhed at tilbyde, at ville efter Commissionens yttrede Ønske være betænkt paa at udarbejde for Frue Kirke en basrelieff i Frisen bag Colonnerne [foran Hovedindgangen] og en anden i Frontonen. Til den første foreslog han Christi Vandring til sin Lidelse paa Golgatha, den anden Johannes som prædiker for forsamlet Folk i Ørken; hvortil Commissionen gav dets fuldkomne Bifald, henstillende dog aldeles til Her Professoren, i fald han siden maatte hellere foredrage nogen anden Gjenstand, han da dertil maatte have fuldkommen frit Valg. Med Her Professoren omtalte Commissionen endvidere Statuerne af de 4 Evangelister udvendigen under den underste basrelieff, og de 12 Apostler inden i Kirken samt basreliefferne en medaillion over samme. Her Professoren gav Løfte om at ville ved den danske Pensionair Freund, som arbejder i hans atelier i Rom, samt andre der studerende Kunstnere, lade disse Statuer sammesteds forfærdige under hans Bestyrelse og Opsyn.«

Var det end — som det med al Tydelighed fremgaar af de følgende Aartiers Korrespondance mellem København og Rom — C. F. Hansen, der bestemte Udsmykningens Omfang gennem de Nicher til Figurer og Relieffer, han havde projekteret i Bygningen, saa valgte Thorvaldsen selv de Emner, der skulde fremstilles, og han føjede snart betydningsfulde Udvidelser til Planen.

Thorvaldsens Ændringer.

Thorvaldsens første Indgreb gjaldt Hovedpunktet i Kirkens Udstyrelse. Allerede den 6. Januar 1820 vedtog Kirkecommissionen at undersøge Muligheden af, at den Christus-Figur, som Slotsbygningskommissionen i sit tilsvarende Velkomst-Møde med Thorvaldsen den 24. November 1819 havde bestilt i italiensk Marmor til Slotskirken, »hellere anbragtes i Frue Kirke, hvor den fortrinligen vilde være passende« — »hvilken Mening Professor Thorvaldsen ved at bese Frue Kirke indvendig ogsaa mundtlig havde udladt sig med.« I Forestillingen til Kongen fremhæves udtrykkelig, at »Etatsraad Thorvaldsen har givet den første Idee til at anbringe en Christus Figur i Stedet for Malerie i Alteret.« Forslaget vandt straks Kongens Bifald, skønt man maatte bevilge Maleren J. L. Lund 400 Rdl. som Godtgørelse for en Skitse, han efter langvarig Forberedelse havde udført til den oprindelig paatænkte Altertavle.

Af de officielle »Deliberationsprotokoller« maa man faa det Indtryk, at Bestillingen paa Christus-Statuen simpelt hen overflyttedes fra Slotskirken til Frue Kirke. Men saaledes var det ikke. J. M. Thiele forklarer i sin Thorvaldsen-Biografi, at Meningen var to Exemplarer af samme Statue, Marmor i

Fig. 120. Christi Daab. Marmorrelief i nordre Skriftestol.

Slotskirken og Gibs i Frue Kirke. Han paastaar, at Thorvaldsen ønskede Marmorstatuen anbragt i Frue Kirke og inden sin Afrejse 1820 beskæftigede sig med at finde paa noget andet til Slotskirken. Hvordan det nu forholder sig hermed, saa fastholdt Thorvaldsen lige til det sidste Bestillingen under den Form, der ifølge Thiele var den oprindelige Aftale, og han udførte den saaledes. Frue Kirke fik 1828 et Gibsexemplar af Christus-Statuen sammen med Gibsexemplarer af Apostlene. Da Marmorexemplaret hjemsendtes med Korvetten »Galathea«, og Prins Christian Frederik den 15. November 1833 meddelte Thorvaldsen, at Figuren var »henbragt i Frue Kirke, men endnu ei udpakket eller opstilt«, saa bemærker Thorvaldsen i et Brev til Jonas Collin 28. August 1834: »Ikke heller er det mig klart, hvorledes dette Arbeide kommer til Frue Kirke, da det oprindelig var bestemt for Slotskirken.« Spørgsmaalet løstes først i 1838 derved, at Universitetet dette Aar søgte og den 17. November fik kgl. Resolution for, at Marmorfiguren overlodes Frue Kirke mod en Betaling af 16.000 Rdl., hvorefter H. E. Freund stillede den op, saaledes at den var paa Plads til Pinsedag 1839.

Det næste vigtige Punkt, som Thorvaldsen ændrede, var Apostlenes Opstilling. Han kunde ikke lide Nicher — Skulpturer skulde staa frit. Da Statuerne kom til København i Gibs-Afstøbninger 1828 og man vilde stille dem op i Frue Kirke, viste det sig, at de var for store til Nicherne. Særlig meget kan det ikke have været. Medens Friends Thaddæus maalte 85 Tommer, svinger Thorvaldsens Apostle mellem 89 og 93½ Tommer, men det var tilstrækkeligt til, at man i København straks besluttede at tilmure Nicherne og stille Statuerne paa Sokler foran Murpillerne. Samtiden har enstemmig beskyldt Thorvaldsen for at have gjort Fejlen med Vilje. Thiele siger i sin Biografi, at »det var den almindelige Mening, baade i Rom og i København«.

Fig. 121. Nadverens Indstiftelse. Marmorrelief i søndre Skriftestol.

Ludvig Bødtcher, der under sit Ophold i Rom en Tid var Thorvaldsens fortrølige Sekretær, noterede i nogle Optegnelser fra 1825—26, at Thorvaldsen over for ham yttrede »lidt Misfornøjelse over, at Apostlene ikke komme til at staa frit, hver paa sin Piedestal, hvad der efter hans Mening vilde tage sig ulige bedre ud end deres Standpunkt i Nischerne, som altid trykke Figuren og berøve denne noget af den frie Virkning; tillige bemærkede han, at Nischen er et Produkt af den allerede forfaldne Kunst.« Dr. Zeuthen, Sognepræst i Fredericia, paastaar endog i sine Erindringer om et Ophold i Rom 1833—34, at Thorvaldsen ved et Middagsselskab »i ypperlig Stemning« direkte skal have fortalt, »hvorledes Architekt Hansen vilde have Statuerne underordnede Architekturen og derfor gjorde Nischer til dem, for at de ikke skulde træde frem som selvstændige Kunstværker, men hvorledes Thorvaldsen narrede ham, idet han gjorde Statuerne større end Maalet paa Nischerne.« Ligeledes har Pastor C. J. Brandt fortalt Martin Hammerich, at Thorvaldsen i et Selskab i København September 1838, hvor Brandt var til Stede, paa det direkte Spørgsmaal, om det var med Vilje, han havde gjort Apostlene for store, svarede: »Ja vist var det! jeg vilde ikke have dem staaende i Skilderhuse.« Selv erklærede Thorvaldsen i sit Brev til Kirkekommissionen den 5. Februar 1829, at han ikke kunde begribe, at Apostlene ikke passede til Nischerne, »thi Hovedet staaar i Centrummet af Cirklerne i Nicherne, som de har haft den Godhed at oversende mig, saa at Maalet ikke maa være rigtigt. Jeg troer det om saa mere, da ogsaa Freund har feilet med sin Thaddeus, som er af samme Størrelse med mine Apostler. Men det fornoier mig, at denne Forandring er nu blevet nødvendig, som er upaatvivlelig en fordeelagtig, at man seer Figurerne fra alle Sider, som ved Ansigter af flere Punkter udgjør en betydeligere Dekoration for Kirken.«

»Af egen Længsel efter den vanlige Beskæftigelse og under saamegen Tilskyndelse udenfra« (Thiele) begyndte Thorvaldsen allerede under sit Ophold hjemme, i Januar 1820, at modellere to Relieffer til Frue Kirkes Kor, forestillende Christi Daab og Nadverens Indstiftelse. Det laa uden for Aftalerne, men der var afsat Murforydninger til dem over Dørene til et paatænkt Daabskapel og til Skriftestolen. Det blev de første Arbejder fra Thorvaldsens Haand, man ret fik at se hjemme, da de stod i hans Atelier paa Charlottenborg. En Kreds af velstaaende Mænd med Grev A. W. Moltke og Etatsraad N. A. Holten i Spidsen indsamlede 4000 Specier til deres Udførelse i Marmor. Reliefferne kom dog aldrig til at sidde efter Bestemmelsen. Skønt Thorvaldsen hjemsendte Marmorexemplarerne 1833, blev disse først opsat 1844 og inden i de paagældende Rum, ikke over Indgangene.

Ganske paa eget Initiativ og uden at spørge nogen derom modellerede Thorvaldsen en Døbefont i Form af en staaende Engel med en Muslingeskal, tænkt som en Gave fra ham til Kirken. Den tyske Maler Schnorr von Carolsfeld fortæller i et Brev fra Rom den 2. August 1823, at han har set den i Thorvaldsens Atelier, og Thiele bekræfter, at den stod færdig inden Aarets Udgang. Denne Statue tilfredsstillede imidlertid ikke Thorvaldsen, ifølge Thiele, fordi protestantiske Venner skulde have gjort ham opmærksom paa, at den havde en vis Lighed med nogle katolske Vievandsbeholdere. Derfor modellerede han 1827 eller 1828 den knælende Engel med Muslingeskallen. Dette Skridt kan dog ogsaa staa i Forbindelse med den hjemme trufne Bestemmelse, at Figuren skulde have Plads i Koret. I sit Brev den 7. Maj 1827 havde C. F. Hansen spurgt efter den, fordi han havde Brug for en Døbefont til Kirkens forestaaende Aabning, og en passant sagt Thorvaldsen Besked herom. Det vilde jo virke uheldigt, om baade Christus og den staaende Engel anbragtes i Koret. Den staaende Engel havde Lord Lucan desuden straks bestilt i Marmor, saa at Thorvaldsen paa det Punkt var holdt skadesløs.

Hvad Udsmykningens øvrige Led angaar, blev Frontonens Fremstilling af Johannes, der prædiker i Ørkenen, bestilt som et »Basrelief« i Lighed med, hvad der var Tilfældet paa Christiansborg og Raadhuset. Allerede den 27. Marts 1821 skrev Prins Christian Frederik fra Rom til C. F. Hansen om Frontonen, som Thorvaldsen »ønskede udført med saadanne fristaaende Figurer.« Dette maa være en Disposition, som Thorvaldsen har foretaget paa egen Haand. Det er, som om man ikke vil vedkende sig de fristaaende Figurer i København — man bliver længe ved at tale om »Basrelieffen« i Korrespondancen med Thorvaldsen —, og da Spørgsmaalet bliver, om Gruppen skal udføres i brændt Ler eller Bronze, kommer der en vis Ængstelse over for det teknisk forsvarlige til Orde i C. F. Hansens Breve 24. November 1826 og 7. Maj 1827. Det maa være »overmaade tyndt Metal, da ellers vilde Udladningen

Fig. 122. Vor Frue Kirkes Kor.

af det doriske Gesims ei kunne bære den Masse af Metal«, siger han i det ene, og i det andet, hvor han endelig har maattet bekvemme sig til at anerkende Figurerne, bemærker han, at han har »overlagt nøiere«, hvorledes de kan befæstes, »saa Lasten ei kom til at trykke paa Gesimsen«. Det er tydeligt en my og dristig Virkning, Thorvaldsen her indførte.

Nogen Uklarhed hersker der med Hensyn til de to Friser, som Thorvaldsen udførte til Frue Kirke. I 1819 havde man planlagt en Frise paa Façaden bag Hovedportalens Søjler, og Thorvaldsen havde foreslaaet Gangen til Golgatha som Emne. Den naaede imidlertid ikke at komme til Behandling før efter Hjemkomsten i 1838. I sit Brev til Universitetet den 16. Oktober d. A. siger Thorvaldsen, at han nu vil tage fat paa denne Frise og levere den i brændt Der, men snart maa der være foretaget en Ændring. Thiele, hvis Skildring af Thorvaldsens sidste Aar er noget usikker, har en Beretning om, at Arkitekten G. F. Hetsch, C. F. Hansens Svigersøn, efter at Christus-Figuren i Marmor var sat paa Plads til Pinsefesten 1839, havde »fundet nogen Tomhed i Omgivelsen« og foreslaaet anbragt en Frise »i Nichens øverste Parti« til at bøde derpaa — Emnet maatte være Jesu Lidelse. Denne Tanke skal Thorvaldsen have grebet og straks iværksat uden Hensyn til, at det var en Udvidelse af Planen uden for alle Aftaler. Hvad der er foregaaet, synes ikke at lade sig dokumentere. Med Sikkerhed kan det fastslaaes, at Thorvaldsen modelerede Skitserne til begge Friser paa Nysø i sidste Del af Aaret 1839. Han arbejdede paa Gangen til Golgatha i August og September. Skønt denne Frise blev anbragt i Korrundingen, imod den oprindelige Bestemmelse, siger H. C. Andersen endnu i Breve fra Nysø til Jonas og Henriette Collin 16. og 27. August 1839, at den er til »Frue Kirkes Forhal«. Kort efter gik Thorvaldsen i Gang med Indtoget i Jerusalem, et helt nyt Emne, der passede bedre til Pladsen under Hovedportalen. Bevarede Brudstykker af Lermodellen er daterede 19. November 1839, og Skitsen skal være blevet færdig inden Jul. I de første Maaneder af det følgende Aar sattes begge Friser i Arbejde i stort Maal.

H. E. Freund og Frue Kirke.

Synderlig Forestilling om den kunstneriske Udsmykning af de monumentale Bygværker, der var under Arbejde, kan Myndighederne i København ikke have haft. Myndighederne var Slotsbygningskommissionen og den i 1811 nedsatte Kommission for Frue Kirkes Genopbyggelse — det vil i begge Tilfælde sige C. F. Hansen. Det ser ud til, at C. F. Hansen i det væsentlige har indskrænket sig til rent arkitektonisk at bestemme, hvor Arkitekturens Flader skulde brydes eller accentueres af plastisk Udsmykning, og til at afsætte Nicher og Murblindinger i dette Øjemed. Derefter eksperimenterede man sig

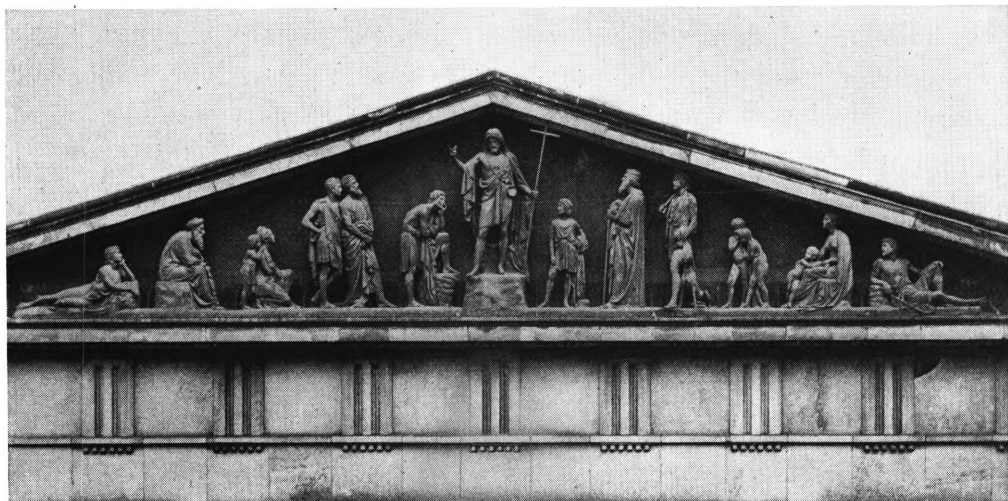

Fig. 123. Johannes prædiker i Ørkenen. Bronzegruppe over Vestfronten.

saa smaat frem med mere tilfældige Idéer, løse Aftaler og halve Løfter. Dette er blevet bebrejdet C. F. Hansen, men uforstaaeligt er det ikke. Man savnede en betydelig Billedhugger, hvem man turde betro de store Opgaver. Der kom ikke Gang i Sagerne, før Thorvaldsen vendte hjem og paatog sig den Del, han kunde magte af det overordentlig omfattende Program.

Ulykken var imidlertid, at Thorvaldsens Hjemkomst trak længe ud. Med sin taktiske Klogskab vilde han kun vende hjem som en fri Mand, der ikke kunde fanges i nogen Afhængighed til de hjemlige Forhold, og heri havde han sikkert Ret. Lige fra Baron Schubarts Besøg i Danmark 1811 lød der stadig kraftigere Opfordringer til ham om at komme tilbage, men han blev ved at udsætte, til han fandt Omstændighederne gunstige eller bydende. Da han endelig kom 1819 og fik Lyst til i særlig Grad at hellige sig Frue Kirke, var der allerede truffet et Par halve Dispositioner, der stillede sig hindrende, og hvoraf det ene er blevet et mørkt Punkt i dansk Kunsthistorie.

For det første havde man allerede i god Tid henvendt sig til Historiemaleren J. L. Lund, der blev Professor ved Akademiet 1818 og var Thorvaldsens Rejsefælle paa Hjemturen Aaret efter, om en Altertavle og modtaget en foreløbig Skitse. Januar 1820 præsenterede J. L. Lund et nyt og endeligt Kompositionsudkast, udarbejdet, efter at han havde »nu ved sit fiiraarige Ophold i Italien studeret de beste Mesterværker af saadanne religiøse Gjenstande.« Denne Vanskelighed løstes forholdsvis let og smertefrit ved en kongelig Resolution af 22. April s. A., der bevilgede Lund 400 Rbd. rede Sølv for Udkastet og lovede, at »Hans Majestæt forbeholder sig at overdrage ham andet passende Arbejde i sin Kunst«.

Fig. 124. Indtoget i Jerusalem. Gipsrelief bag Hovedportalen. Efter Skitse i Thorvaldsens Museum.

Værre var det, at H. E. Freund, som tidligere nævnt, rejste til Rom 1818 med et eller andet Tilsagn om Apostel-Figurerne, skønt man dog utvivlsomt havde tiltænkt Thorvaldsen denne Opgave — der kan næppe være Tvivl om, at Peder Malling og P. O. Brøndsted har haft Holdepunkter for deres Udtalelser i 1815, og at deres Breve dengang i det hele taget har været skrevet i Forstaaelse med den ledende Kreds i København. Det synes umuligt nu at konstatere, af hvad Art det — formodentlig mere eller mindre usikre og mundtlige — Tilsagn, man gav Freund, har været. De eneste Holdepunkter, man har, er, at denne Sag under Thorvaldsens Forhandlinger i København aabenbart er blevet særlig behandlet i Slotsbygningskommissionen, mærkelig nok ikke i Kirkekommissionen, hvem den vel især maatte vedrøre, og at det fra Bygnings-Myndighedernes Side aldrig er blevet benægtet, at de havde en Forpligtelse over for Freund. Givet er det imidlertid, at han selv troede fuldt og fast paa at have modtaget en virkelig Bestilling, og at han i sine Forhaabninger havde gjort denne til et Kardinalpunkt i sin fremtidige kunstneriske Karriere og Udvikling.

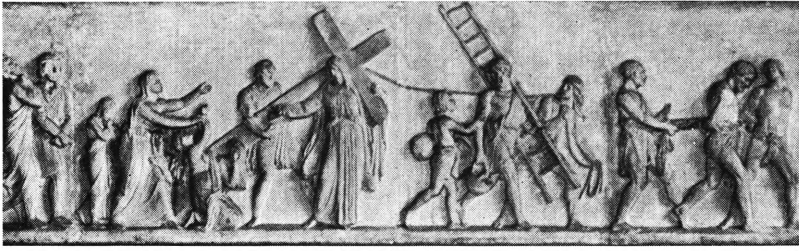

Fig. 125. Christi Gang til Golgata. Gipsrelief i Korrundingen. Efter Skitse i Thorvaldsens Museum.

For Thorvaldsen maa hele dette Spørgsmaal have været overordentlig pinligt. Under hans Fraværelse var Freund en af hans betroede Mænd i Rom, han havde før Afrejsen set ham udføre Skitserne til tre Apostel-Figurer i et af sine egne Atelierer, og under Forhandlingerne i København modtog han Brev fra Freund om, at denne var begyndt at udføre en af dem i stort Maal. Thorvaldsen behandlede da ogsaa Forholdet til Freund med stor Alvor. I Mødet med Slotsbygningskommissionen den 24. November 1819 gav han Freund »et meget fordeelagtigt Vidnesbyrd«. Ikke blot sikrede han sig begge Kommissioners Tilsagn om, at Freund skulde bistaa ved Udførelsen af de tolv Apostle, men han »yttrede det Ønske, at det maatte blive overdraget denne unge Kunstner at forfærdige nogle Arbejder til de nye Bygninger, der kunde bære hans Navn«. Dette var Slotsbygningskommissionen »aldeles bereedvillig at opfylde«, og den »formeente, efter Overlæg med Etatsraaden [s: Thorvaldsen], at det ville være et passende og ønskeligt Arbejde for Freund at forfærdige Figurerne med tilhørende basrelieffs til de store Trapper i det nye Slot« — det tilføjes i Kommissionens »Deliberationsprotokol«: »Overbyg-

nings Directeuren tilbød at levere Maal af Nicheerne hvori disse Figurer skulde placeres og Underretning om Belysningen«. Endvidere betingede Thorvaldsen sig skriftlig Bekræftelse paa »Commissionens Beslutning angaaende Freund for ved sin Tilbagekomst til Rom derom at underrette den unge Kunstner«. Dette skete ogsaa ved Slotsbygningskommissionens Skrivelse til ham den 27. December 1819.

Hvor svært det faldt Thorvaldsen at skulle trænge Freund til Side over for Frue Kirke, fremgaar af det Brev, han lod Maleren Chr. Fædder Høyer, der i sine Romeraar 1806—11 havde været hans Fortrolige og Sekretær, skrive til Freund paa sine Vegne den 15. Februar 1820. »Det første Thorvaldsen kom hertil«, hedder det heri, »viiste Etatsraad Hansen ham strax om i sine Bygninger, for at give ham Idee om alt hvad der burde gøres. Han mødte derefter i Slotsbygningss Commissionen saa og i Commissionen for Frue Kirke; Frue Kirke skal være færdig om to Aar, det iler altsaa med Arbejderne, man vil at Thorvaldsen skal gøre alt; Han har svaret: at han ikke kunde paatage sig noget, paa anden Maade end at lade det forfærdige ved andre under sin Opsigt i Rom og at han ikke ville berøve Freund de Arbejder der var lovet ham; følgelig at han ikke ville paatage sig Apostlerne til Frue Kierke, før end at han først er forsikret om at Freund er dermed tilfreds ved at erstattes paa anden Maade; Dertil blev svaret: til Slottet skal der gøres en Mængde Grupper og Statuer, følgelig Freund bliver beskieftiget, detsuden er ham ikke bestemt lovet Apostlerne, og da *det* til Frue Kirke skal gøres strax, er det Commissionens Ønske at Thorvaldsen begynder disse Ting; Med alt dette har Thrvalsn: ikke herpaa villet give noget bestemt Svar, forinden at De har meddeelt ham Deres venskabelige Formeening; Thorvaldsen veed ikke at kunne handle anderledes; Han udbeder sig Deres Svar og haaber De er tilfreds ham«. For at give Freund »et Bevis paa at han med varme har talt Deres Sag«, meddeler Høyer den Passus, der omhandler Freund i Slotsbygningskommissionens Brev af 27. December 1819.

Penneførerens naive Fremstilling maa man naturligvis holde Thorvaldsen til Gode. Men Brevet tegner ikke desto mindre Billedet af en Mand, der havde ondt ved at sige Nej. Vi faar her i det mindste en praktisk Grund for, at det var de hjemlige Myndigheder saa meget om at gøre at faa Thorvaldsen til at overtage Opgaven — den, at Kirken nu skulde være færdig paa to Aar, og at man aabenbart troede, han var i Stand til at gennemføre den omfattende Udsmykning paa saa kort Tid. Det maa heller ikke overses, at om man havde holdt Løfterne over for Freund med Hensyn til Christiansborg, saa havde denne haft samme storstilede Mulighed for at faa sit Navn knyttet til Slottet som Thorvaldsen fik sit til Frue Kirke.

Med det Resultat, der var opnaaet i Slotsbygningskommissionen, stillede

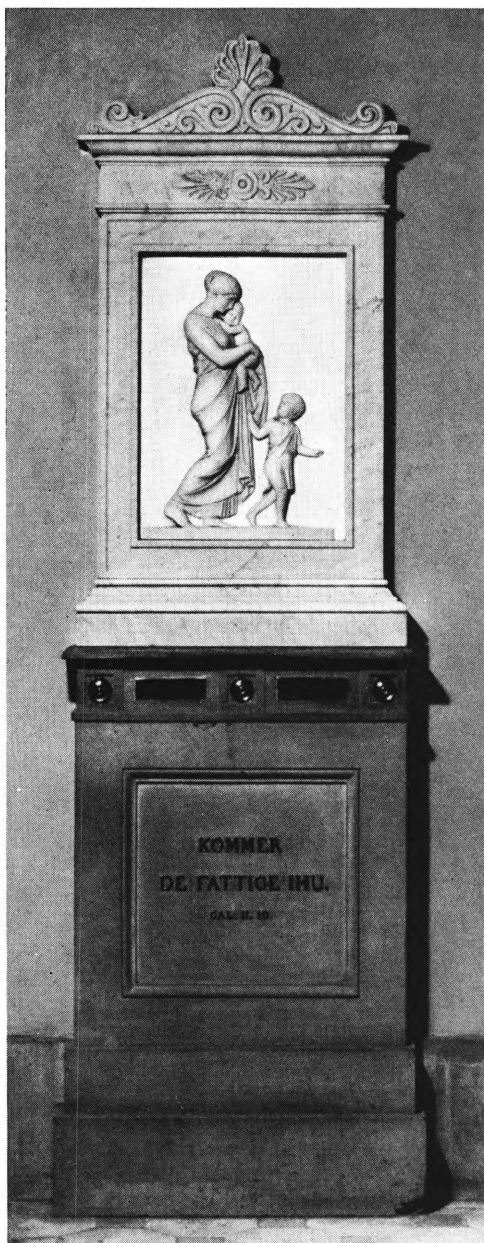

Fig. 126. Skoleblokken.

Fig. 127. Fattigblokken.

Thorvaldsen sig endnu ikke tilfreds. Medens han opholdt sig i København, var Prins Christian Frederik paa sin store Udenlandsrejse naaet til Rom, hvor han traf Freund og fattede Godhed for ham. I et Brev den 6. Januar 1820 fortalte Prinsen om Friends Arbejde med Apostelfiguren og tilføjede:

»De sørger vel for, at han faaer en bestemt Bestilling i saa Henseende, førend De forlader Kiøbenhavn, at han ei skal anvende sin Tid forgieves paa Arbeidet for Metropolitan Kirken«. Denne Interesse var Thorvaldsen ikke sen til at udnytte, da han selv naaede tilbage til Rom den 16. December 1820, med det Resultat, at Prins Christian Frederik allerede den 23. December skrev til C. F. Hansen: »Det ligger mig meget paa Hierte, at den Sag med Freund afgjøres, thi før begynder Thorvaldsen ikke sin Christus eller Apostlene til Frue Kirke. Naar man seer Friends Apostelfigur, saa kunde man med god Samvittighed raade til at lade ham udføre Apostlene i Thorvaldsens Atelier under dennes Øine, men eftersom denne Sag er afgjort, saa maae De endeligen ret snart give ham Bestilling paa andre Figurer i stedet for disse, thi som sagt Thorvaldsen venter herefter for ej at tage Brødet af Munden paa sin Elev, som man siger«. Det gjorde forønsket Virkning. C. F. Hansens Svar den 26. Januar 1821 lod intet tilbage at ønske. »Det bedrøver mig«, skrev han om Thorvaldsen, »at han for det første ei vil tænke paa Christus og hans Disciple. Naar blot Freund staar iveien, da skal denne hans Følsomhed for sin Eleve let blive hævet«. Derefter fulgte Anvisning paa konkrete Opgaver til Freund, fire Evangelister til Nicher i Slotskirken, om hvilke C. F. Hansen havde talt med Kongen og Slotsbygningskommissionens Medlemmer, to Nichefigurer til Marmortrappen paa Christiansborg og som yderligere Muligheder to og tyve andre Nicher paa Kongens og Dronningens Trapper sammesteds, altsammen Figurer i stort Format og ledsaget af de fornødne Maal-Angivelser. Af dette Brev fik Thorvaldsen en Udskrift, officielt overleveret gennem Prinsens Kabinetssekretær. Dermed burde dette Spørgsmaal have været bragt i Orden. At der aldrig kom videre ud af disse nye Bestillinger, er en anden Sag, som man ikke kan lægge Thorvaldsen til Last.

Arbejdets Gennemførelse.

De Ønsker, man nærede i København med Hensyn til Thorvaldsens Bistand, var saa omfattende, at han umulig vilde kunne overkomme dem personlig, navnlig da ikke, naar hans Hu stod til selv at ville overtage Frue Kirkes Udsmykning fra Ende til anden. Det viste sig forøvrigt ogsaa, at det oversteg Landets økonomiske Kræfter — det endelige Resultat naaedes kun ved Thorvaldsens Gavnildhed. Han var fuldt klar over Omfanget af den Arbejds-Byrde, han paatog sig, og sikrede sig Hjælpere.

Saa snart Thorvaldsen var tilbage i Rom, tog han fat paa Frue Kirke og gik med voldsom Energi løs paa Hovedsagen: Christus, Fronton-Gruppen og Apostlene. Disse Bestillinger krævede Udvidelse af hans Virksomhed og bidrog væsentlig til, at hans Atelier i de kommende Aar blev en af Byens Turist-

Fig. 128. Christus.

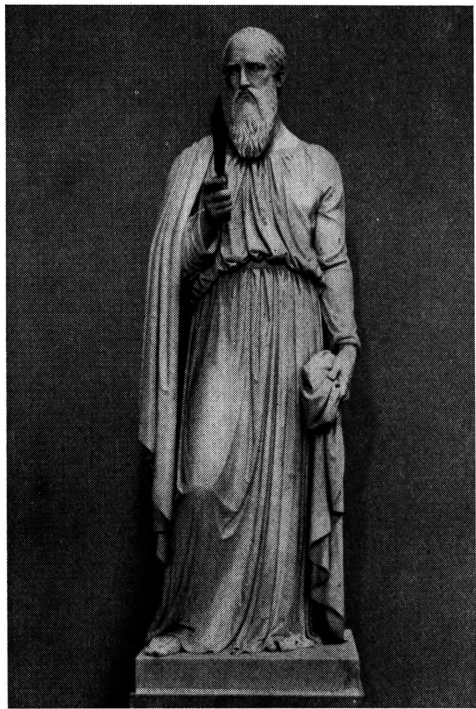

Fig. 129. Bartholomæus.

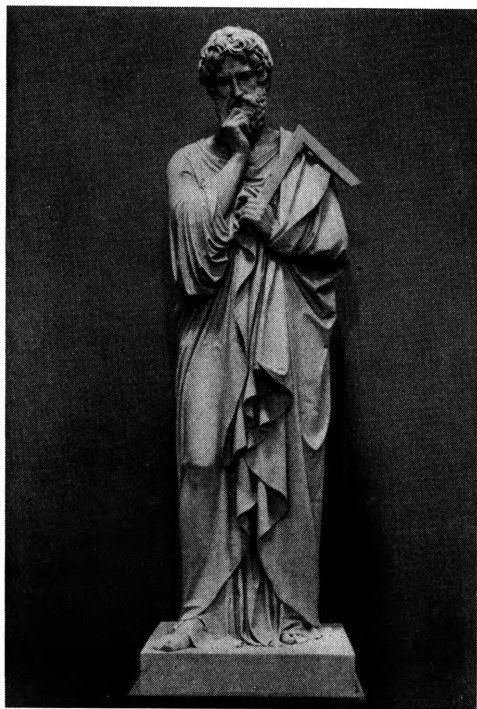

Fig. 130. Thomas.

Attraktioner. Fremgangsmaaden var den, at Thorvaldsen selv modellerede Udkast, som derefter blev overgivet de yngre Kunstnere, der arbejdede i hans Værksteder som Medhjælpere og Elever, til Udførelse i det store Maal under hans daglige Tilsyn og personlige Indgreb i Modelleringen. Et skolet Øje vil nok kunne se Medhjælperens Haand i Enkeltheder her og der, men man maa ikke af den Grund tage fejl af hans Andel i Værket. Intet viser vel bedre Thorvaldsens administrative Begavelse end, at han i den Grad, som Tilfældet var, kunde faa Medhjælperne til at gaa ind i sin Stil og arbejde efter sin egen plastiske Opfattelse. Man ser da ogsaa, at naar samtidige Kritikere vilde fragte hans Apostel-Statuer deres kunstneriske Originalværdi, bemærkede han uforstyrrelig: »Jeg mener dog, at der er Noget i dem, som hører mig selv til«, og om hans Deltagelse i Udførelsen vidner den Omstændighed, at han fratog den unge Billedhugger, hvem Paulus var overdraget, Arbejdet, da han var utilfreds med det, og modellerede hele Statuen med egen Haand.

I Virkeligheden blev Modellerne til Hovedfigurerne udført overraskende hurtigt. Skønt Christus-Statuen fik en længere og interessant Udviklings-historie, inden den var fastlagt, var den allerede Juli 1821 saa vidt, at man kunde begynde at lægge Stativet til den store Figur op, og den 22. August rapporterer Arkitekt J. H. Koch til C. F. Hansen, at Thorvaldsen modellerer

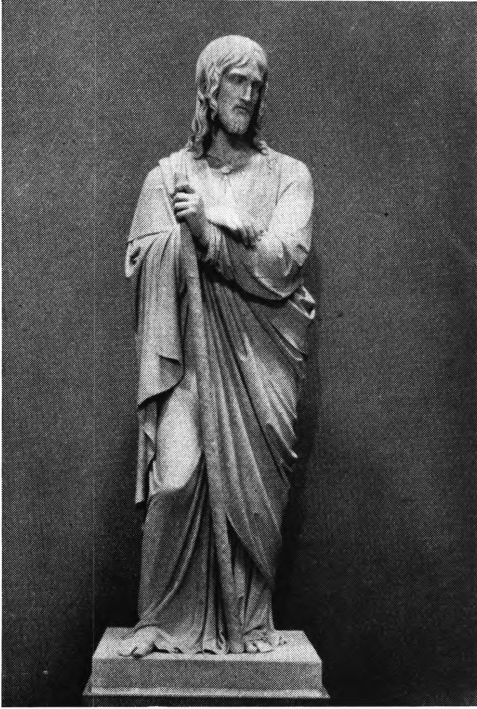

Fig. 131. Jacob den yngre.

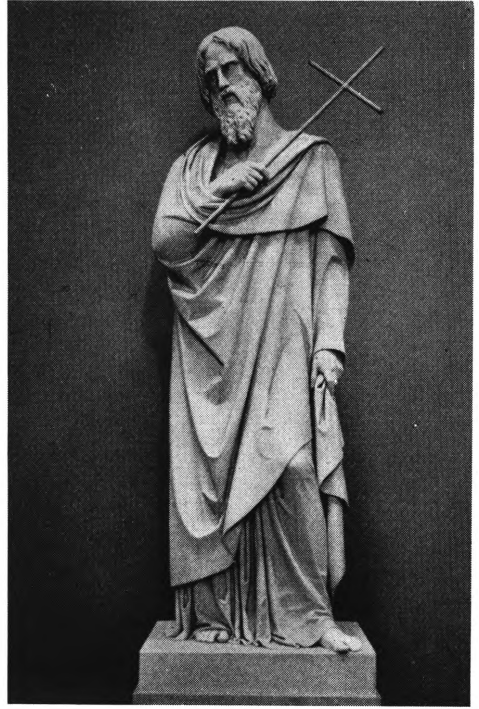

Fig. 132. Philip.

paa den. Arbejdet blev sinket af Sygdom, men den 5. Januar 1822 skriver Koch, at Thorvaldsen arbejder »meget ivrigt« paa Figuren, og endnu samme Maaned blev den færdig ifølge Thiele.

Efterhaanden som Skitserne forelaa fra Thorvaldsens Haand, blev ogsaa Apostelfigurene sat i Værk. Man begyndte Juni 1821, siger Thiele. Koch meddeler hjem den 18. April, at Thorvaldsen har modelleret Petrus, Paulus og Johannes »i smaat Maal«, og den 14. Juli, at Petrus og Paulus er næsten færdige i virkelig Størrelse. I Begyndelsen af 1827 stod hele Rækken rede til Hjemsendelse i Gibs. Dette var dog kun en foreløbig Klaring. Af den første Johannes-Figur, som han havde kasseret 1823, utilfreds med sin egen Konception, havde han i sidste Øjeblik gjort en Thaddæus for at kunne præstere hele Rækken komplet til Frue Kirkes Indvielse i 1829. Senere bestemte han sig imidlertid for at udskyde baade denne Thaddæus og Andreas. Under sit sidste Ophold i Rom udførte han — efter hvad Thiele meddeler — nye Skitser til dem December 1841, og i Løbet af det følgende Foraar blev de begge udført i deres endelige Skikkelse.

Fronton-Gruppen synes Thorvaldsen at have haft ondt ved at komme i Gang med. Arkitekt Kochs Indberetning til C. F. Hansen den 7. November 1821 indeholder følgende ualmindelig talende Passus herom: »Jeg har, for

Fig. 133. Matthæus.

Fig. 134. Paulus.

troelig at opfylde Deres Anmodning *idelig* forsøgt at faae ham til at componere denne, men ieg har, uagtet han ey er af de ubøyelige, ey kundet formaae ham hertil — han siger, han kan umulig paatage sig dette Arbeide, da han har saameget under Hænder; han mener, hvis det fandt Deres Bifald, man skulde give Freund en Bestilling paa at udføre dette Arbeide i brændt Ler«. Thiele paastaar dog, at Skitserne allerede i November blev uddelt til de udvalgte Elever, der skulde modellere de store Figurer. Den 5. Januar

1822 hedder det i et Brev fra Koch til Kabinetssekretær D. G. Adler, at der er begyndt paa Frontonen i Fjerdedels Størrelse — hvordan det nu skal forstaas —, og den 5. August s. A. fra Paris til Prins Christian Frederik, at »hidtil 4 Figurer, gandske herlige, bleve færdige i Modellerne«. Hermed kan nok stemme Thieles Beretning om, at da Thorvaldsen Efteraaret 1822 havde indrettet sit saakaldte »store Studio« i en Staldbygning ved Palazzo Barberini, samledes de store, færdige Modeller fra de forskellige Atelierer her i Oktober Maaned og blev for første Gang sammenstillede i Komposition. Der blev kort sagt arbejdet med feberagtig Energi. I Løbet af ca. 11 Maaneder skulde altsaa hele denne Gavlgruppe være baade konciperet af Thorvaldsen og fuldført i virkelig Størrelse af ham og hans Hjælpere!

Fig. 135. Petrus.

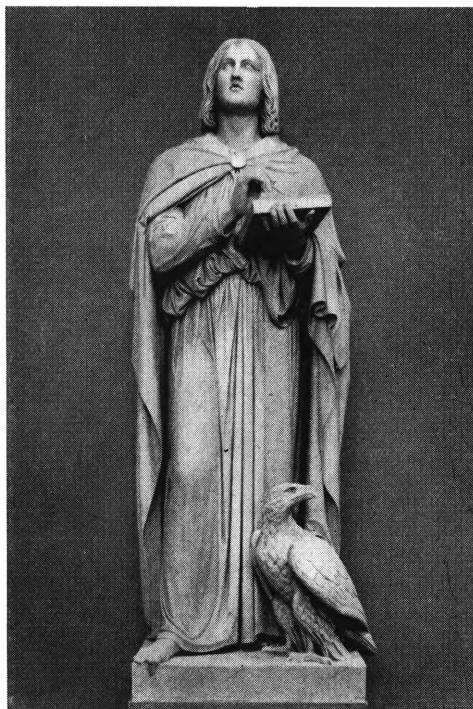

Fig. 136. Johannes.

Opgivne Projekter.

Frue Kirkes Udsmykning var saa omfattende en Opgave, at det ikke lykkedes Thorvaldsen at gennemføre den i det projekterede Omfang ved Siden af de mange andre store Opgaver, som han løste. Tvende Kandelabrer, der skulde staa ved Altret, og som man kun kender fra C. F. Hansens Rykkerbreve 24. November 1826 og 7. Maj 1827, blev uventet afbestilte 30. December 1828 — af Thorvaldsens Svar erfares, at han har maattet lade denne Annullering gaa videre til Carrara. Dette var kun en Bagatel og forsaavidt ikke Thorvaldsens Skyld, at den bortfaldt. Derimod hørte det med i det oprindelige Projekt, at der til fire Nicher paa Façaden under Frisen og bag Hovedindgangens Søjlestilling skulde leveres fire Evangelist-Statuer. Da to af Evangelisterne jo allerede forekom i Apostelrækken, foreslog Thorvaldsen 1827 hellere at vælge to Sibyller og to Profeter som Repræsentanter for Spaadommene om Christi Komme, men C. F. Hansen svarede, at »Sibyller vil vores Geistlighed ei kiendes ved«, og anbefalede de fire store Profeter — de kunde have en Højde af 3 Alen og 18 Tommer. Herved blev det. Efter sin Hjemkomst tilbød Thorvaldsen Universitetet den 16. Oktober 1838 at levere disse Statuer, det fik kgl. Resolution paa Bestillingen og afgav den skriftlig til Thorvaldsen den 24. December. Endnu 1842 nævnede Thorvaldsen det i

Fig. 137. Jacob den ældre.

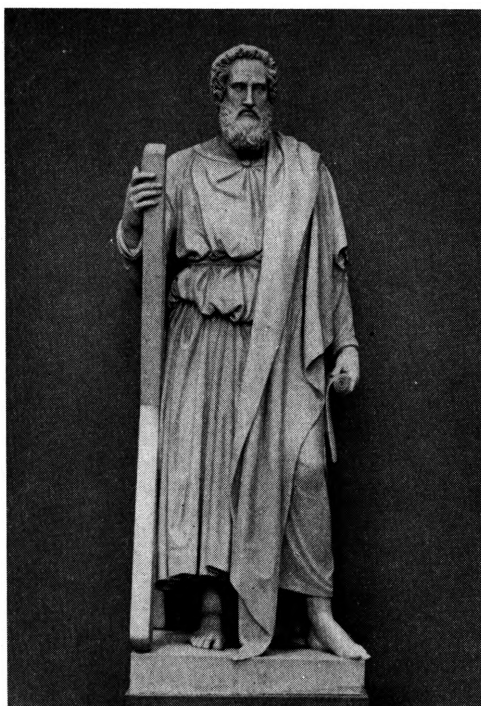

Fig. 138. Andreas.

et Brev til Christian VIII som sin Hensigt at ville modellere de lire Profeter, men han kom aldrig saa vidt.

Noget bedre gik det paa et andet Punkt, forsaavidt som der i alt Fald kom et Par smukke Udkast ud af det — skønt det drejede sig om en Bestilling af yngre Dato. I det ofte citerede Brev af 7. Maj 1827 henledte C. F. Hansen Thorvaldsens Opmærksomhed paa to Nicher, der endnu findes i den indre Forhal, paa hver Side af Indgangsdøren: »I disse var det efter min uforgribelige Mening passende at sætte Luther og Melanchton«. Begge Statuer indbefattedes i Brevvekslingen med Universitetet 1838, men heller ikke dem naaede Thorvaldsen at udføre i sin høje Alder.

Efter Thorvaldsens Død opgav man paa Forslag af H. N. Clausen baade de to Reformatorer og de fire Profeter og lod i Stedet H. V. Bissen og J. A. Jerichau udføre Statuerne af Moses og David, der stilledes paa Sokler foran Façaden paa begge Sider af Portalen. Det er et Spørgsmaal, om det ikke nærmest var til Gavn for Helheden, at disse to Led bortfaldt i Udsmykningen. Selv om vi ikke vil undvære Bissens og Jerichaus prægtige Statuer, er det ikke engang sikkert, at de — paa det Sted, hvor de staar — arkitektonisk set tjener Kirken til Fordel.

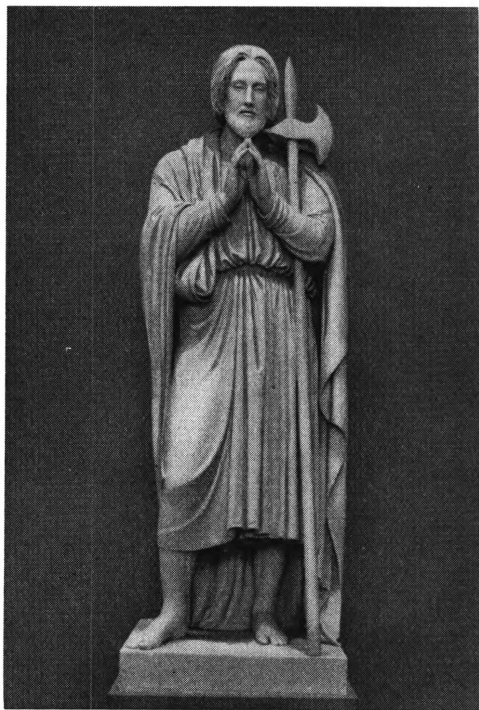

Fig. 139. Judas Thaddæus.

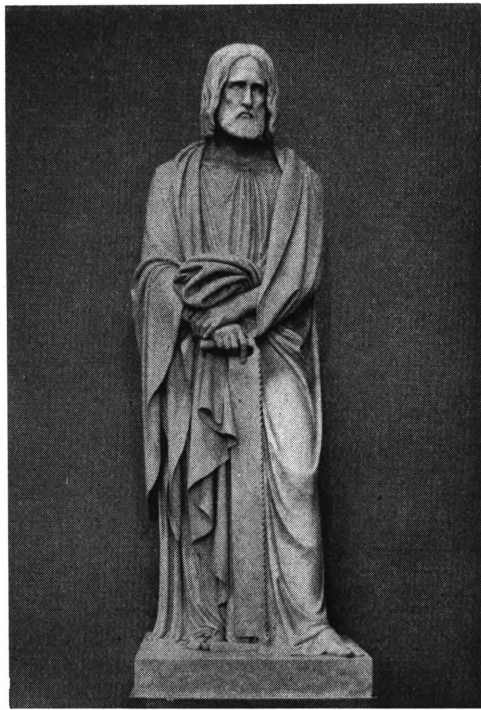

Fig. 140. Simon Zelotes.

Thorvaldsens Offervilje.

Det er blevet et klassisk Træk i Thorvaldsens Historie og lidt af en Legende, at han var langsom i sine Leveringer og havde ondt ved at tage en Beslutning. Saa rigtigt dette end i mange Tilfælde er, maa man dog ikke glemme, at han virkelig havde meget Arbejde mellem Hænder og fra alle Sider blev bestormet med Bestillinger og Ønsker om det ene og det andet, som altsammen krævede Tid og Arbejde. Det har ogsaa sat sine Spor i Frue Kirke. Der var en Aarrække i Trediveerne, hvor han egentlig ikke rørte Kirkens Opgaver, og beklageligt er det unægtelig, at han aldrig fik taget sig sammen til egenhændig at give Christus-Statuen den sidste Retouche i Marmoret. Men netop i Tilfældet Frue Kirke har han imidlertid arbejdet med en Energi og i afgørende Øjeblikke med en Beslutsomhed, der ikke forliges helt vel med Legenden.

Dette Størværk var heller ikke kommet i Stand uden en vidtstrakt Gavnildhed fra hans Side. Til Kirkens Indvielse 1829 leverede han Christus og de tolv Apostle i Gibs for Omkostningerne ved deres Støbning, 300 Scudi for Christus og 200 for hver Apostel. Da man i København syntes at ville slaa sig til Taals med disse Afstøbninger, fordi man ikke havde Penge til Marmor-Udførelsen, satte han uden videre Apostel-Statuerne i Arbejde i Carrara for egen Regning — hjemme fik man det kun at vide gennem Arki-

tekt F. F. Friis, der vendte tilbage fra Studierejse ved Nytaarstid 1832. Saa først kom der Liv i dette Spørgsmaal. Det løstes derved, at Thorvaldsen Oktober 1838 overlod Kirken de ti dengang færdige Marmorstatuer for 2000 Rdl. pr. Stk. (til Sammenligning tjener, at han som omtalt fik 16.000 Rdl. for Christus-Statuen). Endvidere betegner Thorvaldsen i sit Brev den 16. April 1834 den Betaling for Fronton-Gruppen af 4.000 Specier eller 8.000 Rdl., som Konsistorium fik kgl. Resolution for i 1838, som »ikkun mit eget Udlæg«.

Adskillige Samtidige har haft meget at udsætte paa Thorvaldsen for hans Mistroiskhed og Forsigtighed i Pengesager, og han maatte faa Skinnet imod sig paa Grund af den Paaholdenhed, han sædvanlig viste med Hensyn til sine personlige Fornødenheder. Men heller ikke paa dette Punkt savnede han store Linier. Hans Holdning over for Frue Kirke maatte — for at benytte Høyens Udtryk — ubetinget være »et Begplaster paa alle de Munde, som snakke om Thorvaldsens Gjerrighed«.

Thorvaldsens Værker i Frue Kirke.

Johannes Døberen, som prædiker for forsamlet Folk i Ørkenen. Gavlgruppe i Hovedportalens Fronton. Bronze (Fig. 123). Bestaar af følgende enkelte Figurer og Grupper:

I Midten Johannes, staaende paa et Klippestykke, iført Kamelhaars Kofte og en vid Kappe, med en korsformet Hyrdestav i venstre Haand. Modelleret af den ældre Bienaimé¹.

Til venstre følger:

En yngre Mand i Eftertanke, med venstre Ben sat op paa et Klippestykke og Hovedet støttet til venstre Haand. Han bærer sin Kappe lagt over højre Arm. Modelleret af den yngre Bienaimé.

En Gruppe af en Fader med sin voksne Søn. Modelleret af Giuseppe Pacetti (1782—1839).

En knælende Moder med sit Barn, der klynger sig til hendes Skuldre. Modelleret af Carlesi.

En gammel Skriftklog, siddende paa en Sten. Modelleret af Joseph Hermann (1800—69).

Yderst i Frontonens Spids ligger udstrakt en ung Mand, der støtter Hovedet i venstre Haand. Modelleret af en af Brødrene Bienaimé.

Til højre følger:

En halvvoksen Dreng. Han har aftaget sin Kappe, som han bærer over venstre Arm, og er rede til Daaben. Modelleret af Giuseppe Tenerani (f. 1793).

En hovmodig Farisæer, for et Øjeblik standset i sin Gang. Modelleret af Giuseppe Pacetti.

En Jæger, som vender tilbage fra Jagten med sin Hund. Modelleret af Pietro Marchetti.

To Børn, en Dreng og en Pige, optagne af Jægerens Hund. Pigen sagdes i sin Tid at være Portræt af Thorvaldsens Datter Elisa, f. 7. Marts 1813, senere gift med Oberst, Kammerherre Fritz Paulsen. Modellerede af Tacca.

Børnenes Moder med et tredje, mindre Barn foran sig. Hovedet er et Portræt af Vittoria Caldoni fra Albano, en berømt Skønhed, som mange Kunstnere portrætterede, og af hvem ogsaa Thorvaldsen udførte en Buste. Modelleret af Carlesi.

I Fontonens Spids en Hyrde, siddende i strakt Stilling med venstre Knæ løftet og hvilende paa højre Arm. Han vender Hovedet ret ligegyldigt mod Taleren. Modelleret af Giuseppe Tenerani.

Gruppen blev bestilt November 1819. Modellerne udførtes i Tidsrummet fra November 1821 til Oktober 1822 med Bistand af den Række Elever og Medhjælpere, hvis Navne er nævnt ovenfor. Desuden blev der udført to Statuer af en staaende romersk Krieger og en siddende Jøde (begge i Thorvaldsens Museum), som imidlertid blev udskudt af Kompositionen. I Breve udtalte Thorvaldsen om Figurerne 1827: »Disse var min Mening at burde støbes i Bronze, da det er den eneste Materie, som kan udholde at staae i fri Luft i vort Clima, og som kan støbes saa tyndt og ved Stænger fra Ryggen af Figurerne befæstes i Muren, saa de næsten kunne bære sig selv, uden at give nogen Tyngde paa Gesimsen«, og 1829: »De behøver heller ikke at overarbejdes, da Modellerne ere saa vel udarbejdede«. Øjensynlig fordi Kirkekommissionen af økonomiske Grunde foretrak det, blev Figurerne dog udført i brændt Ler og hjemsendt med Korvetten Galathea 1833. Gruppen blev sat paa Plads i Kirkens Fronton af H. E. Freund og afsløret paa Thorvaldsens Fødselsdag den 19. November 1838.

Dette Brændtlers Exemplar blev malet med en Terracotta-Farve til Beskyttelse mod Vejrliget og Baggrunden bag Figurerne med en mørk Farve. I 1878 nedtoges det (nu i Aalborg Museum) og erstattedes med et Marmor-Exemplar, udført af en Række Billedhuggere, som Kunstakademiet havde udpeget. Da ogsaa det led Skade ved Vejrets Indflydelse og tillige ved uheldig Rensning, blev det nedtaget (Figurerne nu opstillet i St. Markus Kirken i Aalborg i restaureret og overarbejdet Stand, med Undtagelse af Jægeren, der gik til Grunde). Det nuværende Bronze-Exemplar opstilledes 1928 og afsløredes 4. November.

Christi Indtog i Jerusalem. Relief-Frise paa Façaden bag Hovedportalen. Gibs (Fig. 124).

Frisen blev bestilt November 1819, dog med Gangen til Golgatha som Emne. Den endelige Bestilling ordnedes ved Universitetets Indstilling og den

agl. Resolution af 17. November 1838. Uden at de nærmere Omstændigheder kendes, blev Emnet imidlertid ændret til Christi Indtog i Jerusalem, og den færdige Frise blev ikke udført i brændt Ler, som det havde været Hensigten. Thorvaldsen modellerede Skitsen paa Nysø i Slutningen af 1839. Den blev udført i virkelig Størrelse af H. E. Freunds Elever 1840 under Ledelse af Freund, efter dennes Død af Thorvaldsen, og samme Aar bragt paa Plads paa Kirkens Façade.

Caritas eller Den kristelige Kærlighed; Relief over Skoleblokken, Marmor. *Barnets Skytsengel*; Relief over Fattigblokken, Marmor. Anbragt paa Skibets Langvægge, henholdsvis nordre og søndre, op til Vestvæggen. Begge indfattet i en Ramme af blaaligt Marmor og opsat 1840 (Fig. 126 og 127).

Caritas blev modelleret i Rom 1810. Da en forhenværende Toldkasserer, Hans Henrik Gunnerus, som sad i norsk Gældsfængsel, 1822 bønfuldt Thorvaldsen om et lille Arbejde fra hans Haand, for at han ved Salget af det kunde udfries af Fængslet, lod Thorvaldsen dette Relief udføre i Marmor som Gave til ham. Det hjemsendtes 1825. I Mellemtiden var Gunnerus afgaaet ved Døden. Relieffet solgtes til Fordel for hans Efterladte, blev købt af Kirkekommissionen, der lod det opsætte over Fattigblokken.

Barnets Skytsengel modellerede Thorvaldsen i København 1838 som Pendant til *Caritas*. Det var det første Arbejde efter hans Hjemkomst.

De tolv Apostle. Marmorstatuer i Kirkens Skib.

Ved nordre Langvæg, fra Indgangen hen til Koret:

Bartholomæus. Kniven i hans højre Haand hentyder til hans Martyrdød. Modelleret af Carlesi (Fig. 129).

Thomas. Vinklen i hans venstre Haand symboliserer Tvivleren, der ikke tror, før han har maalt. Modelleret af Giuseppe Tenerani (Fig. 130).

Jakob den yngre, Alphæus' Søn. Støtter Hænderne paa en Vandringsstav; karakteriseret som den, der af Udseende lignede Jesus. Modelleret af den yngre Bienaimé (Fig. 131).

Philip. I højre Haand et Rørkors. Modelleret af Ferdinand Pettrich (1798—1872) (Fig. 132).

Matthæus. Som Evangelist udstyret med Skrivetavle og Griffel. Ved hans højre Side Englen, der er hans Symbol. Pungen ved hans Fod antyder hans Fortid som Tolder. Modelleret af en af Brødrene Bienaimé, »formodentlig den yngre« (Thiele) (Fig. 133).

Paulus. Fremstillet talende med venstre Haand hvilende paa et Sværd, der henviser til hans Martyrdød. Modelleret af Thorvaldsen selv (Fig. 134).

Ved søndre Langvæg, fra Koret hen mod Indgangen:

Petrus. Holder i højre Haand to Nøgler, hentydende til Christi Ord til ham. Modelleret af den ældre Bienaimé (Fig. 135).

Johannes. Holder Skrivetavle og Griffel i Hænderne. Ved venstre Fod Ørnen, hans Evangelist-Symbol. Modelleret af Pietro Marchetti (Fig. 136).

Jacob den ældre, Zebedæus' Søn. Fremstillet som Vandringsmand med Stav og en Hat hængende paa Ryggen. Modelleret af Pietro Marchetti (Fig. 137).

Andreas. Støtter sig med højre Arm til det x-formede Kors, hvorpaa han skal have lidt Martyrdøden. Modelleret i Rom 1842 af Pietro Galli (1804—77) og Thorvaldsen selv (Fig. 138).

Judas Thaddæus. Med foldede Hænder og en Hellebard hvilende i den venstre Arm. Modellen udført i Rom 1842 af Thorvaldsen personlig, kun med Bistand af Baronesse Stampe, i Løbet af 14 Dage, heri indbefattet den rent haandværksmæssige Oplægning af Stativet (Fig. 139).

Simon Zelotes. Holder i de korslagte Hænder en Sav som Hentydning til sit Martyrium. Modelleret af Emil Wolff (1802—79) (Fig. 140).

De tolv Apostle blev bestilt November 1819 under Thorvaldsens Ophold i København. Meget snart efter sin Tilbagekomst til Rom tog Thorvaldsen fat paa Skitserne dertil, og Juni 1821 sattes de første af Modellerne i Arbejde. I Begyndelsen af 1827 stod alle tolv Modeller færdige i Gibs. Afstøbninger af dem hjemsendtes med dansk Skib fra Livorno næste Aar, ankom til København Maj 1828 og var bragt paa Plads i Kirken ved dens Indvielse 7. Juni 1829. Af disse Modeller udskød Thorvaldsen senere Andreas og Judas Thaddæus, som ikke tilfredsstillede ham.

Omtrent paa samme Tidspunkt, i 1829 og følgende Aar, sendte Thorvaldsen de ti Apostel-Figurer til Carrara for at lade dem udføre i Marmor for egen Regning³. Fregatten Bellona bragte dem til Danmark 1835. Ved Skrivelse af 16. Oktober 1838 til Universitetet overlod Thorvaldsen disse Marmorstatuer til Kirken, og under H. E. Freunds Ledelse blev de opstillet i Kirken, saaledes at de var paa Plads Pinsedag 1839.

December 1841 modellerede Thorvaldsen nye Skitser til Apostlene Andreas og Judas Thaddæus under sit sidste Ophold i Rom. Modellerne udførtes 1842, og 1848 var begge Statuer afleverede til Kirken i Marmor.

Tolv Medaillon-Relieffer i Muren over Apostel-Statuerne, mellem Murpillens Kapitælbaand og den afsluttende Ornamentfrise foroven. Alle ens, cirkelrunde, Gibs. Et Englehoved, baaret af fire Vinger, omgivet af en Æggestav. Opsat 1828. Disse Medailloner udelades almindeligvis ved Omtalen af Thorvaldsens Værker i Kirken, men maa formentlig være de »Basrelieffer en medaillon«, som Kirkekommissionen bestilte November 1819 (sml. Fig. 119).

Christus. Statue over Alteret. Marmor. Opstillet i et Tabernakel, hvis Niche er malet rød (oprindelig forgyldt). Paa Soklen med Messingbogstaver i to Linier: KOMMER TIL MIG MATTH. XI. 28 (Fig. 128).

Slotsbygningskommissionen bestilte Statuen i Marmor til Slotskirken No-

vember 1819, og ved kgl. Resolution April 1820 bevilgedes der Kirkekommissionen Tilladelse til, at den maatte opstilles i Frue Kirke, som det synes: i Gibs. Modellen udførtes med Bistand af Pietro Tenerani Juli 1821 til Januar 1822. En Afstøbning sendtes til København 1828 sammen med Apostel-Figurerne og opstilledes i Frue Kirke. Statuen blev sat i Arbejde i Carrara 1827 og fuldført i Marmor af Pietro Bienaimé August 1828 saa vidt, at kun Thorvaldsens afsluttende Retouche manglede. Efter Thorvaldsens Ordre blev der dog endnu foretaget forskellige Rettelser inden Afleveringen⁴. Den blev hjemsendt med Korvetten Galathea 1833 og bragt hen i Frue Kirke. Efter at Konsistorium ved kgl. Resolution af 17. November 1838 havde faaet Tilladelse til at overtage Statuen for 16.000 Rdl., opstillede H. E. Freund den i Kirken til Pinsedag 1839.

Daabens Engel. Kirkens Døbefont, Statue i Koret. Marmor. En knælende Engel med en stor Muslingeskal i sine udstrakte Arme (Fig. 141).

Som paatænkt Gave til Frue Kirke havde Thorvaldsen 1823 modelleret en lignende Engel, men staaende. Senere ændrede han Motivet til den knælende Engel. Dette rygtedes i København og bevirkede, at Kirkekommissionen den 8. Juli 1828 gav Bestilling paa en Døbefont med følgende Bemærkning: »Man har nogen Underretning om, at Hr. Etatsraaden skal have indrettet en Døbefont saaledes, at en knælende Engel, mesterligen udarbejdet, bærer Døbefadet«. En Afstøbning af denne Figur blev ifølge Thorvaldsens Brev af 5. Februar 1829 sendt til København. Korvetten Galathea hjemførte Fonten i Marmor 1833. Den indviedes Pinsedag 1839.

Christi Gang til Golgatha. Relief-Frise i Korrundingen. Gibs (Fig. 125).

En Frise til Façaden bag Hovedportalen med Gangen til Golgatha som Emne aftaltes allerede November 1819. Denne Plan fulgte Thorvaldsen endnu 1838, da det resterende i Kirkens Udsmykning ordnedes. Arkitekten G. F. Hetsch skal imidlertid, efter at Christus-Statuen var stillet paa Plads 1839, have foreslaaet anbragt en Frise i Korrundingen. Thorvaldsen ændrede da Emnet for Hovedportalens Frise og modellerede i Tiden omkring August-September 1839 Skitsen til Gangen til Golgatha paa Nysø. Under hans egen Ledelse blev den udført i virkelig Størrelse og sat op i Kirken af Gotthilf Borup (d. 1879) og A. J. Kolberg (1817—69) 1840.

Tre svævende Engle med en Guirlande. To Rosetter fylder Mellemrummene mellem Figurene. Gibs. Opsat i to Exemplarer i Koret højt over Indgangsdørene til de to Skriftestole.

Christi Daab og Nadverens Indstiftelse. Relieffer i henholdsvis nordre og søndre Skriftestol. Marmor (Fig. 120 og 121).

Først paa Aaret 1820 modellerede Thorvaldsen de to Relieffer i København. Den nordre Skriftestol var paa det Tidspunkt udset til Daabskapel, og Re-

Fig. 141. Daabens Engel.

liefferne tænktes anbragt i Koret over Indgangsdørene til de to Rum. Straks efter indsamledes paa privat Initiativ 4000 Specier til Relieffernes Udførelse i Marmor. Afstøbninger sendtes til Thorvaldsen i Rom 1822, men synes ikke at være kommet ham i Hænde. 1827 blev Modellerne sendt til ham, og Korvetten Galathea hjemførte 1833 de endelige Marmor-Exemplarer, der blev sat op i Kirken 1844.

Skulpturer af andre Billedhuggere.

Frue Kirkes Udsmykning afsluttedes med, at man til Opstilling foran Vestfaçaden bestilte to Kolossalstatuer af Bronze, *Moses* af *H. V. Bissen* og *David* af *J. A. Jerichau*. Moses opstilledes paa Hovedportalens Nordside 1859, David paa dens Sydside 1860.

Paa Frue Kirkeplads staar tre Portrætbuster af Bronze paa røde Granitsokler langs Kirkens Façade, nemlig (regnet fra Vest) *Biskop H. L. Martensen* (1888) og *Biskop J. P. Mynster* (1875), begge af *Th. Stein*, og *Komponisten C. E. F. Weyse* (opstillet 1866) af *H. V. Bissen*.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber findes i Universitetets Arkiv (RA) for Aarene 1552—84, 1739—41, 1796—1827, 1807—32, 1834—39 (Fortid og Nutid VIII, S. 104). Akter vedrørende Kirkens Genopførelse efter Branden 1728 findes i Bygningskommissionen af $10/3$ 1731 (RA): V. Lerche og W. Worms Overinspektion med de publike Bygningers Opførelse 1728—31 (L. og W.). — Bygningskommissionens Forhandlingsprotokol A—B 1731—51 (Forh. Prot. A—B). — Kopibøger 1731—51 (Kopibog). — Registraturbog 1731—51 Lit. A—B (Reg. Lit. A—B). — Sager vedkommende de enkelte offentlige Bygninger 1731—41 Pk. IV, d. v. s. Bilag til Registraturbog Lit. A No. 594—830 (Bilag No.). — Bilag til Registraturbog Lit. B 1742—51 No. 1—186 (Bilag No.). — Arkivalierne for Kirkens og dens Udstyrs Historie efter 1807 findes i Universitetets Arkiv (RA) samt i Det kgl. Bibliotek og Thorvaldsens Museum. I Kbh. Stadsarkiv findes: Oplysninger om Kirken efter Branden 1728 ... 1731—33. — Skrivelse med 2 Tegninger vedrørende Forskønnelse af Kirkens Omgivelser 1852. Vedrørende Haandskriftmaterialet se S. 53.

Litteratur. Vor Frue Kirkes Bygningshistorie og Udstyr nævnes i saa at sige alle historiske og topografiske Skildringer af København. Særligt benyttet i denne Fremstilling er: J. L. Wolf: *Encomion regni Daniae*, Kbh. 1654 (Wolf: *Encomion*). — P. Resen: *Inscriptiones Haffnienses*, Kbh. 1668 (Resen: *Inscript. Haffn.*). — L. de Thura: *Den danske Vitruvius I*, Kbh. 1746; III, det utrykte Bind, Gl. kgl. Saml. Fol. 728, Kgl. Bibl. (Vitruv.). — Samme: *Hafnia Hodierna*, Kbh. 1748. — E. Pontoppidan: *Marmora Danica*, Kbh. 1739 (*Marmora Danica*). — Samme: *Origines Hafnienses*, Kbh. 1760. — Samme: *Den danske Atlas II*, Kbh. 1767 (*Danske Atlas*). — J. Langebek: *Scriptores rerum Danicarum I—IX*, Kbh. 1772—1878 (S. R. D.). — N. Jonge: *Den kongelige Hoved- og Residentz-Stad Kiøbenhavns Beskrivelse I*, Kbh. 1783 (Jonge). — O. Nielsen: *Kjøbenhavns Diplomatarium I—VIII*, Kbh. 1880—87 (Kbh. Dipl.). — *Acta pontificum Danica I—VII*, Kbh. 1904—43 (*Acta pont.*). — H. F. Rørdam: *Kjøbenhavns Kirker og Klostere i Middelalderen*, Kbh. 1859—63 (Rørdam: *Kirker og Klostre*). — Samme: *Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537—1621 I—IV*, Kbh. 1868—74 (Rørdam: Kbh. Univ. Hist.). — F. Weilbach: *Arkitekten Lauritz Thura*, Kbh. 1924.

— H. U. Ramsing: Københavns Historie og Topografi i Middelalderen I—III, Kbh. 1940 (Ramsing: Kbh. Hist.). — Endvidere kan nævnes Artikler i Kirkehistoriske Samlinger (Kirkehist. Saml.) og Personalhistorisk Tidsskrift (Pershist. Ts.) samt i Historiske Meddelelser om København (Hist. Medd. Kbh.). Hovedværker om Vor Frue Kirke er: Vilh. Lorenzen: Vor Frue Kirke, Københavns Domkirke, København 1927 (Vilh. Lorenzen) og Bj. Kornerup: Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie, Kbh. 1929, heri C. A. Jensen: Frue Kirkes Bygningshistorie (Bj. Kornerup). Sølvstempler er bestemt efter Jørgen Olrik: Danske Guldsmedes Mærker, Kbh. 1919 (Olrik) og Chr. A. Bøje: Danske Guld- og Sølvsmedemærker før 1870, Kbh. 1946 (Bøje). Iøvrigt henvises til udførlig Bibliografi i Bodelsen og Marcus: Dansk kunsthistorisk Bibliografi, Kbh. 1935, S. 112 ff.

Af den rigeholdige Litteratur om Thorvaldsen henvises til f. som særlig benyttet: J. M. Thiele: Thorvaldsens Biographi. II—IV. Kbh. 1852—56. — Th. Oppermann, i: Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie. Under Red. af Bjørn Kornerup. Kbh. 1929. — (Rikard Magnussen): Københavns Domkirke. En illustreret Vejledning. Kbh. 1929. — Ludvig Bødtcher (ved Sophus Bauditz), i: Nær og Fjern, Nr. 306, 1878. — Dr. Zeuthen, i: Dansk Tidsskrift for Kirke- og Folkeliv, Litteratur og Kunst, red. af H. Scharling, 1870, II (S. 500). — Martin Hammerich: Thorvaldsen og hans Kunst, 2. Oplag. Kbh. 1870 (S. 127). — Briefe aus Italien von Julius Schnorr von Carolsfeld. Gotha 1886 (S. 396, 437). — Niels Laurits Høyens Skrifter. Udg. ved J. L. Ussing. Bd. I. Kbh. 1871 (S. 334—41, 345, 347, 348). — Frue-Kirke, som den er, 25 Aar efter Indvielsen. Kbh. 1854. — E. Collin: H. C. Andersen og det Collinske Hus. Kbh. 1882 (S. 313—16). — Albert Repholtz: Thorvaldsen og Nysø. Kbh. 1911 (S. 33—36, 41, 52, 98—103). — Baronesse Stampes Erindringer om Thorvaldsen. Udg. af Rigmor Stampe. Kbh. 1912 (S. 42, 47, 55 f., 63—65, 161, 172 f., 175—77, 198). — Victor Freund: Hermann Ernst Freunds Levned. Kbh. 1883. — Th. Oppermann: Hermann Ernst Freund. Kbh. 1916. — Chr. Bruun og L. P. Fenger: Thorvaldsens Musæums Historie. Kbh. 1892 (S. 17—19, 42). — H. N. Clausen: Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie. Kbh. 1877 (S. 202—04). — L. Müller: Fortegnelse over Thorvaldsens Værker i Thorvaldsens Museum. Kbh. 1848.

Side 3—30. Aage Roussell: Historik og Bygningshistorie indtil 1728. ¹ Kbh. Dipl. IV, 1. ² Kbh. Dipl. I, 3. ³ Kbh. Dipl. IV, 112. ⁴ Kbh. Dipl. II, 17. ⁵ Huitfeldt: Danmarks Riges Krønike 1652, 1334. ⁶ Kbh. Dipl. I, 66. ⁷ Kbh. Dipl. II, 6. ⁸ S. R. D. V, 493. ⁹ E. Werlauff: Univ. Hist., Kbh. 1850, 88. ¹⁰ Kbh. Dipl. IV, 12. ¹¹ Kbh. Dipl. III, 24. ¹² Henry Petersen: Danske gejstlige Sigiller, Kbh. 1886, 27 Tavle XIX. ¹³ Rørdam: Kirker og Klostre, 80. ¹⁴ Rørdam: Kirker og Klostre, 82 f.; Ramsing: Kbh. Hist. II, 107. ¹⁵ Rørdam: Kirker og Klostre, 80; Hofman: Foundationer X, 149. ¹⁶ Rørdam: Kirker og Klostre, 90. ¹⁷ Rørdam: Kbh. Univ. Hist. I, 79. ¹⁸ Kbh. Dipl. I, 92. ¹⁹ Kbh. Dipl. II, 14. ²⁰ Kbh. Dipl. II, 13. ²¹ Acta Pont. II, 283; III, 48. ²² Se herom Side 115 f. ²³ Trap: Danmark 1929 I, 233. ²⁴ Carl Bruun: Kjøbenhavn II 1890, 664. ²⁵ Vilh. Lorenzen, 126. ²⁶ C. M. Smidt: C. F. Hanssens Bygninger og Vurderingen af dem. Ts. f. Industri 1911, 125—55. ²⁷ Kancelliets Brevbøger 1566—70, 278. ²⁸ Kirkehist. Saml. 2 R. V, 95. ²⁹ Kbh. Dipl. IV, 757. ³⁰ Bj. Kornerup, 245. ³¹ Ny kgl. Saml. 4. No. 2086; Kirkehist. Saml. 3 R. III, 781. ³² Huitfeldt: Danmarks Riges Krønike 1652, 1 103. ³³ Dansk Folkemindesaml. 1904/42: Kamp, Bl. 245, No. E. ³⁴ Udfor Dyrkøb No. 7 er fundet Grave (H. N. Rosenkjær: Fra det underjordiske København 1906, 33). En romansk Grav af Kridtsten med snævert Hovedleje er fundet 1836, formodentligt paa Vor Frue Kirkegaards Grund (Brev i NM.); Hist. Medd. Kbh. II, 56. ³⁵ Opmaalning i NM. ³⁶ Kbh. Dipl. III, 602; VI, 82; Ramsing: Kbh. Hist. III, 101. ³⁷ Kbh. Dipl. III, 231. ³⁸ Kbh. Dipl. IV, 514. ³⁹ Rørdam: Kirker og Klostre, 163. ⁴⁰ Kbh. Dipl. VII, 570. ⁴¹ Kbh. Dipl. I, 422.

⁴² Hist. Medd. Kbh. II, 54. ⁴³ Pershist. Td. 8. R. VI, 139. ⁴⁴ E. Wrangel: Lunds Domkyrkas Konsthistoria 1923, 238; O. Rydbeck: Lunds Domkyrkas Byggnadshistoria, 1923, 108. ⁴⁵ Th. Wählin: Malmö St. Petri Kyrka 1919, 8. ⁴⁶ Kbh. Dipl. IV, 14. ⁴⁷ Resen: Inscript. Haffn. 4. ⁴⁸ Rørdam: Kirker og Klostre, 90. ⁴⁹ Kbh. Dipl. IV, 750. ⁵⁰ Kbh. Dipl. IV, 111. ⁵¹ Kbh. Dipl. II, 70. ⁵² Kirkehist. Saml. 2. R. V, 95. ⁵³ Rørdam: Univ. Hist. IV, 557. ⁵⁴ C. M. Smidt: Roskilde Domkirkes ældste Tilbygning, Aarb. nord. Oldk. og Hist. 1923, 83 ff. ⁵⁵ Rørdam: Kirker og Klostre, 162; Pershist. Ts. 8. R. VI, 131 ff. ⁵⁶ Kbh. Dipl. II, 15. ⁵⁷ Kbh. Dipl. II, 66; IV, 124. ⁵⁸ Kbh. Dipl. IV, 90, 101. ⁵⁹ Kbh. Dipl. IV, 6, 93, 424. ⁶⁰ Rørdam: Kirker og Klostre, 162; Pershist. Ts. 8. R. VI, S. 143. ⁶¹ Pershist. Ts. 8. R. VI, 129 ff. ⁶² Kbh. Dipl. II, 13. ⁶³ Kbh. Dipl. IV, 190. ⁶⁴ Ole Rømers Adversaria 1910, 21. ⁶⁵ Kbh. Dipl. II, 154; IV, 190. ⁶⁶ Kbh. Dipl. IV, 345; VI, 9. ⁶⁷ Kbh. Dipl. II, 153, 209; IV, 367. ⁶⁸ Kbh. Dipl. IV, 356. ⁶⁹ Huitfeldt: Danmarks Riges Krønike 1652, 1103. ⁷⁰ S. R. D. VIII, 267. ⁷¹ H. Svanning: Christian II, 1658, 84. ⁷² Kbh. Dipl. I, 431. ⁷³ Danske Mag. 3. R. VI, 11. ⁷⁴ Rørdam: Kbh. Univ. Hist. IV, 122—23. ⁷⁵ Wolf: Encomion, 162; efter Langebek (Excerpter No. 43. Kgl. Bibl.) var paa Korhælvæt bl. a. afbildet et Rettersted med Økse. De kalkmalede Adelsvaaben har sikkert været sengotiske. Blandt dem var der nemlig et Vaaben, som efter Resens Opgivelse næsten var identisk med et, der fandtes sammen med en Indskrift fra 1512 i Bispegaard. Vaabenet tilhørte sikkert Kantor Anders Friis, død 1526. Resen: Inscript. Haffn. S. 248; Rørdam: Kirker og Klostre Tab. I. 4, S. 119—121. ⁷⁶ Kbh. Dipl. I, 542. ⁷⁷ Kirkehist. Saml. 5. R. I, 550; O. Nielsen: Kbh. Hist. og Beskr. 1885 IV, 53. ⁷⁸ Kirkehist. Saml. 2. R. V, 69. ⁷⁹ Kbh. Dipl. II, 486. ⁸⁰ Kirkehist. Saml. 4. R. IV, 523. ⁸¹ N. P. Slange: Christian IV's Hist. 1749, 26. ⁸² Kirkehist. Saml. 3. R. I, 396. ⁸³ Hist. Medd. Kbh. IV, 436. ⁸⁴ Wolf: Encomion, 338. ⁸⁵ Kirkehist. Saml. 3. R. I, 404. ⁸⁶ Hist. Medd. Kbh. IV, 437. ⁸⁷ Wolf: Encomion, 338; O. Nielsen: Kbh. Hist. og Beskr. IV, 55. ⁸⁸ Jonge, 152. ⁸⁹ Hist. Medd. Kbh. IV, 436. ⁹⁰ Ole Rømers Adversaria 1910, 21. ⁹¹ Bj. Kornerup, 28. ⁹² Ibid. ⁹³ Th. Bang: Nupera divina beneficia ergo Daniam et domum dei in ea dicta a Thoma Bangio Haunia in templo divæ virginis 9. Jun. MDCXXXI. Hafn. Jvf. Kirkehist. Saml. 3. R. V, 209. ⁹⁴ Kbh. Dipl. V, 220. ⁹⁵ Kbh. Dipl. VIII, 94.

Side 31—51. Victor Hermansen: Inventar indtil 1728. ¹ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 457. ² Kirkehist. Saml. 2. R. I. S. 364. ³ Kbh. Dipl. IV. No. 312, 427. — Erik Person: Några anteckningar om Malmösläkten Dringenberg. (Malmö Formminnesförnings Årsskrift. 1934. S. 91—106). ⁴ Rørdam: Hist. Kildeskrifter I. S. 78. — Bj. Kornerup. S. 212. — Pershist. Ts. 3. R. II. S. 90. ⁵ W. Møllerup: Danmarks gl. Hovedstad. 1912. S. 5. ⁶ Dennemärckische Krönung ... Franckfurt a/O. 1597. ⁷ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 454. — Wolf: Encomion. S. 381 f. ⁸ Kirkehist. Saml. 2. R. I. S. 359; 3. R. I. S. 454, 457—458. ⁹ Det store Bilager. Memoirer og Breve. XX. S. 32. — Wolf: Encomion. S. 162. — Pontoppidan: Memoria Hafniæ. S. 10. ¹⁰ C. A. Jensen i Fra det gamle Kjøge. 1928. S. 88. — V. Hermansen i Beretning om det 11. danske Hjemstavnstævne i Kalundborg 1933. S. 95. ¹¹ Bj. Kornerup. S. 178. ¹² Rørdam: Kirker og Klostre. S. 163—208. — Ramsing. II. S. 78—101. — Bj. Kornerup. S. 184—185. ¹³ Rørdam: Hist. Kildeskr. I. S. 77 f. ¹⁴ Kirkehist. Saml. 2. R. V. S. 98. ¹⁵ Rørdam: Kirker og Klostre. S. 50; Tillæg S. 48. ¹⁶ Jonge. S. 222. ¹⁷ Rørdam: Kirker og Klostre. Tillæg S. 195—197. ¹⁸ Rørdam: Kirker og Klostre. Tillæg S. 209. ¹⁹ Rørdam: Kirker og Klostre. Tillæg S. 105. ²⁰ S. R. D. VIII. S. 260—267. — Bj. Kornerup. S. 186—187. ²¹ Rørdam: Kirker og Klostre. S. 31. — Bj. Kornerup. S. 214. ²² Rørdam: Kirker og Klostre. S. 12. ²³ Kanc. Brevbøger 21. Sept. 1552. ²⁴ Kirkehist. Saml. 2. R. I. S. 364. ²⁵ Wolf: Encomion. S. 162. — Pershist. Ts. 8. R. V. S. 270—271. ²⁶ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 404, 407, 421—423. — Univ. Arkiv. No. 574 (RA). ²⁷ Sml. S. 139, 190. — Resen: Inscript. Haffn. S. 112. — Rørdam: Kirker

og Klostre. S. 162. — Pershist. Ts. 8. R. VI. S. 129, 131. — Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 404, 407, 422; 6. R. I. S. 240. — Jonge. S. 156, 165. ²⁸ DK. Præstø Amt. S. 1076—77. ²⁹ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 423. ³⁰ Sml. Epitafium †75; Gravsten †109a.

— Jonge. S. 222. — Hofman: Fundationer. IX. S. 77—81. ³¹ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 446. ³² Sml. S. 139. — Kirkehist. Saml. 6. R. I. S. 240. — Jonge. S. 165—166.

³³ Kirkehist. Saml. 6. R. II. S. 356. ³⁴ Bj. Kornerup. S. 199, 204, 210. ³⁵ Rørdam: Univ. Hist. IV. S. 153, 213. ³⁶ C. A. Jensen: Snedkere og Billedsnidere. S. 58—60.

³⁷ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 457. — Wolf: Encomion. S. 162. ³⁸ Repertorium. 2. R. No. 5576. ³⁹ Rørdam: Kirker og Klostre. S. 381. ⁴⁰ Pershist. Ts. 8. R. VI. S. 133, 134, 137, 139, 143. ⁴¹ Rørdam: Hist. Kildeskrifter. I. S. 78. ⁴² Pershist. Ts. 8. R. V. S. 269—271. ⁴³ Pershist. Ts. 8. R. V. S. 284. ⁴⁴ Pershist. Ts. 8. R. V. S. 267—269.

⁴⁵ Pershist. Ts. 8. R. V. S. 268. ⁴⁶ Pershist. Ts. 8. R. VI. S. 154. ⁴⁷ Kirkehist. Saml. 2. R. V. S. 98. ⁴⁸ Kirkehist. Saml. 2. R. V. S. 75, 78. ⁴⁹ Univ. Arkiv. No. 574 (RA).

⁵⁰ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 446. ⁵¹ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 457. — Wolf: Encomion. S. 162, 306. ⁵² Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 464. ⁵³ Wolf: Encomion. S. 306.

⁵⁴ Pershist. Ts. 8. R. V. S. 286. ⁵⁵ Rørdam: Kirker og Klostre. S. 193; Tillæg S. 98.

— Kirkehist. Saml. 6. R. II. S. 314, 321, 355. ⁵⁶ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 403—405, 447. — Niels Friis: Johan Lorentz, Christian den Fjerdes Orgelbygger. (Dansk Musiktidsskrift. 20. Aarg. 1945. S. 104—108). Det er antagelig denne Orgelbygger, som 1621 og 1624 forbedrede eller fornyede Orglet i Vor Frue Kirke. ⁵⁷ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 456, 485. ⁵⁸ Da. Mag'. III. S. 310. — Pontoppidan: Memoria Hafniæ. S. 10. — Jonge. S. 153. — Niels Friis: Orgelbygning i Danmark efter Christian den Fjerde. (Dansk Musiktidsskrift. 19. Aarg. 1944. S. 169—176, 189—196). Orglet i Vor Frue Kirke blev bygget 1686—1688 af Brødrene Johan Petersen Botzen og Peter Petersen Botzen i Stedet for det gamle, som blev skænket til Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn. Værkets Disposition paa 45 Stemmer er gengivet anf. Arb. S. 172. Ifølge velvillig Meddelelse fra Redaktør Niels Friis havde Værket imidlertid 47 Stemmer. Acta Consistorii (RA) oplyser nemlig under 21. Aug. 1688, at det blev bevilget »at der endnu maatte bekostes efter Orgelbyggerens Memorial de tvende store og rare Stemmer udi det nye anlagte Orgelværk i Vor Frue Kirke, saasom det ej bliver malet eller stafferet og derfor kan forfærdiges for det samme Quantum, som man i Begyndelsen har gjort Overslag paa, nemlig 10.000 Rdl.«. ⁵⁹ Pershist. Ts. 8. R. V. S. 283. — Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 446. ⁶⁰ Rørdam: Kirker og Klostre. S. 30. — Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 445—446. ⁶¹ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 391. — †Maleri (Fig. 25) lod Resen stikke i Kobber, se: Kall. Fol. 37 (Kgl. Bibl.). — Rørdam: Kirker og Klostre. S. 378. ⁶² Resen: Inscript. Haffn. S. 112. — Jonge S. 151. ⁶³ Resen: Inscript. Haffn. S. 112. — Jonge S. 151.

⁶⁴ Resen: Inscript. Haffn. S. 112. — Jonge S. 151. ⁶⁵ Wolf: Encomion. S. 162. ⁶⁶ Jonge S. 151. ⁶⁷ Pershist. Ts. 8. R. VI. S. 143. ⁶⁸ Pershist. Ts. 8. R. V. S. 281. ⁶⁹ Sml. S. 144. — Pershist. Ts. 8. R. VI. S. 131. ⁷⁰ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 395. ⁷¹ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 448. ⁷² Wolf: Encomion. S. 162. — Jonge S. 150. — Pershist. Ts. 8. R. VI. S. 141. ⁷³ Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 475. — Jonge S. 151. ⁷⁴ Jonge S. 151. ⁷⁵ S. R. D. I. S. 144. ⁷⁶ Wolf: Encomion. S. 336—337. ⁷⁷ Jonge S. 152.

⁷⁸ (†Sangværk). — Kirkehist. Saml. 3. R. I. S. 418. — D. Kanc. Indkomne Breve ca. 1621 (RA). — (†Faner) Wolf: Encomion. S. 336—337. ⁷⁹ Rørdam: Kirker og Klostre. S. 13. ⁸⁰ Kirkehist. Saml. 6. R. I. S. 238. ⁸¹ Kanc. Brevbøger. ⁸² Resen: Inscript. Haffn. S. 113. Slutningen af 1646-Indskriften (sml. S. 145): Denne Klokke, som først blev støbt under Frederik I i Aaret 1527 og som i Aaret 1581 blev skænket til from Brug af Frederik II, lod Danmarks Konge den saare ophøjede Christian IV i Aaret 1646 støbe paany efter [at den var ødelagt ved] et skæbnesvangert Slag og, forøget med en Fjerdedel, igen anbringe i sin Universitetskirkes Taarn. — Kirkehist. Saml. 3. R. IV. S. 269. ⁸³ Bircherods Dagbøger. S. 430—431. — Kiøbenhavns Post-rytter Oct. 1703. — Ole Rømers Adversaria Kbh. 1910. S. 22, viser en Tegning til en

Klokke, 8 Kvarter 6 Tommer høj, 11 Kvarter 4 Tommer i Mundings-Tværmaal. Bronze-støber Lauritz Rasmussen har paa Grundlag af disse Maal godhedsfuldt beregnet Klok-kens Vægt til ca. 3670 kg, men da Angivelserne er for lidet detaillerede, kan Vægten godt have været fra ca. 3000 til ca. 4000 kg. Tegningen kan, ogsaa efter sin Plads i Manuskriptet, derfor antages at være til Omstøbningen af »Kongens Klokke« i Vor Frue Kirke. ⁸⁴ Bircherods Dagbøger. S. 478—479. ⁸⁵ Nye Tidender, October 1705. ⁸⁶ Krigskancelliet. Protokol over kgl. udfærdigede Sager 1705. No. 847 (RA). Vel-villigst meddelt af Oberst O. Kyhl. ⁸⁷ Resen: Inscript. Haffn. S. 113. — Resens Atlas. Uldall. Fol. 186. I. S. 200—201 (Kgl. Bibl.). ⁸⁸ Resen: Inscript. Haffn. S. 114. »I Aaret 1651 har Claus van Dam i København støbt mig og var paa den Tid Kirke-værger Hr. Magister Jacob Fincke og Hr. Hans Terckelsen«. H. Matzen: Kjøbenhavns Universitets Retshistorie 1479—1879. I. Kbh. 1879. S. 232. — Kirkehist. Saml. 3. R. IV. S. 270. ⁸⁹ Resen: Inscript. Haffn. S. 114. — Resens Atlas. Uldall. Fol. 186. I. S. 201 (Kgl. Bibl.). Den nederlandske eller nederrhinske Indskrift lader sig, ifølge vel-villig Meddelelse fra Professor Dr. L. L. Hammerich, kun delvis tolke. »Anna kaldes jeg« ... »Vi to stammer fra een Moder« (?) 1545«. ⁹⁰ Resen: Inscript. Haffn. S. 114. — Resens Atlas. Uldall. Fol. 186. I. S. 201 (Kgl. Bibl.). »Kantoren i København lod mig støbe i Juni Maaned [1515] og anbringe her«. Indskriften er typisk middelalderlig og Aarstallet, der af Resen er læst som 1615, maa derfor antages at have været MDXV: 1515. Anders Friis var Kantor (sml. Note 75). ⁹¹ Resen: Inscript. Haffn. S. 114. »Hvis Gud er for os, hvem kan da være mod os?« ⁹² Resen: Inscript. Haffn. S. 115. »Herrens Ord bliver i Evighed. Borchard [Gelb]giesse[r] gjorde mig i Aaret 1611«. Kirke-hist. Saml. 3. R. IV. S. 257. ⁹³ Resen: Inscript. Haffn. S. 115. »Kom med Fred. Michael Laurentius gjorde [mig]«. Antagelig er Michael en Fejlæsning for Magister og Klokken et Værk af den i Skaane (?) virksomme Klokkestøber Magister Lavrinsius, af hvem der kendes Arbejder 1460—1470. Uldall: Danm. Kirkeklokker. S. XXIII, 176—177. ⁹³ Resen: Inscript. Haffn. S. 115. ⁹⁴ Sml. S. 146. — Jonge S. 236. ⁹⁵ Rørdam: Kirker og Klostre. S. 103—105, 167—168; Tillæg S. 204, 213—214. — Kirkehist. Saml. 2. R. V. S. 78. — Resens Atlas. Uldall. Fol. 186. I, 195 (Kgl. Bibl.).

Side 113—136. Christian Elling: Bygningshistorie 1728—1807. (Fremstillingen S. 123—34 skyldes Redaktionen). ¹ Bygn. Komm. Kopibog 23. Febr. 1737. ² Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 8. ³ Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 15. ⁴ Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 17. ⁵ Reg. Lit. A, 354; Bilag No. 795, Gerckens Overslag 20. Jan. og Kontrakt 7. Maj 1740. ⁶ Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 42, 62 (sml. 59). ⁷ Bygn. Komm. Forh. Prot. 7. Juni 1746. ⁸ Bygn. Komm. Kopibog 13. Aug. 1746; Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 64. ⁹ Bygn. Komm. Kopibog 20. Nov. 1747, anvist i April 1748 til Maleren Henrik Bruun. ¹⁰ Danske Atlas II, 120. ¹¹ Sjæll. Tegn. 18. Aug. 1729 No. 472, Kriegers Indlæg 16. Aug. ¹² L. og W. Lit. C No. 1. ¹³ Indlæg til Sjæll. Tegn. 8. Juni 1730 No. 232. ¹⁴ Sjæll. Tegn. 6. Maj 1730, 792 med Indlæg, 16. Juni 1730, 732. ¹⁵ L. og W. Lit. B No. 2, Lit. D No. 19. ¹⁶ Bilag til Registraturbog Lit. A, Læg med Tegn. ¹⁷ Indlæg til Sjæll. Miss. 28. Febr. 1730 No. 70; Extrakt 19. Febr. ¹⁸ Sjæll. Tegn. No. 70 28. Febr. 1730. ¹⁹ Indlæg til Sjæll. Miss. 289—91 1730. ²⁰ L. og W. Lit. D No. 32. ²¹ Sjæll. Tegn. ²² Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 1—4. Som Medlemmer nævnes Cancelliraad J. F. Ramus, Biskop Christen Worm, Stadshauptmand Fieldsted, Assessor i Højesteret Enevold Falsen og 2 Repræsentanter for Universitetet. ²³ Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 60 f. ²⁴ Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 29. ²⁵ Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 29. ²⁶ Danske Atlas II, 121. ²⁷ Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 59. ²⁸ Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 63, 65; Reg. Lit. A, 330, Bilag 742. ²⁹ Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 51, 71, 86; Reg. Lit. A, 331; Bilag No. 744. ³⁰ Bygn. Komm. Bilag No. 721; Forh. Prot. A, 41. ³¹ Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 71. ³² Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 2, 16. ³³ Danske Atlas II, 119. ³⁴ Indlæg til Sjæll. Miss. 31. Maj 1730 No. 224; L. og W. Lit. D No. 19. ³⁵ Indlæg

til Sjæll. Teg. 18. Aug. 1729 No. 472.³⁶ Indlæg til Sjæll. Miss. 16. Sept. 1729 No. 480.³⁷ Sjæll. Miss. 16. Sept. 1729.³⁸ Sjæll. Miss. 28. Febr. 1730 No. 70 med Indlæg.³⁹ L. og W. Litr. D, 27.⁴⁰ Indlæg til Sjæll. Miss. 11. Maj og 8. Juni 1730 No. 232 Litr. D.⁴¹ Indlæg til Sjæll. Miss. 31. Maj 1730 No. 224.⁴² Sjæll. Miss. 8. Juni 1730 No. 232; Indlæg til Sjæll. Miss. 8. Juni 1730 No. 232; L. og W. Litr. D, 28.
⁴³ Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 79 f., 91 f., 122.⁴⁴ Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 95 f.⁴⁵ Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 102.⁴⁶ Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 18—21.
⁴⁷ Bygn. Komm. Kopibog 15. Aug. 1743.⁴⁸ Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 24.⁴⁹ Indlæg til Sjæll. Miss. 29. April 1740 No. 261—66.⁵⁰ F. Levy i »Architekten« XVI, 167—75.⁵¹ Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 32.⁵² Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 41.
⁵³ Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 3. Aug. 1741.⁵⁴ Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 52.
⁵⁵ Bygn. Komm. Reg. Litr. B, 57, Kontrakt i Bygn. Komm. Bilag No. 62 (Tegn. mgl.).
⁵⁶ Bygn. Komm. Kopibog 31. Okt. 1747.⁵⁷ Bygn. Komm. Reg. Litr. B, 48.⁵⁸ Bygn. Komm. Reg. Litr. B, 76 Bilag No. 120 (med Tegn.).⁵⁹ Bygn. Komm. Forh. Prot. B, 58.⁶⁰ Bygn. Komm. Kopibog 13. Juni 1743.⁶¹ Bygn. Komm. Reg. Litr. B, No. 62.⁶² Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 51.⁶³ Bygn. Komm. Forh. Prot. A, 75.
⁶⁴ Se Bj. Kornerup, 37 Fig. 16.⁶⁵ Bygn. Komm. Bilag No. 764.⁶⁶ Danske Atlas II, 121.⁶⁷ Bygn. Komm. Bilag No. 764.⁶⁸ Bygn. Komm. Bilag No. 119, 121.
⁶⁹ Jonge, 163.⁷⁰ Jonge, 159.⁷¹ Sjæll. Miss. 1754 No. 398—99 (med 2 Tegn.).
⁷² F. Levy i »Architekten« XVI.⁷³ J. H. Rawert: Udførlig Beretning om den Plan, der blev lagt og udført i Anledning af den store Ildebrand i Kjøbenhavn 1795; Kbh. 1800.

*Side 137—150. Victor Hermansen: Inventar og Gravminder 1728—1807. Med Hensyn til de i det følgende citerede Bilag henvises til Oversigten S. 220.*¹ Bilag No. 706.

² Bilag No. 704, 706.³ Partikulærkassens Bygningsregnskab 1729 No. 295; 1730 No. 274—276; 1731 No. 299; 1734 S. 76; 1736 S. 47; 1738 S. 39.⁴ Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 1828. No. 56.⁵ Vitruv. I. S. 67. — Jonge S. 164. — Vilh. Lorenzen S. 98—99. — Bilag No. 765. Forh. Prot. A. 1733, 11. Nov.; 1736, 11. Juni, 16. Juli, 1. Aug.; Forh. Prot. B 1737, 25. Jan., 8. Juli, 12. Aug., 15. Okt., 7. Nov.
⁶ Jonge S. 164.⁷ Forh. Prot. A 1736, 23. Juli; B 1737, 3. Juni.⁸ Bilag No. 808.⁹ Bilag No. 704—706.¹⁰ Bilag No. 724 (Remsnider Didrik Andersen).
¹¹ Sml. S. 190. — Vitruv. III. 2. S. 522—523.¹² Pers. Ts. 8. R. VI. S. 158—159.
¹³ Forh. Prot. A. 1736, 23. Juli.¹⁴ Pontoppidan: Danske Atlas. II. S. 121. — Jonge S. 164. — Bilag No. 807—808.¹⁵ Vitruv. I. S. 68. — Jonge S. 166. — Bilag No. 765. Forh. Prot. A. 1736, 11. Juni, 16. Juli, 1. Aug.; Forh. Prot. B 1737, 25. Jan., 8. Juli, 12. Aug., 15. Okt., 7. Nov.; 1738, 2. Apr., 9. Maj.¹⁶ Forh. Prot. B 1738, 12., 14. Nov., 12. Dec.; 1739, 20. Febr., 16. Apr.¹⁷ Forh. Prot. B 1739, 18. Sept.
¹⁸ Bilag No. 724.¹⁹ Bilag No. 707.²⁰ Forh. Prot. A 1732, 21. Apr.²¹ Bilag No. 759. — Forh. Prot. A 1733, 17. Marts, 20. Juli; 1735, 1. Sept.; 1736, 4. Apr., 11., 28. Juni. — Registraturbog Litr. A S. 338.²² Forh. Prot. A 1736, 18. Aug.; B 1736, 8. Sept.²³ Forh. Prot. B 1737, 22. Febr.²⁴ Forh. Prot. B 1736, 5. Dec.; 1737, 15. Okt. — Bilag No. 761.²⁵ Forh. Prot. B 1737, 12. Apr. — Bilag No. 802—803.
²⁶ Bilag No. 759, 809. — Forh. Prot. A 1736, 7. Maj.²⁷ Bilag No. 761.²⁸ Bilag No. 724.²⁹ Bilag No. 724.³⁰ Pers. Ts. 8. R. V. S. 267.³¹ Bilag No. 760. — Forh. Prot. A 1736, 7. Maj.³² Bilag No. 801.³³ Forh. Prot. A 1736, 13. Aug., 18. Aug., B 1736, 8. Sept., 1738, 31. Jan. — Bilag No. 748, 764.³⁴ Forh. Prot. A 1736, 11. Juni, 28. Juni, 1. Aug.; B 1737, 3. Dec.³⁵ Forh. Prot. B 1737, 15. Okt., 3. Dec., 19. Dec.³⁶ Bilag 722, 809.³⁷ Bilag 701—702.³⁸ Forh. Prot. B 1738, 31. Jan., 17. Febr. — Bilag No. 752.³⁹ Forh. Prot. B 1738, 17. Marts.⁴⁰ Bilag No. 748, 751. — Forh. Prot. B 1738, 14. Nov.⁴¹ Forh. Prot. B 1738, 9. Maj.⁴² Bilag No. 701.⁴³ Registraturbog Litr. A S. 322.⁴⁴ Bilag No. 760. — Forh. Prot. A 1734, 6. Aug., 4. Okt.; 1735, 1. Sept.⁴⁵ Bilag No. 747, 761. — Forh. Prot. A 1735, 3. Okt.

16. Nov.; 1736, 4. Apr., 7. Maj. ⁴⁶ Bilag 760—761. — Forh. Prot. A 1736, 7. Maj. ⁴⁷ Bilag No. 800. — Forh. Prot. A 1736, 11. Juni. ⁴⁸ Forh. Prot. A 1736, 16. Juli; B 1737, 12. April, 5. Okt. ⁴⁹ Forh. Prot. B 1737, 15. Okt. ⁵⁰ Bilag No. 752. ⁵¹ Bilag No. 761—762, 800. ⁵² Bilag B No. 119, 121. ⁵³ Forh. Prot. A 1732, 5. Aug.; 1733, 24. Marts; 1734, 23. Juli, 6. Aug., 3. Sept.; 1735, 6., 11., 22. Juni, 14. Juli, 3. Aug., 15. Aug., 16. Nov.; B 1737, 12. Apr., 12. Aug., 5. Okt.; 1738, 2., 15. Apr. — Registraturbog Litra A, S. 361. — Bilag No. 812. — Om Orgelets Disposition se: Niels Friis, Orgelbygning i Danmark efter Christian den Fjerde (Dansk Musiktidsskrift. 19. Aarg. 1944 S. 175—176). ⁵⁴ Forh. Prot. B 1738, 27. Maj. ⁵⁵ Forh. Prot. B 1742, 11. Dec.

⁵⁶ Forh. Prot. B 1742, 29. Juni, 1., 11., 18. Dec. ⁵⁷ Jonge S. 151. — Pers. Ts. 8. R. VI. S. 131. ⁵⁸ Jonge S. 167. ⁵⁹ Jonge S. 167. ⁶⁰ Jonge S. 167. — Pers. Ts. 8. R. VI. S. 158. ⁶¹ Jonge S. 167. ⁶² Vilh. Lorenzen S. 100. ⁶³ Jonge S. 163. — Werlauff: Antegnelser til Holbergs Komedier. Kbh. 1858. S. 37—39. — Forh. Prot. B 1742, 3. Aug.; 1744, 14. Maj, 10. Okt.; 1745, 24., 28. Apr. ⁶⁴ Villads Christensen: Nicolai Kirkes Sangværk (Hist. Medd. Kbh. 1. R. II. S. 474—488). — Angul Hammerich: Klokkespillet i København af 1736 (Fra Arkiv og Museum 1. R. V. S. 172—184). ⁶⁵ Forh. Prot. A 1732, 21. Marts. ⁶⁶ Bilag No. 810—811. — Forh. Prot. 1738, 18. Juli, 29. Aug.; 1743, 24. Jan., 22. Febr. ⁶⁷ Forh. Prot. B 1741, 22. Dec.; 1746, 27. Maj, 21. Okt.; 1747, 31. Okt.; 1749, 12. Marts. ⁶⁸ Bilag No. 805—806. — Forh. Prot. A 1736, 16. Juli, 13. Aug. ⁶⁹ Bilag No. 752. — Jonge S. 163. ⁷⁰ Forh. Prot. B 1738, 27. Juni; 1739, 29. Jan., 20. Febr., 3. Marts. ⁷¹ Forh. Prot. B 1739, 10. Apr., 12. Maj.

⁷² Bilag No. 135—136. — Forh. Prot. B 1739, 14. Aug.; 1743, 24. Jan.; 1745, 5. Juni.

⁷³ Jonge S. 160. — Forh. Prot. B 1747, 20. Nov. ⁷⁴ Jonge S. 162. ⁷⁵ Jonge S. 162. Kirkehist. Saml. 3. R. IV. S. 183. ⁷⁶ Vitruv. I. S. 66. — Jonge S. 160—161. ⁷⁷ Pontoppidan: Danske Atlas. II. S. 122. ⁷⁸ Jonge S. 161. ⁷⁹ Jonge S. 161. ⁸⁰ Jonge S. 162. ⁸¹ Forh. Prot. B 1749, 8. Marts. — Bilag B No. 136. ⁸² Jonge S. 162—163.

S. 151—184. *Jørn Rubow: Bygningshistorie efter 1807* (S. 175—184 skyldes Redaktionen). ¹ Danske Kancelli, Den kgl. Direktion for Universitetet og de lærde Skoler. (RA) Indlæg til Forestilling No. 264/1811: 1. Kronprinsens Befaling af 11. Jan. 1808 til Universitetsdirektionen om at lade Kirkens Ruiner bese af Overbygningsdirektør C. F. Hansen. 2. Tømmermester Wahls 4. Forslag 3. Nov. 1807 til Kirkens foreløbige Bevaring. 3. Meyns Svar af 18. December 1807 paa det af Consistoriet stillede Spørgsmaal om Nytten af et Interimstag som det i Wahls Forslag projekterede. ² Danske Kancelli. Den kgl. Direktion for Universitetet og de lærde Skoler (RA). Forestillingsprotokol for Aaret 1809 No. 155: C. F. Hansens foreløbige Betænkning paategnet Kongens Resolution af 30. December 1808. ³ Universitetets Arkiv No. 635 (RA). C. F. Hansens Tegninger til Frue Kirke 1810—1829. ⁴ Danske Kancelli. Den kgl. Direktion for Universitetet og de lærde Skoler (RA). Indlæg til Forestilling No. 264/1811; heri den citerede Forklaring til Tegningerne, dateret 19. November 1810. ⁵ Danske Kancelli. Den kgl. Direktion for Universitetet og de lærde Skoler (RA). Forestillingsprotokol for Aaret 1811, No. 264, med den kgl. Approbation af Tegningerne deriblandt den under Punkt 2 foreslaaede lave Taarntype, samt Forslaget om Nedsættelsen af en Commission til Byggesagerens Administrering. ⁶ Universitetets Arkiv No. 602 (RA). Kgl. Reskript og Resolutioner. Frue Kirkes Opførelse vedkommende 1811—1832. C. F. Hansens Beretning er dateret og signeret 4. Okt. 1832. ⁷ Holger Hansen: Klubskatten af 1819. »Fortid og Nutid«. VI. 1926—27. S. 74—76. Fr. Thaarup: Vor Frue (Kirke) kortelig beskrevet Kbhvn. 1833. ⁸ Universitetets Arkiv No. 607 (RA). Frue Kirkes Commissions Copiebog. Litra B 1820—29 Fol. 84. No. 28: Kontrakt af 3. Okt. 1826 om Klokernes Støbning. — Om Transporten fra Frederiksværk af den største se: Ursin: Magazin for Kunstnere og Haandværkere 1829 No. 153—154. ⁹ [Peder Hjort:] Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, et Brev fra en Indvaaner i Byen til Udgiveren. Kjøbenhavnsposten 1831. No. 147—149. Optrykt i Peder Hjort: Kritiske Bidrag til nyere dansk

Tænkemaades og Dannelses Historie. Konsthistorisk Afdeling. Kbhvn. 1854. S. 169—192.

¹⁰ H. O. G. Ellinger i Nationaltidende. 18. November 1913. ¹¹ D. Gilly: Ueber Erfindung, Construction und Vortheile der Bohlen-Dächer. Berlin 1797. ¹² Danske Kancelli. Den kgl. Direktion for Universitetet og de lærde Skoler (RA). Forestillingsprotokol for Aaret 1839. No. 1963: Andragende fra Konsistorium til det Danske Kancelli om Tilladelse til »en meget tiltrængt Hovedreparation af Frue Kirke«, kalkuleret til 5.251 Rdr. 35 Sk.; forsynet med kgl. Approbation af 19. Juli 1839. ¹³ Universitetets Arkiv No. 85 (RA). Acta Consistorii XXXIV Fol. 43. No. 364: Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet meddeler Konsistorium, at Afpudsningen af »Frue Kirkes Taarnydre med fuldstændig Cementering« er approberet ved kgl. Resolution af 24. Juni 1849. ¹⁴ Berlinske Tidende 6. Juni 1854. ¹⁵ Universitetets Arkiv No. 85 (RA). Acta Consistorii XXXVII Fol. 106. No. 164; Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet meddeler Konsistorium, at Gipsafpudsningens Udskiftning med en malet Træbeklædning er blevet bifaldet ved kgl. Resolution af 18. Marts 1860. ¹⁶ Universitetets Arkiv No. 85 (RA). Acta Consistorii XXXVII Fol. 126. No. 1219: Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet meddeler Konsistorium, at Anbringelsen af »de 2 Forbindelsestrapper fra Kirkens Sidegang ved Choret til Pulpituret« er bevilget ved kgl. Resolution af 18. Febr. 1858. ¹⁷ Tagetagen A. Reol 95 til venstre. Universitets-Kvæsturen. Frue Kirkes Kassebog 1851—52, S. 4. Herunder: »2. Januar 1852: Bygningsinsp. Bindebøll Honorar: 50 Rdl.« (RA). ¹⁸ V. Klein: Et Par Ord om Vor Frue Kirkes Decoration og om Kirkers Decoration overhovedet. Tilegnet d'Hrr. Præster og Kirkeejere. Kbhvn. 1861. ¹⁹ J. L. Ussing i Nationaltidende 13. Juni 1903.

Side 185—192. Victor Hermansen: Inventar og Gravminder efter 1807. ¹ Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn før og efter Branden i Aaret 1807. Kbh. 1818. S. 19. — Den ved Grundstens-Nedlæggelsen benyttede Sølv-Ske og -Murhammer samt Mahogni-Murerbrædt findes i Københavns Bymuseum (Mus. No. 1923: 28—30). Murskeen bærer Indskriften: »Frederik VI Nedlagde i høytidelig Forsamling Grundstenen til Frue Kirkes Alter, hvorved brugtes denne Hammer og Murskee. Deltagerne i Handlingen vare: Geheimconferensr. O: Malling, Etatsr. Hansen, Etatsr. Lassen, Rect: magn: Hornemand, Olderm: for Mur-Lauget Capt: Kurtzhals, og Murmester Blom, Reformationsfæstens 3de Jubelaar, d: 1te Novbr: 1817«. Paa Murhammeren staar: »Brugt af Frederik VI, da han lagde Grundstenen til Frue Kirkes Alter d: 1te Novbr: 1817«. ² Univ. Ark. No. 642, Bilag 127, 5 (15. Juni 1829). ³ Metalarbejde ved Altertavle: Univ. Ark. No. 642, Bilag 6 (20. Jan. 1827), 24 (28. Marts 1827), 50 (18. Maj 1827), 59 (1. Juni 1827), 67 (16. Juni 1827), 77 (29. Juni 1827), 84 (7. Juli 1827), 85, 7 b (2. Aug. 1828). — N. Dalhoff: Jørgen Balthasar Dalhoff. Kbh. 1915—16. S. 111. Alterstager: Univ. Ark. No. 642, Bilag 85, 7 a (11. Juli 1828). ⁴ Univ. Ark. No. 642, Bilag 114 (24. Maj 1829), 161 (15. Juni 1829). Dalhoff. S. 147—148. ⁵ Univ. Ark. No. 642. V. Hermansen: Københavns gamle Kirker. 1932. S. 290. ⁶ Univ. Ark. No. 642, Bilag 61 (29. Maj 1827), 137, 16 (3. Okt. 1827). ⁷ Univ. Ark. No. 642, Bilag 85, 7 c (4. Jan. 1829). ⁸ Grundplan i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn før og efter Branden i Aaret 1807. Kbh. 1819. ⁹ Univ. Ark. No. 642, Bilag 36 (14. Apr.—17. Nov. 1827), 85, 8 (1. Dec. 1828). ¹⁰ Niels Friis: Orgelbygning i Danmark efter Christian den Fjerde. (Dansk Musiktidskrift. 19. Aarg. 1944. S. 191, 194—195). ¹¹ Univ. Ark. No. 642, Bilag 160 L (19. Jan. 1830). — Dalhoff. S. 321. ¹² Magazin for Kunstnere og Haandværkere. II. 1828. S. 116; IV. 1829. S. 285—291. ¹³ Univ. Ark. No. 642, Bilag 151 (12. Marts 1829). ¹⁴ Danmarks Kirker. Sorø Amt. S. 618. ¹⁵ Univ. Ark. No. 642, Bilag 151.

Side 193—220: Sigurd Schultz: Thorvaldsen og Vor Frue Kirke. ¹ Det har vist sig vanskeligt at identificere nogle af Thorvaldsens Medhjælpere. De tilgængelige Kilder savner helt Oplysninger om Carlesi, for andre kendes ikke Fødsels- og (eller) Dødsaar, Tacca kan være enten Bernardo Tacca (den ældre), der (iflg. Thieme-Beckers Allgemeines Künstlerlexikon) drog til Rom 1822 som Stipendiat fra Akademiet i Carrara

og døde kort efter sin Hjemkomst til Carrara ca. 1825, eller Giovanni Tacca (1803—31), der 1821—22 var C. Finellis Elev i Rom — hvis det ikke er en tredie af samme Navn. Kedeligst er det dog, at man ikke med Sikkerhed kan udpege de to Brødre Bienaimé, den ældre og den yngre. Thiele, der konsekvent nøjes med disse Betegnelser, nævner lejlighedsvis tre Billedhuggere af dette Navn: 1) Giovanni Bienaimé, der kom til Thorvaldsen 1818, og som »i alle de følgende Aar, ligesom Freund, hørte blandt hans nærmeste Venner, og, hvad Studiernes Interesse angik, havde hans særdeles Fortrolighed«; 2) Luigi Bienaimé (1795—1878), der hos Thieme-Becker nævnes som »zunächst Gehilfe, später Atelierleiter Thorvaldsens« og senere havde en fremtrædende Position i romerske Kunstnerkredse; 3) Pietro Bienaimé, »en Broder til Thorvaldsens Eleve«, der havde »sine Studier« i Carrara. Af Breve i Thorvaldsens Arkiv fremgaar, at Luigi og Pietro i alt Fald var Brødre og Luigi formentlig den ældre af de to. ² Chr. Freund, Otto Evens, Aug. Saabye, Th. Stein, C. Hartmann, Edv. Bentzen, Lauritz Prior, C. C. Olsen, C. C. Peters, Vilh. Bissen, Th. Thielemann. ³ I sine Breve til Thorvaldsen meddeler Pietro Bienaimé den 29. Marts 1829 (fra Carrara), at Statuen af St. Peter er i Arbejde, og den 1. December 1831, at Peter og Paulus er færdige og sendt med Skib til Rom. ⁴ Den 22. September 1828 attesterer Pietro Bienaimé i et Brev til Thorvaldsen, at Billedhuggeren Andrea Bardi har brugt 27 Dage til at eftergaa Haar, Ansigt, Torso, Arme og Foldekast paa Christus-Statuen. Af et andet Brev, dateret 28. Januar 1833, fremgaar, at Thorvaldsen har været paa et kort Besøg i Carrara og givet Bienaimé Besked om at hugge Folderne bedre. Som Statuen staar i Kirken, kan den ikke simpelt hen være uden afsluttende Retouche (hvad dens Udseende iøvrigt heller ikke tyder paa). Den maa betragtes som fuldt gennemført og sanktioneret af Thorvaldsen, selv om Thorvaldsen ikke personlig lagde sidste Haand paa Marmorhugningen.